อาจาริยธัมโมทยาน

กลุ่มศึกษาปรัชญาและพุทธธรรม

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อาจาริยธัมโมทยาน

อาจาริยธัมโมทยาน

กลุ่มสวนปรัชญาและพุทธธรรม
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ธรรมบรรณาการ

แด่...

จาก...

อาจาริยธัมโมทยาน

ISBN 974-570-748-1

พิมพ์ครั้งที่ ๑ ๑๐,๐๐๐ เล่ม ตุลาคม ๒๕๓๖
พิมพ์ครั้งที่ ๒ ๑,๘๐๐ เล่ม มกราคม ๒๕๓๗
พิมพ์ครั้งที่ ๓ ๔,๔๐๐ เล่ม ตุลาคม ๒๕๓๗
พิมพ์ครั้งที่ ๔ ๒,๐๐๐ เล่ม กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗

พิมพ์ที่ : **หอรัตนชัยการพิมพ์** ๓๓/๒๘ ซอยเพชรบุรี ๕ ถนนเพชรบุรี เขตราชเทวี กรุงเทพฯ ๑๐๔๐๐
โทร. : ๐-๒๒๑๕-๙๖๘๑-๔, ๐-๒๒๑๖-๙๔๖๔ โทรสาร : ๐-๒๒๑๖-๙๔๖๕

ชื่อหนังสือรวมพระธรรมเทศนา

อาจาริยธัมโมทยาน **(อุทยานธัมมะของอาจารย์)**

ธรรมานุโมทนาสาธุการ

พุทธธรรมไม่มี ณ ที่ใด　　ณ ที่นั้นย่อมไกลความสว่าง

ธัมมะของพระพุทธองค์ส่งสู่ทาง　　สู่ความห่างไกลสภาพที่มืดมน

พระพุทธองค์ทรงอุบัติในโลกแล้ว　　พร้อมแสงสว่างพร่างแพร้วทุกแห่งหน

พระธรรมดับทุกข์โศกทั่วโลกสกล　　ธรรมทานผลเลิศล้นยิ่งทานใด

ขออนุโมทนาสาธุการ

(สมเด็จพระญาณสังวร)

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปรินายก

คำนำการพิมพ์ครั้งที่ ๔

กระผมได้อ่านหนังสือ **"อาจาริยธัมโมทยาน"** ที่เพื่อนมอบให้เมื่อหลายปีก่อน รู้สึกดื่มด่ำและประทับใจในธรรมที่พ่อแม่ครูบาอาจารย์พระสุปฏิปันโนได้เมตตาถ่ายทอดไว้ให้ และรู้สึกได้ถึงความจริงแห่งธรรมที่ท่านได้ถอดออกมาจากใจจากภาคปฏิบัติ ทำให้กระผมน้อมรำลึกถึงพระคุณของท่าน และรู้สึกขอบพระคุณทุกๆ ท่านโดยเฉพาะคณะผู้จัดทำกลุ่มสวนปรัชญาและพุทธธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ร่วมกันทำให้มีหนังสือที่ทรงคุณค่านี้ กระผมจึงตั้งใจจะขออนุญาตจัดพิมพ์หนังสือนี้ในโอกาสอันควร เพื่อเป็นธรรมทานแด่ท่านที่สนใจปฏิบัติธรรม

เนื่องในโอกาสที่กระผมและครอบครัว ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ในวันที่ ๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗ กระผมได้ติดต่อขออนุญาตพิมพ์หนังสือ "อาจาริยธัมโมทยาน" เพื่อมอบแก่ผู้มาร่วมงานบุญตามที่เคยตั้งใจไว้ จึงขอกราบขอบพระคุณ คณะผู้จัดทำโดยเฉพาะคุณภากร เก่งพล และขอขอบคุณห้างหุ้นส่วนจำกัดหอรัตนชัยการพิมพ์ ตลอดจนคุณทวีวรรณ บุญญานุสาสน์ ซึ่งได้ช่วยประสานงานในการจัดพิมพ์และการขออนุญาตจนเสร็จสิ้น

กระผมและครอบครัวขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย โปรดให้ทุกๆ ท่านที่กล่าวนามมา และทุกๆ ท่านที่ร่วมอนุโมทนาในกุศลผลบุญครั้งนี้ จงเจริญในธรรมยิ่งๆ ขึ้นไปจนเข้าสู่มรรคผลนิพพาน

สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ
การให้ธรรมเป็นทาน ชนะการให้ทั้งปวง

เกรียงไกร – ปราจีน – สาธินี มงคลวราภรณ์

๒๓ มกราคม ๒๕๔๗

คำนำในการพิมพ์ครั้งที่ ๑

หนังสือ **"อาจาริยธัมโมทยาน"** ซึ่งมีความหมายว่า *"อุทยานธัมมะของอาจารย์"* นี้ ได้รับพระเมตตาจากสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงประทานนาม จัดพิมพ์ขึ้นด้วยศรัทธาของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย เพื่อเผยแพร่ธรรมคำสอนของพระมหาเถระฝ่ายอรัญวาสี ผู้ละขันธ์แล้ว จำนวน ๑๙ รูป ให้บรรดาบรรพชิตและคฤหัสถ์ได้ศึกษาและน้อมนำมาประพฤติปฏิบัติสร้างคุณงามความดีให้บังเกิดมีขึ้นในจิตใจ ดุจดังที่พระมหาเถระเหล่านั้นได้ดำเนินตามรอยบาทแห่งพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า และยังผลให้เป็นที่แจ้งแก่ใจ สมดังพุทธดำรัสที่ตรัสแก่พระอานนท์ว่า ***"ตราบใดยังมีผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมแล้วไซร้ โลกย่อมไม่ว่างเว้นจากพระอรหันต์"***

แต่เดิมกำหนดเนื้อหาไว้เพียง ๑๓ กัณฑ์เท่านั้น แต่เพื่อความสมบูรณ์ จึงเพิ่มขึ้นเป็น ๑๙ กัณฑ์ และได้พยายามเรียงตามลำดับพรรษาของท่านผู้แสดง หาได้เป็นการเรียงตามเนื้อหาหรือความสำคัญไม่ หากมีข้อผิดพลาดประการใด กราบขอขมาแด่ครูบาอาจารย์ทั้งหลายไว้ ณ ที่นี้ด้วย

อนึ่ง หนังสือนี้พยายามที่จะรักษาไว้ซึ่งสำนวน โวหาร และเนื้อความของท่านผู้เป็นเจ้าของโดยตรง จึงมีการแก้ไขน้อยมากเพียงให้ถูกต้องตามอักขรวิธีเท่านั้น เหตุฉะนั้น หากมีข้อความใดกระทบกระเทือนใจท่านผู้อ่าน ขอให้ท่านพิจารณาโดยธรรม แล้วท่านจะประจักษ์กับความจริงเพราะ ***"ธรรมคือของจริง"***

นโม วิมุตฺตานํ *ขอนอบน้อมแด่ท่านผู้พ้นแล้วทั้งหลาย*
นโม วิมุตฺติยา *ขอนอบน้อมแด่วิมุติธรรม*

คณะผู้จัดทำ
ตุลาคม ๒๕๓๖

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์
(จันทร์ สิริจนฺโท)
วัดบรมนิวาส กรุงเทพฯ

พระอาจารย์เสาร์ กนฺตสีโล

พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

พระญาณวิศิษฏ์สมิทธิวีราจารย์
(พระอาจารย์สิงห์ ขนฺตฺยาคโม)
วัดป่าสาลวัน
อ.เมือง จ.นครราชสีมา

พระอาจารย์มหาปิ่น ปญฺญาพโล
วัดป่าแสนสำราญ
อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี

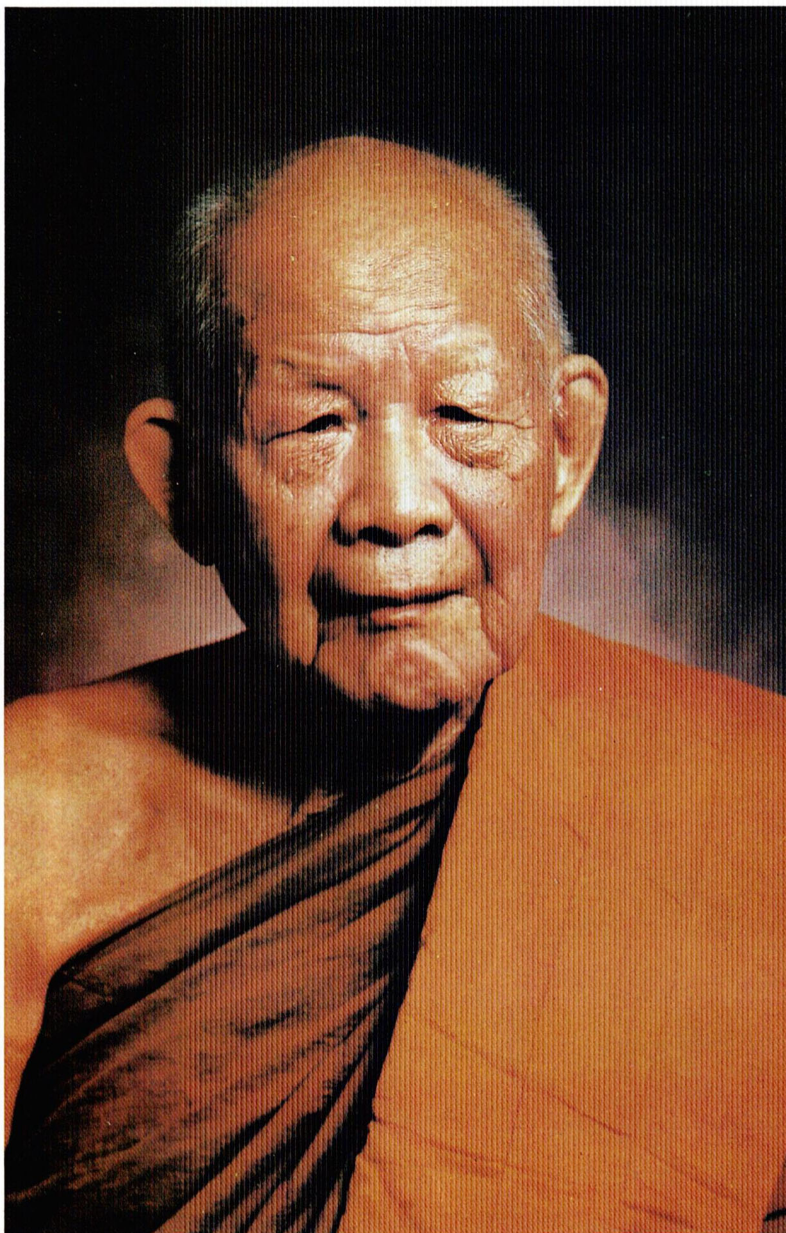
พระราชวุฒาจารย์
(พระอาจารย์ดูลย์ อตุโล)
วัดบูรพาราม
อ.เมือง จ.สุรินทร์

พระอาจารย์บุญมา ฐิตเปโม
วัดสิริสาลวัน
อ.เมือง จ.หนองบัวลำภู

พระอาจารย์อ่อน ญาณสิริ
วัดป่านิโครธาราม
อ.หนองวัวซอ จ.อุดรธานี

พระอาจารย์หลุย จนฺทสาโร

วัดถ้ำผาบิ้ง

อ.วังสะพุง จ.เลย

พระอาจารย์ขาว อนาลโย
วัดถ้ำกลองเพล
อ.เมือง จ.หนองบัวลำภู

พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร

วัดป่าอุดมสมพร

อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร

พระอาจารย์แหวน สุจิณฺโณ
วัดดอยแม่ปั๋ง
อ.พร้าว จ.เชียงใหม่

พระอาจารย์ตื้อ อจลธมฺโม
วัดป่าอาจารย์ตื้อ
อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่

พระอาจารย์สาม อกิญฺจโน
วัดป่าไตรวิเวก
อ.เมือง จ.สุรินทร์

พระสุทธิธรรมรังสีคัมภีรเมธาจารย์

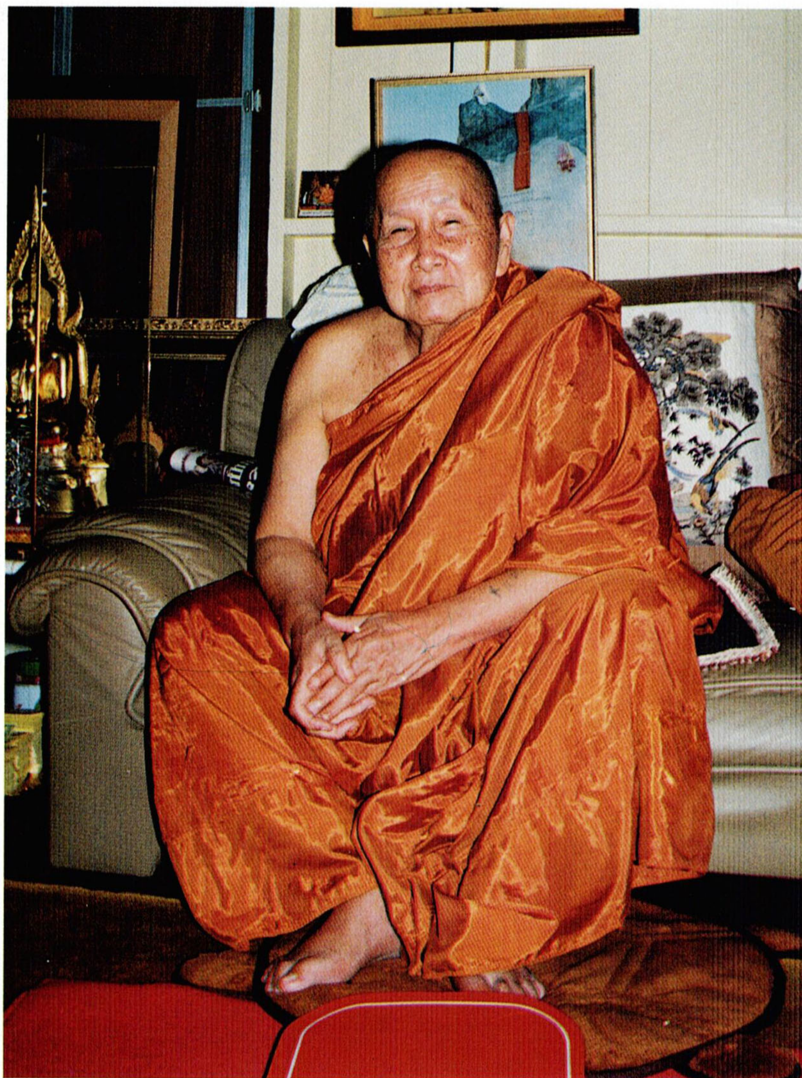
(พระอาจารย์ลี ธมฺมธโร)

วัดอโศการาม

อ.เมือง จ.สมุทรปราการ

พระครูญาณทัสสี
(พระอาจารย์คำดี ปภาโส)
วัดถ้ำผาปู่ อ.เมือง จ.เลย

พระญาณสิทธาจารย์
(พระอาจารย์สิม พุทฺธาจาโร)
สำนักสงฆ์ถ้ำผาปล่อง
อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่

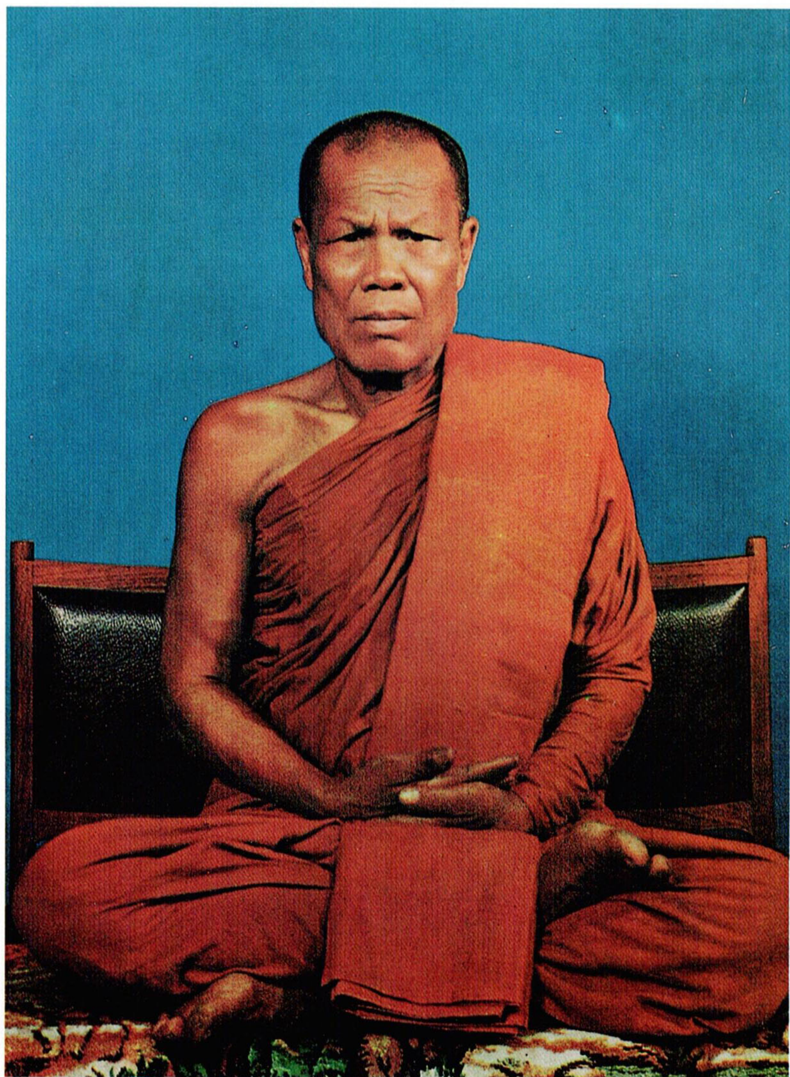
พระอาจารย์มหาบุญมี สิริธโร
วัดป่าวังเลิง
อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม

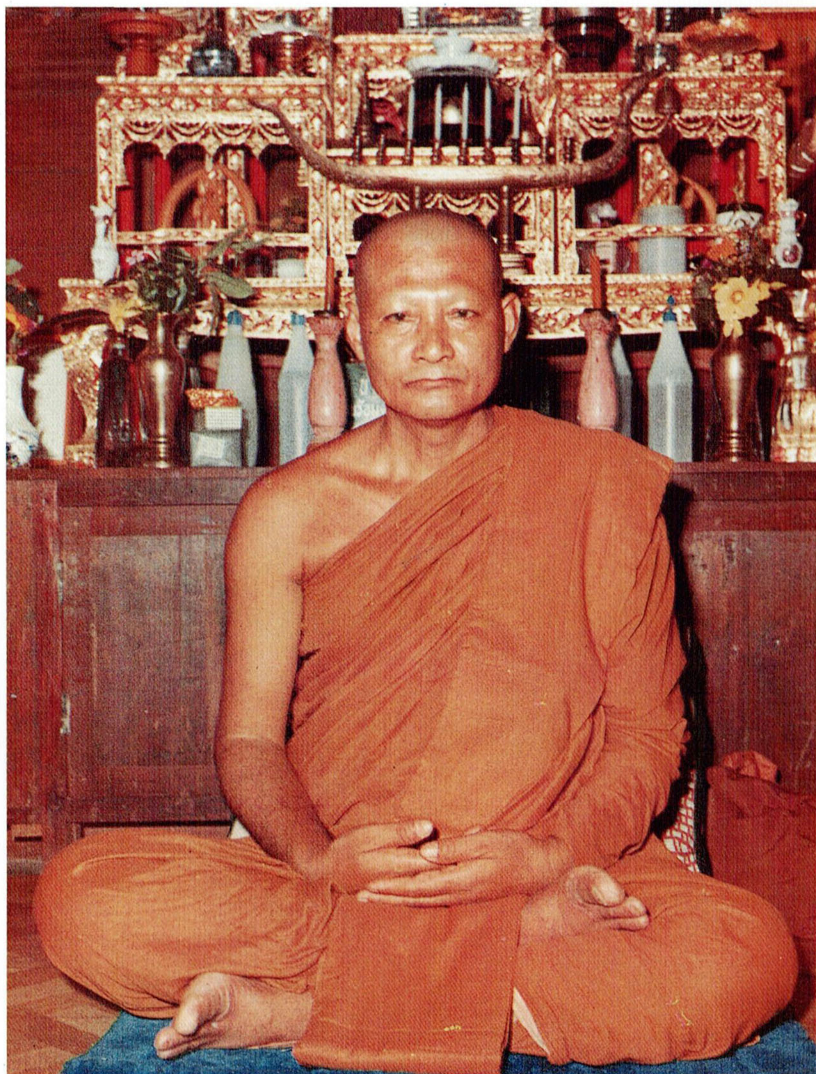
พระครูวิมลญาณวิจิตร
(พระอาจารย์บุญ ชินวํโส)
วัดป่าศรีสว่างแดนดิน
อ.สว่างแดนดิน จ.สกลนคร

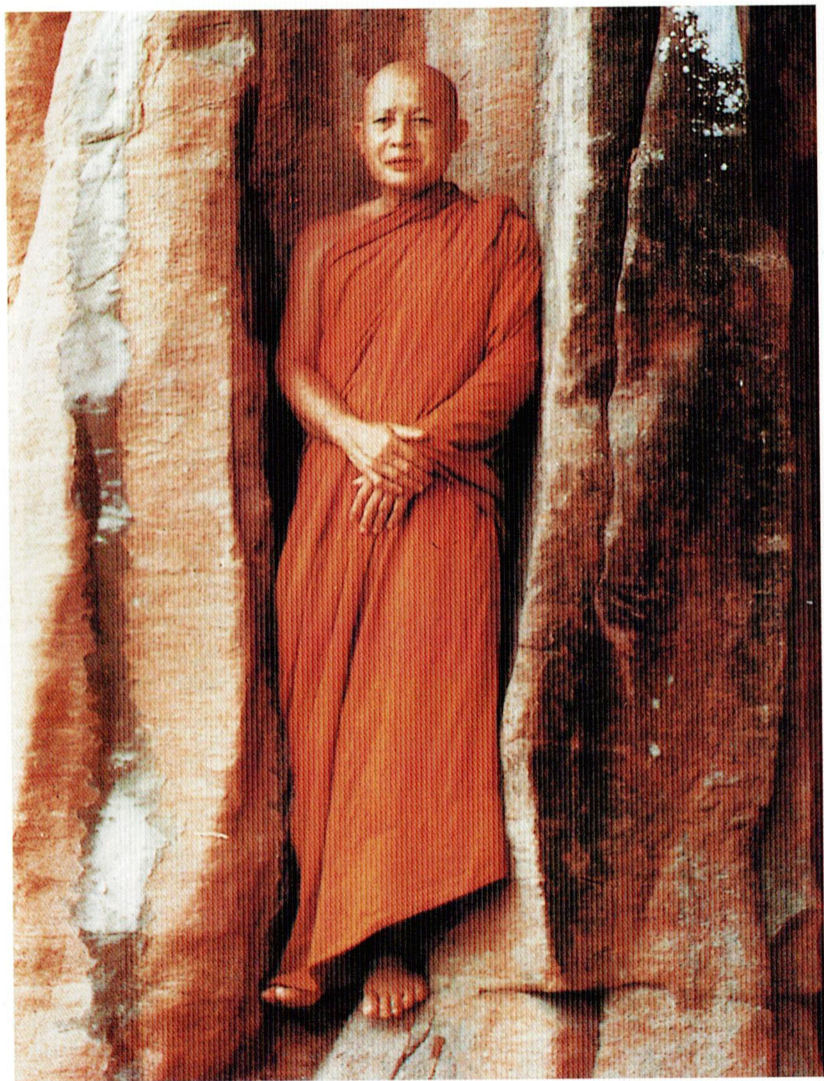
พระครูสีลขันธ์สังวร
(พระอาจารย์อ่อนสี สุเมโธ)
วัดพระงามศรีมงคล
อ.ท่าบ่อ จ.หนองคาย

พระอาจารย์ฝั้น ปาเรสโก
วัดป่าหนองไคร้
อ.เมือง จ.ยโสธร

พระอุดมสังวรวิสุทธิเถร
(พระอาจารย์วัน อุตฺตโม)
วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม
อ.ส่องดาว จ.สกลนคร

พระอาจารย์จวน กุลเชฏฺโฐ
วัดเจติยาคิรีวิหาร (ภูทอก)
อ.ศรีวิไล จ.หนองคาย

พระอาจารย์สิงห์ทอง ธมฺมวโร
วัดป่าแก้ว บ้านชุมพล
อ.สว่างแดนดิน จ.สกลนคร

สารบัญ

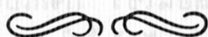
หน้า

มุตโตทัย

พระธรรมเทศนา

ของ

พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตเถระ

ส่วนที่ ๑

บันทึกโดย พระอาจารย์วิริยังค์ สิรินฺธโร

ณ วัดป่าบ้านนามน กิ่ง อ. โคกศรีสุพรรณ จ. สกลนคร

พ.ศ. ๒๔๘๖

๑. *การปฏิบัติ เป็นเครื่องยังพระสัทธรรมให้บริสุทธิ์*

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงว่าธรรมของพระตถาคต เมื่อเข้าไปประดิษฐานในสันดานของปุถุชนแล้ว *ย่อมกลายเป็นของปลอม (สัทธรรมปฏิรูป)* แต่ถ้าเข้าไปประดิษฐานในจิตสันดานของพระอริยเจ้าแล้วไซร้ *ย่อมเป็นของบริสุทธิ์แท้จริง และเป็นของไม่ลบเลือนด้วย* เพราะฉะนั้นเมื่อยังเพียรแต่เรียนพระปริยัติถ่ายเดียว จึงยังใช้การไม่ได้ดี ต่อเมื่อมาฝึกหัดปฏิบัติจิตใจกำจัดเหล่า *กะปอมก่า* คือ *อุปกิเลส* แล้วนั่นแหละจึงจะยังประโยชน์ให้สำเร็จเต็มที่ และทำให้พระสัทธรรมบริสุทธิ์ ไม่วิปลาสคลาดเคลื่อนจากหลักเดิมด้วย

๒. *ฝึกตนดีแล้วจึงฝึกผู้อื่น ชื่อว่าทำตามพระพุทธเจ้า*

ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา

สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงทรมานฝึกหัดพระองค์จนได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ เป็น พุทฺโธ ผู้รู้ก่อนแล้วจึงเป็น *ภควา* ผู้ทรงจำแนกแจกธรรมสั่งสอนเวไนยสัตว์ *สตฺถา* จึงเป็นครูของเทวดาและมนุษย์ เป็นผู้ฝึกบุรุษผู้มีอุปนิสัยบารมีควรแก่การทรมานใน

ภายหลัง จึงทรงพระคุณปรากฏว่า *กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต* ชื่อเสียงเกียรติศัพท์อันดีงามของพระองค์ย่อมฟุ้งเฟื่องไปในจตุรทิศจนตราบเท่าทุกวันนี้ แม้พระอริยสงฆ์สาวกเจ้าทั้งหลายที่ล่วงลับไปแล้วก็เช่นเดียวกัน ปรากฏว่าท่านฝึกฝนทรมานตนได้ดีแล้ว จึงช่วยพระบรมศาสดาจำแนกแจกธรรม สั่งสอนประชุมชนในภายหลัง ท่านจึงมีเกียรติคุณปรากฏเช่นเดียวกับพระผู้มีพระภาคเจ้า ถ้าบุคคลไม่ทรมานตนให้ดีก่อนแล้ว และทำการจำแนกแจกธรรมสั่งสอนไซร้ ก็จักเป็นผู้มีโทษ ปรากฏว่าปาปโกสทฺโท โหติ คือเป็นผุ้มีชื่อเสียงชั่วฟุ้งไปในจตุรทิศ เพราะโทษที่ไม่ทำตามพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระอริสงฆ์สาวกเจ้าในก่อนทั้งหลาย

๓. *มูลมรดกอันเป็นต้นทุนทำการฝึกฝนตน*

เหตุใดหนอ ปราชญ์ทั้งหลาย จะสวดก็ดี จะรับศีลก็ดี หรือจะทำการกุศลใดๆ ก็ดี จึงต้องตั้ง *นโม* ก่อน จะทิ้ง *นโม* ไม่ได้เลย เมื่อเป็นเช่นนี้ *นโม* ก็ต้องเป็นสิ่งสำคัญ จึงยกขึ้นพิจารณา ได้ความว่า *น* คือ *ธาตุน้ำ โม* คือ *ธาตุดิน* พร้อมกับบาทพระคาถา ปรากฏขึ้นมาว่า มาตาเปติกสมฺภโว โอทนกุมฺมาสปจฺจโย สัมภวธาตุของมารดาบิดาผสมกัน จึงเป็นตัวตนขึ้นมาได้ *น* เป็นธาตุของ *มารดา โม* เป็นธาตุของ *บิดา* ฉะนั้นเมื่อธาตุทั้ง ๒ ผสมกันเข้าไป ไฟธาตุของมารดาเคี่ยวเข้าจนได้นามว่า *กลละ* คือ น้ำมันหยดเดียว ณ ที่นี้เอง ปฏิสนธิวิญญาณเข้าถือปฏิสนธิได้จิตจึงได้ถือปฏิสนธิในธาตุ *นโม* นั้น เมื่อจิตเข้าไปอาศัยแล้ว *กลละ* ก็ค่อยเจริญขึ้นเป็น *อัมพุชะ* คือเป็นก้อนเลือด เจริญจากก้อนเลือดมาเป็น *ฆนะ* คือเป็นแท่ง และ *เปสิ* คือชิ้นเนื้อ แล้วขยายตัวออกคล้ายรูปจิ้งเหลน จึงเป็นปัญจสาขา คือแขน ๒ ขา ๒ หัว ๑ ส่วนธาตุ *พ* คือลม *ธ* คือไฟนั้นเป็นธาตุเข้ามาอาศัยภายหลังเพราะจิตไม่ถือ เมื่อละจากกลละนั้นแล้วกลละก็ต้องทิ้งเปล่าหรือสูญเปล่า ลมและไฟก็ไม่มี คนตาย ลมและไฟก็ดับหายสาปสูญไป จึงว่าเป็นธาตุอาศัย ข้อสำคัญจึงอยู่ที่ธาตุทั้ง ๒ คือ นโมเป็นเดิม

ในกาลต่อมาเมื่อคลอดออกมาแล้วก็ต้องอาศัย *น* มารดา *โม* บิดา เป็นผู้ทะนุถนอมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงมาด้วยการให้ข้าวสุกและขนมกุมมาส เป็นต้น ตลอดจนการแนะนำสั่งสอนความดีทุกอย่าง ท่านจึงเรียก

มารดาบิดา ว่า *บุพพาจารย์* เป็นผู้สอนก่อนใครๆ ทั้งสิ้น มารดาบิดาเป็นผู้มีเมตตาจิตต่อบุตรธิดาจะนับจะประมาณมิได้ มรดกที่ทำให้กล่าวคือรูปกายนี้แล เป็นมรดกดั้งเดิมทรัพย์สินเงินทองอันเป็นของภายนอกก็เป็นไปจากรูปกายนี้เอง ถ้ารูปกายนี้ไม่มีแล้วก็ทำอะไรไม่ได้ ชื่อว่าไม่มีอะไรเลย เพราะเหตุนั้นตัวของเราทั้งตัวนี้เป็น "มูลมรดก" ของมารดาบิดาทั้งสิ้น จึงว่าคุณท่านจะนับจะประมาณมิได้เลย ปราชญ์ทั้งหลายจึงหาได้ละทิ้งไม่ เราต้องเอาตัวเราคือ *นโม* ตั้งขึ้นก่อนแล้วจึงทำกิริยาน้อมไหว้ลงภายหลัง *นโม* ท่านแปลว่านอบน้อมนั้นเป็นการแปลเพียงกิริยา หาได้แปลต้นกิริยาไม่ มูลมรดกนี้แลเป็นต้นทุน ทำการฝึกหัดปฏิบัติตนไม่ต้องเป็นคนจนทรัพย์สำหรับทำทุนปฏิบัติ

๔. *มูลฐานสำหรับทำการปฏิบัติ*

นโม นี้ เมื่อกล่าวเพียง ๒ ธาตุเท่านั้น ยังไม่สมประกอบหรือยังไม่เต็มส่วน ต้องพลิกสระพยัญชนะดังนี้ คือ เอาสระอะจากตัว *น* มาใส่ตัว *ม* เอาสระ *โอ* จากตัว *ม* มาใส่ตัว *น* แล้วกลับตัว *มะ* มาไว้หน้าตัว *โน* เป็น *มโน* แปลว่าใจ เมื่อเป็นเช่นนี้จึงได้ทั้งกายทั้งใจเต็มตามส่วนสมควรแก่การใช้เป็นมูลฐานแห่งการปฏิบัติได้ *มโน* คือใจนี้เป็นดั้งเดิมเป็นมหาฐานใหญ่ จะทำจะพูดอะไรก็ย่อมเป็นไปจากใจนี้ทั้งหมด ได้ในพระพุทธพจน์ว่า*มโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา ธรรมทั้งหลายมีใจถึงก่อน มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จแล้วด้วยใจ* พระบรมศาสดาจะทรงบัญญัติพระธรรมวินัย ก็ทรงบัญญัติออกไปจาก *ใจ* คือ*มหาฐาน* นี้ทั้งสิ้น เหตุนี้เมื่อพระสาวกผู้ได้มาพิจารณาตามจนถึงรู้จัก *มโน* แจ่มแจ้งแล้ว มโน ก็สุดบัญญัติ คือพ้นจากบัญญัติทั้งสิ้น สมมติทั้งหลายในโลกนี้ต้องออกไปจากมโนทั้งสิ้น ของใครก็ก้อนของใคร ต่างคนต่างถือเอาก้อนอันนี้ ถือเอาเป็นสมมติบัญญัติตามกระแสแห่งน้ำโอฆะจนเป็นอวิชชาตัวก่อภพก่อชาติด้วยการไม่รู้เท่า ด้วยการหลง หลงถือว่าเป็นตัวเรา เป็นของเราไปหมด

๕. *มูลเหตุแห่งสิ่งทั้งหลายในสากลโลกธาตุ*

พระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ เว้นมหาปัฏฐาน มีนัยประมาณเท่านั้นเท่านี้ ส่วนคัมภีร์มหาปัฏฐาน มีนัยหาประมาณมิได้เป็น *"อนันตนัย"* เป็นวิสัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้นที่จะรอบรู้ได้ เมื่อพิจารณาพระบาลีที่

ว่า เหตุปจฺจโย นั้นได้ความว่า เหตุซึ่งเป็นปัจจัยดั้งเดิมของสิ่งทั้งหลายในสากลโลกธาตุนั้นได้แก่ *มโน* นั่นเอง *มโน* เป็นตัวมหาเหตุเป็นตัวเดิมเป็นสิ่งสำคัญ นอกนั้นเป็นแต่อาการเท่านั้น อารมฺมณ จนถึงอวิคฺคต จะเป็นปัจจัยได้ก็เพราะมหาเหตุคือใจเป็นเดิมโดยแท้ ฉะนั้น มโนซึ่งกล่าวไว้ในข้อ ๔ ก็ดี ฐีติ ภูตํ ซึ่งจะกล่าวในข้อ ๖ ก็ดี และมหาเหตุซึ่งกล่าวในข้อนี้ก็ดี ย่อมมีเนื้อความเป็นอันเดียวกัน พระบรมศาสดาจะทรงบัญญัติพระธรรมวินัยก็ดี รู้อะไรๆ ได้ด้วย *ทศพลญาณ* ก็ดี รอบรู้ *สรรพเญยยธรรม* ทั้งปวงก็ดี ก็เพราะมีมหาเหตุนั้นเป็นดั้งเดิมทีเดียว จึงทรงรอบรู้ได้เป็นอนันตนัย แม้สาวกทั้งหลายก็มีมหาเหตุนี้แลเป็นเดิม จึงสามารถรู้ตามคำสอนของพระองค์ได้ด้วยเหตุนี้แลพระอัสสชิเถระผู้เป็นที่ ๕ ของพระปัญจวัคคีย์จึงแสดงธรรมแก่ อุปติสฺส (พระสารีบุตร) ว่า เย ธมฺมา เหตุปภวา เตสํ เหตุํ ตถาคโต เตสญฺจ โย นิโรโธ จ เอวํ วาที มหาสมโณ ความว่าธรรมทั้งหลายเกิดแต่เหตุ...เพราะว่ามหาเหตุนี้เป็นตัวสำคัญ เป็นตัวเดิมเมื่อท่านพระอัสสาชิเถระกล่าวถึงที่นี้ (คือมหาเหตุ) ท่านพระสารีบุตรจะไม่หยั่งจิตลงถึงกระแสธรรมอย่างไรเล่า? เพราะอะไร ทุกสิ่งในโลกก็ต้องเป็นไปแต่มหาเหตุถึงโลกุตตรธรรม ก็คือมหาเหตุ ฉะนั้น *มหาปัฏฐาน* ท่านจึงว่าเป็น *อนันตนัย* ผู้มาปฏิบัติใจคือตัวมหาเหตุจนแจ่มกระจ่างสว่างไร่แล้วย่อมสามารถรู้อะไรๆ ทั้งภายในและภายนอกทุกสิ่งทุกประการ สุดจะนับจะประมาณได้ด้วยประการฉะนี้

๖. *มูลการของสังสารวัฏฏ์*

ฐีติภูตํ อวิชฺชา ปจฺจยา สงฺขารา อุปาทานํ ภโว ชาติ

คนเราทุกรูปนามที่ได้กำเนิดเกิดมาเป็นมนุษย์ล้วนแล้วแต่มีที่เกิดทั้งสิ้น กล่าวคือมีบิดามารดาเป็นแดนเกิด ก็แลเหตุใดท่านจึงบัญญัติปัจจยาการแต่เพียงว่า อวิชชา ปจฺจยา ฯลฯ เท่านั้น *อวิชชา* เกิดมาจากอะไร? ท่านหาได้บัญญัติไว้ไม่ พวกเราก็ยังมีบิดามารดาอวิชชาก็ต้องมีพ่อแม่เหมือนกัน ได้ความตามบาทพระคาถาเบื้องต้นว่า *ฐีติภูตํ* นั่นเองเป็นพ่อแม่ของอวิชชา *ฐีติภูตํ* ได้แก่ จิตดั้งเดิม เมื่อฐีติภูตํ ประกอบไปด้วยความหลง จึงมีเครื่องต่อ กล่าวคือ อาการของอวิชชาเกิดขึ้น เมื่อมีอวิชชาแล้วจึงเป็นปัจจัยให้ปรุงแต่งเป็นสังขารพร้อมกับความเข้าไปยึดถือ จึงเป็นภพชาติคือต้องเกิดก่อต่อกันไป ท่านเรียก *ปัจจยาการ* เพราะเป็นอาการสืบต่อ

กัน วิชชาและอวิชชาก็ต้องมาจากฐีติภูตํเช่นเดียวกัน เพราะเมื่อฐีติภูตํกอปรด้วยวิชชาจึงรู้เท่าอาการทั้งหลายตามความเป็นจริง นี่พิจารณาด้วยวุฏฐานคามินี วิปัสสนา รวมใจความว่า ฐีติภูตํ เป็นตัวการดั้งเดิมของสังสารวัฏฏ์ (การเวียนว่ายตายเกิด) ท่านจึงเรียกชื่อว่า **"มูลตันไตร"*** เพราะฉะนั้นเมื่อจะตัดสังสารวัฏฏ์ให้ขาดสูญ จึงต้องอบรมบ่มตัวการดั้งเดิมให้มีวิชชารู้เท่าทันอาการทั้งหลายตามความเป็นจริง ก็จะหายหลงแล้วไม่ก่ออาการทั้งหลายใดๆ อีก ฐีติภูตํ อันเป็นมูลการก็หยุดหมุน หมดการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏฏ์ด้วยประการฉะนี้

๗. *อรรคฐาน เป็นที่ตั้งแห่งมรรคนิพพาน*

อคฺคํ ฐานํ มนุสฺเสสุ มคฺคํ สตฺตวิสุทธิยา ฐานะอันเลิศมีอยู่ในมนุษย์ ฐานะอันดีเลิศนั้นเป็นทางดำเนินไปเพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ โดยอธิบายว่าเราได้รับมรดกมาแล้วจาก*นโม* คือ บิดามารดา กล่าวคือตัวของเรานี้แล อันได้กำเนิดเกิดมาเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นชาติสูงสุด เป็นผู้เลิศตั้งอยู่ในฐานะอันเลิศด้วยดีคือมีกายสมบัติ วจีสมบัติ แลมโนสมบัติบริบูรณ์ จะสร้างสมเอาสมบัติภายนอก คือ ทรัพย์สินเงินทองอย่างไรก็ได้ จะสร้างสมเอาสมบัติภายในคือมรรคผลนิพพานธรรมวิเศษก็ได้ พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระธรรมวินัย ก็ทรงบัญญัติแก่มนุษย์เรานี้เอง มิได้ทรงบัญญัติแก่ ช้าง ม้า โค กระบือ ฯลฯ ที่ไหนเลยมนุษย์นี้เองจะเป็นผู้ปฏิบัติถึงซึ่งความบริสุทธิ์ได้ ฉะนั้นจึงไม่ควรน้อยเนื้อต่ำใจว่า ตนมีบุญวาสนาน้อย เพราะมนุษย์ทำได้ เมื่อไม่มี ทำให้มีได้ เมื่อมีแล้วทำให้ยิ่งได้สมด้วยเทศนานัยอันมาในเวสสันดรชาดกว่า ทานํ เทติ สีลํ รกฺขติ ภาวนํ ภาเวตฺวา เอกจฺโจ สคฺคํ คจฺฉติ เอกจฺโจ โมกฺขํ คจฺฉติ นิสฺสํสยํ เมื่อได้ทำกองการกุศล คือ ให้ทานรักษาศีลเจริญภาวนาตามคำสอนของพระบรมศาสดาจารย์เจ้าแล้ว บางพวกทำน้อยก็ต้องไปสู่สวรรค์ บางพวกทำมากแลขยันทำจริงพร้อมทั้งวาสนาบารมีแต่หนหลังประกอบกัน ก็สามารถเข้าสู่พระนิพพานโดยไม่ต้องสงสัยเลย พวกสัตว์ดิรัจฉานท่านมิได้กล่าวว่าเลิศ เพราะจะมาทำเหมือนพวกมนุษย์ไม่ได้ จึงสมกับคำว่ามนุษย์นี้ตั้งอยู่ในฐานะอันเลิศด้วยดีสามารถนำตนเข้าสู่มรรคผล เข้าสู่พระนิพพานอันบริสุทธิ์ได้แล

**มูลตันไตร หมายถึงไตรลักษณ์*

๘. *สติปัฏฐาน เป็น ชัยภูมิ คือสนามฝึกฝนตน*

พระบรมศาสดาจารย์เจ้า ทรงตั้งชัยภูมิไว้ในธรรมข้อไหน? เมื่อพิจารณาปัญหานี้ได้ความขึ้นว่าพระองค์ทรงตั้งมหาสติปัฏฐานเป็นชัยภูมิ

อุปมาในทางโลก การรบทัพชิงชัย มุ่งหมายชัยชนะจำต้องหา *ชัยภูมิ* ถ้าได้ชัยภูมิที่ดีแล้วย่อมสามารถป้องกันอาวุธของข้าศึกได้ดี ณ ที่นั้นสามารถรวบรวมกำลังใหญ่เข้าฆ่าฟันข้าศึกให้ปราชัยพ่ายแพ้ไปได้ ที่เช่นนั้นท่านจึงเรียกว่า *ชัยภูมิ* คือที่ที่ประกอบไปด้วยค่ายคูประตูและหอรบอันมั่นคงฉันใด

อุปไมยในทางธรรมก็ฉันนั้น ที่เอามหาสติปัฏฐานเป็นชัยภูมิก็โดยผู้ที่จะเข้าสู่สงครามรบข้าศึก คือ *กิเลส* ต้องพิจารณากายานุปัสสนาสติปัฏฐานเป็นต้นก่อน เพราะคนเราที่จะเกิด *กามราคะ* เป็นต้น ขึ้น ก็เกิดที่กายและใจ เพราะตาแลไปเห็นกายทำให้ใจกำเริบ เหตุนั้นจึงได้ความว่ากายเป็นเครื่องก่อเหตุ จึงต้องพิจารณาที่กายนี้ก่อน จะได้เป็นเครื่องดับนิวรณ์ทำใจให้สงบได้ ณ ที่นี้พึง *ทำให้มาก เจริญให้มาก คือพิจารณาไม่ต้องถอยเลยทีเดียว* ในเมื่ออุคคหนิมิตปรากฏ จะปรากฏกายส่วนไหนก็ตาม ให้พึงถือเอากายส่วนที่ได้เห็นนั้นพิจารณาให้เป็นหลักไว้ไม่ต้องย้ายไปพิจารณาที่อื่น จะคิดว่าที่นี่เราเห็นแล้ว ที่อื่นยังไม่เห็น ก็ต้องไปพิจารณาที่อื่นซิ เช่นนี้หาควรไม่ ถึงแม้จะพิจารณาจนแยกกายออกมาเป็นส่วนๆ ทุกๆ อาการอันเป็นธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟ ได้อย่างละเอียด ที่เรียกว่าปฏิภาคก็ตาม ก็ให้พิจารณากายที่เราเห็นทีแรกด้วยอุคคหนิมิตนั้นจนชำนาญ *ที่จะชำนาญได้ก็ต้องพิจารณาซ้ำแล้วซ้ำอีก ณ ที่เดียวนั้นเอง* เหมือนสวดมนต์ฉะนั้น อันการสวดมนต์ เมื่อเราท่องสูตรนี้ได้แล้ว ทิ้งเสียไม่เล่าไม่สวดไว้อีก ก็จะลืมเสียไม่สำเร็จประโยชน์อะไรเลย เพราะไม่ทำให้ชำนาญด้วยความประมาทฉันใด การพิจารณากายก็ฉันนั้นเหมือนกัน *เมื่อได้อุคคหนิมิตในที่ใดแล้ว ไม่พิจารณาในที่นั้นให้มากปล่อยทิ้งเสียด้วยความประมาทก็ไม่สำเร็จประโยชน์อะไรอย่างเดียวกัน*

การพิจารณากายนี้มีที่อ้างมาก ดังในการบวชทุกวันนี้ เบื้องต้นต้องบอกกรรมฐาน ๕ ก็คือ กายนี้เอง ก่อนอื่นหมดเพราะเป็นของสำคัญท่านกล่าวไว้ในคัมภีร์พระธรรมบทขุทฺทกนิกายว่า อาจารย์ผู้ไม่ฉลาด ไม่

บอกซึ่งการพิจารณากาย อาจทำลายอุปนิสัยแห่งพระอรหัตต์ของกุลบุตรได้ เพราะฉะนั้นในทุกวันนี้จึงต้องบอกกรรมฐาน ๕ ก่อน

อีกแห่งหนึ่งท่านกล่าวว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลาย พระขีณาสวเจ้าทั้งหลาย ชื่อว่าจะไม่กำหนดกาย ในส่วนแห่ง **โกฏฐาส*** ใดโกฏฐาสหนึ่งมิได้มีเลย จึงตรัสแก่ภิกษุ ๕๐๐ รูปผู้กล่าวถึงแผ่นดินว่า บ้านโน้นมีดินดำดินแดงเป็นต้นนั้นว่า นั่นชื่อว่า *พหิทฺธา* แผ่นดินภายนอกให้พวกท่านทั้งหลายมาพิจารณา *อชฺฌตฺติกา* แผ่นดินภายในกล่าวคืออัตตภาพร่างกายนี้ จงพิจารณาไตร่ตรองให้แยบคาย กระทำให้แจ้งแทงให้ตลอด เมื่อจบการวิสัชชนาปัญหานี้ ภิกษุทั้ง ๕๐๐ รูปก็บรรลุพระอรหัตตผล

เหตุนั้นการพิจารณากายจึงเป็นของสำคัญ ผู้ที่จะพ้นทุกข์ทั้งหมดล้วนแต่ต้องพิจารณากายนี้ทั้งสิ้น จะรวบรวมกำลังใหญ่ได้ต้องรวบรวมด้วยการพิจารณากาย แม้พระพุทธองค์เจ้าจะได้ตรัสรู้ทีแรกก็ทรงพิจารณาลม ลมจะไม่ใช่กายอย่างไร? เพราะฉะนั้นมหาสติปัฏฐาน มีกายานุปัสสนาเป็นต้น จึงชื่อว่า "ชัยภูมิ" เมื่อเราได้ชัยภูมิดีแล้ว กล่าวคือปฏิบัติตามหลักมหาสติปัฏฐานจนชำนาญแล้ว ก็จงพิจารณาความเป็นจริงตามสภาพแห่งธาตุทั้งหลายด้วยอุบายแห่งวิปัสสนา ซึ่งจะกล่าวข้างหน้า

๙. *อุบายแห่งวิปัสสนา อันเป็นเครื่องถ่ายถอนกิเลส*

ธรรมชาติของดีทั้งหลาย ย่อมเกิดมาแต่ของไม่ดี อุปมาดั่งดอกปทุมชาติอันสวยๆ งามๆ ก็เกิดขึ้นมาจากโคลนตมอันเป็นของสกปรก ปฏิกูลน่าเกลียด แต่ว่าดอกบัวนั้น เมื่อขึ้นพ้นโคลนตมแล้วย่อมเป็นสิ่งที่สะอาด เป็นที่ทัดทรงของพระราชา อุปราช อำมาตย์ และเสนาบดี เป็นต้น และดอกบัวนั้นก็มิได้กลับคืนไปยังโคลนตมนั้นอีกเลย ข้อนี้เปรียบเหมือนพระโยคาวจรเจ้า ผู้ประพฤติพากเพียรประโยคพยายาม ย่อมพิจารณาซึ่ง สิ่งสกปรกน่าเกลียดนั้นก็คือตัวเรานี้เอง ร่างกายนี้เป็นที่ประชุมแห่งของโสโครก คืออุจจาระ ปัสสาวะ (มูตรคูถ) ทั้งปวง สิ่งที่ออกจากผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เป็นต้น ก็เรียกว่า ขี้ ทั้งหมด เช่น ขี้หัว ขี้เล็บ ขี้ฟัน ขี้ไคล เป็นต้น เมื่อสิ่งเหล่านี้ร่วงหล่นลงสู่อาหาร มีแกงกับ เป็นต้น ก็รังเกียจ ต้องเททิ้ง

**โกฏฐาส* การพิจารณาแยกออกเป็นส่วนๆ*

กินไม่ได้และร่างกายนี้ต้องชำระอยู่เสมอจึงพอเป็นของดูได้ ถ้าหาไม่ก็จะมีกลิ่นเหม็นสาบ เข้าใกล้ใครก็ไม่ได้ ของทั้งปวงมีผ้าแพรเครื่องใช้ต่างๆ เมื่ออยู่นอกกายของเราก็เป็นของสะอาดน่าดู แต่เมื่อมาถึงกายนี้แล้วก็กลายเป็นของสกปรกไป เมื่อปล่อยไว้นานๆเข้าไม่ซักฟอกก็จะเข้าใกล้ใครไม่ได้เลย เพราะเหม็นสาบ ดังนี้จึงได้ความว่าร่างกายของเรานี้เป็นเรือนมูตรเรือนคูถ เป็นอสุภะ ของไม่งาม ปฏิกูลน่าเกลียด เมื่อยังมีชีวิตอยู่ก็เป็นถึงปานนี้ เมื่อชีวิตหาไม่แล้ว ยิ่งจะสกปรกหาอะไรเปรียบเทียบมิได้เลย เพราะฉะนั้นพระโยคาวจรเจ้าทั้งหลายจึงพิจารณาร่างกายอันนี้ให้ชำนิชำนาญด้วย *โยนิโสมนสิการ* ตั้งแต่ต้นมาทีเดียว คือขณะเมื่อยังเห็นไม่ทันชัดเจนก็พิจารณาส่วนใดส่วนหนึ่งแห่งกายอันเป็นที่สบายแก่จริตจนกระทั่งปรากฏเป็นอุคคหนิมิต คือ ปรากฏส่วนแห่งรางกายส่วนใดส่วนหนึ่งแล้วก็กำหนดส่วนนั้นให้มาก เจริญให้มาก ทำให้มาก การเจริญทำให้มากนั้นพึงทราบอย่างนี้ อันชาวนาเขาทำนาเขาก็ทำที่แผ่นดิน ไถที่แผ่นดินดำลงไปในดิน ปีต่อไปเขาก็ทำที่ดินอีกเช่นเคย เขาไม่ได้ทำในอากาศกลางหาว คงทำแต่ที่ดินอย่างเดียว ข้าวเขาก็ได้เต็มยุ้งเต็มฉางเอง เมื่อทำให้มากในที่ดินนั้นแล้ว ไม่ต้องร้องเรียกว่า ข้าวเอ๋ยข้าว จงมาเต็มยุ้งเน้อ ข้าวก็จะหลั่งไหลมาเอง และจะห้ามว่า ข้าวเอ๋ยข้าว จงอย่ามาเต็มยุ้งเต็มฉางเราเน้อ ถ้าทำนาในที่ดินนั้นเองจนสำเร็จแล้ว ข้าวก็มาเต็มยุ้งเต็มฉางเอง ฉันใดก็ดีพระโยคาวจรเจ้าก็ฉันนั้น จงพิจารณากายในที่เคยพิจารณาอันถูกนิสัยหรือที่ปรากฏมาให้เห็นครั้งแรก อย่าละทิ้งเลยเป็นอันขาด การทำให้มากนั้นมิใช่หมายแต่การเดินจงกรมเท่านั้น ให้มีสติหรือพิจารณาในที่ทุกสถานในกาลทุกเมื่อ ยืน เดิน นั่ง นอน กิน ดื่ม ทำ คิด พูด ก็ให้มีสติรอบคอบในกายอยู่เสมอจึงจะชื่อว่า ทำให้มาก เมื่อพิจารณาในร่างกายนั้นจนชัดเจนแล้ว ให้พิจารณาแบ่งส่วนแยกส่วนออกเป็นส่วนๆ ตามโยนิโสมนสิการตลอดจนกระจายออกเป็นธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม และพิจารณาให้เห็นไปตามนั้นจริงๆ อุบายตอนนี้ตามแต่ตนจะใคร่ครวญออกอุบายตามที่ถูกจริตนิสัยของตน แต่อย่าละทิ้งหลักเดิมที่ตนได้รู้ครั้งแรกนั่นเทียว

พระโยคาวจรเจ้าเมื่อพิจารณาในที่นี้ พึงเจริญให้มาก ทำให้มาก อย่าพิจารณาครั้งเดียวแล้วปล่อยทิ้งตั้งครึ่งเดือน ตั้งเดือน ให้พิจารณาก้าวเข้าไป ถอยออกมาเป็น อนุโลม ปฏิโลม คือเข้าไปสงบในจิต แล้วถอย

ออกมาพิจารณากาย อย่าพิจารณากายอย่างเดียว หรือสงบที่จิตแต่อย่างเดียว พระโยคาวจรเจ้าพิจารณาอย่างนี้ชำนาญแล้ว หรือชำนาญอย่างยิ่งแล้ว คราวนี้แลเป็นส่วนที่จะเป็นเอง คือ *จิต* ย่อมจะรวมใหญ่ เมื่อรวมพึ่บลง ย่อมปรากฏว่าทุกสิ่งรวมลงเป็นอันเดียวกันคือหมดทั้งโลกย่อมเป็นธาตุทั้งสิ้น นิมิตจะปรากฏขึ้นพร้อมกันว่าโลกนี้ราบเหมือนหน้ากลอง เพราะมีสภาพเป็นอันเดียวกัน ไม่ว่า ป่าไม้ ภูเขา มนุษย์ สัตว์ แม้ที่สุดตัวของเราก็ต้องลบราบเป็นที่สุดอย่างเดียวกันพร้อมกับ *ญาณสัมปยุตต์* คือรู้ขึ้นมาพร้อมกัน ในที่นี้ตัดความสนเท่ห์ในใจได้เลย จึงชื่อว่า *ยถาภูตญาณทัสสนวิปัสสนา* คือทั้งเห็นทั้งรู้ตามความเป็นจริง

ขั้นนี้เป็นเบื้องต้นในอันที่จะดำเนินต่อไป ไม่ใช่ที่สุดอันพระโยคาวจรเจ้าจะพึงเจริญให้มาก ทำให้มาก จึงจะเป็นเพื่อความรู้ยิ่งอีกจนรอบ จนชำนาญเห็นแจ้งชัดว่า สังขารความปรุงแต่งอันเป็นความสมมติว่าโน่นเป็นของของเราโน่นเป็นเรา เป็นความไม่เที่ยงอาศัยอุปาทานความยึดถือจึงเป็นทุกข์ ก็แลธาตุทั้งหลาย เขาหากมีหากเป็นอยู่อย่างนี้ตั้งแต่ไหนแต่ไรมา เกิด แก่ เจ็บ ตาย เกิดขึ้นเสื่อมไปอยู่อย่างนี้มาก่อน เราเกิดตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ก็เป็นอยู่อย่างนี้ อาศัยอาการของจิต ของขันธ์ ๕ ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณไปปรุงแต่งสำคัญมั่นหมายทุกภพทุกชาติ นับเป็นอเนกชาติเหลือประมาณมาจนถึงปัจจุบันชาติ จึงทำให้จิตหลงอยู่ตามสมมติ ไม่ใช่สมมติมาติดเอาเรา เพราะธรรมชาติทั้งหลายทั้งหมดในโลกนี้ จะเป็นของมีวิญญาณหรือไม่ก็ตาม เมื่อว่าตามความจริงแล้ว เขาหากมีหากเป็น เกิดขึ้นเสื่อมไป มีอยู่อย่างนั้นทีเดียว โดยไม่ต้องสงสัยเลย จึงรู้ขึ้นว่า ปุพฺเพสุ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ ธรรมดาเหล่านี้ หากมีมาแต่ก่อนถึงว่าจะไม่ได้ยินได้ฟังมาจากใครก็มีอยู่อย่างนั้นทีเดียว ฉะนั้นในความข้อนี้ พระพุทธเจ้าจึงทรง*ปฏิญาณ* พระองค์ว่า เราไม่ได้ฟังมาแต่ใคร มิได้เรียนมาแต่ใครเพราะของเหล่านี้มีอยู่ มีมาแต่ก่อนพระองค์ดังนี้ ได้ความว่าธรรมดาธาตุทั้งหลายย่อมเป็นย่อมมีอยู่อย่างนั้น อาศัยอาการของจิตเข้าไปยึดถือเอาสิ่งทั้งปวงเหล่านั้นมาหลายภพหลายชาติ จึงเป็นเหตุให้อนุสัยครอบงำจิตจนหลงเชื่อไปตาม จึงเป็นเหตุให้ก่อภพก่อชาติด้วยอาการของจิตเข้าไปยึด ฉะนั้นพระโยคาวจรเจ้ามาพิจารณา โดยแยบคายลงไปตามสภาพว่า *สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา* สังขารความ

เข้าไปปรุงแต่ง คืออาการของจิตนั่นแลไม่เที่ยง สัตว์โลกเขาเที่ยง คือมีอยู่เป็นอยู่อย่างนั้น ให้พิจารณาโดย อริยสัจจธรรมทั้ง ๔ เป็นเครื่องแก้อาการของจิตให้เห็นแน่แท้โดย *ปัจจักขสิทธิ* ว่า ตัวอาการของจิตนี้เองมันไม่เที่ยง เป็นทุกข์ จึงหลงตามสังขาร เมื่อเห็นจริงลงไปแล้วก็เป็นเครื่องแก้อาการของจิต จึงปรากฏขึ้นว่า *สงฺขารา สสฺสตา นตฺถิ* สังขารทั้งหลายที่เที่ยงแท้ไม่มี สังขารเป็นอาการของจิตต่างหาก เปรียบเหมือนพยับแดด ส่วนสัตว์เขาก็อยู่ประจำโลกแต่ไหนแต่ไรมา เมื่อรู้โดยเงื่อน ๒ ประการ คือรู้ว่า สัตว์ก็มีอยู่อย่างนั้นสังขารก็เป็นอาการของจิต เข้าไปสมมติเขาเท่านั้น ฐีติภูตํ จิตตั้งอยู่เดิมไม่ มีอาการเป็นผู้หลุดพ้น ได้ความว่า ธรรมดาหรือธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตน จะใช่ตนอย่างไร ของเขาหากเกิดมีอย่างนั้น ท่านจึงว่า สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา ธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตน ให้พระโยคาวจรเจ้าพึงพิจารณาให้เห็นแจ้งประจักษ์ตามนี้จนทำให้จิตรวมพึ่บลงไป ให้เห็นจริงแจ้งชัดตามนั้น โดย *ปัจจักขสิทธิ* พร้อมกับ *ญาณสัมปยุตต์* ปรากฏขึ้นมาพร้อมกัน จึงชื่อว่า *วุฏฐานคามินีวิปัสสนา* ทำในที่นี้จนชำนาญเห็นจริงแจ้งประจักษ์พร้อมกับการรวมใหญ่และญาณสัมปยุตต์ รวมทวนกระแสแก้อนุสัยสมมติเป็นวิมุตติ หรือรวมลงฐีติจิต อันเป็นอยู่มีอยู่อย่างนั้นจนแจ้งประจักษ์ในที่นั้นด้วยญาณสัมปยุตต์ว่า *ขีณา ชาติ ญาณํ โหติ* ดังนี้ ในที่นี้ไม่ใช่สมมติไม่ใช่ของแต่งเอาเดาเอา ไม่ใช่ของอันบุคคลพึงปรารถนาเอาได้ เป็นของที่เกิดเอง เป็นเอง รู้เอง โดยส่วนเดียวเท่านั้น เพราะด้วยการปฏิบัติอันเข้มแข็งไม่ท้อถอย พิจารณาโดยแยบคายด้วยตนเอง จึงจะเป็นขึ้นมาเอง ท่านเปรียบเหมือนต้นไม้ต่างๆ มีต้นข้าวเป็นต้น เมื่อบำรุงรักษาต้นมันให้ดีแล้ว ผลคือรวงข้าวไม่ใช่สิ่งอันบุคคลพึงปรารถนาเอาเลย เป็นขึ้นมาเอง ถ้าแลบุคคลมาปรารถนาเอาแต่รวงข้าว แต่หาได้รักษาต้นข้าวไม่ เป็นผู้เกียจคร้าน จะปรารถนาจนวันตาย รวงข้าวก็จะไม่มีขึ้นมาให้ฉันใด *วิมุตติธรรม* ก็ฉันนั้นนั่นแล มิใช่สิ่งอันบุคคลจะพึงปรารถนาเอาได้ คนผู้ปรารถนาวิมุตติธรรมแต่ปฏิบัติไม่ถูกหรือไม่ปฏิบัติมัวเกียจคร้านจนวันตาย จะประสบวิมุตติธรรมไม่ได้เลย ด้วยประการฉะนี้

๑๐. *จิตเดิมเป็นธรรมชาติใสสว่าง แต่มืดมัวไปเพราะอุปกิเลส*

ปภสฺสรมิทํ ภิกฺขเว จิตฺตํ ตญฺจ โข อาคนฺตุเกหิ อุปกิเลเสหิ อุปกฺกิลิฏฺฐํ

ภิกษุทั้งหลาย จิตนี้เลื่อมปภัสสรแจ้งสว่างมาเดิม แต่อาศัยอุปกิเลสเครื่องเศร้าหมองเป็นอาคันตุกะสัญจรมาปกคลุมหุ้มห่อ จึงทำให้จิตมิส่องแสงสว่างได้ ท่านเปรียบไว้ในบทกลอนหนึ่งว่า "ไม้ชะงกหกพันง่า (กิ่ง) กะปอมก่ากิ้งก่าฮ้อย กะปอมน้อยขึ้นมื้อพัน ครั้นตัวมาบ่ทัน ขึ้นนำคู่มื้อๆ" โดยอธิบายว่า คำว่าไม้ชะงก ๖,๐๐๐ ง่านั้นเมื่อตัดศูนย์ ๓ ศูนย์ออกเสียเหลือแต่ ๖ คงได้ความว่า ทวารทั้ง ๖ เป็นที่มาแห่งกะปอมก่า คือของปลอมไม่ใช่ของจริง กิเลสทั้งหลายไม่ใช่ของจริง เป็นสิ่งสัญจรเข้ามาในทวารทั้ง ๖ นับร้อยนับพัน มิใช่แต่เท่านั้น กิเลสทั้งหลายที่ยังไม่เกิดขึ้นก็จะมีทวียิ่งๆ ขึ้นทุกๆ วัน ในเมื่อไม่แสวงหาทางแก้ ธรรมชาติของจิต เป็นของผ่องใสยิ่งกว่าอะไรทั้งหมด แต่อาศัยของปลอม กล่าวคืออุปกิเลสที่สัญจรเข้ามาปกคลุมจึงทำให้หมดรัศมี ดุจพระอาทิตย์เมื่อเมฆบดบังฉะนั้น อย่าพึงเข้าใจว่าพระอาทิตย์เข้าไปหาเมฆ เมฆไหลมาบดบังพระอาทิตย์ต่างหาก ฉะนั้น ผู้บำเพ็ญเพียรทั้งหลายเมื่อรู้โดยปริยายนี้แล้ว พึงกำจัดของปลอมด้วยการพิจารณาโดยแยบคายตามที่อธิบายแล้วในอุบายแห่งวิปัสสนาข้อ ๙ นั้นเถิด เมื่อทำให้ถึงขั้นฐีติจิตแล้ว ชื่อว่าย่อมทำลายของปลอมได้หมดสิ้นหรือว่าของปลอมย่อมเข้าไปถึงฐีติจิต เพราะสะพานเชื่อมต่อถูกทำลายขาดสะบั้นลงแล้ว แม้ยังต้องเกี่ยวข้องกับอารมณ์ของโลกอยู่ก็ย่อมเป็นดุจน้ำกลิ้งบนใบบัวฉะนั้น

๑๑. *การทรมานตนของผู้บำเพ็ญเพียร ต้องให้พอเหมาะกับอุปนิสัย*

นายสารถีผู้ฝึกม้ามีชื่อเสียงคนหนึ่ง มาเฝ้าพระพุทธเจ้าทูลถามถึงวิธีทรมานเวไนย พระองค์ทรงย้อนถามนายสารถีก่อนถึงการทรมานม้า เขาทูลว่าม้ามี ๔ ชนิด คือ ๑. ทรมานง่าย ๒. ทรมานอย่างกลาง ๓. ทรมานยากแท้ ๔. ทรมานไม่ได้เลย ต้องฆ่าเสีย พระองค์จึงตรัสว่าเราก็เหมือนกัน ๑. *ผู้ทรมานง่าย* คือผู้ปฏิบัติทำจิตรวมง่ายให้กินอาหารเพียงพอ เพื่อบำรุงร่างกาย ๒. *ผู้ทรมานอย่างกลาง* คือผู้ปฏิบัติทำจิตไม่ค่อยจะลง ก็ให้กินอาหารแต่น้อยอย่าให้มาก ๓. *ทรมานยากแท้* คือผู้ปฏิบัติทำจิตลงยากแท้ ไม่ต้องให้กินอาหารเลย แต่ต้องเป็น อตฺตญฺญู รู้กำลังของตนว่าจะทนทานได้สักเพียงไร แค่ไหน ๔. *ทรมานไม่ได้เลย* ต้องฆ่าเสีย คือผู้ปฏิบัติทำจิตไม่ได้ เป็น ปทปรมะ พระองค์ทรงชักสะพานเสีย กล่าวคือไม่ทรงรับสั่งสอนอุปมาเหมือนฆ่าทิ้งเสียฉะนั้น

๑๒. *มูลติกสูตร*

ติกแปลว่า๓ มูลแปลว่าเค้ามูลรากเหง้า รวมความว่าสิ่งซึ่งเป็นรากเหง้าเค้ามูลอย่างละ ๓ คือ ราคะ โทสะ โมหะ ก็เรียก ๓ *อกุศลมูล* *ตัณหา* ก็มี ๓ คือกามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา โอฆะและอาสวะก็มีอย่างละ ๓ คือ กามะ ภาวะ อวิชชา ถ้าบุคคลมาเป็นไปกับด้วย ๓ เช่นนี้ ติปริวตฺตํ ก็ต้องเวียนไปเป็น๓ ๓ ก็ต้องเป็นโลก ๓ คือ กามโลก รูปโลก อรูปโลก อยู่อย่างนั้นแล เพราะ ๓ นั้นเป็นเค้ามูลโลก ๓

เครื่องแก้ก็มี ๓ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เมื่อบุคคลดำเนินตนตามศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นเครื่องแก้ น ติปริวตฺตํ ก็ไม่ต้องเวียนไปเป็น๓ ๓ ก็ไม่เป็นโลก ๓ ชื่อว่าพ้นจากโลก ๓ แล

๑๓. *วิสุทธิเทวาเท่านั้นเป็นสันตบุคคลแท้*

อกุปฺปํ สพฺพธมฺเมสุ เญยฺยธมฺมา ปเวสฺสนฺโต

บุคคลผู้มีจิตไม่กำเริบในกิเลสทั้งปวง รู้ธรรมทั้งหลายทั้งที่เป็น *พหิทธาธรรม* ทั้งที่เป็น *อัชฌัตติกาธรรม* สนฺโต จึงเป็นผู้สงบระงับ สันต-บุคคลเช่นนี้แลที่จะบริบูรณ์ด้วยหิริโอตตัปปะ มีธรรมบริสุทธิ์สะอาด มีใจมั่นคงเป็นสัตบุรุษผู้ทรงเทวธรรมตามความในพระคาถาว่า หิริโอตฺตปฺปสมฺปนฺนา สุกฺกธมฺมสมาหิตา สนฺโต สปฺปุริสา โลเก เทวธมฺมาติ วุจฺจเร อุปัตติเทวา ผู้พรั่งพร้อมด้วยกามคุณ วุ่นวายอยู่ด้วยกิเลส เหตุไฉนจึงจะเป็นสันตบุคคลได้ ความในพระคาถานี้ย่อมต้องหมายถึงวิสุทธิเทวาคือพระอรหันต์แน่นอน ท่านผู้เช่นนั้นเป็นสันตบุคคลแท้ สมควรจะเป็นผู้บริบูรณ์ด้วยหิริโอตตัปปะ และ *สุกกธรรม* คือ ความบริสุทธิ์แท้

๑๔. *อกิริยาเป็นที่สุดในโลก-สุดสมมติบัญญัติ*

สจฺจานํ จตุโร ปทา ขีณาสวา ชุติมนฺโต เต โลเก ปรินิพฺพุตา

สัจธรรมทั้ง ๔ คือ *ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค* ยังเป็น *กิริยา* เพราะแต่ละสัจจะๆ ย่อมมีอาการต้องทำคือ ทุกข์-ต้องกำหนดรู้ สมุทัย-ต้องละ นิโรธ-ต้องทำให้แจ้ง มรรค-ต้องเจริญให้มาก ดังนี้ล้วนเป็นอาการที่จะต้องทำทั้งหมด ถ้าเป็นอาการที่จะต้องทำ ก็ต้องเป็นกิริยาเพราะเหตุนั้นจึงรวมความได้ว่าสัจจะทั้ง ๔ เป็นกิริยา จึงสมกับบาทคาถาข้างต้นนั้น ความว่าสัจจะทั้ง ๔ เป็นเท้าหรือเป็นเครื่องเหยียบก้าวขึ้นไป หรือก้าวขึ้นไป ๔ พักจึงจะเสร็จกิจ ต่อจากนั้นไปจึงเรียกว่า *อกิริยา*

อุปมา ดังเขียนเลข ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๐ แล้วลบ ๑ ถึง ๙ ทิ้งเสีย เหลือแต่ ๐ (ศูนย์) ไม่เขียนอีกต่อไป คงอ่านว่า ศูนย์ แต่ไม่มีค่าอะไรเลย จะนำไปบวกลบคูณหารกับเลขจำนวนใดๆ ไม่ได้ทั้งสิ้น แต่จะปฏิเสธว่าไม่มีหาได้ไม่ เพราะปรากฏอยู่ว่า ๐ (ศูนย์) นี่แหละ คือ ปัญญารอบรู้ เพราะทำลายกิริยา คือ ความสมมติ หรือว่าลบ สมมติลงเสียจนหมดสิ้น ไม่เข้าไปยึดถือสมมติทั้งหลาย คำว่าลบ คือทำลายกิริยา กล่าวคือ ความสมมติ มีปัญหาสอดขึ้นมาว่า เมื่อทำลายสมมติหมดแล้วจะไปอยู่ที่ไหน? แก้ว่า ไปอยู่ในที่ไม่สมมติ คือ อกิริยา นั่นเองเนื้อความตอนนี้เป็นการอธิบายตามอาการของความจริง ซึ่งประจักษ์แก่ผู้ปฏิบัติโดยเฉพาะ อันผู้ไม่ปฏิบัติหาอาจรู้ได้ไม่ ต่อเมื่อไรฟังแล้วทำตามจนรู้เองเห็นเองนั่นแหละจึงจะเข้าใจได้

ความแห่ง ๒ บาทคาถาต่อไปว่า พระขีณาสวเจ้าทั้งหลายดับโลกสามรุ่งโรจน์อยู่ คือทำการพิจารณาบำเพ็ญเพียรเป็น ภาวิโต พหุลีกโต คือทำให้มาก เจริญให้มาก จนจิตมีกำลังสามารถพิจารณาสมมติทั้งหลายทำลายสมมติทั้งหลายลงไปได้จนเป็นอกิริยาก็ย่อมดับโลกสามได้ การดับโลกสามนั้น ท่านขีณาสวเจ้าทั้งหลายมิได้เหาะขึ้นไปในกามโลก รูปโลก อรูปโลกเลยทีเดียว คงอยู่กับที่นั่นเอง แม้พระบรมศาสดาของเราก็เช่นเดียวกัน พระองค์ประทับนั่งอยู่ ณ ควงไม้โพธิพฤกษ์แห่งเดียวกัน เมื่อจะดับโลกสาม ก็มิได้เหาะขึ้นไปในโลกสาม คงดับอยู่ที่จิต ที่จิตนั้นเองเป็นโลกสาม ฉะนั้น ท่านผู้ต้องการดับโลกสาม พึงดับที่จิตของตนๆ จึงทำลายกิริยา คือตัวสมมติหมดสิ้นจากจิต ยังเหลือแต่อกิริยา เป็นฐีติจิต ฐีติธรรม อันไม่รู้จักตาย ฉะนี้แล

๑๕. *สัตตาวาส ๙*

เทวาพิภพ มนุสสโลก อบายโลก จัดเป็นกามโลก ที่อยู่อาศัยของสัตว์เสพกามรวมเป็น ๑ รูปโลก ที่อยู่อาศัยของสัตว์ผู้สำเร็จรูปฌานมี ๔ อรูปโลกที่อยู่อาศัยของสัตว์ผู้สำเร็จอรูปฌานมี ๔ รวมทั้งสิ้นเป็น ๙ เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ ผู้มารู้เท่าสัตตาวาส ๙ กล่าวคือ พระขีณาสวเจ้าทั้งหลาย ย่อมจากที่อยู่ของสัตว์ ไม่ต้องอยู่ในที่ ๙ แห่งนี้ และปรากฏในสามเณรปัญหาข้อสุดท้ายว่า ทส นาม กึ อะไรชื่อว่า ๑๐ แก้ว่า ทสหงฺ เคหิ

สมนุนาคโต พระขีณาสวเจ้าผู้ประกอบด้วยองค์ ๑๐ ย่อมพ้นจากสัตตาวาส ๙ ความข้อนี้คงเปรียบได้กับการเขียนเลข ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ นั่นเอง ๑ ถึง ๙ เป็นจำนวนที่นับได้ อ่านได้ บวกลบคูณหารกันได้ ส่วน ๑๐ ก็คือ เลข ๑ กับ ๐ (ศูนย์) เราจะเอา ๐ (ศูนย์) ไปบวกลบคูณหารกับเลขจำนวนใดๆ ก็ไม่ทำให้เลขจำนวนนั้นมีค่าสูงขึ้น และ ๐ (ศูนย์) นี้เมื่ออยู่โดยลำพังก็ไม่มีค่าอะไร แต่จะว่าไม่มีก็ไม่ได้ เพราะเป็นสิ่งปรากฏอยู่ ความเปรียบนี้ฉันใด จิตใจก็ฉันนั้นเป็นธรรมชาติ มีลักษณะเหมือน ๐ (ศูนย์) เมื่อนำไปต่อเข้ากับเลขตัวใด ย่อมทำให้เลขตัวนั้นเพิ่มค่าขึ้นอีกมาก เช่น เลข ๑ เมื่อเอาศูนย์ต่อเข้า ก็กลายเป็น ๑๐ (สิบ) จิตใจเรานี้ก็เหมือนกัน เมื่อต่อเข้ากับสิ่งทั้งหลายก็เป็นของวิจิตรพิสดารมากมายขึ้นทันที แต่เมื่อได้รับการฝึกฝนอบรมจนฉลาดรอบรู้สรรพเญยยธรรมแล้วย่อมกลับคืนสู่สภาพ ๐ (ศูนย์) คือ ว่างโปร่งพ้นจากการนับการอ่านแล้ว มิได้อยู่ในที่ ๙ แห่งอันเป็นที่อยู่ของสัตว์ แต่อยู่ในที่หมดสมมติบัญญัติคือ สภาพ ๐ (ศูนย์) หรืออกิริยา ดังกล่าวในข้อ ๑๔ นั่นเอง

๑๖. *ความสำคัญของปฐมเทศนา มัชฌิมเทศนา และปัจฉิมเทศนา*

พระธรรมเทศนาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าใน ๓ กาลมีความสำคัญยิ่ง อันพุทธบริษัทควรสนใจพิจารณาเป็นพิเศษ คือ

ก. *ปฐมโพธิกาล* ได้ทรงแสดงธรรมแก่พระปัญจวัคคีย์ ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี เป็นครั้งแรกเป็นปฐมเทศนา เรียกว่า *ธรรมจักร* เบื้องต้น ทรงยกส่วนสุด ๒ อย่างอันบรรพชิตไม่ควรเสพขึ้นมาแสดงว่า เทว เม ภิกฺขเว อนฺตา ปพฺพชิเตน น เสวิตพฺพา ภิกษุทั้งหลาย ส่วนที่สุด ๒ อย่างอันบรรพชิตไม่พึงเสพ คือ *กามสุขัลลิกา และอัตตกิลมถา* อธิบายว่า กามสุขัลลิกา เป็นส่วนแห่งความรัก อัตตกิลมถา เป็นส่วนแห่งความชังทั้ง ๒ ส่วนนี้เป็นตัวสมุทัย เมื่อผู้บำเพ็ญตบะธรรมทั้งหลายโดยอยู่ซึ่งส่วนทั้งสอง นี้ชื่อว่ายังไม่เข้าทางกลาง เพราะเมื่อบำเพ็ญเพียรพยายามทำสมาธิ จิตสงบสบายดีเต็มที่ก็ดีใจ ครั้นเมื่อจิตนึกคิดให้ฟุ้งซ่านรำคาญก็เสียใจ *ความดีใจนั้น คือ กามสุขัลลิกา ความเสียใจนั้นแล คือ อัตตกิลมถา* ความดีใจก็เป็นราคะ ความเสียใจก็เป็นโทสะ ความไม่รู้เท่าในราคะ โทสะทั้งสองนี้เป็นโมหะ ฉะนั้น ผู้ที่พยายามประกอบความเพียรในเบื้องแรกก

ต้องกระทบส่วนสุดทั้งสองนั้นแลก่อน ถ้าเมื่อกระทบส่วน ๒ นั้นอยู่ ชื่อว่าผิดอยู่แต่เป็นธรรมดาแท้ทีเดียว ต้องผิดเสียก่อนจึงถูก แม้พระบรมศาสดาแต่ก่อนนั้นพระองค์ก็ผิดมาเต็มที่เหมือนกัน แม้พระอัครสาวกทั้งสอง ก็ซ้ำเป็นมิจฉาทิฏฐิมาก่อนแล้วทั้งสิ้น แม้สาวกทั้งหลายเหล่าอื่นๆ ก็ล้วนแต่ผิดมาแล้วทั้งนั้น ต่อเมื่อพระองค์มาดำเนินทางกลาง ทำจิตอยู่ภายใต้ร่มโพธิ-พฤกษ์ ได้ญาณ ๒ ในสองยามเบื้องต้นในราตรี ได้ญาณที่ ๓ กล่าวคืออาสวักขยญาณในยามใกล้รุ่ง จึงได้ถูกทางกลางอันแท้จริงทำจิตของพระองค์ให้พ้นจากความผิด กล่าวคือ...ส่วนสุดทั้งสองนั้น พ้นจากสมมติโคตร สมมติชาติ สมมติวาส สมมติวงศ์ และสมมติประเพณี ถึงความเป็นอริย-โคตร อริยชาติ อริยวาส อริยวงศ์ และอริยประเพณี ส่วนอริยสาวกทั้งหลายนั้นเล่าก็มารู้ตามพระองค์ ทำให้ได้อาสวักขยญาณพ้นจากความผิดตามพระองค์ไป ส่วนเราผู้ปฏิบัติอยู่ในระยะแรกๆ ก็ต้องผิดเป็นธรรมดาแต่เมื่อผิดก็ต้องรู้เท่าแล้วทำให้ถูก เมื่อยังมีดีใจเสียใจในการบำเพ็ญบุญกุศลอยู่ ก็ตกอยู่ในโลกธรรม เมื่อตกอยู่ในโลกธรรม จึงเป็นผู้หวั่นไหวเพราะความดีใจเสียใจนั่นแหละ ชื่อว่าความหวั่นไหวไปมา อุปฺปนฺโน โข เม โลกธรรมจะเกิดที่ไหน เกิดที่เรา โลกธรรมมี ๘ มรรคเครื่องแก้ก็มี ๘ มรรค ๘ เครื่องแก้โลกธรรม ๘ ฉะนั้น พระองค์จึงทรงแสดงมัชฌิมาปฏิปทาแก้ส่วน ๒ เมื่อแก้ส่วน ๒ ได้แล้วก็เข้าสู่อริยมรรค ตัดกระแสโลก ทำใจให้เป็นจาโค ปฏินิสฺสคฺโค มุตฺติ อนาลโย (สละสลัดตัดขาดวางใจหายห่วง) รวมความว่า เมื่อส่วน ๒ ยังมีอยู่ในใจผู้ใดแล้ว ผู้นั้นก็ยังไม่ถูกทาง เมื่อผู้มีใจพ้นจากส่วนทั้ง ๒ แล้ว ก็ไม่หวั่นไหว *หมดธุลี เกษมจากโยคะ* จึงว่าเนื้อความแห่งธรรมจักรสำคัญมาก พระองค์ทรงแสดงธรรมจักรนี้ยังโลกธาตุให้หวั่นไหว จะไม่หวั่นไหวอย่างไร เพราะมีใจความสำคัญอย่างนี้ โลกธาตุก็มิใช่อะไรอื่น คือตัวเรานี้เอง ตัวเราก็คือธาตุของโลก หวั่นไหวเพราะเห็นในของที่ไม่เคยเห็น เพราะจิตพ้นจากส่วน ๒ ธาตุของโลกจึงหวั่นไหว หวั่นไหวเพราะจะไม่มาก่อธาตุของโลกอีกแล

ข. *มัชฌิมโพธิกาล* ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ในชุมชนพระอรหันต์ ๑,๒๕๐ องค์ ณ พระราชอุทยานเวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน กรุงราชคฤห์ ใจความสำคัญตอนหนึ่งว่า อธิจิตฺเต จ อาโยโค เอตํ พุทฺธาน สาสนํ

พึงเป็นผู้ทำจิตให้ยิ่ง การที่จะทำจิตให้ยิ่งได้ต้องเป็นผู้สงบระงับ อิจฺฉาโลภสมาปนฺโน สมโณ กึ ภวิสฺสติ เมื่อประกอบด้วยความอยากดิ้นรนโลภหลงอยู่แล้วจักเป็นผู้สงบระงับได้อย่างไร ต้องเป็นผู้ปฏิบัติคือปฏิบัติพระวินัยเป็นเบื้องต้น และเจริญกรรมฐานตั้งต้นแต่การเดินจงกรม นั่งสมาธิทำให้มาก เจริญให้มาก ในการพิจารณามหาสติปัฏฐาน มีกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นเบื้องแรก พึงพิจารณาส่วนแห่งร่างกาย โดยอาการแห่งบริกรรมสวนะคือ พิจารณาโดยอาการคาดคะเน ว่าส่วนนั้นเป็นอย่างนั้นด้วยการมีสติสัมปชัญญะไปเสียก่อน เพราะเมื่อพิจารณาเช่นนี้ใจไม่ห่างจากกาย ทำให้รวมง่าย เมื่อทำให้มาก ในบริกรรมสวนะแล้ว จักเกิดขึ้นซึ่งอุคคหนิมิตให้ชำนาญในที่นั้นจนเป็นปฏิภาค ชำนาญในปฏิภาคโดยยิ่งแล้วจักเป็นวิปัสสนา เจริญวิปัสสนาจนเป็นวิปัสสนาอย่างอุกฤษฏ์ ทำจิตเข้าถึงฐีติภูตํ ดังกล่าวแล้วในอุบายแห่งวิปัสสนาชื่อว่าปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติแล้วโมกฺขํ จึงจะข้ามพ้น จึงพ้นจากโลกชื่อว่าโลกุตตรธรรม เขมํ จึงเกษมจากโยคะ (เครื่องร้อย) ฉะนั้น เนื้อความในมัชฌิมเทศนาจึงสำคัญเพราะเล็งถึงวิมุตติธรรมด้วยประการฉะนี้แลฯ

ค. *ปัจฉิมโพธิกาล* ทรงแสดงปัจฉิมเทศนาในที่ชุมนุมพระอริยสาวก ณ พระราชอุทยานสาลวันของมัลลกษัตริย์กรุงกุสินารา ในเวลาจวนจะปรินิพพานว่า หนฺททานิ อามนฺตยามิ โว ภิกฺขเว ปฏิเวทยามิ โว ภิกฺขเว ขยวยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ เราบอกท่านทั้งหลายว่าจงเป็นผู้ไม่ประมาท พิจารณาสังขารที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมไป เมื่อท่านทั้งหลายพิจารณาเช่นนั้นจักเป็นผู้แทงตลอดพระองค์ตรัสพระธรรมเทศนาเพียงเท่านี้ก็ปิดพระโอษฐ์มิได้ตรัสอะไรต่อไปอีกเลย จึงเรียกว่า ปัจฉิมเทศนาอธิบายความต่อไปว่า สังขารมันเกิดขึ้นที่ไหน อะไรเป็นสังขาร สังขารมันก็เกิดขึ้นที่จิตของเราเองเป็นอาการของจิตพาให้เกิดขึ้นซึ่งสมมติทั้งหลาย สังขารนี้แล เป็นตัวการสมมติบัญญัติสิ่งทั้งหลายในโลกความจริงในโลกทั้งหลายหรือธรรมธาตุทั้งหลายเขามีเขาเป็นอยู่อย่างนั้น แผ่นดิน ต้นไม้ ภูเขา ฟ้า แดด เขาไม่ได้ว่าเขาเป็นอะไรเลย ตลอดจนตนตัวมนุษย์ก็เป็นธาตุของโลก เขาไม่ได้ว่าเขาเป็นนั้นเป็นนี้เลย เจ้าสังขารตัวการนี้เข้าไปปรุงแต่งว่า เขาเป็นนั้นเป็นนี้จนหลงกันว่าเป็นจริง ถือเอาว่าเป็นตัวเรา เป็นของๆ เราเสียสิ้น จึงมี ราคะ โทสะ โมหะ เกิดขึ้นทำจิตดั้งเดิมให้หลงตาม

ไป เกิด แก่ เจ็บ ตาย เวียน ว่ายไปไม่มีที่สิ้นสุด เป็นอเนกภพ อเนกชาติ เพราะเจ้าตัวสังขารนั้นแลเป็นตัวเหตุ จึงทรงสอนให้พิจารณาสังขารว่า สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา ให้เป็นปรีชาญาณชัดแจ้ง เกิดจากผลแห่งการเจริญปฏิภาคเป็นส่วนเบื้องต้น จนทำจิตให้เข้าภวังค์ เมื่อกระแสแห่งภวังค์หายไป มีญาณเกิดขึ้นว่า *"นั่นเป็นอย่างนั้น เป็นสภาพไม่เที่ยง เป็นทุกข์"* เกิดขึ้นในจิตจริงๆ จนชำนาญเห็นจริงแจ้งประจักษ์ ก็รู้เท่าสังขารได้ สังขารก็จะมาปรุงแต่งให้จิตกำเริบอีกไม่ได้ ได้ในคาถาว่า อกุปฺปํ สพฺพธมฺเมสุ เญยฺยธมฺมา ปเวสฺสนฺโต เมื่อสังขารปรุงแต่งจิตไม่ได้แล้ว ก็ไม่กำเริบรู้เท่าธรรมทั้งปวง สนฺโต ก็เป็นผู้สงบระงับถึง ซึ่งวิมุตติธรรม ด้วยประการฉะนี้

ปัจฉิมเทศนานี้เป็นคำสำคัญแท้ ทำให้ผู้พิจารณรู้แจ้งถึงที่สุดพระองค์จึงได้ปิดพระโอษฐ์แต่เพียงนี้

พระธรรมเทศนาใน ๓ กาลนี้ ย่อมมีความสำคัญเหนือความสำคัญในทุกๆกาล ปฐมเทศนาก็เล็งถึงวิมุตติธรรม มัชฌิมเทศนาก็เล็งถึงวิมุตติธรรม ปัจฉิมเทศนาก็เล็งถึงวิมุตติธรรม รวมทั้ง ๓ กาล ล้วนแต่เล็งถึงวิมุตติธรรมทั้งสิ้น ด้วยประการฉะนี้

๑๗. *พระอรหันต์ทุกประเภทบรรลุทั้งเจโตวิมุตติ ทั้งปัญญาวิมุตติ*

อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตวา อุปฺปสมฺปชฺช วิหรติ พระบาลีนี้แสดงว่าพระอรหันต์ทั้งหลายไม่ว่าประเภทใดย่อมบรรลุทั้งเจโตวิมุตติ ทั้งปัญญาวิมุตติ...ที่ปราศจากอาสวะในปัจจุบัน หาได้แบ่งแยกไว้ว่า ประเภทนั้นบรรลุแต่เจโตวิมุตติ หรือปัญญาวิมุตติไม่ ที่เกจิอาจารย์แต่งอธิบายไว้ว่า เจโตวิมุตติ เป็นของพระอรหันต์ผู้ได้สมาธิมาก่อน ส่วนปัญญาวิมุตติเป็นของพระอรหันต์สุกขวิปัสสกผู้เจริญวิปัสสนาล้วนๆ นั้นย่อมขัดแย้งต่อมรรค มรรคประกอบด้วยองค์ ๘ มีทั้งสัมมาทิฏฐิ ทั้งสัมมาสมาธิ ผู้จะบรรลุวิมุตติธรรมจำต้องบำเพ็ญมรรค ๘ บริบูรณ์ มิฉะนั้นก็บรรลุวิมุตติธรรมไม่ได้ ไตรสิกขาก็มีทั้งสมาธิ ทั้งปัญญา อันผู้จะได้อาสวักขยญาณจำต้องบำเพ็ญไตรสิกขาให้บริบูรณ์ทั้ง ๓ ส่วน

ฉะนั้นจึงว่า พระอรหันต์ทุกประเภทต้องบรรลุทั้งเจโตวิมุตติ ทั้งปัญญาวิมุตติ ด้วยประการฉะนี้แลฯ

พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

มุตโตทัย

ส่วนที่ ๒

บันทึกโดย พระอาจารย์วัน อุตฺตโม และ พระอาจารย์ทองคำ ญาโณภาโส
ณ วัดป่าบ้านหนองผือ อ. พรรณานิคม จ. สกลนคร
พ.ศ. ๒๔๙๑ – ๒๔๙๒

๑. *เรื่องมูลกรรมฐาน*

กุลบุตรผู้บรรพชาอุปสมบทเข้ามาในพระพุทธศาสนานี้แล้ว ใครเล่าไม่เคยเรียนกรรมฐานมา บอกได้ทีเดียวว่าไม่เคยมี พระอุปัชฌาย์ทุกองค์เมื่อบวชกุลบุตรจะไม่สอนกรรมฐานก่อนแล้วจึงให้ผ้าภายหลังไม่มี ถ้าอุปัชฌาย์องค์ใดไม่สอนกรรมฐานก่อน อุปัชฌาย์องค์นั้นดำรงความเป็นอุปัชฌายะต่อไปไม่ได้ ฉะนั้นกุลบุตรผู้บวชมาแล้ว จึงได้ชื่อว่า เรียนกรรมฐานมาแล้ว ไม่ต้องสงสัยว่าไม่ได้เรียน

พระอุปัชฌายะสอนกรรมฐาน ๕ คือ *เกสา* ผม *โลมา* ขน *นขา* เล็บ *ทนฺตา* ฟัน *ตโจ* หนัง ในกรรมฐานทั้ง ๕ นี้ มีหนังเป็นที่สุด ทำไมจึงสอนถึงหนัง เท่านั้น? เพราะเหตุว่า *หนัง* มันเป็นอาการใหญ่ คนเราทุกคนต้องมีหนังหุ้มห่อ ถ้าไม่มีหนัง ผม ขน เล็บ ฟัน ก็อยู่ไม่ได้ ต้องหลุดหล่นทำลายไป เนื้อ กระดูก เอ็น และอาการทั้งหมดในร่างกายนี้ ก็จะอยู่ไม่ได้ ต้องแตกต้องทำลายไป คนเราจะหลงรูปก็มาหลง *หนัง* หมายความสวยๆ งามๆ เกิดความรักใคร่แล้วก็ปรารถนาเพราะมาหมายอยู่ที่หนัง เมื่อเห็นแล้วก็สำคัญเอาผิวพรรณของมัน คือผิว ดำ-ขาว-แดง-ดำแดง-ขาวแดง ผิวอะไรต่ออะไร ก็เพราะหมายสีหนัง ถ้าไม่มีหนังแล้ว ใครเล่าจะหมายว่าสวยงาม? ใครเล่าจะรักจะชอบจะปรารถนา? มีแต่จะเกลียดหน่าย ไม่ปรารถนา ถ้าหนังไม่หุ้มห่ออยู่แล้ว เนื้อเอ็นและอาการอื่นๆ ก็จะอยู่ไม่ได้ ทั้งจะประกอบกิจการอะไรก็ไม่ได้ จึงว่าหนังเป็นของสำคัญนัก จะเป็นอยู่ได้กินก็เพราะหนัง จะเกิดความหลงสวยหลงงามก็เพราะมีหนัง ฉะนั้นพระอุปัชฌายะท่านจึงสอนถึงแต่หนังเป็นที่สุด ถ้าเรามาตั้งใจพิจารณาจนให้เห็นความเปื่อยเน่าเกิดอสุภนิมิต ปรากฏแน่แก่ใจแล้ว ย่อมจะเห็นอนิจจสัจจธรรม ทุกขสัจจธรรม อนัตตาสัจจธรรม จึงจะแก้ความหลงสวยหลงงามอันมันหมายอยู่ที่หนังย่อมไม่สำคัญหมาย และไม่ชอบใจ ไม่ปรารถนา

เอาเพราะเห็นตามความเป็นจริง เมื่อใดเชื่อคำสอนของพระอุปัชฌายะไม่ประมาทแล้ว จึงจะได้เห็นสัจจธรรม ถ้าไม่เชื่อคำสอนพระอุปัชฌายะ ย่อมแก้ความหลงของตนไม่ได้ ย่อมตกอยู่ในบ่วงแห่งรัชชนิอารมณ์ ตกอยู่ในวัฏจักร เพราะฉะนั้น คำสอนที่พระอุปัชฌายะได้สอนแล้วแต่ก่อนบวชนั้นเป็นคำสอนที่จริงที่ดีแล้วเราไม่ต้องไปหาทางอื่นอีก ถ้ายังสงสัย ยังหาไปทางอื่นอีกชื่อว่ายังหลงงมงาย ถ้าไม่หลงจะไปหาทำไม คนไม่หลงก็ไม่มีการหา คนที่หลงจึงมีการหา หาเท่าไรยิ่งหลงไปไกลเท่านั้น ใครเป็นผู้ไม่หามาพิจารณาอยู่ในของที่มีอยู่นี้ ก็จะเห็นแจ้งซึ่งภูตธรรม ฐีติธรรม อันเกษมจากโยคาสวะทั้งหลาย

ความในเรื่องนี้ ไม่ใช่มติของพระอุปัชฌายะทั้งหลายคิดได้แล้วสอนกุลบุตรตามมติของใครของมัน เนื่องด้วยพุทธพจน์แห่งพระพุทธองค์เจ้า ได้ทรงบัญญัติไว้ให้อุปัชฌายะเป็นผู้สอนกุลบุตรผู้บวชใหม่ ให้กรรมฐานประจำตน ถ้ามิฉะนั้นก็ไม่สมกับการออกบวชที่ได้สละบ้านเรือนครอบครัวออกมาบำเพ็ญเนกขัมมธรรม หวังโมกขธรรม การบวชก็จะเท่ากับการทำเล่น พระองค์ได้ทรงบัญญัติมาแล้ว พระอุปัชฌายะทั้งหลายจึงดำรงประเพณีนี้สืบมาตราบเท่าทุกวันนี้ พระอุปัชฌายะสอนไม่ผิด สอนจริงแท้ๆ เป็นแต่กุลบุตรผู้รับเอาคำสอนไม่ตั้งใจ มัวประมาทลุ่มหลงเอง ฉะนั้นความในเรื่องนี้ วิญญูชนจึงได้รับรองทีเดียวว่า เป็นวิสุทธิมรรคเที่ยงแท้

๒. *เรื่องศีล*

สีลํ สีลา วิย ศีล คือความปกติ อุปมาได้เท่ากับหินซึ่งเป็นของหนักและเป็นแก่นของดิน แม้จะมีวาตธาตุมาเป่าสักเท่าใด ก็ไม่มีการสะเทือนหวั่นไหวเลย แต่ว่าเราจะสำคัญถือแต่เพียงคำว่า ศีล เท่านั้น ก็จะทำให้เรางมงายอีก *ต้องให้รู้จักเสียว่าศีลนั้นอยู่ที่ไหน? มีตัวตนเป็นอย่างไร? อะไรเล่าเป็นตัวศีล? ใครเป็นผู้รักษา? ถ้ารู้จักว่าใครเป็นผู้รักษาแล้ว ก็จะรู้จักว่าผู้นั้นเป็นตัวศีล ถ้าไม่เข้าใจเรื่องศีล ก็จะงมงายไปถือศีลเพียงนอกๆ เดี๋ยวก็ไปหาเอาที่นั้นทีนี้จึงจะมีศีล ไปขอเอาที่นั่นที่นี่จึงมี เมื่อยังเที่ยวหาเที่ยวขออยู่ไม่ใช่หลงศีลดอกหรือ? ไม่ใช่สีลพัตตปรามาสถือนอกๆ ลูบๆ คลำๆ อยู่หรือ?*

อิทํ สจฺจาภินิเวสทิฏฺฐิ จะเห็นความงมงายของตนว่าเป็นของจริงเที่ยงแท้ ผู้ไม่หลงย่อมไม่ไปเที่ยวขอเที่ยวหา เพราะเข้าใจแล้วว่า ศีลก็

อยู่ที่ตนนี้ จะรักษาโทษทั้งหลายก็ตนเป็นผู้รักษา ดังที่ว่า *"เจตนาหํ ภิกฺขเว สีลํ วทามิ"* *เจตนา เป็นตัวศีล เจตนา* คืออะไร? เจตนานี้ต้องแปลงอีกจึงจะได้ความ ต้องเอาสระ *เอ* มาเป็นอิ เอา *ต* สะกดเข้าไป เรียกว่า *จิตฺต* คือจิตใจ คนเราถ้าจิตใจไม่มี ก็ไม่เรียกว่าคน มีแต่กายจะสำเร็จการทำอะไรได้? ร่างกายกับจิตต้องอาศัยซึ่งกันและกัน เมื่อจิตใจไม่เป็นศีล กายก็ประพฤติไปต่างๆ จึงกล่าวได้ว่าศีลมีตัวเดียว นอกนั้นเป็นแต่เรื่องโทษที่ควรละเว้น โทษ ๕ โทษ ๘ โทษ ๑๐ โทษ ๒๒๗ รักษาไม่ให้มีโทษต่างๆ ก็สำเร็จเป็นศีลตัวเดียว รักษาผู้เดียวนั้นได้แล้วมันก็ไม่มีโทษเท่านั้นเอง ก็จะเป็นปกติแนบเนียนไม่หวั่นไหว ไม่มีเรื่องหลงมาหาหลงขอ คนที่หาขอต้องเป็นคนทุกข์ ไม่มีอะไรจึงเที่ยวหาขอ เดี๋ยวก็กล่าวยาจามิๆ ขอแล้วขอเล่าขอเท่าไรยิ่งไม่มียิ่งอดอยากยากเข็ญ เราได้มาแล้วมีอยู่แล้วซึ่งกายกับจิต รูปกายก็เอามาแล้วจากบิดามารดาของเรา จิตก็มีอยู่แล้ว ชื่อว่าของเรามีพร้อมบริบูรณ์แล้ว จะทำให้เป็นศีลก็ทำเสียไม่ต้องกล่าวว่าศีลมีอยู่ที่โน้นที่นี้ กาลนั้นจึงจะมีกาลนี้จึงจะมี ศีลมีอยู่ที่เรานี้แล้ว อกาลิโก รักษาได้ไม่มีกาล ได้ผลก็ไม่มีกาล

เรื่องนี้ต้องมีหลักฐานพร้อมอีก เมื่อครั้งพุทธกาลนั้น พวกปัญจวัคคีย์ก็ดี พระยสและบิดามารดาภรรยาเก่าของท่านก็ดี ภัททวัคคีย์ชฎิลทั้งบริวารก็ดี พระเจ้าพิมพิสาร และราชบริพาร ๑๒ นหุตก็ดี ฯลฯ ก่อนจะฟังพระธรรมเทศนาของพระผู้มีพระภาคเจ้า ไม่ปรากฏว่าได้สมาทานศีลเสียก่อนจึงฟังเทศนา พระองค์เทศนาไปทีเดียว ทำไมท่านเหล่านั้นจึงได้สำเร็จมรรคผล ศีล สมาธิ ปัญญา ของท่านเหล่านั้นมาแต่ไหน ไม่เห็นพระองค์ตรัสบอกให้ท่านเหล่านั้นขอเอาศีล สมาธิ ปัญญา จากพระองค์ เมื่อได้ลิ้มรสธรรมเทศนาของพระองค์แล้ว ศีล สมาธิ ปัญญา ย่อมมีขึ้นในท่านเหล่านั้นเอง โดยไม่มีการขอและไม่มีการเอาให้ มัคคสามัคคี ไม่มีใครหยิบยกให้เข้ากัน *จิตดวงเดียวเป็นศีล เป็นสมาธิ เป็นปัญญา* ฉะนั้นเราไม่หลงศีล จึงจะเป็นวิญญูชนอันแท้จริง

๓. *เรื่อง ปาฏิโมกขสังวรศีล*

พระวินัย ๕ พระคัมภีร์ สงเคราะห์ลงมาในปาฏิโมกขุทเทส เมื่อปฏิบัติไม่ถูกต้องตามพระวินัยย่อมเข้าไม่ได้ ผู้ปฏิบัติถูกตามพระวินัยแล้ว โมกฺขํ ชื่อว่าเป็นทางข้ามพ้นวัฏฏะได้ ปาฏิโมกข์นี้ก็ยังสงเคราะห์เข้าไปหาวิสุทธิมรรคอีก เรียกว่า *ปาฏิโมกขสังวรศีล* ในสีลนิเทศ

สีลนิเทศนั้น กล่าวถึงเรื่องศีลทั้งหลาย คือปาฏิโมกขสังวรศีล ๑ อินทรียสังวรศีล ๑ ปัจจยสันนิสสิตศีล ๑ อาชีวปาริสุทธิศีล ๑ ส่วนอีก ๒ คัมภีร์นั้นคือ สมาธินิเทศ และปัญญานิเทศ วิสุทธิมรรคทั้ง ๓ พระคัมภีร์นี้สงเคราะห์เข้าในมรรคทั้ง ๘ มรรค ๘ สงเคราะห์ ลงมาในสิกขาทั้ง ๓ คือ *ศีล สมาธิ ปัญญา* เมื่อจะกล่าวถึงเรื่องมรรคแล้ว ความประโยคพยายามปฏิบัติดัดตนอยู่ ชื่อว่าเดินมรรค สติปัฏฐานทั้ง ๔ ก็เรียกว่ามรรค อริยสัจจ์ ๔ ก็ชื่อว่ามรรค เพราะเป็นกิริยาที่ยังทำอยู่ ยังมีการดำเนินอยู่ ดังภาษิตว่า "สจฺจาน๋ จตุโรปทา ขีณาสวา ชุติมนฺโต เต โลเก ปรินิพฺพุตา" สำหรับเท้าต้องมีการเดิน คนเราต้องไปด้วยเท้าทั้งนั้น ฉะนั้นสัจจะทั้ง ๔ ก็ยังเป็นกิริยาอยู่ เป็นจรณะเครื่องพาไปถึงวิสุทธิธรรม วิสุทธิธรรมนั้น จะอยู่ที่ไหน? มรรคสัจจะอยู่ที่ไหน? วิสุทธิธรรมก็ต้องอยู่ที่นั่น! มรรคสัจจะไม่มีอยู่ที่อื่น มโนเป็นมหาฐาน มหาเหตุ วิสุทธิธรรมจึงต้องอยู่ที่ใจของเรานี่เอง ผู้เจริญมรรคต้องทำอยู่ที่นี้ ไม่ต้องไปหาที่อื่น การหาที่อื่นอยู่ชื่อว่ายังหลง ทำไมจึงหลงไปหาที่อื่นเล่า? ผู้ไม่หลงก็ไม่ต้องหาทางอื่น ไม่ต้องหากับบุคคลอื่น ศีลก็มีในตน สมาธิก็มีในตน ปัญญาก็มีอยู่กับตน ดังบาลีว่า เจตนาหํ ภิกฺขเว สีลํ วทามิ เป็นต้น กายกับจิตเท่านี้ประพฤติปฏิบัติเป็นศีลได้ ถ้าไม่มีกายกับจิต จะเอาอะไรมาพูดออกว่าศีลได้ คำที่ว่าเจตนานั้นเราต้องเปลี่ยนเอาสระเอขึ้นบนเป็นสระอิ เอาตัว ต สะกดเข้าไป ก็พูดได้ว่า จิตฺตํ เป็นจิต จิตเป็นผู้คิดงดเว้นเป็นผู้ระวังรักษาเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติ ซึ่งมรรคและผลให้เป็นไปได้ พระพุทธเจ้าก็ดี พระสาวกขีณาสวเจ้าก็ดี จะชำระตนให้หมดจดจากสังกิเลสทั้งหลายได้ ท่านก็มีกายกับจิตทั้งนั้น เมื่อท่านจะทำมรรคและผลให้เกิดมีได้ก็ทำอยู่ที่นี่ คือ*ที่กายกับจิต* ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่ามรรคมีอยู่ที่ตนของตนนี้เอง เมื่อเราจะเจริญซึ่งสมถหรือวิปัสสนา ก็ไม่ต้องหนีจากกายกับจิต ไม่ต้องส่งนอกให้พิจารณาอยู่ในตนของตน เป็นโอปนยิโก แม้จะเป็นของมีอยู่ภายนอก เช่น รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เป็นต้น ก็ไม่ต้องส่งออกเป็นนอกไป ต้องกำหนดเข้ามาเทียบเคียงตนของตน พิจารณาอยู่ที่นี้ ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ เมื่อรู้ก็ต้องรู้เฉพาะตน รู้อยู่ในตน ไม่ได้รู้มาแต่นอก เกิดขึ้นกับตนมีขึ้นกับตน ไม่ได้หามาจากที่อื่นไม่มีใครเอาให้ ไม่ได้ขอมาจากผู้อื่น จึงได้ชื่อว่า ญาณ ทสฺสนํ สุวิสุทฺธํ อโหสิ ฯลฯ เป็นความรู้เห็นที่บริสุทธิ์แท้ ฯลฯ

๔. *เรื่อง ธรรมคติวิมุตติ*

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นมิใช่ว่าพระองค์จะมีปัญญาพิจารณาเอาวิมุตติธรรมให้ได้วันหนึ่งวันเดียว พระองค์ทรงพิจารณามาแต่ยังเป็นฆราวาสอยู่หลายปี นับแต่ครั้งที่พระองค์ได้ราชาภิเษกเป็นกษัตริย์ พวกพระญาติพระวงศ์ได้แต่งตั้งพระองค์เป็นผู้ใหญ่ เป็นหัวหน้าปกครองดูแลบ่าวไพร่ประชาราษฎร์ เมื่อพระองค์ได้เป็นเช่นนี้แล้ว ย่อมเป็นผู้ไม่นอนใจ จำเป็นที่พระองค์จะต้องคิดใช้ปัญญาพิจารณาทุกสิ่งทุกอย่างในการปกครองป้องกันราษฎรทั้งขอบเขต และการรักษาครอบครัวตลอดถึงพระองค์ ก็จะต้องทรงคิดรอบคอบเสมอถ้าไม่ทรงคิดไม่มีพระปัญญา ไฉนจะปกครองบ้านเมืองไพร่ฟ้าให้ผาสุกสบายได้ แม้พระองค์เองก็จะดำรงตำแหน่งหน้าที่ของพระองค์ไว้ไม่ได้ เมื่อพระองค์ทรงคิดในเรื่องของผู้อื่นและเรื่องของพระองค์เองเสมอแล้ว ปัญญาวิวัฏฏ์ของพระองค์จึงเกิดขึ้นว่า เราปกครองบังคับบัญชาได้ก็แต่การบ้านเมืองเท่านี้ ส่วนการ เกิด แก่ เจ็บ ตายเล่า เราบังคับบัญชาไม่ได้เสียแล้ว จะบังคับบัญชาไม่ให้สัตว์ทั้งหลายเกิดก็ไม่ได้ เมื่อเกิดแล้วจะบังคับไม่ให้แก่ชราก็ไม่ได้ จะบังคับไม่ให้ตายก็ไม่ได้ เราจะบังคับ ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ของผู้อื่นก็ไม่ได้ แม้แต่ตัวของเราเองเล่าก็บังคับไม่ได้ ทรงพิจารณาเป็นอนุโลมและปฏิโลม กลับไปกลับมา พิจารณาเท่าไรก็ยิ่งเกิดความสลดสังเวช และท้อพระทัยในการจะอยู่เป็นผู้ปกครองราชสมบัติต่อไป การที่อยู่ในฆราวาสรักษาสมบัติเช่นนี้เพื่อต้องการอะไร? เป็นผู้มีอำนาจเท่านี้ มีสมบัติข้าวของเช่นนี้ จะบังคับหรือจะซื้อ หรือประกันซึ่งความเกิด แก่ เจ็บ ตายก็ไม่ได้ จึงทรงใคร่ครวญไปอีกว่า เราจะทำอย่างไรจึงจะหาทางพ้นจากความ เกิด แก่ เจ็บ ตายนี้ได้ จึงได้ความอุปมาขึ้นว่า ถ้ามีร้อนแล้วก็ยังมีเย็นเป็นเครื่องแก้กันได้ มีมืดแล้วก็ยังมีสว่างแก้กัน ถ้ามีเกิด แก่ เจ็บ ตาย แล้ว อย่างไรก็คงมีทางไม่เกิด ไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตาย เป็นแน่ จึงได้ทรงพยายามใคร่ครวญหาทางจะแก้เกิด แก่ เจ็บ ตาย ให้จนได้ แต่ว่าการจะแก้เกิด แก่ เจ็บ ตายนี้ เราอยู่ในฆราวาสเช่นนี้ คงจะทำไม่ได้ เพราะฆราวาสนี้เป็นที่คับแคบใจยิ่งนัก มีแต่การที่ออกหนีเสียจากการครองราชสมบัตินี้ออกไปผนวชจึงจะสามารถทำได้

ครั้นทรงคิดเช่นนี้แล้ว ต่อมาวันหนึ่ง พอถึงเวลากลางคืน พวกนางสนมทั้งหลายได้พากันมาบำรุงบำเรอพระองค์อยู่ด้วยการบำเรอทั้งหลาย

ในเวลาที่นางสนมทั้งหลายยังบำเรออยู่นั้นพระองค์ทรงบรรทมหลับไปก่อน ครั้นใกล้เวลาพระองค์จะทรงตื่นจากบรรทมนั้น พวกนางสนมทั้งหลายก็พากันหลับเสียหมด แต่ไฟยังสว่างอยู่ เมื่อนางสนมที่บำเรอหลับหมดแล้ว เผอิญพระองค์ทรงตื่นขึ้นมา ด้วยอำนาจแห่งการพิจารณาที่พระองค์ทรงคิดไม่เลิกไม่แล้วนั้น ทำให้พระทัยของพระองค์พลิกขณะ เลยเกิดอุคคหนิมิตขึ้น ลืมพระเนตรแล้วทอดพระเนตรแลดูพวกนางสนมทั้งหลายที่นอนหลับอยู่นั้นเป็นซากอสุภะไปหมด เหมือนกับเป็นซากศพในป่าช้า ผีดิบ จึงให้เกิดความสลดสังเวชเหลือที่จะทนอยู่ได้ จึงตรัสกับพระองค์เองว่า *เราอยู่ที่นี้จะว่าเป็นที่สนุกสนานอย่างไรได้ คนทั้งหลายเหล่านี้ล้วนแต่เป็นซากศพในป่าช้าทั้งหมด เราจะอยู่ทำไม จำเราจะต้องออกผนวชในเดี๋ยวนี้* จึงทรงเครื่องฉลองพระองค์ถือพระขรรค์แล้วออกไปเรียกนายฉันนะ อำมาตย์ผู้เป็นนายม้า ให้ไปเอาม้ามาพาพระองค์ออกจากเมืองไป เมื่อนายฉันนะนำม้ามาแล้ว พระองค์ก็ทรงม้ามีนายฉันนะอำมาตย์นำทางเสด็จหนีออกจากเมืองไปโดยไม่ต้องให้ใครรู้จัก ครั้งรุ่งแจ้งก็บรรลุถึงอโนมานที ทรงข้ามฝั่งแม่นทีแล้วก็ถ่ายเครื่องประดับและเครื่องทรงที่ฉลองพระองค์ออกเสีย จึงส่งเครื่องประดับให้นายฉันนะ ตรัสสั่งให้กลับไปเมืองพร้อมด้วยอัศวราชของพระองค์ ส่วนพระองค์ได้เอาพระขรรค์ตัดพระเมาฬีและพระมัสสุเสีย ทรงผนวชแต่พระองค์เดียว

เมื่อผนวชแล้วจึงเสาะแสวงหาศึกษาไปก่อนคือ ไปศึกษาอยู่ในสำนักอาฬารดาบส และอุทกดาบส ครั้นไม่สมประสงค์จึงทรงหลีกไปแต่พระองค์เดียว ไปอาศัยอยู่ราวป่าใกล้แม่น้ำเนรัญชรา แขวงอุรุเวลาเสนานิคม ได้มีปัญจวัคคีย์ไปอาศัยด้วย พระองค์ได้ทรงทำประโยคพยายามทำทุกกรกิริยาอย่างเข้มแข็ง จนถึงสลบตายก็ไม่สำเร็จ เมื่อพระองค์ได้สติแล้วจึงพิจารณาอีกว่า *การที่เรากระทำความเพียรนี้จะมาทรมานแต่กายอย่างเดียวเท่านี้ไม่ควร เพราะจิตกับกายเป็นของอาศัยกัน ถ้ากายไม่มีจะเอาอะไรทำประโยคพยายาม และถ้าจิตไม่มี กายนี้ก็ทำอะไรไม่ได้* ต่อนั้นพระองค์จึงไปพยุงพเยาร่างกายพอให้มีกำลังแข็งแรงขึ้นพอควร จึงเผอิญปัญจวัคคีย์พร้อมกันหนีไป ครั้งปัญจวัคคีย์หนีแล้ว พระองค์ก็ได้ความวิเวกโดดเดี่ยวแต่ผู้เดียว ไม่ต้องพึ่งพาอาศัยใคร จึงได้เร่งพิจารณาอย่างเต็มที่

เมื่อถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ปีระกา ในตอนเช้ารับมธุปายาสของนางสุชาดาเสวยเสร็จแล้ว ก็พักผ่อนอยู่ตามราวป่านั้น ใกล้จะพลบค่ำแล้ว จึงเสด็จดำเนินมาพบโสตถิยพราหมณ์ๆ ได้ถวายหญ้าคา ๘ กำแก่พระองค์ พระองค์รับแล้วก็มาทำเป็นที่นั่ง ณ ภายใต้ต้นอัสสัตถพฤกษ์ ผินพระพักตร์ไปทางบูรพาทิศ ผินพระปฤษฎางค์เข้าหาต้นไม้นั้น เมื่อพระองค์ประทับนั่งเรียบร้อยแล้ว จึงได้พยุงพระหฤทัยให้เข้มแข็ง ได้ทรงตั้งสัจจาธิษฐานมั่นในพระหฤทัยว่า *ถ้าเราไม่บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณตามความต้องการแล้ว เราจะไม่ลุกจากบัลลังก์นี้ แม้เลือดและเนื้อจะแตกทำลายไป ยังเหลืออยู่แต่พระตจะและพระอัฏฐิก็ตามที* ต่อนั้นไปจึงเจริญสมถและวิปัสสนาปัญญา ทรงกำหนดพระอานาปานสติเป็นขั้นต้น ในตอนต้นนี้แหละพระองค์ได้ทรงชำระนิวรณธรรมเต็มที่ เจ้าเวทนาพร้อมทั้งความฟุ้งซ่านได้มาประสพแก่พระองค์อย่างสาหัส ถ้าจะพูดว่ามาร ก็ได้แก่พวกขันธมาร มัจจุมาร กิเลสมาร เข้ารังควาญพระองค์ แต่ว่าสัจจาธิษฐานของพระองค์ยังเที่ยงตรงมั่นคงอยู่ สติและปัญญายังพร้อมอยู่ จึงทำให้จำพวกนิวรณ์เหล่านั้นระงับไป ปีติ ปัสสัทธิ สมาธิ ได้เกิดแล้วแก่พระองค์จึงได้กล่าวว่า พระองค์ทรงชนะพระยามาราธิราช ในตอนนี้เป็นปฐมยาม เมื่อออกสมาธิตอนนี้ได้เกิดบุพเพนิวาสานุสสติญาณ เมื่อพิจารณาไปก็ไม่เห็นที่สิ้นสุด จึงกลับจิตทวนกระแสเข้ามาพิจารณาผู้มันไปเกิดใคร่ครวญไปๆ มาๆ จิตก็เข้าภวังค์อีก เมื่อออกจากภวังค์แล้วจึงเกิดจุตูปปาตญาณขึ้นมาในยามที่ ๒ คือ มัชฌิมยาม ทรงพิจารณาไปตามความรู้ชนิดนี้ ก็ยังไม่มีความสิ้นสุด จึงทรงทวนกระแสจิตเข้ามาใคร่ครวญอยู่ในเรื่องของผู้พาเป็นไป พิจารณากลับไปกลับมาในปฏิจจสมุปปาทปัจจยาการ จนจิตของพระองค์เกิดความเบื่อหน่ายสลดสังเวชเต็มที่แล้ว ก็ลงสู่ภวังค์ถึงฐีติธรรม ภูตธรรม จิตตอนนี้ถอยออกมาแล้ว จึงตัดสินขาดทีเดียว จึงบัญญัติว่า *อาสวักขยญาณ* ทรงทราบว่าจิตของพระองค์สิ้นแล้วจากอาสวะ พ้นแล้วจากบ่วงแห่งมาร ไม่มีเกิด แก่ เจ็บ ตาย พ้นแล้วจากทุกข์ ถึงเอกันตบรมสุข สันติวิหารธรรม วิเวกธรรม นิโรธธรรม วิมุตติธรรม นิพพานธรรม แล ฯ

๕. *เรื่อง อัจฉริยะ - อัพภูตธรรม*

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าพระบรมศาสดาของพวกเรา เมื่อ

พระองค์ยังเป็นท้าวศรีธารถ (สิทธัตถราชกุมาร) เสวยราชสมบัติอยู่ ทรงพิจารณา จตุนิมิต ๔ ประการ จึงบันดาลให้พระองค์เสด็จออกสู่มหาภิเนษกรมณ์ทรงบรรพชา ทรงอธิษฐานบรรพชา ที่ริมฝั่งแม่น้ำอโนมานที เครื่องสมณบริขารมีมาเอง เลื่อนลอยมาสวมพระกายเอง ทรงเพศเป็นบรรพชิตสมณสารูป สำเร็จด้วยบุญญาภินิหารของพระองค์เอง จึงเป็นการอัศจรรย์ไม่เคยมีไม่เคยเห็นมาในปางก่อน จึงเป็นเหตุให้พระองค์อัศจรรย์ใจ ไม่ถอยหลังในการประกอบความเพียร เพื่อตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ครั้นทรงบำเพ็ญเพียรทางจิตตภาวนา ไม่ท้อถอยตลอดเวลา ๖ ปี ได้ตรัสรู้สัจจธรรม ของจริงโดยถูกต้องแล้ว ก็ยิ่งเป็นเหตุให้พระองค์ทรงอัศจรรย์ในธรรมที่ได้ตรัสรู้แล้วนั้นอีกเป็นอันมาก

ในหมู่ปฐมสาวกนั่นเล่า ก็ปรากฏเหตุการณ์อันน่าอัศจรรย์เหมือนกัน เช่น ปัญจวัคคีย์ก็ดี พระยสและสหายของท่านก็ดี พระสาวกอื่นๆ ที่เป็นเอหิภิกขุก็ดี เมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระบรมศาสดาแล้ว ได้สำเร็จมรรคผล และทูลขอบรรพชาอุปสมบทกับพระองค์ พระองค์ทรงเหยียดพระหัตถ์ออกเปล่งพระวาจาว่า *เอหิภิกขุ ท่านจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมวินัยเรากล่าวดีแล้ว* เพียงเท่านี้ก็สำเร็จเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา อัฏฐบริขารเลื่อนลอยมาสวมสอดกาย ทรงเพศเป็นบรรพชิตสมณสารูป มีรูปอันน่าอัศจรรย์น่าเลื่อมใสจริง สาวกเหล่านั้นก็อัศจรรย์ตนเองในธรรมอันไม่เคยรู้เคยเห็น อันสำเร็จแล้วด้วยบุญฤทธิ์และอำนาจพระวาจาอิทธิปาฏิหาริย์ของพระบรมศาสดาจารย์ ท่านเหล่านั้นจะกลับคืนไปบ้านเก่าได้อย่างไร เพราะจิตของท่านเหล่านั้นพ้นแล้วจากบ้านเก่า และอัศจรรย์ในธรรมอันตนรู้ตนเห็นแล้ว ทั้งบริขารที่สวมสอดกายอยู่ก็เป็นผ้าบังสุกุลอย่างอุกฤษฏ์

ครั้นต่อมาท่านเหล่านั้น ไปประกาศพระพุทธศาสนา มีผู้ศรัทธาเลื่อมใสใคร่จะบวช พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ทรงอนุญาตให้พระสาวกบวชด้วยติสรณคมนูปสัมปทาสำเร็จด้วยการเข้าถึงสรณะทั้ง ๓ คืออุทิศเฉพาะพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ก็เป็นภิกษุเต็มที่

ครั้นต่อมา พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงมีพระญาณเล็งเห็นการณ์ไกล จึงทรงมอบความเป็นใหญ่ให้แก่สงฆ์ ทรงประทานญัตติจตุตถกรรม

อุปสัมปทาไว้เป็นแบบฉบับอันหมู่เราผู้ปฏิบัติได้ดำเนินตามอยู่ทุกวันนี้ได้พากันมาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา อุทิศเฉพาะพระบรมศาสดาพร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์แล้ว ทำความพากเพียรประโยคพยายามไปโดยไม่ต้องถอยแล้วก็คงจะได้รับความอัศจรรย์ใจในพระธรรมวินัยบ้างเป็นแน่ ไม่น้อยก็มาก ตามวาสนาบารมี ของตนโดยไม่สงสัยเลย ฯ

๖. *เรื่อง วาสนา*

กุศลวาสนา อกุศลวาสนา อัพยากตวาสนา

อัธยาศัยของสัตว์ เป็นมาแล้วต่างๆ คือ ดี เลว และกลางๆ วาสนาก็เป็นไปตามอัธยาศัย คือวาสนาที่ยิ่งกว่าตัว วาสนาเสมอตัว วาสนาที่เลวทราม บางคนเป็นผู้มีวาสนายิ่งในทางดีมาแล้ว แต่คบกับพาลวาสนาก็อาจเป็นเหมือนคนพาลได้ บางคนวาสนายังอ่อนแต่คบกับบัณฑิตวาสนาก็เลื่อนขึ้นไปเป็นบัณฑิต บางคนคบมิตรเป็นกลางๆ ไม่ดี ไม่ร้ายไม่หายนะ ไม่เสื่อมทราม วาสนาก็พอประมาณสถานกลาง ฉะนั้นบุคคลพึงพยายามคบบัณฑิต เพื่อเลื่อนภูมิวาสนาของตนให้สูงขึ้นไปโดยลำดับ

๗. *เรื่อง สนทนาธรรมตามกาลเป็นมงคลอุดม*

กาเลน ธมฺมสากจฺฉา เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ

การปฤกษาไต่ถาม หรือการสดับธรรมตามกาล ตามสมัย พระบรมศาสดาตรัสว่าเป็นมงคลความเจริญอันอุดมเลิศ

หมู่เราต่างคนก็มุ่งหน้าเพื่อศึกษามาเองทั้งนั้นไม่ได้ไปเชื้อเชิญนิมนต์มาก ครั้นมาศึกษามาปฏิบัติก็ต้องทำจริงปฏิบัติจริง ตามเยี่ยงอย่างพระบรมศาสดาจารย์เจ้าและสาวกขีณาสวะเจ้าผู้ปฏิบัติมาก่อน

เบื้องต้นพึงพิจารณา สัจจธรรมคือของจริงทั้ง ๔ ได้แก่ เกิด แก่ เจ็บ ตาย อันท่านผู้เป็นอริยบุคคลได้ปฏิบัติกำหนดพิจารณามาแล้วเกิด เราก็เกิดมาแล้ว คือร่างกายอันเป็นอยู่นี้มิใช่ก้อนเกิดหรือ? แก่ เจ็บ ตาย ก็ก้อนอันนี้แล เมื่อเราพิจารณาอยู่ในอิริยาบถทั้ง ๔ เดินจงกรมบ้างยืนกำหนดพิจารณาบ้าง นอนกำหนดพิจารณาบ้าง จิตจะรวมเป็นสมาธิรวมน้อยก็เป็น *ขณิกสมาธิ* คือจิตรวมลงภวังค์หน่อยหนึ่งแล้วก็ถอนออกมาครั้นพิจารณาอยู่ไม่ถอยจนปรากฏเป็นอุคคหนิมิต จะเป็นนอกก็ตาม ในก็ตาม ให้พิจารณานิมิตนั้นจนจิตวางนิมิตรวมลงสู่ภวังค์ ดำรงอยู่นานพอ

ประมาณแล้วถอยออกมา สมาธิในชั้นนี้เรียกว่า *อุปจารสมาธิ* พึงพิจารณานิมิตนั้นเรื่อยไปจนจิตรวมลงสู่ภวังค์เข้าถึงฐีติจิต เป็น *อัปปนาสมาธิปฐมฌาน* ถึงซึ่งเอกัคคตา ความมีอารมณ์เดียว ครั้งจิตถอยออกมา ก็พึงพิจารณาอีกแล้วๆ เล่าๆ จนขยายส่วนแยกส่วนเป็นปฏิภาคนิมิตได้ต่อไป คือพิจารณาว่าตายแล้วมันจะเป็นอะไรไปอีก มันจะต้องเปื่อยเน่า ผุพังยังเหลือแต่ร่างกระดูก กำหนดทั้งภายในคือกายของตนทั้งภายนอกคือกายของผู้อื่น โดยให้เห็นส่วนต่างๆ ของร่างกายว่าส่วนนี้เป็น ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ฯลฯ เส้นเอ็นน้อยใหญ่มีเท่าไร กระดูกท่อนน้อยท่อนใหญ่มีเท่าไร โดยชัดเจนแจ่มแจ้ง กำหนดให้มันเกิดขึ้นมาอีกแล้วกำหนดให้มัน ยืน เดิน นั่ง นอน แล้วตายสลายไปสู่สภาพเดิมของมัน คือไปเป็น ดินน้ำไฟลม ถึงฐานะเดิมของมันนั้นแล

เมื่อกำหนดจิตพิจารณาอยู่อย่างนี้ ทั้งภายนอกทั้งภายใน ทำให้มากให้หลาย ให้มีทั้งตายเก่าตายใหม่ มีแร้งกาสุนัขยื้อแย่งกัดกินอยู่ ก็จะเกิดปรีชาญาณขึ้น ตามแต่วาสนาอุปนิสัยของตน ดังนี้แล ฯ

๘. *เรื่อง การทำจิตให้ผ่องใส*

สจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธาน สาสนํ

การทำจิตของตนให้ผ่องใส เป็นการทำตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

พระพุทธเจ้าผู้พระบรมศาสดา ได้ตรัสสอนกาย วาจา จิต มิได้สอนอย่างอื่น สอนให้ปฏิบัติ ฝึกหัดจิตใจ ให้เอาจิตพิจารณากายเรียกว่า *กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน* หัดสติให้มากในการค้นคว้าที่เรียกว่าธัมมวิจยะ พิจารณาให้พอทีเดียว เมื่อพิจารณาพอจนเป็นสติสัมโพชฌงค์ จิตจึงจะเป็นสมาธิรวมลงเอง

สมาธิมี ๓ ขั้น คือ *ขณิกสมาธิ* จิตรวมลงไปสู่ฐีติขณะแล้วพักอยู่หน่อยหนึ่ง ถอยออกมาเสีย *อุปจารสมาธิ* จิตรวมลงสู่ภวังค์แล้วพักอยู่นานหน่อยจึงถอยออกมารู้นิมิตอย่างใดอย่างหนึ่ง และ*อัปปนาสมาธิ* สมาธิอันแน่วแน่ ได้แก่จิตรวมลงสู่ภวังค์ถึงฐีติธรรมถึงเอกัคคตา ความมีอารมณ์เดียว หยุดนิ่งอยู่กับที่ มีความรู้ตัวอยู่ว่า จิตดำรงอยู่ และประกอบด้วยองค์ฌาน ๕ ประการ ค่อยสงบประณีตเข้าไปโดยลำดับ

เมื่อหัดจิตอยู่อย่างนี้ ชื่อว่าทำจิตให้ยิ่ง ได้ในพระบาลีว่า *อธิจิตฺเต จ อาโยโค เอตํ พุทฺธาน สาสนํ การประกอบความพากเพียรทำจิตให้ยิ่ง เป็นการปฏิบัติตามคำสอนของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า*

การพิจารณากายนี้แล ชื่อว่าปฏิบัติ อันนักปราชญ์ทั้งหลายมีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นต้นแสดงไว้ มีหลายนัยหลายประการ ท่านกล่าวไว้ในมหาสติปัฏฐานสูตร เรียกว่า *กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน* ในมูลกรรมฐานเรียกว่า เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ ที่พระอุปัชฌายะสอนเบื้องต้นแห่งการบรรพชาเป็นสามเณร และในธรรมจักกัปปวัตนสูตรว่า ชาติปิ ทุกฺขา ชราปิ ทุกฺขา มรณมฺปิ ทุกฺขํ แม้ความเกิดก็เป็นทุกข์ แม้ความแก่ก็เป็นทุกข์ แม้ความตายก็เป็นทุกข์ ดังนี้ บัดนี้เราก็เกิดมาแล้วมิใช่หรือ? ครั้นเมื่อบุคคลมาปฏิบัติให้เป็น *โอปนยิโก* น้อมเข้ามาพิจารณาในตนนี้แล้วเป็นไม่ผิด เพราะพระธรรมเป็น *อกาลิโก* มีอยู่ทุกเมื่อ *อาโลโก* สว่างโร่อยู่ทั้งกลางวันและกลางคืน ไม่มีอะไรปิดบังเลย ฯ

๙. *เรื่อง วิธีปฏิบัติของผู้เล่าเรียนมาก*

ผู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนคัมภีร์วินัยมาก มีอุบายมากเป็นปริยายกว้างขวาง ครั้นมาปฏิบัติทางจิต จิตไม่ค่อยจะรวมง่าย ฉะนั้นต้องให้เข้าใจว่าความรู้ที่ได้ศึกษามาแล้วต้องเก็บใส่ตู้ใส่หีบไว้เสียก่อน ต้องมาหัดผู้รู้คือจิตนี้ หัดสติให้เป็นมหาสติ หัดปัญญาให้เป็นมหาปัญญา กำหนดรู้เท่ามหาสมมติ-มหานิยม อันเอาออกไปตั้งไว้ว่าอันนั้นเป็นอันนั้น เป็นวันคืนเดือนปี เป็นดินฟ้าอากาศ กลางหาวดาวนักขัตตฤกษ์สารพัดสิ่งทั้งปวง อันเจ้าสังขารคือการจิตหากออกไปตั้งไว้บัญญัติไว้ว่า เขาเป็นนั้นเป็นนี้ จนรู้เท่าแล้ว เรียกว่ากำหนดรู้ทุกข์ สมุทัย เมื่อทำให้มาก-เจริญให้มาก รู้เท่าเอาทันแล้ว จิตก็จะรวมลงได้ เมื่อกำหนดอยู่ก็ชื่อว่าเจริญมรรค หากมรรคพอแล้วนิโรธก็ไม่ต้องกล่าวถึง หากจะปรากฏชัดแก่ผู้ปฏิบัติเอง เพราะศีลก็มีอยู่ สมาธิก็มีอยู่ ปัญญาก็มีอยู่ในกาย วาจา จิตนี้ ที่เรียกว่า *อกาลิโก* ของมีอยู่ทุกเมื่อ *โอปนยิโก* เมื่อผู้ปฏิบัติมาพิจารณาของที่มีอยู่ *ปจฺจตฺตํ* จึงจะรู้เฉพาะตัว คือมาพิจารณากายอันนี้ให้เป็นของอสุภะ เปื่อยเน่า แตกพังลงไป ตามสภาพความจริงของภูตธาตุ ปุพฺเพสุ ภูเตสุ ธมฺเมสุ ในธรรมอันมีมาแต่เก่าก่อน สว่างโร่อยู่ทั้งกลางวันและกลางคืน ผู้มาปฏิบัติพิจารณา

พึงรู้อุปมารูปเปรียบดังนี้ *อันบุคคลผู้ทำนาก็ต้องทำลงไปในแผ่นดิน ลุยตม ลุยโคลนตากแดดกรำฝน จึงจะเห็นข้าวเปลือก ข้าวสาร ข้าวสุกมาได้ และได้บริโภคอิ่มสบาย ก็ล้วนทำมาจากของมีอยู่ทั้งสิ้นฉันใด ผู้ปฏิบัติก็ฉันนั้น เพราะ ศีล สมาธิ ปัญญา ก็มีอยู่ใน กาย วาจา จิต ของทุกคน ฯ*

๑๐. *เรื่อง ข้อปฏิบัติเป็นของมีอยู่ทุกเมื่อ*

ข้อปฏิบัติสำหรับผู้ปฏิบัติทั้งหลาย ไม่มีปัญหา*โอปนยิโก* น้อมจิตเข้ามาพิจารณา กาย วาจา จิต*อกาลิโก*อันเป็นของมีอยู่ *อาโลโก* สว่างโร่อยู่ทั้งกลางวันและกลางคืน *ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ*อันนักปราชญ์ทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้า และพระอริยสาวกเจ้าทั้งหลายผู้น้อมเข้ามาพิจารณาของมีอยู่นี้ ได้รู้แจ้งจำเพาะตัวมาแล้ว เป็นตัวอย่าง ไม่ใช่ว่ากาลนั้นจึงจะมี กาลนี้จึงจะมี ย่อมมีอยู่ทุกกาล ทุกสมัย ผู้ปฏิบัติย่อมรู้ได้เฉพาะตัว คือ ผิดก็รู้จัก ถูกก็รู้จักในตนของตนเอง ดีชั่วอย่างไรตัวของตัวย่อมรู้จักดีกว่าผู้อื่น ถ้าเป็นผู้หมั่นพินิจพิจารณาไม่มัวประมาทเพลิดเพลินเสีย

ตัวอย่างที่มีมาแล้วคือ มาณพ ๑๖ คน ซึ่งเป็นศิษย์ของพาวรีพราหมณ์ ท่านเหล่านั้นเจริญฌานกสิณติดอยู่ในรูปฌานและอรูปฌาน พระบรมศาสดาจารย์จึงตรัสสอนให้พิจารณาของมีอยู่ในตน ให้เห็นแจ้งด้วยปัญญาให้รู้ว่า กามภพเป็นเบื้องต่ำ รูปภพเป็นเบื้องกลาง อรูปภพเป็นเบื้องบน แล้วถอยลงมาให้รู้ว่า อดีตเป็นเบื้องต่ำ อนาคตเป็นเบื้องบน ปัจจุบันเป็นท่ามกลาง แล้วชักเข้ามาหาตัวอีกให้รู้ว่า *อุทฺธํ อโธ ติริยญฺจาปิ มชฺเฌ* เบื้องต่ำแต่ปลายผมลงไป เบื้องบนแต่พื้นเท้าขึ้นมา เบื้องขวางฐานกลาง เมื่อท่านเหล่านั้นมาพิจารณาอยู่อย่างนี้ ปจฺจตฺตํ จึงรู้เฉพาะขึ้นที่ตัวของตัวโดยแจ่มแจ้ง สิ้นความสงสัยข้อปฏิบัติ ไม่ต้องไปเที่ยวแสวงหาที่อื่นให้ลำบาก ฯ

๑๑. *เรื่อง ได้ฟังธรรมทุกเมื่อ*

ผู้ปฏิบัติพึงใช้อุบายปัญญาฟังธรรมเทศนาทุกเมื่อถึงจะอยู่คนเดียวก็ตาม คืออาศัยการสำเหนียก กำหนดพิจารณาธรรมอยู่นั้นกลางวันและกลางคืน ตา หู จมูก ลิ้น กาย ก็เป็นรูปธรรมที่มีอยู่ปรากฏอยู่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ก็มีอยู่ปรากฏอยู่ ได้เห็นอยู่ ได้ยินอยู่ ได้สูดดม ลิ้ม เลีย และสัมผัสอยู่ จิตใจเล่า ? ก็มีอยู่ ความคิดนึกรู้สึกในอารมณ์

ต่างๆ ทั้งดีและร้ายก็มีอยู่ ความเสื่อม ความเจริญ ทั้งภายนอกภายใน ก็มีอยู่ ธรรมชาติอันมีอยู่โดยธรรมดา เขาแสดงความจริงคือความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ให้ปรากฏอยู่ ทุกเมื่อ *เช่นใบไม้มันเหลืองหล่นร่วงลงจากต้น ก็แสดงความไม่เที่ยงให้เห็น ดังนี้เป็นต้น* เมื่อผู้ปฏิบัติมาพินิจพิจารณาด้วยสติปัญญา โดยอุบายนี้อยู่เสมอแล้ว ชื่อว่าได้ฟังธรรมอยู่ทุกเมื่อ ทั้งกลางวันและกลางคืนแล ฯ

๑๒. *เรื่อง ปริญเญยยธรรม*

การกำหนดพิจารณาธรรมเรียกบริกรรมจิตที่กำลังทำการกำหนดพิจารณาธรรมอย่างเอาใจใส่ เมื่อได้ความแน่ใจในเหตุผลของธรรมที่พิจารณานั้นแล้ว จิตจะสงบรวมลงสู่ภวังค์ ดำรงอยู่หน่อยหนึ่งแล้วก็ถอยออก ความสงบในขั้นนี้เรียก *บริกรรมสมาธิ* หรือ *ขณิกสมาธิ*

การกำหนดพิจารณาธรรมแล้วจิตสงบรวมลงสู่ภวังค์เข้าถึงฐีติธรรมดำรงอยู่นานหน่อยแล้วถอยออกมารู้เห็นอสุภะปรากฏขึ้น ความสงบในขั้นนี้เรียกว่า*อุปจารสมาธิ*

การกำหนดพิจารณาธรรมคืออสุภนิมิต ที่ปรากฏแก่จิตที่เรียกว่าอุคคหนิมิตนั้นจนเพียงพอแล้ว จิตปล่อยวางนิมิตเสีย สงบรวมลงสู่ภวังค์ถึงฐีติธรรมดำรงอยู่นาน เป็นเอกัคคตามีอารมณ์เดียว สงบนิ่งแน่วแน่ มีสติรู้อยู่ว่าจิตดำรงอยู่กับที่ ไม่หวั่นไหวไปมาความสงบชั้นนี้เรียกว่าอัปปนาสมาธิ

ส่วน นิมิต อันปรากฏแก่ผู้บำเพ็ญสมาธิภาวนาตามลำดับชั้นดังกล่าวนี้ ก็เรียกว่า *บริกรรมนิมิต อุคคหนิมิต ปฏิภาคนิมิต* ตามลำดับกัน

อนึ่ง *ภวังค์* คือภพหรือฐานของจิตนั้น ท่านก็เรียกชื่อเป็น ๓ ตามอาการเคลื่อนไปของจิต คือ *ภวังคบาท ภวังคจลนะ ภวังคุปัจเฉทะ* ขณะแรกที่จิตวางอารมณ์เข้าสู่ฐานเดิมของตน ที่เรียกอย่างสามัญว่าปกติจิตนั้นแลเรียกว่า *ภวังคบาท* ขณะที่จิตเริ่มไหวตัวเพื่อขึ้นสู่อารมณ์อีกเรียกว่า *ภวังคจลนะ* ขณะที่จิตเคลื่อนจากฐานขึ้นสู่อารมณ์ เรียกว่า *ภวังคุปัจเฉทะ*

จิตของผู้บำเพ็ญภาวนาเข้าสู่ความสงบถึงฐานเดิมของจิตแล้ว

พักเสวยความสงบอยู่ในสมาธินั้นนานมีอาการครบองค์ของฌานจึงเรียกว่า *ฌาน* เมื่อทำการพินิจพิจารณาธรรมด้วยปัญญาจนเพียงพอแล้ว จิตรวมลงสู่ภวังค์ คือ ฐานเดิมของจิตจนถึงฐีติ ขณะตัดกระแสภวังค์ขาดหายไปไม่พักเสวยอยู่ เกิดญาณความรู้ตัดสินขึ้นว่า ภพเบื้องหน้าของเราไม่มีอีกดังนี้ เรียกว่า *ฐีติญาณ*

๑๓. *เรื่อง บั้นต้นโพธิสัตว์*

ปฐมโพธิสัตว์ มัชฌิมโพธิสัตว์ ปัจฉิมโพธิสัตว์ ปฐมโพธิกาล มัชฌิมโพธิกาล ปัจฉิมโพธิกาล ปฐมเทศนา มัชฌิมเทศนา ปัจฉิมเทศนา

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าของเรา เสด็จออกจากคัพโภทรของพระนางเจ้าสิริมหามายา ณ สวนลุมพินีวัน ระหว่างนครกบิลพัสดุ์กับนครเทวทหะต่อกัน ครั้นประสูติแล้ว ก็ทรงพระเจริญวัยมาโดยลำดับ ครั้นสมควรแก่การศึกษาศิลปวิทยา เพื่อปกครองรักษาบ้านเมืองตามขัตติยประเพณีได้แล้วก็ทรงศึกษาศิลปวิทยา เมื่อพระชนมายุได้ ๑๖ พรรษาก็ได้ปกครองบ้านเมืองเสวยราชสมบัติแทนพระเจ้าศิริสุทโธทนมหาราช ผู้พระราชบิดานับว่าได้เป็นใหญ่เป็นราชาแล้ว พระองค์ทรงพระนามว่า เจ้าชายสิทธัตถะก็ต้องทรงคิดอ่านการปกครองรักษาบ้านเมืองและไพร่ฟ้าประชาราษฎรให้ร่มเย็นเป็นสุข ทรงบังคับบัญชาอย่างไร เขาก็ทำตามทุกอย่าง ครั้งทรงพิจารณาหาทางบังคับบัญชาความเกิดแก่เจ็บตายให้เป็นไปตามใจหวังก็เป็นไปไม่ได้ ถึงอย่างนั้นก็มิทำให้ท้อพระทัยในการคิดอ่านหาทางแก้เกิดแก่เจ็บตาย ยิ่งเร้าพระทัยให้คิดอ่านพิจารณายิ่งขึ้น ความคิดอ่านของพระองค์ในตอนนี้เรียกว่าบริกรรม ทรงกำหนดพิจารณาในพระทัยอยู่เสมอ จนกระทั่งพระสนมทั้งหมดปรากฏให้เห็นเป็นซากอสุภะดุจป่าช้าผีดิบ จตุนิมิต ๔ ประการคือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย จึงบันดาลให้พระองค์เกิดเบื่อหน่ายในราชสมบัติ แล้วเสด็จสู่มหาภิเนษกรมณ์บรรพชา ตอนนี้เรียกว่า ปฐมโพธิสัตว์ เป็นสัตว์พิเศษ ผู้จะได้ตรัสรู้ธรรมวิเศษเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเที่ยงแท้ก่อนแต่กาลนี้ไม่นับ นับเอาแต่กาลปัจจุบันทันตาเห็นเท่านั้น

ครั้นเมื่อพระองค์เสด็จสู่มหาภิเนษกรมณ์บรรพชา ณ ฝั่งแม่น้ำอโนมานที ทรงตัดพระเมาฬีด้วยพระขรรค์อธิษฐานบรรพชา อัฏฐบริขารมี

มาเองด้วยอำนาจบุญฤทธิ์อิทธิปาฏิหาริย์เป็นผ้าบังสุกุลจีวร เหตุอัศจรรย์อย่างนี้มีเพียงครั้งเดียวเท่านั้น ต่อนั้นมาต้องทรงแสวงหา เหล่าปฐมสาวกก็เหมือนกัน อัฏฐบริขารเกิดขึ้นด้วยบุญฤทธิ์เพียงครั้งแรกเท่านั้น ครั้นทรงบรรพชาแล้ว ทรงทำทุกรกิริยาประโยคพยายามพิจารณาอุคคหนิมิตที่ทรงรู้ครั้งแรก แยกออกเป็นส่วนๆ เป็นปฏิภาคนิมิตจนถึงเสด็จประทับนั่ง ณ ควงแห่งมหาโพธิพฤกษ์ ทรงชนะมารและเสนามารเมื่อเวลาพระอาทิตย์อัสดงคตยัง *บุพเพนิวาสานุสสติญาณ* ให้เกิดในปฐมยาม ยัง *จุตูปปาต-ญาณ* ให้เกิดในมัชฌิมยาม ทรงตามพิจารณาจิตที่ยังปัจจัยให้สืบต่อที่เรียกว่า *ปัจจยาการ* ตอนเวลาก่อนพระอาทิตย์ขึ้น ตอนนี้เรียกว่า *มัชฌิมโพธิสัตว*

ครั้นเมื่อทรงพิจารณาตามเหตุผลเพียงพอแล้วจิตของพระองค์หยั่งลงสู่ความสงบถึงฐีติธรรมดำรงอยู่ในความสงบพอสมควรแล้ว ตัดกระแสภวังค์ขาดไป เกิดญาณความรู้ตัดสินขึ้นในขณะนั้นว่า ภพเบื้องหน้าของเราไม่มีอีกแล้ว ดังนี้เรียกว่า *อาสวักขยญาณ* ประหารเสียซึ่งกิเลสาสวะทั้งหลายให้ขาดหายไปจากพระขันธสันดาน สรรพปรีชาญาณต่างๆ อันสำเร็จมา แต่บุพพวาสนาบารมี ก็มาชุมนุมในขณะจิตอันเดียวนั้นจึงเรียกว่าตรัสรู้ *พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ* ระยะกาลตอนนี้เรียกว่า *ปัจฉิมโพธิสัตว์*

ครั้นตรัสรู้แล้ว ทรงเสวยวิมุตติสุข อยู่ในที่ ๗ สถาน ตลอดกาล ๔๙ วันแล้วแลทรงเทศนาสั่งสอนเวไนยนิกร มีพระปัญจวัคคีย์เป็นต้น จนถึงทรงตั้งพระอัครสาวกทั้ง ๒ และแสดงมัชฌิมเทศนา ณ เวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน ใกล้กรุงราชคฤห์มหานคร จัดเป็น*ปฐมโพธิกาล*

ต่อแต่นั้นมา ก็ทรงทรมานสั่งสอนเวไนยนิกรตลอดเวลา ๔๕ พระพรรษา จัดเป็น *มัชฌิมโพธิกาล* ตั้งแต่เวลาทรงประทับไสยาสน์ ณ พระแท่นมรณมัญจาอาสน์ ณ ระหว่างนางรังทั้งคู่ ในสาลวโนทยาน ของมัลลกษัตริย์ กรุงกุสินาราราชธานี และทรงแสดงพระปัจฉิมเทศนาแล้วปิดพระโอษฐ์ เสด็จดับขันธปรินิพพานระยะกาลตอนนี้จัดเป็น *ปัจฉิมโพธิกาล* ด้วยประการ ฉะนี้

(ส่วน *ปฐมเทศนา มัชฌิมเทศนา และปัจฉิมเทศนา* นั้น มีเนื้อความเป็นประการไร ได้แสดงแล้วในส่วนที่ ๑)

๑๔. *เรื่องโสฬสกิจ*

กิจในพระธรรมวินัยนี้ ที่นับว่าสำคัญที่สุดเรียกว่า โสฬสกิจ เป็นกิจที่โยคาวจรกุลบุตรพึงพากเพียรพยายามทำให้สำเร็จบริบูรณ์ด้วยความไม่ประมาท

โสฬสกิจ ได้แก่กิจในอริยสัจ ๔ ประการ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ชั้นโสดาบันก็ประชุม ๔ ชั้น สกิทาคามีก็ประชุม ๔ สองสี่ก็เป็น ๘ ชั้นอนาคามีก็ประชุม ๔ ชั้นอรหัตต์ก็ประชุม ๔ สองสี่ก็เป็น ๘ สองแปดเป็น ๑๖ กำหนดสัจจะทั้ง ๔ รวมเป็นองค์อริยมรรคเป็นขั้นๆ ไป

เมื่อเรามาเจริญอริยมรรคทั้ง ๘ อันมีอยู่ในกายในจิต คือ *ทุกข์* เป็นสัจจะของจริงที่มีอยู่ก็รู้ว่ามีอยู่เป็นปริญเญยฺยะ ควรกำหนดรู้ก็ได้กำหนดรู้ *สมุทัย* เป็นสัจจะของจริงที่มีอยู่ก็รู้ว่ามีอยู่ เป็นปหาตัพพะ ควรละก็ละได้แล้ว *นิโรธ* เป็นสัจจะของจริงที่มีอยู่ก็รู้ว่ามีอยู่เป็นสัจฉิกาตัพพะ ควรทำให้แจ้งก็ได้ทำให้แจ้งแล้ว *มรรค* เป็นสัจจะของจริงที่มีอยู่ก็รู้ว่ามีอยู่เป็นภาเวตัพพะ ควรเจริญให้มากก็ได้เจริญให้มากแล้ว เมื่อมากำหนดพิจารณาอยู่อย่างนี้ ก็แก้โลกธรรม ๘ ได้สำเร็จ

มรรค อยู่ที่ *กาย* กับ *จิต* คือ ตา ๒ หู ๒ จมูก ๒ รวมเป็น ๖ ลิ้น ๑ เป็น ๗ กาย ๑ เป็น ๘ มาพิจารณารู้เท่าสิ่งทั้ง ๘ นี้ ไม่หลงไปตาม ลาภ ยศ สรรเสริญสุข เสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ทุกข์ อันมาถูกต้อง ตนของตนจิตไม่หวั่นไหว *โลกธรรม ๘ เป็นคู่ปรับกับมรรค* ๘ เมื่อรู้เท่าส่วนทั้งสองนี้แล้ว เจริญมรรคให้บริบูรณ์เต็มที่ ก็แก้โลกธรรม ๘ ได้ ก็เป็นผุฏฺฐสฺส โลกธมฺเมหิ จิตฺตํ ยสฺส น กมฺปติ อโสกํ วิรชํ เขมํ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ โลกธรรมถูกต้องจิตผู้ใดแล้ว จิตของผู้นั้นไม่หวั่นไหวเมื่อไม่หวั่นไหวก็ไม่เศร้าโศก เป็นจิตปราศจากเครื่องย้อม เป็นจิตเกษมจากโยคะ จัดว่าเป็นมงคลอันอุดมเลิศ ฉะนี้แล ฯ

๑๕. *เรื่องสำคัญตนว่าได้บรรลุอรหัตตผล*

กิร ดังได้สดับมา ยังมีภิกษุ ๒ รูป ในพระศาสนาของพระบรมศาสดาของเรานี้ องค์หนึ่งมีพรรษาแก่กว่าอีกองค์หนึ่งมีพรรษาอ่อนกว่า เป็นสหธรรมิกที่มีความรักใคร่ในกันและกัน แต่จากกันไปเพื่อประกอบความเพียร องค์อ่อนพรรษากว่าได้สำเร็จพระอรหัตตผลเป็นพระอรหันต์ก่อน

องค์แก่พรรษาได้แต่เพียรกำลังสมาธิสมาบัติ และเป็นผู้ชำนาญในวสี จะพิจารณาอธิษฐานให้เป็นอย่างไรก็ได้ดังประสงค์ และเกิดทิฏฐิสำคัญว่ารู้ทั่วแล้ว ส่วนองค์หย่อนพรรษาครั้นพิจารณาดูก็ทราบได้ด้วยปัญญาญาณ จึงสั่งให้องค์แก่พรรษกว่าไปหาท่านองค์นั้นไม่ไป สั่งสอนสามครั้งก็ไม่ไป องค์หย่อนพรรษาจึงไปหาเสียเอง แล้วยังกันและกันให้ยินดี พอสมควรแล้วจึงพูดกับองค์แก่กว่าว่า ถ้าท่านสำคัญว่ารู้จริง ก็จงอธิษฐานให้เป็นสระในสระให้มีดอกบัวหลวง ๑ ดอก ในดอกบัวหลวงให้มีนางฟ้อนสวยงาม ๗ นาง องค์แก่พรรษาก็เนรมิตได้ตามนั้น ครั้นเนรมิตแล้วองค์อ่อนพรรษากว่าจึงสั่งให้เพ่งดู ครั้นเพ่งดูนางฟ้อนอยู่ กามราคะกิเลสอันสั่งสมมาแล้วหลายร้อยอัตตภาพก็กำเริบ จึงทราบได้ว่าตนยังไม่ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ครั้นแล้วองค์อ่อนพรรษาจึงเตือนให้รู้ตัว และให้เร่งทางปัญญาวิปัสสนาญาณ องค์แก่พรรษากว่าครั้นปฏิบัติตามทำความพากเพียรประโยคพยายามอยู่ มิช้ามินานก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ขีณาสวะบุคคลในพระพุทธศาสนาด้วยประการฉะนี้

อปรา ยังเรื่องอื่นอีก มีเนื้อความอย่างเดียวกันแต่นิมิตต่างกัน คือให้เนรมิตช้างสารซับมันตัวร้ายกาจวิ่งเข้ามาหา หลงรูปเนรมิตของตนเอง เกิดความสะดุ้งตกใจกลัวเตรียมตัววิ่งหนี เพื่อนสหธรรมิกผู้ไปช่วยเหลือได้ฉุดเอาไว้ และกล่าวตักเตือนสั่งสอนโดยนัยหนหลัง จึงหยุดยั้งใจได้และปฏิบัติตามคำสั่งสอนของสหธรรมมิกผู้ช่วยเหลือนั้น ไม่นานก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ขีณาสวะบุคคลในพระบวรพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน แม้เรื่องนี้ก็พึงถือเอาเป็นทิฏฐานุคติ เช่นเดียวกับเรื่องก่อนนั้นแล

นี้เป็นนิทานที่เป็นคติสำหรับผู้ปฏิบัติจะพึงอนุวัติตามคือผู้เป็นสหธรรมิก ประพฤติธรรมร่วมกันทุกคน จงมาเป็นสหายกันในกิจที่ชอบ ทั้งที่เป็นกิจภายใน ทั้งที่เป็นกิจภายนอกยังประโยชน์ของกันและกันให้สำเร็จด้วยดีเถิด

๑๖. *เรื่องอุณหัสสวิชัยสูตร*

ผู้ใดมาถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะที่พึ่งแล้ว ผู้นั้นย่อมชนะได้ซึ่งความร้อน

อุณหัสสคือความร้อนอันเกิดแก่ตน มีทั้งภายในและภายนอก

ภายนอกมีเสือสางคางแดง ภูตผีปีศาจ เป็นต้น ภายในคือกิเลส วิชัยคือความชนะ ผู้ที่มาน้อมเอาสรณะทั้งสามนี้เป็นที่พึ่งแล้ว ย่อมจะชนะความร้อนเหล่านั้นไปได้หมดทุกอย่างที่เรียกว่า อุณหัสสวิชัย

อุณหสฺสวิชโย ธมฺโม โลเก อนุตฺตโร พระธรรมเป็นของยิ่งในโลกทั้งสาม สามารถชนะซึ่งความร้อนอกร้อนใจอันเกิดแต่ภัยต่างๆ ปริวชฺเชราชทนฺเฑ พยคฺเฆ นาเค วีเส ภูเต อกาลมรเณน จ สพฺพสฺม มรณา มุตฺโต จะเว้นห่างจากอันตรายทั้งหลายคือ อาชญาของพระราชา เสือสาง นาค ยาพิษ ภูตผี ปีศาจ หากว่ายังไม่ถึงคราวถึงกาลที่จักตายแล้ว ก็จักพ้นไปได้จากความตายด้วยอำนาจ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ที่ตนน้อมเอาเป็นสรณะที่พึ่งที่นับถือนั้น

ความข้อนี้มีพระบาลีสาธกดังจะยกมาอ้างอิงในสมัยเมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าพร้อมด้วยพระอรหันต์หนุ่ม ๕๐๐ รูป ประทับอยู่ในราวป่ามหาวันใกล้กรุงกบิลพัสดุ์ เทวดาทั้งหลายพากันมาดู แล้วกล่าวคาถาขึ้นว่า เยเกจิ พุทฺธํ สรณํ คตา เส น เต คมิสฺ สนฺติ อปายภูมิ ปหาย มานุสํ เทหํ เทวกายํ ปริปูเรสฺสนฺติ แปลความว่า บุคคลบางพวกหรือบุคคลไรๆ มาถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะที่พึ่งแล้ว บุคคลเหล่านั้นย่อมไม่ไปสู่อบายภูมิทั้ง ๔ มีนรกเป็นต้น เมื่อละร่างกายอันเป็นของมนุษย์นี้แล้ว จักไปเป็นหมู่แห่งเทพดาทั้งหลายดังนี้

สรณะทั้ง ๓ คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มิได้เสื่อมสูญอันตรธานไปไหน ยังปรากฏอยู่แก่ผู้ปฏิบัติเข้าถึงอยู่เสมอ ผู้ใดมายึดถือเป็นที่พึ่งของตนแล้ว ผู้นั้นจะอยู่ในกลางป่าหรือเรือนว่างก็ตาม สรณะทั้งสามก็ปรากฏแก่เราอยู่ทุกเมื่อ จึงว่าเป็นที่พึ่งแก่บุคคลจริง เมื่อปฏิบัติตามสรณะทั้งสามจริงๆ แล้ว จะคลาดแคล้วจากภัยทั้งหลาย อันก่อให้เกิดความร้อนอกร้อนใจได้แน่นอนทีเดียว

<u>หมายเหตุ</u> คำนำบางส่วนของหนังสือซึ่งพิมพ์แจกในงานฌาปนกิจศพ พระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ (วันที่ ๓๑ มกราคม ๒๔๙๓) มีดังนี้

การที่ให้ชื่อธรรมเทศนา ของท่านอาจารย์ที่รวบรวมพิมพ์ชุดแรกว่า *มุตโตทัย* นั้น อาศัยคำชมของเจ้าพระคุณ *พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจันทเถระ จันทร์)* เมื่อคราวท่านอาจารย์แสดงธรรมว่าด้วย **มูลกรรมฐาน** ณ วิหารหลวงเชียงใหม่ว่า **ท่านอาจารย์แสดงธรรมด้วยมุตโตทัย เป็นมุตโตทัย** คำนี้ท่านอาจารย์นำมาเป็นปัญหาถามในที่ประชุมพระภิกษุเปรียญหลายรูป ซึ่งมีข้าพเจ้าร่วมอยู่ด้วย ในคราวที่ท่านมาพักกับข้าพเจ้าที่วัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร ข้าพเจ้าทราบความหมายของคำนั้นแล้ว แต่เห็นว่าเป็นอสาธารณนัย จึงกล่าวแก้ทางใจ ทันใดนั้นท่านก็พูดขึ้นว่าข้าพเจ้าแก้ถูก ซึ่งทำความประหลาดใจให้แก่ภิกษุทั้งหลายมิใช่น้อยต่างก็มารุมถามข้าพเจ้าว่า หมายความว่าอย่างไร? ข้าพเจ้าบอกให้ทราบแก่บางองค์เฉพาะที่น่าไว้ใจ คำว่า *มุตโตทัย* มีความหมายเป็นอสาธารณนัยก็จริง แต่อาจเป็นความหมายมาเป็นสาธารณนัยก็ได้ จึงได้นำมาใช้เป็นชื่อธรรมเทศนาของท่านอาจารย์ โดยมุ่งให้มีความหมายว่า *เป็นธรรมเทศนาชี้บอกแนวทางปฏิบัติให้บังเกิดความหลุดพ้นจากกิเลส อาสวะ* ซึ่งถ้าจะแปลสั้นๆ ก็ว่า *แดนเกิดแห่งความหลุดพ้น* นั่นเอง

ธรรมเทศนาชุดแรกนี้ *พระภิกษุวิริยังค์กับพระภิกษุทองคำ* เป็นผู้บันทึกในสมัยท่านอาจารย์อยู่จำพรรษา ณ เสนาสนะป่าบ้านโคกนามน ตำบลตองโขบ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร และตอนแรกไปอยู่เสนาสนะป่าบ้านหนองผือ ตำบลใน อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร ข้าพเจ้ารับเอาบันทึกนั้นพร้อมกับขออนุญาตท่านอาจารย์พิมพ์เผยแผ่ ท่านก็อนุญาตและสั่งให้ข้าพเจ้าเรียบเรียงเสียใหม่ให้เรียบร้อย ตัดส่วนที่ไม่ควรเผยแผ่ออกเสียบ้าง ข้าพเจ้าก็ได้ปฏิบัติตามนั้นทุกประการ ถึงอย่างนั้นก็ยังมีที่กระเทือนใจผู้อ่านอยู่บ้าง จึงขอชี้แจงไว้ในที่นี้

คือข้อที่ว่า **พระสัทธรรม เมื่อเข้าไปประดิษฐานในสันดานของปุถุชนแล้ว ย่อมกลายเป็นของปลอมไปนั้น หมายความว่าไปปนเข้ากับอัธยาศัยอันไม่บริสุทธิ์เมื่อแสดงออกแก่ผู้อื่น ก็มักมีอัธยาศัยอันไม่บริสุทธิ์ ปนออกมาด้วย เพื่อรักษาพระสัทธรรมให้บริสุทธิ์**

สะอาดคงความหมายเดิมอยู่ได้ ควรมีการปฏิบัติกำจัดของปลอมคือ อุปกิเลสอันแทรกซึมอยู่ในอัธยาศัยนั้นให้หมดไป ซึ่งเป็นความมุ่งหมายของท่านผู้แสดงที่จะชักจูงจิตใจของผู้ฟังให้นิยมในสัมมาปฏิบัติยิ่งๆ ขึ้นไป ถ้าผู้ฟังมีใจสะอาด และเป็นธรรมแล้วย่อมจะให้สาธุการแก่ท่านผู้แสดงแน่แท้

ธรรมเทศนาของท่านอาจารย์ ที่ *พระภิกษุทองคำ ญาโณภาโส กับ พระภิกษุวัน อุตฺตโม* จดบันทึกไว้ในปัจฉิมสมัย คือระหว่าง พ.ศ. ๒๔๙๑-๒๔๙๒ ก่อนหน้ามรณสมัยเพียงเล็กน้อยนั้น ได้รวบรวมนำมาเรียบเรียงเข้าหมวดหมู่ เช่นเดียวกับครั้งก่อน

ธรรมเทศนาของท่านอาจารย์ทั้ง ๒ ชุดนี้ หากจะพิมพ์เผยแผ่ต่อไปก็ควรพิมพ์รวมกันในนามว่า ***มุตโตทัย****และควรบอกเหตุผลและผู้ทำดังที่ข้าพเจ้าชี้แจงไว้นี้ด้วยจะได้ตัดปัญหาในเรื่องชื่อ และที่มาของธรรมเทศนาด้วย*

พระอริยคุณาธาร (เส็ง ปุสฺโส)
๓๑ มกราคม ๒๔๙๓

จากซ้าย พระอาจารย์กู่ ธมฺมทินฺโน, พระอาจารย์กว่า สุมโน, พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

ปลุกใจเพื่อผจญมาร

คำปรารภ

หนทางแห่งพระพุทธศาสนา เป็นหนทางพ้นจากทุกข์ในวัฏฏะสงสารได้จริงๆ แต่พระยามาราธิราชมีอำนาจครอบงำน้ำใจของเวไนยสัตว์ทั้งหลายไว้ได้ตลอดทั้งไตรภพ

พระพุทธเจ้าเมื่ออุบัติบังเกิดขึ้นในโลกด้วยรูปกายครั้งแรก แล้วทรงระลึกรู้สึกในพระหฤทัยว่ากองทุกข์ครอบงำเวไนยสัตว์ให้ตกอยู่ใต้อำนาจแห่งพระยามารและเสนามารทั้งปวง ถ้าเราไม่กล้าหาญแสวงหาหนทางแก้ทุกข์เพื่อผจญพระยามารและเสนามารทั้งปวงให้พินาศในครั้งนี้แล้ว สัตว์ในไตรโลกไม่มีใครสามารถกล้าหาญกระทำได้เลย เพราะตกอยู่ในใต้อำเภอพระยามารหมดแล้ว

เนื่องด้วยเหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงทรงกล้าหาญยิ่งนักเสด็จออกจากศากยะทรงผนวชผจญมารได้ชัยชนะแล้ว และได้ตรัสแก่พระปรมาภิเษกสัมโพธิญาณประดิษฐานพระพุทธศาสนาไว้ปลุกใจเวไนยสัตว์ให้มีความกล้าหาญต่อสู้พระยามารได้ชัยชนะแล้ว เอาตนพ้นทุกข์ไปได้จำนวนมาก

เมื่อพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานล่วงลับไปนานแล้ว พุทธบริษัททั้งหลายก็นิ่งนอนใจไม่ตื่นตนเสียเลยว่าพระยามารแผ่อำนาจครอบงำตนไว้ในวัฏฏะสงสารอยู่แล้ว

ข้าพเจ้าได้ยกธรรมเทศนาเรื่องนี้ขึ้นแสดงในคราวคณะอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย มีนายพันเอกพระศรีพิชัยบริบูรณ์ เป็นต้น ได้พร้อมใจกันทำบุญฉลองอายุครบ ๕๐ ปีบริบูรณ์ของข้าพเจ้าณวันอัฏฐมี ดิตถีที่ ๘ ค่ำแห่งกาฬปักษ์เดือน ๘ แรม ๘ ค่ำ ปีเถาะ ตรงกับวันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๒ และได้อาราธนาให้ข้าพเจ้าเรียบเรียงคำเทศนาที่ได้แสดงไปแล้วนี้ขึ้น เพื่อพิมพ์แจกเป็นธรรมทานทั่วๆ ไป

พระอาจารย์สิงห์ ขนฺตฺยาคโม

เจ้าอาวาสวัดป่าสาลวัน นครราชสีมา

ปลุกใจเพื่อผจญมาร

พระธรรมเทศนา

ของ

พระญาณวิศิษฏ์สมิทธิวีราจารย์

(พระอาจารย์สิงห์ ขนฺตยาคโม)

วันที่ ๘ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๘๒

เวลา ๒๑.๓๐ น. ถึงเวลา ๒๒.๕๐ น.

อุทเทศคาถา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ๓ จบ

เอกายโน อยํ ภิกฺขเว มคฺโค สตฺตานํ วิสุทฺธิยา โสกปริเทวานํ สมติกฺกมาย ทุกฺขโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาย ญายสฺส อธิคมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย ฯ

พุทฺโธ ธมฺโม สงฺโฆ จาติ นานาโหนฺตมฺปิ วตฺถุโต อญฺญมญฺญา วิโยคาว เอกีภูตมฺปนตฺถโต

ทุรงฺคมํ เอกจรํ อสรีรํ คูหาสยํ เยจิตฺตํ สญฺญเมสฺสนฺติ โมกฺขนฺติ มารพนฺธนา ฯ

เริ่มต้นธรรมเทศนา

อนุสนธิพระสัทธรรมเทศนา มีปุพพาปรสืบเนื่องเป็นลำดับมาแต่องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งพระองค์ได้ทรงพระมหากรุณาตรัสเทศนาไว้แล้ว ตั้งแต่กาลปางก่อนตลอดมา ยังมิได้เสื่อมสูญอันตรธานไป

บัดนี้จักได้แสดงธรรมมิกถา พรรณนาพระพุทธโอวาทแด่ท่านพุทธบริษัททั้งปวงซึ่งได้มาประชุมสโมสรพร้อมเพรียงกัน ในธรรมสภานี้ล้วนแต่เป็นผู้มุ่งมาหวังเพื่อบำเพ็ญกุศลและฟังซึ่งพระสัทธรรมเทศนา ต้องการประพฤติปฏิบัติตาม ผลที่สุดของการปฏิบัติพระพุทธศาสนานี้ ก็ต้องการเพื่อความพ้นจากทุกข์ในวัฏฏะสงสารนั้นเอง

อันการสดับฟังธรรมเทศนานี้ ทุกท่านทุกคนก็เคยได้สดับมาแล้วด้วยกันทั้งนั้น ตลอดการประพฤติปฏิบัติ บางท่านบางคนก็เคยประพฤติปฏิบัติใหม่ๆ แต่ก็ไม่พ้นจากทุกข์ในวัฏฏะสงสารได้สักที ทั้งนี้เป็นเพราะเหตุอะไร เพราะการฟังก็เป็นแต่เพียงสักว่าฟังตามโวหาระอรรถาธิบายที่ท่านยกขึ้นมาแสดงให้ฟังเท่านั้น ไม่ได้ตรวจค้นเหตุผลแห่งความจริงอันมีอยู่ที่กายที่วาจา ที่จิต ให้เห็นจริงแจ้งประจักษ์ แล้วชำระจิตให้หลุดพ้นพิเศษจากกิเลส หรืออาสวะเสียเมื่อไร ก็ไม่พ้นจากทุกข์ในวัฏฏะสงสารเมื่อนั้น ครั้นเมื่อพวกเราท่านทั้งปวง ไม่พ้นจากทุกข์ภัยในวัฏฏะสงสารเช่นนี้ ก็จะถือว่าตนเป็นผู้รู้แล้ว, เห็นแล้ว, เข้าใจแล้ว, ในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทุกประการไม่ได้เป็นอันขาด เพราะความยึดถือและสำคัญมั่นหมายไปตามความรู้ความเห็น อันนี้เองเรียกว่าอุปาทานขันธ์ จัดว่าเป็นอุปสรรคความขัดข้องแก่ทางมรรค ทางผล ทางสวรรค์นฤพานยิ่งนัก

เพราะฉะนั้นจงตั้งตนตั้งตัวตั้งกายตั้งจิตให้ดี เมื่อมีกังวลอันเนื่องมาแต่กาลก่อนก็ดี หรือกังวลอันจะบังเกิดมีขึ้นในอนาคตกาลเบื้องหน้าก็ดี หรือกังวลอันมีอยู่เฉพาะหน้าในปัจจุบันบัดนี้ก็ดี พึงตั้งสติกระทำความกังวลทั้งปวงเหล่านั้นให้เป็นที่ตั้งของสติ ยกจิตขึ้นตั้งไว้เหนือความกังวลทั้งปวง แล้วตั้งสติทำความรู้เท่าจิตและความกังวลทั้งปวงนั้นอยู่ จนความกังวลทั้งปวงเหล่านั้นจะสงบระงับไป จึงใช้กำลังของสติและความรู้พิเศษยิ่งกว่าจิต ทำความกำหนดรู้เท่าจิตของตนอยู่ จนกว่าจิตของตนจะใสบริสุทธิ์นี้

เอง ขึ้นตั้งไว้เฉพาะหน้าให้เป็นภาชนะทอง สำหรับเป็นเครื่องรับรองเอาซึ่งอมฤตยะรสวารี ขององค์สมเด็จพระมหามุนีสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังจะได้วิสัชชนาไป ณ กาลบัดนี้ ด้วยความเคารพ เถิด

ผลพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา

อิธ พุทฺธสาสเน ในพระพุทธศาสนานี้ **สํสาเร สํสรนฺตานํ สพฺพทุกฺข วินาสเน** เป็นพระพุทธศาสนาที่ยังทุกข์ทั้งปวงแห่งสัตว์ทั้งหลายให้พินาศ **มารเสน ปมทฺทิโน** ย่ำยีเสียซึ่งพระยามารและเสนามาร **ติภวา มุตฺตกุตฺตมา** เป็นพระพุทธศาสนาที่สูงสุด หลุดพ้นจากไตรภพ คือเป็นพระพุทธศาสนาที่ไม่ข้องและไม่ติดอยู่ในไตรโลกธาตุนี้ทั้งสิ้น **อชาตึ อชรา พฺยาธึ อมตํ นิพฺพยํ คตา** ชื่อว่าเป็นพระพุทธศาสนาที่ยังพุทธ-บริษัททั้งปวง ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ให้บรรลุถึงซึ่งอมตะมหานครนฤพานอันไม่มีชาติ, ชรา, มรณะ และหาภัยมิได้

อคฺคมหาวิปาโก ผลวิบากอันเลิศประเสริฐวิเศษยิ่งใหญ่ แห่งพระพุทธศาสนานี้มีผลพิเศษประเสริฐยิ่งนักเหลือที่จะพรรณาจะกล่าวแต่ในที่นี้เฉพาะแต่ความพ้นจากทุกข์ในวัฏฏะสงสารอย่างเดียว อันผลพิเศษแห่งพระพุทธศาสนานี้ไม่ได้มุ่งแต่จะปิดหนทางแห่งอบายภูมิทั้ง ๔ อย่างเดียวเท่านั้น แม้ได้กำเนิดเกิดเป็นมนุษย์ หรือได้สำเร็จมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ รูปสมบัติ อรูปสมบัติ กล่าวคือได้เป็นท้าวเทพบุตร เป็นนางเทวธิดา เสวยรมย์ชมสมบัติในฉกามาพจรสวรรค์ก็ดี หรือเป็นท้าวมหาพรหมเสวยรมย์สมบัติในรูปาพจรก็ดี อรูปาพจรก็ดี ก็ยังไม่จัดได้ชื่อว่าเป็นความพ้นจากทุกข์ ในวัฏฏะสงสาร คือยังไม่ได้ชื่อว่าเป็นผลพิเศษ แห่งพระพุทธศาสนานี้ทั้งสิ้น

อันคำที่เรียกว่า เป็นผลพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา ในที่นี้นั้นประสงค์เอาความพ้นจากทุกข์ในวัฏฏะสงสารอย่างเดียว กล่าวคือพ้นจากทุกข์ในอบายภูมิทั้ง ๔ ด้วย พ้นจากฉกามาพจรสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้นด้วย พ้นจากรูปพรหมด้วย อรูปพรหมด้วย กระทำพระนิพพานให้แจ้งประจักษ์อย่างเดียวเท่านั้น เป็นผลพิเศษแห่งพระพุทธศาสนาสมกับพระพุทธพจน์ว่า **"สพฺพทุกฺข นิสฺสรณ นิพฺพาน สจฺฉิกรณตฺถาย"** แปลว่าการบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนานี้ก็ดี การประกาศ

ปฏิญาณตนเป็นอุบาสกอุบาสิกาในพระพุทธศาสนานี้ก็ดี เพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานดับเสียซึ่งนิสสรณะทุกข์ทั้งปวงในวัฏฏะสงสารดังนี้ นี่แลชื่อว่าเป็นผลพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา

ความพ้นจากทุกข์เป็นธรรมสิ้นปรารถนา

พระพุทธเจ้าทุกๆพระองค์ทรงปรารถนาพระโพธิญาณนาน ๔ อสงไขยกำไรแสนมหากัปป์บ้าง ๘ อสงไขยบ้าง ๑๖ อสงไขยบ้าง ครั้นเมื่อได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้าขึ้นในโลก พ้นจากทุกข์ทั้งปวงในวัฏฏะสงสารแล้ว ความปรารถนาพร้อมทั้งกองทุกข์กองกิเลสหรืออาสวะทั้งปวงย่อมสิ้นไป ดังนี้เรียกว่าความพ้นจากทุกข์เป็นธรรมที่สิ้นไปแห่งความปรารถนา เมื่อความปรารถนาพร้อมทั้งกองทุกข์กองกิเลสหรืออาสวะทั้งปวงสิ้นไปแล้ว ความพ้นจากทุกข์นั้นเป็นอย่างไร? สามัญญะมนุษย์พุทธบริษัททั้งปวง ผู้ไม่พ้นจากทุกข์ก็ไม่แลเห็น เรียกว่าเป็นธรรมอันสุขุมละเอียดยิ่งนักพ้นวิสัยของสามัญญะมนุษย์ ผู้มีกิเลสหนาปัญญาหยาบจะแลเห็นได้ด้วยตาเนื้อ แต่ก็เป็นหน้าที่ของสามัญญะมนุษย์ทุกคนจะต้องตรองตามให้เห็นจริงได้ เพราะมีเหตุมีผลอยู่ในตัวของสามัญญะมนุษย์ทุกคนพร้อมแล้ว เว้นแต่ประมาทหรือทอดธุระไม่ตรองตามให้จริงเท่านั้น จึงไม่รู้และไม่เห็นความพ้นจากทุกข์ในวัฏฏะสงสาร ถ้าหากไม่ประมาทและไม่ทอดธุระ อุตสาหะพยายามทำความเพียรตรวจค้นเหตุผลให้ตลอดทุกประการ อย่างไรก็ต้องทำความพ้นทุกข์ในวัฏฏะสงสาร ให้ปรากฏแจ้งประจักษ์ได้เป็นแน่

สามัญญะมนุษย์ไม่ต้องการพ้นทุกข์

เมื่อกล่าวถึงความพ้นจากทุกข์ในวัฏฏะสงสาร ดูอาการเหมือนสามัญญะมนุษย์ทุกคนเห็นว่าเป็นธรรมชั้นสูงเกินไปจนเหลือวิสัยที่ตนจะทำให้แจ้งได้จึงต่างคนต่างทอดธุระไม่ทำความอุตสาหะและไม่พยายาม ไม่ทำความเพียร ทั้งไม่สนใจในข้อที่จะพึงทำความพ้นจากทุกข์ให้แจ้งประจักษ์ต่อไป ผลที่สุดต่างคนต่างยอมตนให้ตกอยู่ในอำนาจแห่งกองทุกข์กองกิเลสอย่างเดียว ไม่แลเหลียวหาทางพ้นจากทุกข์เสียเลย ใครมีกองทุกข์กองกิเลสอย่างไร? ก็ถือเอากองทุกข์กองกิเลสอย่างนั้นเป็นของๆ ตน อาศัยความยึดความถือความสำคัญความหมายในกองทุกข์กองกิเลสว่าเป็นตนของตน

บ้าง เป็นสมบัติของตนบ้างจึงต้องหวงยิ่งนัก ในกองทุกข์กองกิเลสนั้นๆ กลัวแต่กองทุกข์กองกิเลสจะเสื่อมคลายหายไปจากตนของตน มนุษย์บางจำพวกมียศถาบรรดาศักดิ์สูงใหญ่ ก็ถือเอาซึ่งยศถาบรรดาศักดิ์สูงใหญ่นั้นว่าเป็นยศถาบรรดาศักดิ์ของตนจริงๆ และหวงแหนรักษาไว้ซึ่งยศถาบรรดาศักดิ์ยิ่งนัก กลัวแต่ยศถาบรรดาศักดิ์นั้นจะเสื่อมทรามไปถ่ายเดียว ไม่อยากจะให้เสื่อมทรามเสียเลย มัวเมาเสวยความสุขในยศถาบรรดาศักดิ์ จนลืมเป็นลืมตายลืมกายลืมจิต ครั้นยศถาบรรดาศักดิ์เสื่อมทรามลงก็เสียใจไม่มีที่ไว้จนถึงกับเป็นลมสลบล้มตายลงก็มี

มนุษย์บางจำพวกมีลาภมีรวยมา ก็เพลิดเพลินเสวยความสุขในลาภในรวยของตน จนลืมเป็นลืมตาย ลืมกายลืมจิต ไม่นึกเลยว่าลาภรวยจะเสื่อมสูญอัตรธานไป ครั้นเมื่อลาภเสื่อมสูญอันตรธานไปจริงๆ เล่า ตนจะเอาอะไรมาเป็นที่พึ่งแก่ตนก็เอาไม่ได้ ผลที่สุดก็ตกทุกข์ได้ยากลำบากรำคาญใจ ไม่มีที่ไว้เลย.

มนุษย์บางจำพวกได้รับความยกย่องสรรเสริญจากบุคคลอื่นก็ดีอกดีใจ รื่นเริงบันเทิงยิ่งนัก ครั้นถูกเขาติเตียนนินทา แม้แต่ละคำก็เสียใจไม่มีที่ไว้.

มนุษย์บางจำพวกเป็นอยู่ด้วยความสุข บางจำพวกเป็นอยู่ด้วยความทุกข์ เมื่อสรุปรวมใจความแล้ว **ทั้งสุขทั้งทุกข์ก็ตกอยู่ในอำนาจแห่งกองทุกข์กองกิเลสอันเดียวกัน ไม่ใช่ความพ้นจากทุกข์ในวัฏฏะสงสาร** เพราะเหตุว่าความสุขทั้งหลาย ก็ไม่อื่นนอกจากสุขเวทนาสงเคราะห์รวมลงได้แก่เวทนาขันธ์อันเดียวกันทั้งหมด เมื่อเวทนาเป็นของไม่เที่ยง สุขทุกข์ทั้งหลายก็เป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์เป็นอนัตตาไปตามกัน

อันบุคคลผู้ข้องอยู่ด้วยความมียศ, เสื่อมยศ, มีลาภ, เสื่อมลาภ, สรรเสริญ, นินทา, สุขทุกข์ ดังนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสว่าเป็นสัตว์โลกซึ่งแปลว่าเป็นผู้ข้องอยู่ในวัฏฏะดังนี้ ก็พอเหมาะพอดีกับกองทุกข์กองกิเลสที่บุคคลหวงแหน และติดแน่นยิ่งนักจนไม่ต้องการความพ้นจากทุกข์ในวัฏฏะสงสาร

มนุษย์บางจำพวกหวงแหนซึ่งชีวิตร่างกายของตนยิ่งนักปรารถนาแต่จะ

ทนุบำรุงชีวิตร่างกายของตนให้ยิ่งเป็นสุขอย่างเดียวไม่แลเหลียวดูความทุกข์ของบุคคลผู้อื่น และสัตว์ทั้งหลายอื่นบ้าง จึงแสวงหาเลี้ยงชีวิตในทางไม่ชอบธรรม ฆ่าสัตว์ทั้งหลายโดยไม่เลือกหน้าบ้าง ลักของเขาบ้าง ประพฤติผิ ดในกามบ้าง กล่าวมุสาวาทบ้าง, ดื่มกินซึ่งสุราเมรัยบ้าง พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ ก็เห็นว่าเป็นของรักษายาก จนเหลือวิสัย รักษาไม่ได้ **อันการกระทำบาปต่างๆ ซึ่งเป็นของยากก็กลับเห็นว่าเป็นของง่าย ข้อนี้อย่างไร?** อธิบายว่า อันการกระทำบาปทั้งปวงซึ่งบุคคลบางจำพวกเข้าใจว่ากระทำได้โดยง่ายนั้น เป็นความเข้าใจผิด คือการฆ่ามนุษย์หรือฆ่าสัตว์เดียรัจฉาน แม้แต่ละตัว ๆ ก็จะต้องไปทนทุกขเวทนาในอบายภูมิทั้ง ๔ มีตกนรกเป็นต้น เสวยทุกขเวทนาไม่น้อยเลย มิหนำซ้ำยังเป็นกรรมเป็นเวรติดตามตนให้เขาฆ่าถึง ๕๐๐ ชาติ การลักของเขาเอามาเป็นของตนผิดกฎหมายของแผ่นดิน ถ้าเจ้าพนักงานจับได้ก็ต้องติดคุกติดตาราง มิหนำซ้ำยังจะต้องตกลงสู่อบายภูมิทั้ง๔ ต่อไปอีก การประพฤติผิดในกามและกล่าวมุสาวาท ตลอดดื่มกินซึ่งสุราเมรัย ก็ล้วนแต่เป็นโทษติดตามตน การทำให้ตกทุกข์ได้ยากทุกประการ ล้วนติดตามตน การทำให้ตกทุกข์ได้ยากทุกประการ ล้วนเป็นของยากทั้งนั้น จะเข้าใจว่าเป็นของง่ายอย่างไร?

ความจริงการทำบุญทำกุศล รักษาศีล เจริญภาวนาเป็นของทำได้ง่ายยิ่งกว่าการกระทำบาปหลายเท่าพันทวี สบายทั้งเวลาทำทั้งเวลาได้รับผลก็เป็นสุขสบายอีกด้วย กล่าวคือ การรักษาศีลไม่ต้องทำอะไรในการบาปอกุศลทุกอย่าง ฆ่าสัตว์ก็ไม่ต้องฆ่า ลักของเขาก็ไม่ต้องลัก ประพฤติผิดในกามก็ไม่ต้องประพฤติ กล่าวมุสาวาทก็ไม่ต้องกล่าว ดื่มกินซึ่งสุราเมรัยก็ไม่ต้องดื่ม รักษากาย, วาจา, จิตให้ตั้งอยู่ในความเป็นปกติปราศจากโทษน้อยใหญ่ทั้งปวง กระทำกายบริสุทธิ์ วาจาบริสุทธิ์ น้ำใจบริสุทธิ์ เท่านี้ก็เป็นศีลอยู่ดีๆ แล้ว ไม่ต้องลำบากรำคาญเดือดร้อนใจอะไรสักอย่าง ของทำเอาง่าย ๆ จะเห็นว่าเป็นของยากไปได้อย่างไร? ถึงแม้จะยากก็ยากเพราะความเห็นของเรา หวงแหนชีวิตไว้อย่างเดียวเท่านั้น ไม่อยากทำบุญไม่อยากให้ทาน ไม่อยากรักษาศีล ไม่อยากภาวนา ไม่อยากตั้งใจประพฤติปฏิบัติพระพุทธศาสนาสืบไป จึงกลายเป็นของยากไป **ถ้า**

หากสละชีวิตตั้งใจประพฤติปฏิบัติกันจริงๆ แล้ว พระพุทธศาสนาก็ไม่เป็นของยากลำบากและเหลือวิสัยอะไร ทำได้จนเต็มความสามารถของตนทีเดียว

มนุษย์บางจำพวกติดข้องอยู่ในมัจฉริยะ ความตระหนี่หวงแหนเหนียวแน่นยิ่งนักดองมูลอยู่ในสันดานผูกพันธนาการจำจองให้ติดข้องอยู่ในวัฏฏะสงสารตั้งหมื่นชาติแสนชาติ อนันตชาติ หรือตั้งกัปป์ ตั้งกัลป์ ก็ไม่พ้นจากทุกข์ได้สักที

เพราะความตระหนี่หวงแหนนี้ เป็นกิเลสเกิดขึ้นจากจิต กระทำให้จิตบังเกิดเป็นคนขี้เหนียวหวงแหนสิ่งสาระพัดทั้งปวงทั่วไปในโลกธาตุนี้ทั้งสิ้น เบื้องต้นก็หวงแต่ชีวิตของตนผู้เดียว ต่อมาเมื่อมีภริยาน้ำใจก็กระพือตัวกว้างขวางออกไปหวงแหนเอาซึ่งภริยา ครั้นมีบุตราบุตรี กล่าวคือ มีลูกมีหลานกระพือตัวให้ใหญ่มากขึ้นหวงแหนไว้ซึ่งลูกและหลานของตน ครั้นมีบ้านมีเรือน มีไร่, มีนา, มีทรัพย์, มีสมบัติข้าวของเงินทอง ช้าง, ม้า, วัว, ควาย, หมู, หมา, เป็ด, ไก่, สัตว์ของเลี้ยงทั้งหลายมากขึ้นเท่าไร ก็ยิ่งกระพือใจให้ใหญ่โตกว้างขวางออกไปเท่านั้น หุ้มห่อเอาบ้านเอาเรือนเอาไร่ เอานา, ข้าวของเงินทอง ช้าง, ม้า, วัว, ควาย, หมู, หมา, เป็ด, ไก่, ด้วยความเข้าใจว่าเป็นของตนจริงๆ และเป็นตน, เป็นตัว, เป็นเรา, เป็นเขา, เป็นหญิง, เป็นชาย, เป็นเด็ก เป็นผู้ใหญ่ตามสมมติของโลกเรียกกันก็เป็นจริงอย่างนั้น แต่เมื่อไม่รู้เท่าสมมติแล้ว ก็ชื่อว่าหลงสมมติ จึงจำเป็นต้องถือตน, ถือตัว, ถือเรา, ถือเขา, ถือหญิง, ถือชาย, ถือเด็ก, ถือผู้ใหญ่, และถือดี, ถือชั่ว, ถือผิด, ถือถูก, ถือลูก, ถือหลาน, ถือทรัพย์, ถือสมบัติว่า "มยฺหํๆๆๆ" แปลว่า ของกูๆๆ ลูกกู หลานกู บ้านกู เรือนกู ทรัพย์สมบัติข้าวของเงินทองของกู เรือกสวนไร่นาช้าง ม้า วัว ควาย ของกู กูสร้างขึ้นไว้ กูปลูกขึ้นไว้ กูทำหลักฐานเอาไว้ กูจะให้เจริญรุ่งเรืองอยู่ในโลกตลอดไปสิ้นกาลนาน ชั่วกัลปาวสาน มีลูกมีหลานกูจะให้สืบแทนตระกูลของกู กูไม่ให้เสื่อมสูญอันตรธานพินาศฉิบหายไปได้เลย

เมื่อบุคคลเป็นผู้ลุอำนาจให้แก่มัจฉริยะฝังอยู่ในสันดานจนเป็นเจ้าบ้าน, เจ้าเรือน, ดังนี้ **อญาณวฑฺฒิโก** ย่อมเป็นผู้ปราศจากปัญญาญาณไม่สามารถจะส่อง เห็นทางนรก, ทางสวรรค์, ทางนิพพาน, จึงไม่

ต้องการที่จะบำเพ็ญทานการกุศลในพระพุทธศาสนาต่อไป แม้ใครๆ จะมาชักชวน หรือลูกเต้าหลานเหลนนำเอาทรัพย์สมบัติออกไปทำบุญทำทานไม่ได้เป็นอันขาด ตลอดจนมี นักปราชญ์ อาจารย์ผู้ฉลาดมาเทศนาสั่งสอนให้รู้จักทางนรก ทางสวรรค์ ทางนิพพาน ชี้แจงให้เอาตนพ้นจากทุกข์ในวัฏฏะสงสาร ก็ไม่เชื่อไม่เลื่อมใสและไม่ต้องการทั้งนั้น กลับบังเกิดมีความผิดอกผิดใจเสียด้วยซ้ำ

อุทาหรณ์ข้อนี้พึงเห็นชาวเมืองมีความผิดใจให้แก่พระเวสสันดรบรมโพธิสัตว์ ซึ่งบำเพ็ญพระโพธิญาณมานานถึง ๔ อสงไขยกำไรแสนมหากัปป์ ในชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย ซึ่งจะได้ตรัสแก่พระปรมาภิเษกสัมโพธิญาณในชาติอันเป็นลำดับอยู่แล้ว จึงต้องบำเพ็ญพระบารมีให้เต็มที่ตลอดชาตินับแต่เมื่ออุบัติบังเกิดขึ้นก็บำเพ็ญทางการกุศลตลอดมา ครั้นให้ทานช้างพระที่นั่ง หรือช้างปัจจัยนาเคนทร์ ซึ่งเป็นช้างมิ่งเมืองก็บังเกิดให้มีความผิดอกผิดใจแก่ชาวเมืองทั้งหลาย นำความกราบบังคมทูลแก่พระเจ้ากรุงสญชัยให้ทำการขับไล่พระเวสสันดรออกหนีเสียจากพระนคร พระเวสสันดรผู้บำเพ็ญทานการกุศลก่อสร้างพระบารมีเพื่อความตรัสรู้ และพ้นจากทุกข์ในวัฏฏะสงสาร ต้องถูกขับไล่ออกหนีจากพระนครไปอยู่ในภูเขาชื่อคีรีวงกฏ ณ ป่าพระหิมพานต์เป็นต้น เป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นได้ว่า มัจฉริยะความตระหนี่หวงแหนผิดอกผิดใจในการทำบุญให้ทาน เพื่อพ้นจากทุกข์ในวัฏฏะสงสารไม่ได้มีเฉพาะแต่ชาวเมืองกรุงสญชัยแห่งเดียวเท่านั้น

อันสามัญญะมนุษย์ปุถุชนผู้มีกิเลสหนาปัญญาหยาบ ตลอดทั่วทั้งโลกนี้ เมื่อมีมัจฉริยะความตระหนี่หวงแหนดองมูลอยู่ในสันดานเต็มที่อยู่แล้ว อย่างไรก็ต้องผิดอกผิดใจ ในการทำบุญทำทานการกุศลในพระพุทธศาสนาแน่นอน ทั้งนี้ก็เพราะลุอำนาจให้แก่มัจฉริยะเข้าไปดองสันดานได้อย่างเต็มที่ จนเป็นเจ้าบ้านเจ้าเรือนและปกปิดกำบังไม่ให้เห็นทางนรกทางสวรรค์ ทางนิพพาน ไม่ต้องการความพ้นจากทุกข์ในวัฏฏะสงสาร จึงไม่บำเพ็ญทานการกุศลในพระพุทธศาสนา สะสมกองทุกข์กองกิเลสหวงแหนซึ่งทรัพย์ทั้งปวงในโลกนี้ หวังจะให้เป็นสมบัติของตนผู้เดียว ไม่นึกเห็นเสียเลยว่าตนเกิดมาเป็นมนุษย์ในโลกสมบัติทั้งปวง ก็ไม่ได้เกิดมาพร้อมแม้แต่สตางค์หนึ่งก็ไม่ได้ติดมือมา ครั้นดับขันธ์สิ้นชีวิตไปเล่าสมบัติทั้งปวงก็ไม่ได้ติดตามไปพร้อม แม้แต่สตางค์หนึ่งก็ไม่ได้ติดมือไป สมบัติเต็ม

บ้านเต็มเรือน จะเอาติดตามตนไปไม่ได้เป็นอันขาด เงินทองกองแก้วเขาเอาใส่ปากให้ก็ไปทิ้งที่กองไฟ ผลที่สุดได้ผ้าขาวห่อปากหม้อเท่านั้น เพราะเหตุว่าสมบัติทั้งปวงของโลกนี้ก็เป็นสมบัติอันมีอยู่ประจำโลกนี้ ใครจะเอาหนีจากโลกนี้ไปไว้โลกอื่นย่อมเอาไปไม่ได้อยู่เอง เหตุว่าเป็นสมบัติของโลกก็มีน้ำหนักเท่าโลก เป็นสมบัติของแผ่นดินก็มีน้ำหนักเท่าแผ่นดิน

อันมนุษย์ปุถุชนผู้มีกิเลสหนาปัญญาหยาบ จะหวงแหนไว้ซึ่งทรัพย์สมบัติทั้งหลายก็ดี หรือจะแบกเอาติดตามตนไปก็ดี ถ้าสามารถแบกไปได้ก็ขอเชิญ แต่ถ้าแบกเอาติดตามตนไปไม่ได้ ตนจะต้องเป็นผู้ตายจมอยู่ในพื้นแผ่นปฐพีอันนี้ทีเดียว เพราะไม่ถอนมัจฉริยะให้ขาดจากสันดาน จึงต้องท่องเที่ยวอยู่ในวัฏฏะสงสารตลอดไป **"จตฺตาโร มหาภูตา ธาตุโย"** พื้นแผ่นดินเป็นรูปเกิดใหญ่ คือธาตุทั้ง ๔ ดิน, น้ำ, ลม, ไฟ, ชื่อว่ามหาภูตผีใหญ่ กลืนกินมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายเป็นภักษาหารได้ตลอดทั้งโลก โดยไม่เลือกหน้าว่าเป็นผู้ดีเข็ญใจ กลืนกินได้ทั้งนั้น

นี่แลนักปราชญ์ผู้มีปัญญา พึงพิจารณาให้ได้ความเถิดว่า "พวกเราเป็นผู้หวงแหนซึ่งทรัพย์สมบัติของแผ่นดิน แต่แผ่นดินก็กลับกลืนกินพวกเราเป็นภักษาหารได้ตามความประสงค์ดังนี้" จะเรียกว่าพวกเรามีปัญญายิ่งกว่าแผ่นดินหรือๆ แผ่นดินมีปัญญายิ่งกว่าพวกเรา ถ้าพวกเรามีปัญญาก็จะต้องหวงแหนทำไม สละมัจฉริยะความตระหนี่หวงแหนออกจากสันดานแล้วบำเพ็ญทานการกุศลประพฤติปฏิบัติพระพุทธศาสนาเอาตนพ้นจากทุกข์ไปเสีย จะไม่ดีกว่าหวงแหนนั้นอีกหลายเท่าพันทวีเทียวหรือๆ หวงแหนไว้ดีกว่าสละออกจากสันดาน ข้อนี้ก็ควรพิจารณาและวินิจฉัยใจของตนให้ได้ความชัด ถ้าเห็นว่าสละให้ขาดจากสันดานนั้นแหละดีกว่าหวงแหนไว้ ตรงตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าดังนี้ ก็ควรสละให้ขาดจากสันดานของตนๆ เสีย แล้วตั้งใจประพฤติปฏิบัติพระพุทธศาสนาสืบต่อไป.

อันบุคคลผู้ลุอำนาจแก่มัจฉริยะ ความตระหนี่หวงแหนนี้ ไม่ใช่หวงแหนเฉพาะแต่ทรัพย์สมบัติอย่างเดียวเท่านั้น แม้ลูกเต้าหลานเหลนที่เกิดมาร่วมชาติร่วมตระกูลอันเดียวกันก็ยิ่งหวงแหนมากกว่าทรัพย์สมบัติอีกหลายเท่าพันทวี มิได้มีเจตนามุ่งหวังที่จะให้พลัดพรากจากของรักของชอบใจไปห่างไกลจากตนของตนเลย แม้นว่าลูกเต้าหลานเหลนของตนต้อง

การที่จะบวชในพระพุทธศาสนาก็ไม่อยากให้บวช แต่ถ้าบวชตามธรรมเนียมก็ไม่เป็นไร ถ้าหากบวชเพื่อความพ้นจากทุกข์ในวัฏฏสงสารเล่า บวชแล้วก็จะต้องเข้าป่าเข้าดงเข้าภูเขาไปบำเพ็ญกิจพระพุทธศาสนากระทำพระนิพพานให้แจ้ง ข้อนี้กลับเป็นเหตุให้มีความผิดใจและเสียใจเป็นอันมากเท่ากับลูกตายเสียเมียตายจาก เพราะมีความอาลัยในลูกเต้าหลานเหลนมากไม่อยากจะให้พ้นจากทุกข์ในวัฏฏะสงสารเสียเลย

อุทาหรณ์ข้อนี้พึงเห็นพระเจ้าศรีสุทโธทนะมหาราชเป็นห่วงในพระราชบุตรและพระราชนัดดายิ่งนัก ไม่ปรารถนาจะให้พระราชบุตรเสด็จออกสู่มหาภิเนษกรมณ์จึงทรงสร้างกำแพงพระนครสูง ๑๘ ศอก และจัดราชบุรุษให้เฝ้าประตูพระนครทั้ง ๔ ด้านๆ ละพันคน แต่ถึงกระนั้นก็ดีก็หาป้องกันไว้ได้ไม่ อำนาจพระบารมีที่ก่อสร้างไว้แล้ว ถึงคราวที่เสด็จออกสู่มหาภิเนษกรมณ์จริงๆ ประตูพระนครก็เปิดเอง พระองค์ทรงเสด็จออกไปได้โดยสะดวก เมื่อเสด็จออกไปแล้วประตูก็ปิดคืนอยู่ตามเดิม ราชบุรุษรักษาประตูทั้งพันคนก็เผอิญนอนหลับหาได้รู้สึกตัวไม่ ผิดพระราชหฤทัยของพระเจ้าศรีสุทโธนะมหาราชยิ่งนัก ครั้นเมื่อได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ได้ทรงเสด็จกลับคืนมาโปรดพระประยูรญาติวงศ์ทั้งหลาย พระราชราหุลกุมารหลานรักของพระเจ้าศรีสุทโธทนะมหาราชก็เสด็จออกทรงบรรพชาอีกเล่าก็ยิ่งผิดพระหฤทัยของพระเจ้าศรีสุทโธทนะมหาราชมากขึ้นไม่น้อยเลย แต่เหลือวิสัยที่จะต้านทานไว้ไม่ได้แล้ว ก็จำเป็นต้องทรงพระบรมราชานุญาตให้บวชตามประสงค์.

อุทาหรณ์ข้อนี้แสดงให้เห็นว่า ความห่วงความอาลัยไม่ได้มีเฉพาะแต่พระเจ้าศรีสุทโธทนะมหาราชพระองค์เดียวเท่านั้น อันสามัญญะมนุษย์ปุถุชนผู้มีกิเลสหนาปัญญาหยาบที่เกิดมาในโลกนี้ เมื่อยังไม่มีโลกวิทู คือยังไม่รู้แจ้งแทงตลอดในไตรโลกธาตุอยู่ตราบใด ย่อมตกอยู่ในอำนาจแห่งมัจฉริยะความห่วงอาลัยในทรัพย์สมบัติลูกเต้าหลานเหลนของตนอยู่ตราบนั้น อันความพ้นจากทุกข์ในวัฏฏะสงสารไม่ต้องการเสียเลย ถึงแม้จะมีอยู่บ้าง ก็เท่ากันกับแขนซ้ายไม่สู้จะสนใจเท่าใดนัก ถือเสียว่าเป็นกิจเล็กน้อยไม่เป็นกิจส่วนใหญ่ โดยความเต็มใจก็มุ่งแต่จะให้ลูกเต้าหลานเหลนของตนได้ครอบครองฆราวาสเหย้าเรือนดำรงวงศ์สกุลของตนสืบไปอย่างเดียวเท่า

นั้น กล่าวคือได้แต่งงานให้ลูกเต้าหลานเหลนของตนเมื่อไร จึงเป็นที่แล้วใจของตนเมื่อนั้น ถ้าไม่ได้แต่งงานอยู่ตราบใดก็ให้มีความห่วงความอาลัยในลูกเต้าหลานเหลนของตนอยู่ตราบนั้น ข้อนี้แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ในโลกไม่ต้องการความพ้นจากทุกข์ในวัฏฏะสงสารเสียเลย ก็ยังไม่แล้วยังต้องผูกพันธนาการจำจองเอาลูกเต้าหลานเหลนและญาติวงศ์พี่น้องของตนไว้ให้ท่องเที่ยวอยู่ในวัฏฏะสงสารตลอดไป ไม่ต้องการให้พ้นจากทุกข์ในวัฏฏะสงสารด้วยกันทั้งนั้น

ตะโมโลโก

การที่มนุษย์ปุถุชนทั้งหลาย ไม่ต้องการความพ้นจากทุกข์ในวัฏฏะสงสาร ก็เพราะความมืดเข้าครอบงำสันดานให้เป็นผู้มืดผู้หลงงมงายอยู่ในวัฏฏะสงสารตลอดไป สมกับพระพุทธพจน์ว่า **"ตะโม ตมะปรายโน"** ซึ่งแปลว่า **มืดมาแล้วก็มืดต่อไปอีก** อธิบายว่าตนเป็นผู้มืดผู้หลงผู้งมงายเนื่องมาแต่หลายภพอยู่แล้ว เมื่อได้กำเนิดเกิดขึ้นเป็นมนุษย์ในโลกนี้ก็พอดีได้เกิดในโลกที่มือำนาจแห่งความมืดของโลกบ้าง กับความมืดที่ดองอยู่ในสันดานของตนบ้าง ทั้ง ๒ ส่วนช่วยกันเข้าครอบงำสันดานของตนให้เป็นผู้มืดมนอนธการยิ่งนัก เมื่อกำจัดความมืดให้ขาดจากสันดานของตนไม่ได้อยู่ตราบใด ตนก็ยังจะต้องเป็นผู้มืดผู้หลงอยู่อย่างนั้นตลอดไป

คำที่ว่า **ตะโม โลโก** ซึ่งแปลว่า **โลกมืด** ดังนี้มีอธิบายว่าพื้นแผ่นปฐพี ที่เป็นสถานที่ตั้งแห่งมนุษย์โลกนี้เป็นโลกที่มืด ส่วนที่ปรากฏว่ามีมืดมีแจ้งเป็นธรรมดาอยู่นั้น ก็โดยได้อาศัยรัศมีของพระอาทิตย์บ้าง รัศมีของพระจันทร์และดาวนักขัตฤกษ์ทั้งหลายบ้าง อาศัยแสงไฟบ้าง ส่องโลกนี้ให้แจ้งเมื่อหมดจากอาทิตย์และแสงเดือนแสงดาวแสงไฟเสียแล้ว โลกนี้ก็มืดผลัดเปลี่ยนกันอยู่อย่างนี้ จึงมีมืดมีแจ้งตลอดมาจนทุกวันนี้.

บรรดามนุษย์ทั้งหลายซึ่งเป็นผู้มืดอยู่แล้ว เมื่อได้เห็นความมืดความแจ้งของโลก ต่างก็ถือเอาความมืดความแจ้งมาเป็นความสนุกของตน สำหรับเปลี่ยนอิริยาบททั้ง ๔ คือ ยืน, เดิน, นั่ง, นอน ประกอบกิจธุระการงานทั้งปวงอยู่ในโลกตลอดไป ถ้าไม่มีมืดมีแจ้งก็ไม่มีความสนุกของมนุษย์ผู้หลงอีกละ **เพราะอำนาจอุปาทานที่ถือเอาความมืดความ**

แจ้งของโลกมาทำความสนุกของตนนั้นเอง จึงเป็นเหตุสั่งสมกองทุกข์กองกิเลสให้มากมายใหญ่โตขึ้นจนเต็มโลกเต็มแผ่นดิน จะหนีจากกองทุกข์กองกิเลสก็หนีไม่พ้น จำเป็นก็ต้องถือเอากองทุกข์กองกิเลสเป็นสมบัติของตน เสวยทุกขเวทนาอยู่ในโลกตลอดไป โดยความสำคัญเข้าใจว่าเป็นความสุขเป็นความสนุกของตนอย่างแน่นหนาถาวรยิ่งนัก จนละไม่ได้ทิ้งไม่ได้วางเสียก็ไม่ได้ตลอดจนวันตาย ครั้นตายไปแล้วก็กลับบังเกิดเป็นคืนมาอีกเล่า เสวยทุกขเวทนาต่อไปอีกเรียกว่า **ท่องเที่ยวอยู่ในวัฏฏะสงสาร คือ เกิด, แก่, เจ็บ, ตาย อยู่อย่างนั้นไม่สิ้นไม่สุด ไม่พ้นจากทุกข์ได้สักที**

มนุษย์มืด ๘ ด้าน

จกฺขุตโม	มืดในตา ๒
โสตฺตโม	มืดในหู ๒
ฆานตโม	มืดในจมูก ๒
ชิวหาตโม	มืดในลิ้น ๑
กายตโม	มืดในกาย ๑

รวมเป็นมืด ๘ ด้านด้วยกัน **"เอกมนตมสคโห" สงเคราะห์ความมืดทั้ง ๘ ด้าน รวมลงเป็นอันเดียวกัน คือมืดด้วยใจอย่างเดียวเท่านั้น**

อธิบายว่า

ใจดวงเดียวก่อนแต่ยังไม่ได้เกิดเป็นชาติมนุษย์ชื่อว่ายังเป็นสัตว์ปรโลกอยู่ ย่อมมีกิเลสวัฏฏะ และกัมมวัฏฏะดองสันดานกระทำให้มืดมนอนธการมาก่อนแล้ว เมื่อได้กำเนิดเกิดเป็นชาติมนุษย์ขึ้นในโลกนี้ ก็มีวิปากวัฏฏะ คือสภาวธาตุทั้ง ๔ ดิน, น้ำ, ลม, ไฟ, ประชุมพร้อมกันเข้าแล้วบังเกิดเป็นร่างกายมีอวัยวะและอาการ ๓๒ ครบบริบูรณ์ หุ้มห่อปกปิดกำบังดวงใจไว้ไม่ให้เห็นดวงใจของตนๆ อาศัยแต่ช่องตา ๒ ช่องเท่านั้นพอ

ได้ส่องออกมาดูโลกดูแผ่นดิน แต่ถึงกระนั้นก็ดี ก็ยังต้องอาศัยแสงพระอาทิตย์ แสงพระจันทร์ แสงดาวและแสงไฟส่องช่วยถึงจะแลเห็นสิ่งสารพัดทั้งปวงในโลกได้ ถ้าไม่มีแสงตา ๒ ช่องเท่านั้น ก็มืดอย่างคนตาบอดตาจาว.

อันความมืดครอบงำน้ำใจของมนุษย์เรามากถึงเพียงนี้อยู่ ก็ไม่แสวงหาหนทางที่จะทำให้แจ้งต่อไปชื่อว่า **"ตโม ตม ปรายโน" ตนเป็นผู้มืดมาแล้ว ไม่กำจัดความมืดให้ขาดจากสันดาน ก็ต้องมืดต่อไป** บุคคลผู้ใดมารู้สำนึกตนว่าเป็นผู้มืดและไม่ประมาทอุตสาหะและแสวงหาหนทางที่แจ้งกำจัดความมืดให้ขาดจากสันดาน ผู้นั้นชื่อว่า **"ตโม โชติ ปรายโน"** แปลว่า**เป็นผู้มืดมาแล้วก็กระทำให้แจ้งต่อไป.**

บุคคลใดเป็นผู้มีบุญวาสนามาก มีนิสัยใจคอดี เป็นผู้แจ้งมาบ้างแล้ว แต่ประมาทบุญวาสนาของตนเสีย กระทำตนให้เป็นคนมืดต่อไป บุคคลผู้นั้นชื่อว่า **"โชติ ตโม ปรายโน"** แปลว่า **เป็นผู้แจ้งมาแล้ว ก็กลับทำตนให้เป็นผู้มืดต่อไป**

บุคคลผู้ใด เป็นผู้มีบุญวาสนาบารมีแก่กล้ามาก นิสัยใจคอดี เป็นผู้แจ้งมาแล้ว และตั้งอยู่ในอัปปมาทธรรม คือ ความเป็นผู้ไม่ประมาทอุตสาหะเจริญความแจ้งไว้ในใจของตนให้ มากจนสามารถกระทำพระนิพพานให้แจ้งดังนี้ ผู้นั้นชื่อว่า **"โชติ โชติ ปรายโน" แปลว่า ผู้แจ้งมาแล้วก็กระทำตนให้เป็นผู้แจ้งต่อไป.**

ความจริงธรรมชาติของจิต เป็นธรรมชาติที่มีปภัสสรคือมีรัศมี เป็นแวววาวแจ้งสว่างอยู่ แล้วแต่กรรมกิเลสสั่งสม พร้อมทั้งวิบากขันธ์หุ้มห่อจึงต้องเป็นผู้มืดมนอนธการท่องเที่ยวอยู่ในโลกสิ้นกาลนานหากาลกำหนดมิได้

การท่องเที่ยวในสงสาร

คำที่เรียกว่า **ท่องเที่ยวอยู่ในวัฏฏะสงสารนั้น ไม่เฉพาะแต่อุบัติบังเกิดเป็นมนุษย์จำพวกเดียวทุกคนย่อมได้เป็นสัตว์ในปรโลกมาก่อนแล้ว ตั้งหลายภพหลายชาติทีเดียว** ไม่ใช่ชาติหนึ่งชาติเดียวเท่านั้น แต่สามัญญะมนุษย์ ระลึกชาติไม่ได้ ก็เข้าใจว่ามีชาติเดียวเท่า

นั้น ความจริงได้เกิดมาหลายชาติแล้ว ดังจะบรรยายต่อไปนี้ คือ เบื้องต้นได้เกิดเป็นสัตว์เล็กๆ มาก่อน ต่อมาก็ได้บังเกิดเป็นสัตว์ใหญ่โตขึ้นโดยลำดับหลายภพหลายชาติจนนับไม่ถ้วน ครั้นมีบุญวาสนาบารมีจึงได้บังเกิดเป็นมนุษย์ เมื่อสิ้นชีวิตคือตายจากมนุษย์แล้วก็เป็นสัตว์ปรโลกต่อไปอีกเมื่อกลับจากปรโลกก็มาบังเกิดเป็นมนุษย์อีก กลับไปกลับมาวนเวียนมาอยู่อย่างนี้เรียกว่าท่องเที่ยวอยู่ในวัฏฏะสงสาร

เมื่อเวลาได้มาปฏิสนธิกำเนิดบังเกิดเป็นมนุษย์ในโลกนี้ หูหนาตามืดไม่แลเห็นสัตว์ในปรโลก แต่เมื่อตายจากมนุษย์ไปเป็นสัตว์ปรโลกแล้วย่อมแลเห็นหมู่มนุษย์ทั้งหลายตามปรารถนา หากว่ากรรมกับกองกิเลสทั้งหลายยังดองอยู่ในสันดานตราบใด ก็หนีไปไม่พ้นต้องกลับมาบังเกิดเป็นมนุษย์ต่อไปอีกอยู่ตราบนั้น

ในการที่ได้มาบังเกิดเป็นมนุษย์ และหลงลืมปรโลกเสียก็ดี หรือตายจากมนุษย์ไปเป็นสัตว์ปรโลกแล้ว อาศัยกรรมและกองกิเลสเป็นเครื่องอยู่แก้ไขไม่ได้ดังนี้ก็ดี หรือในเวลาที่เข้าสู่ปฏิสนธิกำเนิดในครรภ์ของมารดาตั้งภพตั้งชาติขึ้นได้ด้วยอาการอย่างไรจำไม่ได้ ระลึกไม่ได้ด้วยกันทั้งนั้นดังนี้ก็ดีชื่อว่า **ตะโม** เป็นคนมืด **มุฬโห** เป็นคนหลง **ปมาโท** เป็นผู้ประมาทลุอำนาจแก่อวิชชา ตัณหา อุปาทาน ขึ้นขี่คอและดองอยู่ในสันดานของตนตลอดไป เห็นเหตุให้ตั้งภพตั้งชาติเกิด, แก่, เจ็บ, ตาย ไม่มีที่สิ้นสุดดังนี้ชื่อว่า ท่องเที่ยวอยู่ในวัฏฏะสงสารตลอดไป

นักปราชญ์พึงสันนิษฐานเข้าใจเถิดว่า การท่องเที่ยวอยู่ในวัฏฏะ-สงสาร ล้วนเป็นผู้มีมูลเหตุดองอยู่ในสันดานด้วยกันทั้งนั้น เมื่อแก้มูลเหตุที่ดองอยู่ในสันดานไม่ได้อยู่ตราบใดก็ไม่พ้นจากบ่วงแห่งมารอยู่ตราบนั้นเมื่อไม่พ้นบ่วงแห่งมารตราบใด ก็ไม่พ้นจากกองทุกข์อยู่ตราบนั้น

มูลเหตุแห่งวัฏฏะ

วัฏฏะสงสารมีมูล ๓ ประการ คือ

๑. **กิเลสวัฏฏะ** ได้แก่กองกิเลสทั้งหลาย มีอวิชชา ตัณหา อุปาทาน เป็นต้น

๒. **กัมมวัฏฏะ** ได้แก่กรรมทั้งหลาย มีบาปบุญ เป็นต้น

๓. **วิปากวัฏฏะ** ได้แก่ วิบากขันธ์ทั้ง ๕ คือ รูป, เวทนา, สัญญา, สังขาร, วิญญาณ

รวมเป็นมูลของวัฏฏะสงสาร ๓ ประการด้วยกัน

สังสาระจักร์

ถ้อยคำสำนวนโวหารที่เรียกว่า **สังสาระจักร์** ก็ดี **วัฏฏะสงสาร** ก็ดี ทั้ง ๒ ประการนี้ต่างกันโดยโวหาร แต่เป็นอันเดียวกันโดยเนื้อความ คือเมื่อว่ากันโดยสมมติได้แก่มนุษย์และสัตว์ในปรโลกทุกจำพวก มีสัตว์ในอบายภูมิ ๔ หรือ ฉกามาพจร รูปาพจร อรูปาพจร เป็นต้น เมื่อว่าโดยพระพุทธบัญญัติแล้วได้แก่วิญญาณจิตดวงเดียว ที่ประกอบด้วย รวมคู่ทั้งหลายมีกามสุขัลลิกานุโยค กับอัตตกิลมัตถานุโยค เป็นต้น อันตาเป็นเงื่อนสุด วฏฏสงสารสส แห่งวัฏฏะสงสารเมื่อแสดงโดยสรุปใจความแล้ว ดวงจิตที่หมุนอยู่ไม่หยุด เรียกว่า สังสารจักร์หรือวัฏฏะสงสารก็เรียก เครื่องหมุนของวิญญาณจิตมี ๒ ประการ คือ วิญญาณจิตหมุนไปในกามทั้งหลายเรียกว่ากามสุขัลลิกานุโยคประการหนึ่ง หมุนไปในสิ่งที่เป็นข้าศึกของกามทั้งหลายเรียกว่า อัตตกิลมัตถานุโยคประการหนึ่ง รวม ๒ ประการนี้ และสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสว่า **"เทวเม ภิกฺขเว อนฺตา ปพฺพชิเตน นเสวิตพฺพา"** ซึ่งแปลว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราตถาคตตรัสว่าเงื่อนสุดแห่งวัฏฏะสงสาร ๒ ประการ อันบรรพชิตไม่ควรเสพ คือกาม-สุขัลลิกานุโยคเป็นหีนธรรมต่ำช้าเลวทรามเป็นเหตุตั้งบ้านเรือน เป็นสมบัติของปุถุชน ไม่ใช่สมบัติของพระอริยะเจ้าทั้งหลาย เพราะไม่มีประโยชน์ประการ ๑ อัตตกิลมัตถานุโยค เป็นทุกข์เดือดร้อนไม่ใช่สมบัติของพระอริยเจ้าทั้งหลายเพราะไม่มีประโยชน์ประการ ๑ ธรรมทั้ง ๒ ประการนี้เป็นเงื่อนที่สุดของวัฏฏะสงสารดังนี้

พระพุทธพจน์ที่ทรงตรัสในธรรมจักกัปปวัตตนสูตรดังที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นแล้วว่ามนุษย์ก็ดี สัตว์ทั้งหลายในปรโลกทุกจำพวก ที่ยังท่องเที่ยวอยู่ในวัฏฏะสงสารก็ดี ล้วนเป็นผู้ติดข้องอยู่ด้วยกามสุขัลลิกานุโยค กับ อัตตกิลมัตถานุโยค ทั้ง ๒ อย่างนี้

ด้วยกันทุกตัวสัตว์โดยไม่เลือกหน้าว่า เป็นมนุษย์ก็ตามหรือสัตว์นรกก็ตาม เปรตก็ตาม อสุรกายก็ตาม สัตว์เดียรัจฉานก็ตาม ตลอดเหล่าเทพเจ้าในฉกามาพจรสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้นก็ตาม รูปพรหมก็ตาม อรูปพรหมก็ตาม สุดแล้วแต่ยังตกอยู่ในวัฏฏะสงสารตราบใดก็ได้ชื่อว่ายังเป็นผู้ข้องอยู่ในธรรม ๒ ประการนี้อย่างใดอย่างหนึ่งตราบนั้น

เกจิอาจารย์บางจำพวก ไม่รู้พุทธาธิบาย เข้าใจว่าอัตตกิลมัตถานุโยค ไม่มีในตนด้วยและไม่มีมาก่อนเกิดด้วย พึงมีขึ้นในเวลาปฏิบัติพระพุทธศาสนา เช่น ทุกรกิริยา เป็นต้น หรือนอกจากพระพุทธศาสนา เช่น ข้อปฏิบัติผิดของเดียรถีย์นิครณ์เป็นต้น ในข้อปฏิบัติทั้งหลายเหล่านี้ถึงแม้ทำตนให้ลำบากและเปล่าจากประโยชน์ ก็ไม่ใช่เงื่อนสุดของสังสาระจักร์ เป็นข้อปฏิบัติเพื่อหักสังสาระจักร์ด้วยกันทั้งนั้น แต่ปฏิบัติผิดก็หักไม่ได้จึงเรียกว่าเปล่าจากประโยชน์ ความจริงคำว่า อัตตกิลมัตถานุโยค โดยพุทธาธิบายไม่ได้หมายเฉพาะข้อปฏิบัติเหล่านี้ หมายเอาตัวสังสาระจักร์ ที่หมุนท่องเที่ยวอยู่ในวัฏฏะสงสารซึ่งมีมาก่อนเกิดแล้วได้แก่กิเลสวัฏฏะ กัมมะวัฏฏะ วิปากวัฏฏะ ทั้ง ๓ เหล่านี้สงเคราะห์รวมลงมีเงื่อนสุด ๒ อย่างดังที่กล่าวแล้ว สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงในธรรมจักกัปปวัตตนสูตร ประสงค์ใจความว่า วิญญาณจิตเป็นตัวการคือเป็นตัวแห่งสังสารจักร์ ความรัก ความเกลียด เป็นเงื่อนสุดแห่งสังสารจักร์ อธิบายว่าวิญญาณจิตเมื่อหมุนไปในกามสุขัลลิกานุโยค คือความรักใคร่ชอบใจเป็นกามตัณหาภวตัณหาแล้วก็เป็นอันท่องเที่ยวในวัฏฏะสงสารได้ทีเดียว ครั้นหมดจากกามสุขัลลิกานุโยค คือไม่มีความรักใคร่ชอบใจแล้วก็เป็นอัตตกิลมัตถานุโยคได้แก่ความเกลียด ไม่ชอบใจ ไม่อยากได้ ไม่อยากดี ไม่อยากนั่ง ไม่อยากมี เป็นวิภวตัณหา แล้วก็ท่องเที่ยวอยู่ในวัฏฏะสงสารได้ตลอดไป

วิธีปฏิบัติหักเสียซึ่งสังสารจักร์นี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสว่า ให้ดำเนินในมัชฌิมปฏิบัติได้แก่วิธีทำใจให้เป็นกลาง ไม่ให้แวะเข้าไปหาเงื่อนสุดทั้ง ๒ คือทรงสอนให้เอากามสุขัลลิกานุโยคไว้ข้างขวา เอาอัตตกิลมัตถานุโยคไว้ข้างซ้าย ตั้งจิตไว้ระหว่างกลาง ทำความรู้เท่าส่วนทั้ง ๒ นั้นอยู่จนจิตรวมประชุมในองค์อริยมรรค เป็นอริยมัคคสมังคี มีธรรมจักษุดวงตาเห็นธรรมและมีญาณะ มีปัญญา มีวิชชา มี

อาโลกะ บังเกิดขึ้นพร้อมตลอดจนตรัสรู้อริยสัจจะธรรมทั้ง ๔ แจ้งประจักษ์ ก็หักสังสาระจักร์ได้ไม่ท่องเที่ยวในวัฏฏะสงสารต่อไป.

โลกเป็นอนันตนัย

คำว่า **"โลก"** มีหลายประเภทยิ่งนักจนเหลือที่จะนับคณนา เป็น **อนนฺตํ ปริมาณํ** สมกับพระพุทธพจน์ว่า **"โลโก อจินฺตโย"** ซึ่งแปลว่า โลกเป็นอจินไตยเหลือวิสัยที่สามัญญะมนุษย์จะคิดจะอ่าน และจะนับจะประมาณไม่ถ้วนได้ นอกจากพระพุทธเจ้าผู้ทรงโลกวิทู ตรัสรู้แจ้งซึ่งโลกแล้ว ไม่มีใครสามารถจะนับจะประมาณได้ มีแต่พระพุทธเจ้าผู้ทรงโลกวิทู ตรัสรู้แจ้งซึ่งโลกพระองค์เดียวเท่านั้นเองฯ จึงจะนับประมาณถ้วนได้เรียกว่า **"พุทธอจินฺตโย"** ความตรัสรู้เป็นอจินไตย เหลือวิสัยที่สามัญญะมนุษย์จะคิดตามเหมือนกัน กับพระอรหันต์ขีณาสพเจ้าทั้งหลายผู้ได้บรรลุมรรคผลธรรมวิเศษแล้ว เข้าสู่ฌานสมาบัติ นับประมาณซึ่งโลกทั้งปวงได้เหมือนกัน เรียกว่า **"ฌานอจินฺตโย"** ฌานสมาบัติของพระอริยเจ้าทั้งหลายเป็นอจินไตย เหลือวิสัยที่สามัญญะมนุษย์จะคิดตามได้

เมื่อสรุปใจความรวมซึ่งโลกทั้งปวงสงเคราะห์มามี ๒ ประการ คือ มนุสสโลกประการ ๑ ปรโลกประการ ๑ รวมเป็น ๒ ประการด้วยกัน

ในมนุสสโลก ได้แก่หมู่มนุษย์ทั้งหลาย ซึ่งประดิษฐานอยู่ในพื้นแผ่นปฐพี มีหลายชนิดหลายภาษายิ่งนัก

ในปรโลก จำแนกเป็น ๓ เรียกว่า ไตรโลกธาตุ คือ กามโลก รูปโลก อรูปโลก

ในกามโลก จำแนกเป็น ๒ ประการคือ กามทุคติ ๑ กามสุคติ ๑ กามทุคตินั้นได้แก่ อบายภูมิทั้ง ๔ คือ นรก ๑ เปรต ๑ อสุรกาย ๑ สัตว์เดียรัจฉาน ๑ รวมเป็นกามทุคติ ๔ ประการด้วยกัน

กามสุคติ นั้นได้แก่ มนุสสโลก ๑ ฉกามาพจร สวรรค์ ๖ ชั้น ๑ นอกจากนี้ยังมีภุมมะเทวดา รุกขเทวดา อากาศเทวดา และเทวดาในหมื่นจักรวาล แสนโกฏิจักรวาล อนันตจักรวาล รวมทั้งหมดทั้งสิ้นเหล่านี้ เรียกว่า **กามโลก** แปลว่า โลกเป็นที่เกิดขึ้นด้วยกามตั้งอยู่ด้วยกามตาย

ไปด้วยกาม คือความรักใคร่ชอบใจยินดี ในกิเลสกาม วัตถุกามทั้งปวง

รูปโลก ได้แก่รูปพรหม ๑๖ ชั้น ซึ่งแปลว่าพรหมทั้งหลายเกิดขึ้นด้วยรูปฌานทั้ง ๔ คือ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน มีชีวิตตั้งอยู่ด้วยรูปฌานทั้ง ๔ ตายไปด้วยความเสื่อมจากรูปฌาน หรือก้าวล่วงจากรูปฌานทั้ง ๔

อรูปโลก ได้แก่อรูปพรหมทั้ง ๔ ชั้น อันเกิดขึ้นด้วยอรูปฌานทั้ง ๔ คือ อากาสานัญจายตนะฌาน ๑ วิญญานัญจายตนะฌาน ๑ อากิญ-จัญญายตนะฌาน ๑ เนวสัญญานาสัญญายตนะฌาน ๑ รวมเป็น ๔ ฌานด้วยกัน มีชีวิตตั้งอยู่ได้ด้วยอรูปฌานทั้ง ๔ เหล่านี้ และดับขันธ์สิ้นชีพไปด้วยเสื่อมจากอรูปฌานทั้ง ๔ เหล่านี้ หรือก้าวล่วงจากอรูปฌานทั้ง ๔ เหล่านี้เสีย

ในไตรโลกธาตุทั้ง ๓ ที่กล่าวมานี้ เรียกว่าวัฏฏะสงสาร หรือสังสารจักร์ก็เรียก เพราะเป็นสถานที่ท่องเที่ยวปวงสัตว์ผู้ไม่พ้นจากทุกข์ คือบุคคลผู้ทำพระนิพพานให้แจ้งไม่ได้อยู่ตราบใด จะต้องติดข้องอยู่ในวัฏฏะสงสารเหล่านี้ อีกประการหนึ่งในมนุสสโลกนี้ **อิธโลก** แปลว่า โลกนี้นอกจากมนุสสโลกออกไปท่านเรียกว่า **ปรโลก** แปลว่าโลกอื่นทั้งหมด **สรุปใจความรวมโลกทั้งปวงประชุมอยู่ในเบญจขันธ์ไม่นอกจากเบญจขันธ์นี้เลย**

มารโลก

บรรดามนุษย์และสัตว์ทั้งหลายในไตรโลกธาตุนี้ทั้งสิ้น ล้วนเป็นผู้ตกอยู่ในบ่วงแห่งพระยามาร เพราะพระยามาราธิราชได้แผ่อำนาจครอบไตรโลกธาตุไว้แล้ว หวังจะรวบรัดเอาสัตว์ในไตรโลกธาตุทั้งสิ้นให้ตกอยู่ในเงื้อมมือของตนอย่างเดียวเท่านั้น ไม่ต้องการที่จะให้พ้นจากทุกข์ภัยในวัฏฏะสงสารได้เลย **เครื่องมือของพระยามาราธิราชมี ๕ ประการ คือ กิเลสมาร ประการ ๑ เทวบุตรมารประการ ๑ ขันธมาร ประการ ๑ อภิสังขารมารประการ ๑ มัจจุมารประการ ๑** รวมเป็น ๕ ประการด้วยกัน

อธิบายว่า บรรดากองกิเลสทั้งหลายมีอวิชชา ตัณหา อุปาทาน

และราคะ โทสะ โมหะ เป็นต้น ซึ่งเป็นแดนเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์และเป็นมูลแห่งบาปอกุศลชื่อว่า **กิเลสมาร**

บรรดาบุญกุศล และคุณความดีทั้งสิ้นที่ทำบุคคลให้เป็นเทวดาชื่อว่า **เทวบุตรมาร**

เบญจขันธ์ทั้ง ๕ คือ รูปเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณชื่อว่า **ขันธมาร**

ภูมิจิตที่ได้บำเพ็ญศีล สมาธิ ปัญญา กระทำจิตให้เป็นไปในรูปฌานอรูปฌาน เมื่อยังไม่ได้กระทำพระนิพพานให้แจ้งอยู่ตราบใด ก็ชื่อว่าเป็น **อภิสังขารมาร** อยู่ตราบนั้น.

ความแตกทำลายแห่งเบญจขันธ์ ชื่อว่า **มัจจุมาร** รวมทั้ง ๕ ประการดังที่กล่าวมานี้ ชื่อว่าบ่วงแห่งพระยามาราธิราช สำหรับเป็นเครื่องผูกสัตว์ทั้งหลายไว้ให้ติดข้องอยู่ในวัฏฏะสงสาร.

มนุษย์ที่เกิดมาในโลกนี้ ต้องตกอยู่ในบ่วงแห่งมารทุกคน มีตกอยู่ในอำนาจกองกิเลสเป็นต้น ชื่อว่าอยู่ในใต้อำนาจแห่งพระยามารด้วยกันทั้งนั้น.

พุทธบริษัททั้ง ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี สามเณร สามเณรี และอุบาสก อุบาสิกา ที่ประพฤติปฏิบัติพระพุทธศาสนาเมื่อไม่พ้นจากบ่วงแห่งมารอยู่ตราบใด ก็ไม่พ้นจากทุกข์ในวัฏฏะสงสารอยู่ตราบนั้น ชื่อว่ายังเป็นลูกศิษย์ของพระยามาราธิราชอยู่นั่นเอง จึงต้องฝ่าฝืนพระธรรมวินัยที่เป็นพระพุทธพจน์เดิมของพระพุทธเจ้า เพราะมารเข้าดลใจไม่ใช่เข้าดลใจเฉพาะแต่พระอานนท์ผู้เดียว.

พวกเราเหล่าพุทธบริษัททั้งหลายที่ตั้งใจประพฤติปฏิบัติพระพุทธศาสนาอยู่ทุกวันนี้ พึงรู้สึกตนเถิดว่า นับแต่เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธ์ปรินิพพานล่วงไปแล้ว พวกเราทั้งหลายเป็นพุทธบริษัทที่กำพร้าอนาถาหาพระพุทธเจ้าผู้เป็นพระบรมศาสดามาเป็นพุทธบิดาพาดำเนินการปฏิบัติพระพุทธศาสนามิได้ อาศัยแต่พระธรรมวินัยหรือก็เข้าไปอยู่ในตู้ในหีบหมด ครั้นอาศัยแต่พระเถรานุเถระหรือก็ไม่ลงรอยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตามพระพุทธพจน์เดิมของพระพุทธเจ้า พวกเราทั้งหลายจึงได้นามชื่อว่า เป็น

พุทธบริษัทที่กำพร้าอนาถา เพราะมารเข้าดลใจพระอานนท์เถระเจ้าพุทธอุปฐากไม่ให้อาราธนาพระองค์ไว้ มารได้โอกาสก็อาราธนาให้พระองค์เสด็จดับขันธ์ปรินิพพานล่วงไป.

ความจริงมารไม่ได้เข้าดลใจเฉพาะพระอานนท์เถระเจ้าผู้เดียว พุทธบริษัททั้งหมดที่ไม่ได้อาราธนาพระพุทธเจ้าไว้ ก็เพราะมารเข้าดลใจด้วยกันทั้งนั้น ถ้าไม่เช่นนั้นก็คงพ้นจากทุกข์ไปหมดแล้ว.

มนุสสโลกเป็นที่ตั้งศาสนาต่างๆ

อิธโลเก ในมนุสสโลกนี้เป็นสถานกลาง คือ เป็นสถานที่รวมแห่งโลกทั้งปวง บรรดาสัตว์ทั้งหลายที่ได้เสวยทุกขเวทนาในอบายภูมิทั้ง ๔ ก็ดี หรือได้เสวยรมย์ชมสมบัติอยู่ในฉกามาพจรสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้นก็ดี ในรูปพรหมก็ดี อรูปพรหมด็ดี ตลอดโลกุตตร คือ พระนิพพานก็ดี ล้วนได้กระทำการบาปอกุศล และบุญกุศล เจริญฌานสมาบัติบำเพ็ญอริยะมรรคอริยะผลสำเร็จไปจากมนุสสโลกนี้ทั้งสิ้น.

เนื่องด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์จึงต้องมาอุบัติบังเกิดเป็นมนุษย์ และทรงตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ประดิษฐานพระพุทธศาสนาลงในมนุษย์โลกนี้แห่งเดียวไม่ได้ทรงตรัสรู้ในโลกอื่นและไม่ได้ประดิษฐานพระพุทธศาสนาในโลกใดโลกหนึ่ง นอกจากมนุสสโลกเลย ต้องได้มาอุบัติตรัสรู้และประดิษฐานพระพุทธศาสนาในมนุสสโลกนี้แห่งเดียว.

พราหมัณศาสนา ก็ประดิษฐศาสนาพราหมณ์ลงในมนุสสโลกนี้แห่งเดียวเหมือนกัน คือวัน, เดือน, ปีที่นับกันอยู่ทั่วโลกก็เป็นศาสนาพราหมณ์ ลักษณะทั้งหลายมีอิตถีลักษณะ ปุริสะลักษณะเป็นต้น ก็เป็นศาสนาพราหมณ์ บรรดาดาวนักขัตตฤกษ์ทั้งหลายมีพระอาทิตย์พระจันทร์เป็นต้น ก็เป็นศาสนาพราหมณ์ ตำราหมอดูทั้งสิ้น มีดูเคราะห์ดี เคราะห์ร้ายเป็นต้น ก็เป็นศาสนาพราหมณ์.

ศาสนาต่างๆ นอกจากนี้ยังมีอีกมาก คือศาสนาคริสตังก็ดี ศาสนามหะหมัดก็ดี ศาสนาถือผีก็ดี ก็ประดิษฐานลงในมนุสสโลกนี้ด้วยกันทั้งนั้น เมื่อโลกมีหลายนัยดังนี้ จึงได้นามชื่อว่าโลกเป็นอนันตนัยเหลือที่จะนับจะคณนา.

บรรดามนุษย์ทั้งหลาย ที่เกิดมาในมนุสสโลกนี้ต้องโดนศาสนาต่างๆ มีพราหมัณศาสนาเป็นต้นด้วยกันทั้งนั้น ทั้งตกอยู่ในอำนาจแห่งพระยามารด้วย พระพุทธศาสนาจะประดิษฐานลงในโลกได้ง่ายๆ อย่างไร? ต้องต่อสู้กับศาสนาอื่นๆ ได้ชัยชนะหมดแล้วจึงประดิษฐานพระพุทธศาสนาลงในโลก ดังทรงทรมานชฎิล และกระทำพระยมกปาฏิหาริย์เป็นต้น.

เรื่องประดิษฐานพระพุทธศาสนาลงในโลก

พระพุทธศาสนาอุบัติบังเกิดขึ้นในโลกได้จากบุคคลผู้เดียว ไม่ใช่บังเกิดมีขึ้นได้จากมหาชนหมู่มาก เวลาประดิษฐานพระพุทธศาสนาลงในโลกนี้ก็บุคคลผู้เดียว นั้นแหละเป็นผู้ประดิษฐานพระพุทธศาสนาลงในโลก ถึงแม้พุทธบริษัทมีจำนวนมาก ก็นับถือและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของบุคคลผู้เดียว ไม่ใช่ถือเอาความเห็นของบุคคลหมู่มาก ทั้งนี้ก็เพราะบุคคลผู้เดียวเป็นผู้ตรัสรู้ขึ้นก่อน และความตรัสรู้นั้นเป็นความตรัสรู้พ้นพิเศษจากความรู้ของสามัญญะมนุษย์ทั่วตลอดทั้งโลก ซึ่งไม่มีใครจะรู้พิเศษยิ่งไปกว่าทั้งบุคคลผู้ตรัสรู้นั้นเป็นผู้พ้นพิเศษจากกิเลส และกองทุกข์ทั้งปวงในวัฏฏะสงสาร กระทำพระนิพพานให้แจ้งจริงๆ ด้วยแล้ว จึงประดิษฐานพระพุทธศาสนาได้.

ความตรัสรู้ของบุคคลผู้เดียวนั้น อันไม่มีความตรัสรู้อื่นยิ่งไปกว่า ชื่อว่าพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณหรือพระพุทธเจ้าก็เรียก เมื่อตรัสรู้แล้วไม่นิ่งนอนใจและไม่มุ่งประโยชน์เฉพาะส่วนตัวผู้เดียว ทรงพระอุตสาหะประกาศความตรัสรู้ให้บุคคลผู้อื่นรู้ตาม และบรรลุมรรคผลธรรมวิเศษตามจนกระทำพระนิพพานให้แจ้งตามได้ด้วย จึงได้นามชื่อว่าพระบรมศาสดาจารย์หรือพระผู้มีพระภาคเจ้าก็เรียก.

พุทธบริษัทในปัจจุบันทุกวันนี้ ที่ไม่ได้บรรลุมรรคผลธรรมวิเศษและกระทำพระนิพพานให้แจ้งไม่ได้ก็เพราะถือลัทธิ และความเห็นของบุคคลหมู่มากเป็นประมาณ ไม่ปฏิบัติตรงต่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าพระองค์เดียว.

บัดนี้จะได้อธิบายขยายความให้แจ่มแจ้งต่อไปว่า พระพุทธเจ้าผู้เป็นพระบรมศาสดาจารย์ของเราทั้งหลายได้อุบัติบังเกิดขึ้นในโลก ๒ ครั้ง คือเกิดด้วยรูปกายครั้งหนึ่ง เกิดด้วยนามกายครั้งหนึ่งรวมเป็น ๒ ครั้งด้วยกัน.

อธิบายว่า พระองค์เสด็จเข้าสู่ปฏิสนธิกำเนิดในครรภ์พระชนนีมารดา ชื่อนางสิริมหามายาราชเทวี ซึ่งมีพระเจ้าศรีสุทโธทนะมหาราชเป็นพระพุทธบิดาตลอดจนได้ประสูติจากคัพโภทรประเทศแห่งพระพุทธชนนีมารดาถึงพร้อมบริบูรณ์ด้วยมหาปุริสลักษณะ ๔๐ ประการ กับอสีตยานุพยัญชนะ ๘๐ ประการ ถูกต้องตามคัมภีร์แห่งศาสนาพราหมณ์ทุกประการเป็นสมมติชาติชื่อว่าเกิดด้วยรูปกาย.

ความที่พระองค์ยังทรงเสด็จประทับอยู่ในราชตระกูล ชื่อว่า สมมติโคตร พระองค์ได้เสวยราชสมบัติเป็นพระบรมกษัตราธิราชแล้ว และอยู่ในกามสุขสมบัติ ชื่อว่า สมมติวาส พระองค์ทรงดำรงวงศ์สกุลของกษัตริย์ไว้ไม่ให้เสื่อมสูญ ชื่อว่า สมมติวงศ์ พระองค์ทรงปกครองแผ่นดินให้อยู่เป็นสุขตามประเพณีของกษัตริย์ทั้งหลายชื่อว่า สมมติประเพณี ตลอดจนได้เสด็จสู่มหาภิเนษกรมณ์ผจญมารและเสนามารให้พินาศไปและได้ทรงตรัสรู้ปุพเพนิวาสานุสสติญาณระลึกชาติหนหลังได้ดี และได้ทรงตรัสรู้จุตูปปาตญาณหยั่งรู้ทราบชัด จุติปฏิสนธิกำเนิดของสัตว์ทั้งหลายก็ดีก็ยังไม่ขาดจากสมมติชาติ สมมติโคตร สมมติวาส สมมติวงศ์ สมมติประเพณี.

ต่อเมื่อได้ตรัสรู้ อาสวักขยญาณ หยั่งรู้ทราบชัดว่าอาสวะสิ้นไปแล้วพร้อมทั้งภพและชาติทั้งหลายไม่เกิดและแก่, เจ็บ, ตาย, ต่อไปอีกแล้ว จึงขาดจากสมมติชาติ สมมติโคตร สมมติวาส สมมติวงศ์ สมมติประเพณี ได้อุบัติบังเกิดขึ้นแล้วเป็นพุทธชาติ ชื่อว่าพระองค์ทรงเกิดขึ้นแล้วด้วยนามกายเป็นครั้งที่ ๒.

พระองค์ทรงบำเพ็ญความตรัสรู้ให้ยิ่งตามแนวทางของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ชื่อว่า **พุทธโคตร** พระองค์ทรงอยู่อาศัยในความตรัสรู้อย่างเดียวไม่อยู่นอกจากความตรัสรู้ชื่อว่า พุทธวาส พระองค์สืบสันติวงศ์ของพระพุทธเจ้าทั้งหลายไว้ไม่ให้เสื่อมสูญอันตรธานไปชื่อว่า **พุทธวงศ์ พระองค์ทรงบำเพ็ญกิจของพระพุทธเจ้า ๕ ประการ** คือ **ปุพฺพณฺเห ปิณฺฑปาตญฺจ** เวลาเช้าทรงเสด็จบิณฑบาตโปรดสัตว์ ๑ **สายณฺเหธมฺม-เทศนํ** เวลาตะวันบ่าย พระองค์ทรงตรัสเทศนาสั่งสอนพุทธบริษัท ๑ **ปฐมายาเมภิกฺขุ โอวาโท** ในปฐมยามตอนหัวค่ำ นับแต่ย่ำค่ำถึง ๔ ทุ่ม พระองค์ทรงให้โอวาทแก่พระภิกษุสงฆ์ทั้งปวง ๑ **อฑฺฒรตฺเต เทวปญฺหานํ**

เวลาเที่ยงคืนนับแต่ ๕ ทุ่มถึง ๘ ทุ่มพระองค์ทรงต้อนรับและแก้ปัญหาแก่เหล่าเทพยดาเจ้าทั้งหลาย ๑ **ปจฺจุเสวคเตกาเลภพฺพา ภพฺเพวิโลกานํ** เวลาปัจจุสมัยจวนใกล้รุ่ง คือนับแต่ ๙ ทุ่มถึงย่ำรุ่ง พระองค์ทรงเข้าฌานสมาบัติพิจารณาดูสัตว์โลกทั้งปวง ให้รู้แจ้งแห่งอุปนิสสัยวาสนาบารมีที่ควรโปรดได้ในวันนั้น ๑ รวมพุทธกิจทั้ง ๕ ประการเหล่านี้ ชื่อว่า พุทธประเพณีของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

เมื่อพระองค์ทรงถึงพร้อมบริบูรณ์ด้วยพุทธชาติ พุทธโคตร พุทธวาส พุทธวงศ์ พุทธประเพณี ดังที่กล่าวมาแล้ว จึงทรงประกาศประดิษฐานพระพุทธศาสนาลงในโลก ด้วยการประทานพระพุทธโอวาทแก่พุทธบริษัททั้ง ๔ คือ ภิกษุ สามเณร ภิกษุณี สามเณรี พร้อมทั้งอุบาสก อุบาสิกาทั้งหลาย ให้ปฏิบัติตรงตามหนทางแห่งความตรัสรู้ซึ่งเป็นหนทางเส้นเดียวเรียกว่าทางเอก อันเป็นที่ไปของบุคคลผู้เดียว เพื่อความหมดจดพิเศษของสัตว์ทั้งหลายสมกับพระพุทธพจน์ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็น **อุทเทศเบื้องต้นว่า "เอกายโน อยํ ภิกฺขเว มคฺโค สตฺตานํ วิสุทฺธิยา โสกปริเทวานํ สมติกฺกมาย ทุกฺขโทมนสฺสานํ อฏฺฐงฺคมาย ญายสฺส อธิคมาย นิพฺพานสฺสจฺฉิกิริยาย ฯ** ดังนี้ แปลว่า ดูกรพุทธบริษัทผู้เห็นภัยทั้งหลายหนทางแห่งความตรัสรู้นี้เป็นหนทางที่ไปอันเอก (คือเป็นหนทางทำจิตให้เป็นดวงเดียว) เพื่อความหมดจดพิเศษของสัตว์ทั้งหลายเพื่อความก้าวล่วงเสียจากความโศรกและความร่ำไร เพื่อความสูญไปแห่งทุกข์และโทมนัส เพื่อความบรรลุมรรคผลธรรมวิเศษ ชื่อว่า ญายธรรม เพื่อทำพระนิพพานให้แจ้ง

พระพุทธพจน์นี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสั่งสอนพุทธบริษัทให้ฝึกหัดทำจิตแห่งกามาพจรทั้ง ๕๔ ดวง ประชุมกันเข้าเป็นจิตดวงเดียวในองค์อริยะมรรคสมังคี เป็นเอกจิตเอกมรรค และดำเนินอริยะมรรคให้ยิ่งอย่างเดียว ตั้งแต่อริยมรรคอริยะผลเบื้องต้นตลอดถึงอริยมรรคอริยะผลที่สุดบรรลุถึงซึ่งความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าอันเดียว ก็เป็นอันได้บรรลุมรรคผลธรรมวิเศษกระทำพระนิพพานให้แจ้งประจักษ์ได้.

เมื่อได้บรรลุถึงซึ่งความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าแล้ว ก็ชื่อว่าเป็นผู้ถึงซึ่งพระไตรสรณาคมน์คือถึงพร้อมทั้งพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระอริยสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าในจิตดวงเดียวกันสมกับอุทเทสคาถาตอน

ที่ ๒ ว่า **พุทฺโธ ธมฺโม สงฺโฆ จาติ นานา โหนฺตมฺปิ วตฺถุโต อญฺญมญฺญา วิโยคาว เอกี ภูตมฺปณตฺถโต"** แปลว่าพระรัตนตรัยต่างกันโดยวัตถุว่า พุทฺโธ ธมฺโม สงฺโฆ แต่เป็นธรรมแห่งเดียวกันโดยเนื้อความดังนี้.

พระพุทธพจน์ตอนที่ ๒ นี้ พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนพุทธบริษัทให้รู้แจ้งว่า **พุทโธ** คือความตรัสรู้เป็นคุณพิเศษของจิตที่กระทำจิตให้เบิกบาน **ธมฺโม** คือ พระธรรม เป็นคุณพิเศษของจิตที่กระทำจิตให้เที่ยงตรง **สงฺโฆ** คือพระอริยะสงฆ์สาวก เป็นคุณพิเศษของจิต ที่กระทำจิตให้ดำเนินตรงในข้อปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ จึงสรุปใจความได้ว่าจิตดวงเดียวเป็นที่ตั้งแห่งคุณพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เมื่อกระทำจิตดวงเดียวให้สิ้นจากอาสวะเสียแล้วก็เป็นที่ประชุมพร้อมแห่งคุณพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ คือ มีทั้งความรู้เท่าชื่อว่าพระพุทธเจ้า, มีทั้งความเที่ยงตรงชื่อว่าพระธรรม, มีทั้งข้อปฏิบัติดีปฏิบัติชอบชื่อว่าพระอริยสงฆ์สาวก, ของพระพุทธเจ้า.

เมื่อกระทำจิตให้พ้นพิเศษจากกิเลส หรืออาสวะทั้งปวงแล้ว ก็พ้นจากบ่วงแห่งมาร สมกับ**อุทเทศคาถา ตอนที่ ๓ ว่า ทุรงฺคมํ เอกจรํ อสรีรํ คุหาสยํ เยจิตฺตํ สญฺญเมสฺสนฺติ โมกฺขนฺติ มารพนฺธนาติ ฯ** ความว่าบุคคลผู้ใด สำรวมระวังรักษาไว้ได้ซึ่งจิตอันเป็นของดวงเดียว ไม่มีสรีระ มีถ้ำคูหาเป็นที่อยู่และเดินไกลได้บุคคลผู้นั้นย่อมพ้นจากบ่วงแห่งมารดังน

พระพุทธพจน์ตอนที่ ๓ นี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสั่งสอนพุทธบริษัททั้ง ๔ ให้รู้แจ้งว่า โลกนี้แม้เป็นโลกอนันตนัยก็ตาม เป็นโลกอจินไตยก็ตาม เป็นอนนฺตํปริมาณก็ตาม หรือเป็นที่ประดิษฐานศาสนาต่างๆ มีศาสนาพราหมณ์ก็ตาม พร้อมทั้งพระยามาราธิราชได้แผ่อำนาจครอบไตรโลกธาตุไว้แล้วก็ตาม เมื่อพุทธบริษัทได้มาปฏิบัติทางพระพุทธศาสนากระทำจิตของตนๆ ให้สิ้นจากอาสวะได้แล้ว ก็เป็นอันไม่ต้องกลัวเพราะพระพุทธศาสนามีคุณพิเศษตั้งอยู่เหนือโลก เหนือสงสาร เหนือศาสนาอื่นๆ ทั้งหมด และเหนืออำนาจแห่งพระยามาราธิราชอีกด้วย ต่อแต่นั้นก็เป็นอันผจญมารให้มีชัยชนะได้โดยสะดวกคล่องแคล่วฯ

ธรรมพิเศษ

จิตที่สิ้นอาสวะแล้ว เป็นธรรมพิเศษ ญาณที่หยั่งรู้ทราบชัดว่า "อาสวะสิ้นไปแล้ว" เป็นต้นเรียกว่า "อาสวักขยญาณ" ได้แก่ความรู้พิเศษตั้งอยู่เหนือจิตเหนือสติ จึงสามารถตามรู้จิต รู้สติได้ทุกขณะตลอดไป.

จิตตั้งอยู่อย่างไร? สติที่บุคคลได้ตั้งไว้แล้วตามประคับประคองจิตที่ตั้งอยู่อย่างนั้นทุกขณะเรียกว่า สติปัฏฐาน บุคคลเจริญสตินี้ให้มาก ชื่อว่าเจริญสติปัฏฐานและมีความรู้อันหนึ่งซึ่งตามรู้ตัว หรือรู้ทั่ว พร้อมอยู่ว่าเวลานี้จิตคิดอยู่อย่างนี้ๆ มีสติตามกำหนดจิตได้อย่างนี้ๆ บุคคลเจริญความรู้อันนี้เรียกว่าเจริญสัมปชัญญะบุคคลเจริญสติสัมปชัญญะให้มากจนมีความรู้รอบตัว ชื่อว่าเจริญปัญญา บุคคลเจริญปัญญาให้มากจนมีความรู้เท่าตัว รู้เท่าอารมณ์ รู้เท่าสัญญา รู้เท่ากองทุกข์ รู้เท่ากองกิเลส รู้เท่าอาสวะ รู้เท่าจิต รู้เท่าสังขาร ชื่อว่าเจริญพุทธะ

บุคคลเจริญพุทธะให้มาก ย่อมมีอภิญญาญาณคือ ความรู้ยิ่งและมีญาณทัสสนะ คือความรู้พิเศษบังเกิดขึ้นพร้อม ระงับดับกองทุกข์กองกิเลสทั้งปวงได้ด้วยการเจริญความรู้ และเห็นตัวผู้รู้แจ้งประจักษ์เป็นปัจจักขสิทธินี้เอง

ขันธ์ ๕ เมื่อสมมติเรียกว่าสัตว์ ว่าบุคคลชื่อว่าโลกโดยปกติเป็นมาร เมื่อโลกสมมติออกเสียแล้วชื่อว่าบัญญัติเป็นชัยภูมิสำหรับประดิษฐานพระพุทธศาสนา คือทำความรู้เท่าจนแตกฉานปฏิสัมภิทาญาณรู้แจ้งแทงตลอดในพระธรรมทั้งหลาย ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ชื่อว่าพระพุทธศาสนาล้วนเป็นธรรมพิเศษสำเร็จมาจากการเจริญพุทธะทั้งนั้น.

คำอธิบายที่อธิบายมานี้ เป็นอันห้ามเสียซึ่งคำอธิบายของบุคคลผู้ถือลัทธิผิดว่า ถ้ายังรู้อยู่ตราบใดไม่เป็นพระนิพพานอยู่ตราบนั้น คำอธิบายนี้ผิดแท้ไม่ควรถือเอาเพราะเหตุว่าในทางพระพุทธศาสนานี้ พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้เจริญ รู้เท่า รู้ทัน รู้รอบ รู้ยิ่ง รู้พิเศษ ไม่ได้ทรงสั่งสอนให้เจริญความไม่รู้ เช่น อวิชชา เป็นต้น.

เรื่องพระไตรสรณาคมน์

ในเรื่องพระไตรสรณาคมน์นี้ พุทธบริษัทมีความเข้าใจไม่ตรงกัน คือบางพวกเห็นว่านับถือพระไตรสรณาคมน์แล้วกระทำปฏิสันถารต้อนรับปราศัยกับหมู่มนุษย์, เทวดา, มาร, พรหมไม่ได้ พระไตรสรณาคมน์ขาด บางพวกเห็นว่าไม่ขาด เพราะเป็นการทำความสมานสามัคคีซึ่งกันและกัน ท่านจึงสอนให้เจริญพรหมวิหารต่อกัน ไม่คิดเบียดเบียนกัน ความเข้าใจของพุทธบริษัททั้งสองประเภทนี้ อย่างไรถูกอย่างไรผิด ขอได้โปรดวินิจฉัยให้แจ้งประจักษ์ด้วย

วินิจฉัยว่า ไม่ขาด เพราะเหตุว่าในพระพุทธศาสนานิยมความเคารพในที่ ๖ สถาน คือ เคารพในพระพุทธเจ้า ๑ ในพระธรรม ๑ ในอริยะสงฆ์สาวก ๑ เคารพในไตรสิกขา ทั้ง ๓ ประการ ๑ เคารพในความไม่ประมาท ๑ เคารพในการปฏิสันถาร ๑ รวม ๖ ประการด้วยกันฉะนี้

อธิบายว่า การนับถือพระไตรสรณาคมน์มี ๒ ประเภท คือ นับถือโดยสมมติประเภท ๑ นับถือโดยกระทำตนให้เป็นตัวสรณะจริงๆ ประเภท ๑

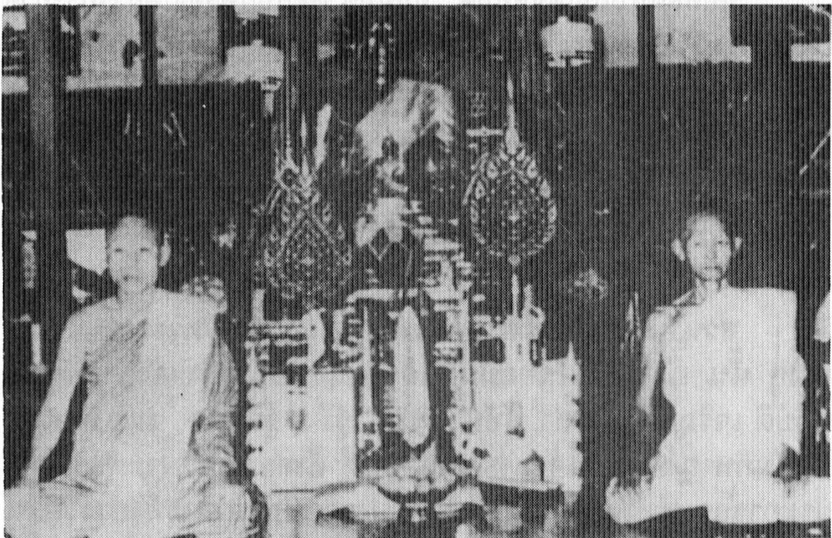
บุคคลผู้นับถือโดยสมมติ ย่อมมีขาดตกบกพร่องได้การประกาศปฏิญาณตน ถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นอุบาสก อุบาสิกา และบรรพชาเป็นสามเณรสามเณรีตลอดอุปสมบทเป็นภิกษุ ภิกษุณีในพระพุทธศาสนาเรียกว่าถึงพระไตรสรณาคมน์โดยสมมติด้วยกันทั้งนั้น ยังไม่เที่ยงอาจขาดได้โดยเร็ว ท่านจึงสอนให้รักษาโดยความไม่ประมาท โดยความไม่นับถือศาสนา ถือผี โดยความไม่เข้าใจรีดเดียรถีย์นิครนถ์ มีลัทธิศาสนาอื่นๆ เป็นต้น เว้นแต่ทำการปฏิสันถารต้อนรับกันโดยธรรมวินัยเท่านั้น.

ส่วนบุคคลผู้นับถือโดยกระทำตนให้เป็นตัวพระไตรสรณะจริงๆ นั้น เมื่อได้ถึงโดยสมมติแล้วไม่นิ่งนอนใจรีบเร่งบำเพ็ญข้อปฏิบัติ เจริญความรู้เท่า, รู้ทัน, รู้รอบ, รู้ยิ่ง, รู้พิเศษ, จนแตกฉานปฏิสัมภิทาญาณ รู้แจ้งแทงตลอดในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทุกประการกระทำพระนิพพานให้แจ้งประจักษ์ยังอาสวะทั้งปวงให้สิ้นไปก็เป็นอันได้บรรลุมรรคผลธรรมวิเศษ เป็นตัวพุทฺโธ ธมฺโม สงฺโฆ ประชุมพร้อมอยู่ในภูมิจิตนั้นเสร็จแล้ว กระทำการปฏิสันถาร

ต้อนรับปราศัยหมู่มนุษย์, เทวดา, มาร, พรหม, ได้ตามความประสงค์ไม่ขาดจากพระไตรสรณคมน์ ตัวอย่างพึงเห็นพระพุทธเจ้าทรงกระทำพุทธกิจ ๕ ประการ เฉพาะข้อที่ ๔ ว่า อฑฺฒรตฺเตเทวปญฺหานํ เวลาเที่ยงคืนพระองค์ทรงต้อนรับและแก้ปัญหาของเหล่าเทพยเจ้าทั้งหลายดังกล่าวแล้ว พระไตรสรณาคมน์ไม่รู้จักขาดเลยเพราะเป็นตัวพระไตรสรณาคมณ์จริงๆ แล้ว ไม่ประมาทในที่ทั้งปวง

เมื่อท่านพุทธบริษัททั้งหลาย ได้สดับโอวาทานุสาสนี คือคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าและได้ตรวจตรองพินิจพิจารณา ได้ความจริงแจ้งประจักษ์แล้ว อัปปมาทธรรม คือเป็นผู้ไม่ประมาทประพฤติปฏิบัติให้เป็นไปตาม แต่นั้นก็จักได้รับความสุขความเจริญงอกงามในพระพุทธศาสนาทุกทิวาราตรีกาล โดยนัยที่แสดงมาด้วยประการฉะนี้ฯ

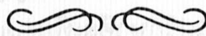
พระอาจารย์ลี ธมฺมธโร และ พระอาจารย์สิงห์ ขนฺตฺยาคโม

พระธรรมเทศนา

ของ

พระอาจารย์ บุญมา จิตเปโม

แสดง ณ พระอุโบสถ วัดโพธิสมภรณ์ จ.อุดรธานี

วันนี้ได้มีโอกาส ได้มาแนะนำอบรมสั่งสอน สาธุชนพุทธบริษัทญาติโยมที่มีกุศลจิต ศรัทธาปสาทะในพระพุทธศาสนาจึงได้พากันมาเข้าวัดฟังธรรมจำศีล และการให้ทานภาวนาตามสมควรแก่ภาวะ การประพฤติปฏิบัติธรรมทางพระศาสนาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นเจ้าของพระพุทธศาสนา พระองค์ทรงประทานโอวาทานุศาสนีแก่เวไนยสัตว์ให้ปฏิบัติธรรมและวินัย ธรรมะเป็นสภาพที่ทรงบุคคลมิให้ตกไปในทางที่ชั่ว ทรงบุคคลให้เป็นคนดี ให้มีจริตนิสัยละเอียดประณีตขึ้นไปโดยลำดับ จนถึง ศีล สมาธิ ปัญญา บรรลุฌานสมาบัติ มรรค ผล นิพพานเป็นที่สิ้นสุด ส่วนพระวินัยเป็นข้อปฏิบัติเบื้องต้นแห่งการประพฤติพรหมจรรย์ ทางกาย วาจาให้เรียบร้อยดีงามเป็นรากแก้วของพระศาสนา เราปฏิบัติศีล ก็คือการสำรวม ระวังกายวาจาของเรา เมื่อกาย วาจาสงบเรียบร้อยเป็นปกติกาย เป็นปกติวาจาก็ชื่อว่าเรามีศีลจารวัตร เป็นข้อปฏิบัติ มีวิรัติ งดเว้นเป็นตัวศีล ผู้มีคุณธรรมตั้งอยู่ในศีล ย่อมมีความสงบระงับดับความกระวนกระวาย จิตใจเยือกเย็น เป็นสุขกายสบายจิต เพราะไม่มีความกระวนกระวาย

อะไรเป็นความกระวนกระวาย ความอยากไม่เพียงพอของคนเรานั้นของคนเรานั้นเองเป็นเหตุ คือตัวกิเลสตัณหา ราคะ โทสะ โมหะ อวิชชา มานะ ทิฏฐิ โลภ โกรธ หลง มันเป็นเครื่องดองในขันธสันดานของคนเรา นอกจากนี้ ก็มีเงินทองวัตถุสิ่งของอย่างอื่น เป็นให้วุ่นวายเดือดร้อนเราก็ระงับไม่ได้ การที่เราระงับดับความกระวนกระวายไม่ได้ก็เพราะความอยากมักมากของเรา อย่างเรานั่งอยู่ที่นี้ก็อาจจะมีความรู้สึกว่าสบายแล้วความคิดมันก็เกิดขึ้นว่า ควรเอาบัญชีมาคิดดู ผู้ที่คิดติดอยู่กับบัญชีก็คิดจะ

เอาลูกคิดมาตีตรวจดูว่ามันขาดตกบกพร่องที่ใด ผู้ที่ขายก็มาตรวจมาคำนึงถึงรายรับรายจ่าย อย่างนี้แหละ มันก็เป็นสิ่งที่ก่อความกระวนกระวายได้ประการหนึ่ง

การที่จะรักษาศีลให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ได้นั้น จะต้องสำรวมระวังรักษากาย วาจา ใจของเรานี้เองให้มีเจตนาวิรัติ งดเว้นข้อที่ทรงห้าม ทำตามข้อที่ทรงอนุญาต ปฏิบัติในศีล ๕ กรรมบถ ๑๐ สำรวจตรวจสอบตัวของเราอยู่เสมอ อย่าเลินเล่อเผลอสติสัมปชัญญะ มักจะทำให้ศีลวิบัติ ด่างพร้อย เศร้าหมอง ไม่ใช่ว่าไปรักษาศีลเพียงเอาบุญ ได้คุณเป็นมนุษย์ ได้สวรรค์ ได้ไปเกิดในพรหมโลก รักษาศีลหวังร่ำหวังรวย ถูกหวยรวยเงินทองวัตถุสิ่งของ ถ้ารักษาศีลมุ่งผลอย่างนี้มันก็เปล่าประโยชน์ เรารักษาศีลก็เพื่อหาความสงบปกติ กาย วาจา เพื่อบำรุงจิตใจของเราให้สะอาดผ่องใส กายมองเห็นได้ง่ายเพราะการกระทำทางกายก็ต้องอาศัยกายเป็นเครื่องรับสัมผัสทางกาย มีการยืน เดิน นั่ง นอนเหล่านี้ วาจาก็แสดงออกในทางคำพูดทั้ง ๒ อย่างเป็นภายนอก ส่วนใจเป็นภายในและสำคัญใจเป็นใหญ่เป็นประธานในการทำ ในการพูด จะทำสิ่งใดก็สำเร็จได้ด้วยใจ ใจเป็นนายกายเป็นบ่าว การงานทุกอย่างมันสำเร็จออกมาจากจิตใจ ถ้าจิตใจไม่มีคำสั่งแล้วก็ออกมาทางกาย วาจาไม่ได้ ถ้าจิตใจมันสั่งอย่างใดก็ต้องทำไปอย่างนั้น ถ้าจิตสั่งให้ไปลักขโมยให้เป็นโจร มันก็ต้องไป จิตสั่งให้กายไปฆ่าฟันรันแทงชกต่อยตีเขา กายก็ต้องไปปฏิบัติตามทันที เพราะจิตเป็นผู้สั่งกายเป็นผู้ทำกิจการงานทุกอย่าง ไม่ใช่กายเขาทำเอง จิตสั่งให้วาจาพูดออกมาเป็นวาจาสุภาพเรียบร้อยไพเราะอ่อนหวาน หรือจิตสั่งบงการให้พูดชั่วหยาบคายไม่ไพเราะหูของผู้ฟัง ก็ล้วนเป็นคำสั่งของจิตทั้งนั้น ไม่ใช่ตา หู จมูก เขาดูฟัง และสูดกลิ่นเองก็หาไม่ เพราะจิตนี้เองเป็นผู้สั่งการ

พระพุทธองค์ทรงตรัสว่าให้เรานึกถึงพุทโธ ให้รู้เท่าเอาทันศีลของเรา จิตใจของเราสะอาดเมื่อไร หากจิตใจของเราสะอาดผ่องใสแล้ว เราจะไปบำเพ็ญสมถกัมมัฏฐาน วิปัสสนากัมมัฏฐาน จะนั่งอยู่ครู่หนึ่งขณะเดียวก็ได้ชื่อว่าผู้นั้นได้บำเพ็ญเพียรทางจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ไปได้ตลอดชีวิต ทำไมเล่า เพราะจิตใจของผู้นั้นสงบ ตาก็สงบ หูก็สงบ จมูกก็สงบ กายก็สงบ ใจก็สงบ พร้อมกันทั้ง ๖ เหตุที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจสงบ ก็ต้อง

มีความสำรวมระวังไม่ให้ยินดียินร้ายเพราะตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรสเป็นต้น ยืน เดิน นั่ง นอน ก็พร้อมกันสงบ เมื่อสงบระงับลงไปเช่นนี้ก็ได้ชื่อว่าสมบูรณ์ เพราะมีจิตตั้งมั่นอยู่แล้ว ได้ชำระจิตให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ ให้แน่วแน่ไม่วอกแวกหวั่นไหว ตั้งใจอยู่อย่างนั้น ดูที่กายไม่ได้ดูที่อื่น ให้ดูที่กายของเราทุกลมหายใจเข้าออก ให้เห็นว่ากายนี้มันเกิดขึ้นมาจากอะไร เรามาพิจารณาทบทวนคืนหลังก็จะเห็นว่า เกิดมาจากชาติ ชาติอะไรเกิดมา ชาติมนุษย์เป็นมนุษย์ หรือเราจะทำอย่างไร เราจะมานอนสบายสบายหาความสุขคนเดียวอย่างนี้หรือ แม้แต่พระพุทธองค์ก็ได้ทรงอุตสาหะพยายามเดินจงกรมภาวนา นั่งภาวนา ยืนภาวนา แม้เป็นสัตว์ดิรัจฉานพระองค์ก็ทรงทำ เป็นมนุษย์พระองค์ก็ทรงทำ พระองค์ไม่ได้ท้อถอยย่อหย่อนในการทำความเพียรอย่างนั้นอย่างนี้ไม่หยุดหย่อนเลยทีเดียว เห็นว่าเราเป็นคนจน จนอะไร จนคุณสมบัติ คือศีลคุณ สมาธิคุณ ปัญญาคุณ คุณสมบัติทั้ง ๓ นี้ เรายังไม่สมบูรณ์ เพราะเกิดมาในชาติใดภพใดไม่มีอะไรมาฝากพ่อฝากแม่ ก็มีแต่เสียงร้องไห้ออกมาเท่านั้น ผู้ได้ยินเสียงเช่นนั้นก็ถามว่า เป็นลูกหญิงหรือลูกชาย มีอวัยวะสมบูรณ์อยู่ดอกหรือแล้วก็ดีอกดีใจเพราะได้ลูกได้หลานเกิดขึ้นมาแล้ว เมื่อเขาเกิดขึ้นมาแล้วก็ไม่มีผ้านุ่งผ้าห่มไม่มีสมบัติอะไรติดตัวมาแม้แต่น้อย นี้แหละเราเป็นคนจนเมื่อเห็นตัวเราจนก็ให้ตั้งอกตั้งใจ จะว่าเรามีบ้านมีเรือนมีครอบครัวมีลูกมีหลานอย่างไร ขโมยเขามาเกิดทั้งนั้น เมื่อตายก็ขโมยเขาไปตาย ขโมยเขาไปตายไปเกิด เมื่อจะตายก็ไม่มีใครมีรายงานให้รู้ล่วงหน้า มีแต่ร้องโอย โอย อยู่อย่างนั้นแหละ เมื่อหมดลมหายใจก็เงียบไปเลย ไม่เคยมีใครมารายงานว่าจะตายในวันนั้นวันนี้ ญาติโยมเคยเห็นผู้มารายงานบ้างไหมก็มีแต่ลักขโมยเขามาเกิดไปตายเท่านั้นแหละ

เมื่อตกมาถึงสมัยกึ่งพุทธกาล พ.ศ. ๒๕๒๐ ปัจจุบันนี้ ก็ตกอยู่ในมรสุมของขันธมาร กิเลสมาร มัจจุมาร เทวปุตมาร อภิสังขารมาร เข้ามารัดรุมคุมตัวของพวกเรา ขันธมารอยู่ที่ใดก็อยู่ที่กายอยู่ที่ใจ ขันธมารนั้นก็คือ รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ ขันธ์ทั้ง๕ นี้เองมันรัดรึงตรึงตัวของเรา เมื่อเกิดขึ้นมาแล้วสมัยนี้พ่อแม่ก็อยากสวยอยากงาม ใครก็อยากสวยอยากงามกันทั้งหมด คนที่ไม่อยากสวยอยากงาม

นั้นไม่มี ข้อสำคัญกรรมเป็นเครื่องปรุงแต่งสังขาร ทำไมคนเกิดมาแล้วจึงอยากสวยอยากงาม บางคนก็ต้องหานมโคนมสัตว์มาเลี้ยงลูก คนโบราณพ่อแม่ของเราถ้าเป็นเลือดก็เป็นเลือดจริงๆ ถ้าเป็นน้ำนมก็เป็นน้ำนมจริงๆ ไม่ได้เอาของอย่างอื่นมาเจือปนแทรกแซง เพราะฉะนั้น คนที่เกิดมาถ้าดื้อก็ดื้อจริงๆ ถ้าดีก็ดีจริงๆ ไม่ดีแบบหลอกหลอน ไม่ดีแบบโกหก ไม่ดีแบบเอารัดเอาเปรียบคนอื่น ดีมีเหตุมีผล ถ้าชั่วก็ชั่วมีเหตุมีผล เพราะว่าเป็นธรรมชาติของจริงก็เป็นของจริงแท้ แต่สมัยทุกวันนี้มันเป็นของปลอมไปหมด เพราะฉะนั้น พระพุทธองค์จึงทรงตรัสสอนเวไนยสัตว์ เมื่อถึงกึ่งห้าพันพวัสสาของเราตถาคต ในพุทธบริษัทภิกษุสามเณรอุบาสกอุบาสิกาสนใจเคารพพระสูตร พระวินัย พระอภิธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าธรรม ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ก็รวมลงใน ศีล สมาธิ ปัญญา ให้พวกเราภาวนาถึง พุทโธ ธัมโม สังโฆ

เราเกิดมา เราเอาอะไรติดตัวมา เรามีเครื่องหมายมาแจ้งรายงานให้มารดาบิดาปู่ย่าตาทวดและเครือญาติของเรา หรือไปถวายรายงานท่านผู้มีพระคุณอันสูงส่ง เช่น ในหลวง หรือผู้ปกครองประเทศชาติมีไหม ไม่มีรายงานบอกให้เขาทราบว่าเราเอาอะไรมา ตำแหน่งยศถาบรรดาศักดิ์ทรัพย์สินเงินทองวัตถุสมบัติต่างๆ เราได้มาก่อนหรือ เราจึงไปเสียดายหวงแหนร่างกายสังขารของเรานี้ เมื่อตรวจสำรวจคืนหลังว่า เรานี้เป็นคนยากจนเกิดมาไม่มีอะไร เป็นคนทุกข์ ทุกข์แต่อยู่ในครรภ์ของมารดา เบื้องต่ำก็นั่งกระเพาะอาหารเก่าเป็นแท่นบัลลังก์ เบื้องบนก็ทูลอยู่ด้วยกระเพาะอาหารใหม่ เมื่อมารดารับประทานอาหารลงไปมากๆ หนักลงไปจนหลังเกาะหลังก่อม นี้แหละมันเป็นทุกข์มาอย่างนี้ เมื่อเห็นทุกข์แล้ว ทำไมเล่า เราจะอวดว่าเราเป็นคนมั่งมีได้อย่างไร เมื่อเห็นว่าเราเป็นคนจนก็ต้องรีบเร่งขวนขวาย ทำความเพียรเดินจงกรมภาวนา นั่งภาวนา ยืนภาวนา เพื่อให้กายวิเวก จิตวิเวก อุปธิวิเวก ให้เกิดขึ้นในตัวของเรา เพราะบรรดาคันถธุระและวิปัสสนาธุระก็มีทั้งสอง ธุระทั้งสองอย่างนี้ต้องปฏิบัติเป็นคู่กันไป เมื่อการศึกษาเล่าเรียนปริยัติธรรมเป็นคันถธุระ จะต้องมีวิปัสสนาธุระตามกันไปอีก

ส่วนปริยัติธรรม ศึกษาอะไร ศึกษาอยู่ในสกลกายของเราคือ

ชาติธรรม ชราธรรม พยาธิธรรม มรณะธรรม ชาติธรรม เราเกิดขึ้นมาจากบิดามารดาเป็นผู้ก่อกำเนิดเกิดเกล้าของเรา เราจะเป็นคนเร่ร่อนอยู่อย่างนี้ทำไม เมื่อเราเข้าไปบวชเรียนในพระพุทธศาสนาเป็นพระภิกษุเป็นผู้เห็นภัยนำออกจากวัฏฏสงสาร เมื่อเห็นแล้วเราจะทำอย่างไร เราจะนอนหายใจเล่นอยู่อย่างนี้หรือ การศึกษาเล่าเรียนเราจะทำอย่างไร เราเรียนได้แล้วเขาก็ให้คือให้ยศฐาบรรดาศักดิ์ เราจะหลงไหมนะ นี้หรือเป็นยศเป็นเกียรติของเรา เราจะได้อะไร เราจะมาหวงแหนอะไร พระพุทธองค์ท่านสอนอย่างนี้ เมื่อเห็นแล้วอย่างนี้รู้ว่าเราเป็นคนทุกคนจน จงตั้งอกตั้งใจบำเพ็ญเพียรสร้างบารมีธรรมของตนเองด้วยการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ให้แก่กล้าขึ้นไปโดยลำดับ โดยยึดถือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะที่พึ่งที่เคารพนับถือของตน พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อพระองค์ยังทรงท่องเที่ยวอยู่ห้าร้อยชาติ ทรงบำเพ็ญเพียรภาวนาเพื่อบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ เมื่อพระองค์เกิดขึ้นมาในชาติใดก็มานึกถึงพ่อถึงแม่ว่าท่านเป็นผู้ให้กำเนิด ท่านก็เป็นทุกข์หนอ เราก็เป็นทุกข์ในท้องของท่าน ท่านก็อุ้มท้องอุ้มไส้ล้มลุกคลุกคลานเกิดขึ้นมาแล้ว เราทำมาหากินได้แล้ว ทำไมไม่หันหน้าเข้ามาหาพ่อแม่ของเราบ้างหรือ ไม่หันหน้าเข้ามาหาพี่เลี้ยงนางนมของเราบ้างหรือ

พุทโธ ธัมโม สังโฆ ทำไมเราจึงเอาใจไว้กับพระรัตนตรัย ก็เพราะตกมาสมัยกึ่งพุทธกาลก็มีแต่มรสุมอันสำคัญทีเดียวเข้ามายั่วยวนกวนใจของพุทธบริษัท แม้ใจของเราเองก็รบกวนตัวเราเอง ตาของเราก็รบกวนตาเราเอง หูของเราเองก็รบกวนเราเอง ไม่ใช่คนอื่นมารบกวน เมื่อเราเห็นเป็นเช่นนี้แล้วจึงให้พิจารณาดูว่า รูปกายนี้เราดูตั้งแต่เกศาลงมาเบื้องต่ำตั้งแต่ตีนผมลงไป เบื้องสูงตั้งแต่ปลายเท้าขึ้นมา เราพิจารณาดูทวนกระแสกลับไปกลับมาในส่วนรูปกายทั้งหมด รูปกายของเราก็ถูกปรุงแต่งขึ้นมาด้วยธาตุ ๔ ขันธ์ ๕ ประชุมกัน กรรมคือการกระทำ มันปรุงแต่งขึ้นเป็นรูป รูปแบ่งเป็นกายกับใจ ให้ดูที่รูปของเรานี้พิจารณาร่างกายสังขารให้เห็นเด่นชัดว่า มันไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา เป็นแต่สภาวธรรมเกิดขึ้นจากเหตุปัจจัยเท่านั้น จะว่า ผม ขน เล็บ ฟัน หนังในร่างกายหรือเป็นตัวตน เปล่ามันไม่ใช่เป็นตัวตน ส่วนร่างกายจะดำจะขาว ผมจะหงอกจะขาวร่วงหล่นคร่ำคร่า หน้าตาเหี่ยวย่น ตนตัวตกกระสะพรั่งไปด้วยเส้นเอ็น

เราก็เห็นอยู่ประจักษ์ตาทั้งกลางวันกลางคืน เห็นอยู่ทุกลมหายใจเข้าออก มันเป็นแต่ธาตุอันหนึ่งๆ มาประชุมพร้อมกันเท่านั้น ตกเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ที่เราเห็นเป็นตัวตนนั้นเป็นแต่ของสมมติกันขึ้นเท่านั้น ร่างกายของเรานอกจากจะเป็นอนิจจังทุกขังแล้ว จะต้องเป็นอนัตตาตามสภาวธรรมอย่างแน่นอน

การที่ว่าเป็น อนัตตา ไม่ใช่ตัวตนนั้น ก็เพราะมันไม่ได้อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของผู้ใด เป็นของบอกไม่อย่าว่าไม่ฟัง บอกไม่ให้มันแก่ เจ็บ ตาย บอกว่าสังขารร่างกายเอ๋ย มึงอย่าเป็นอย่างนั้น มึงอย่าเป็นอย่างนี้ มึงจะต้องเป็นไปตามปรารถนาที่ต้องการ มันก็ไม่ยอมฟังตาม มันปรุงแต่งขึ้นมาให้มีรูปร่างหน้าตา สูง ต่ำ ดำ ขาว สวยงาม น่ารักใคร่พอใจ รูปร่างไม่สวย ขี้เหร่ น่าเกลียด น่าชัง น่ากลัว รูปร่างวิกลวิการอย่างไรมันก็เป็นอย่างนั้น จะไปบอกแก้ไขเปลี่ยนแปลงให้เป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้ มันก็หาได้ฟังตามเราไม่ ทั้งมันเป็นสภาพหาเจ้าของมิได้ ไม่มีใครเป็นเจ้าของ มันไม่เป็นของๆ ใครทั้งหมด จะว่าตัวกู หู ตา จมูกของกูหรือ มันก็ไม่ใช่ เพราะมันบอกไม่ได้ และมันเป็นสภาพฝืนอำนาจ คือว่า มันไม่อยู่ในอำนาจ บังคับบัญชามันก็ไม่ได้ แล้วแต่มันจะเป็นจะไป จะเกิดจะแก่จะเจ็บจะตายมันก็ไปตามทางของมันเอง เมื่อมันเป็นอย่างนี้แหละจึงเรียกว่าเป็น อนัตตา เมื่อเรารู้เห็นเป็นจริงอย่างนี้แล้วควรหรือที่เราจะพากันมัวเมาหวงแหนร่างกายของเรา เป็นห่วงหวงแหนยศถาบรรดาศักดิ์ ลาภ ยศ สรรเสริญ ว่าเป็นของเรา มันเป็นแต่เพียงของยืมมาใช้ชั่วครู่ชั่วยามชั่วชีวิตหนึ่งๆของเราเท่านั้น เดี๋ยวมันก็แปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป กลายเป็นของคนอื่นหรือเป็นอย่างอื่นๆไป เมื่อเราจะตายจะเอาเงินแสนเงินล้านไปซื้อไถ่ถอนกลับคืนมาอีกก็ไม่ได้

ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าของเราทรงสอนให้รู้เท่าเอาทันด้วยเหตุด้วยผล มิฉะนั้นแล้วจะพลาดท่าเสียที พระองค์จึงทรงวางร่างกายสังขารไว้ในกัมมัฏฐานเพื่อเป็นเครื่องเล่นเครื่องอยู่ของบุคคลทั่วไป จะได้รู้เท่าเอาทัน แม้แต่พระอริยเจ้าทั้งหลายก็เล่นอยู่ใน กสิณ ๑๐ อสุภะ ๑๐ พุทธานุสสติ ๑๐ พรหมวิหาร ๔ อรูปฌาน ๔ อาหาเรปฏิกูลสัญญา จตุธาตุววัฏฐาน และวิปัสสนากัมมัฏฐาน มีธาตุ ๔ ขันธ์ ๕ อายตนะ

ภายในภายนอกเหล่านี้ เป็นเครื่องเล่นเครื่องอยู่ของพระอริยเจ้าทั้งหลาย เมื่อท่านเล่นไปถือไป จะไปนั่งในชุมนุมพุ่มไม้ โคนไม้ ถ้ำเหว ภูเขาลำเนาป่า ก็นั่งภาวนาดูรูปกายให้เห็นเป็นของไม่สวยไม่งามปฏิกูลน่าเกลียด แม้ว่ามันจะเจ็บปวดหลังเอวแข้งขา ก็ให้มันเจ็บปวดไป ไม่มีคนเกิดไม่มีคนตาย ไม่มีคนแก่ไม่มีคนเจ็บ ธาตุแตกนามดับต่างหากเพราะชื่อเสียงนั้นบิดามารดาก็ยังอยู่ พระพุทธเจ้าก็ยังอยู่ พระอริยสาวกของท่านก็ยังอยู่ ไม่ได้สูญเสีย มรรคผลธรรมะวิเศษก็ยังอยู่ไม่สูญเสีย สูญเสียแต่จิตของคนไม่สะอาดเท่านั้น

ถ้าเราค้นหาธรรมะวิเศษ ก็มีอยู่ในใจของเราทุกคนเหมือนกับดอกบัวที่เกิดอยู่ในน้ำในโคลนตม เมื่อดอกเกิดขึ้นมานั้นเขาก็ต้องการที่ดอก โคลนตมกับน้ำมันก็อยู่ด้วยกัน พระพุทธองค์ให้เห็นอย่างนี้ คือให้เห็นรูปกายของตนเองมันเกิดมันดับ เช่น หนังเก่าหลุดไปหนังใหม่เกิดขึ้นมาแทนที่ ขนใหม่เกิดขึ้นขนเก่าร่วงไปเป็นสันตติสืบต่อกันเสมอ หายใจเข้าหายใจออกเกิดดับอยู่อย่างนี้ ถ้าหายใจเข้าอย่างเดียวหายใจออกอย่างเดียว มันก็ดับอย่างเดียว ให้พิจารณาเห็นเป็น**อนิจจลักษณะ** ลักษณะที่ร่างกายสังขารไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน มั่นคงถาวร มีเกิดขึ้นในเบื้องต้นก็แปรไปเป็นเด็กเป็นหนุ่มเป็นสาว สาว เฒ่าแก่ ชราภาพ จนถึงตายในที่สุด พิจารณาให้เห็นเป็น**ทุกขลักษณะ** คือลักษณะเป็นทุกข์ลำบากทนได้ยาก ทุกข์ตั้งแต่อยู่ในครรภ์ คลอดออกมาแล้วก็เริ่มทุกข์มาโดยลำดับ ทุกข์เพราะความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นทุกข์ประจำตัวของเรา นอกจากนี้ ก็ทุกข์เพราะลูกตายเสีย เมียตายจาก พลัดพรากจากสิ่งที่รักที่ชอบใจ ทุกข์เพราะไม่สมหวังสิ่งที่ต้องการ รวมแล้วทุกข์เพราะตกเป็นทาสของตัณหาพาให้อยาก ไม่รู้จักอิ่ม ไม่รู้จักเบื่อไม่รู้จักพอ ตัณหามันพาให้เป็นทุกข์ ทุกข์จะเกิดก็เพราะตัณหา ความอยาก ทุกข์จะดับก็เพราะตัณหามันดับ พิจารณาอย่างนี้จึงจะเห็นทุกข์ เมื่อเห็นทุกข์แล้วความสุขมันก็เกิดขึ้นเท่านั้นเอง

พิจารณาให้เห็นเป็น**อนัตตลักษณะ** คือให้เห็นเป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา เป็นแต่สภาวธรรมปรุงแต่งขึ้นเท่านั้น เมื่อแยกธาตุ ๔ ดิน น้ำ ลม ไฟ แยกขันธ์ ๕ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณออกไป แยกอายตนะภายในมีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

ออก จะเห็นตัวเห็นตนของมัน ที่ไหนอาศัยปัจจัยปรุงแต่งขึ้นมันจึงเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ทั้งมันไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของผู้ใด มันมีอำนาจสูงเหนือคน คนตกอยู่ใต้อำนาจของมัน เกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นวิสัยของอนัตตาบอกไม่ได้ อย่าแก่ เจ็บ ตาย อย่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้มันก็ไม่ฟังตาม ที่เรามองเห็นเป็นตัวตนก็เพราะไปติดในสัญญา หมายรู้ว่าเป็นกลุ่มเป็นก้อน เป็นเขาเป็นเราต่างหาก เมื่อเราพิจารณาเห็นลักษณะไม่เที่ยงเป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ภาวนาเห็นสังขารธรรมในส่วนรูปกาย ใจมันก็จะเกิดความเบื่อหน่ายคลายความกำหนัดยินดีในสังขาร ไม่รักไม่ชังในความสวยงาม ไม่สวยไม่งาม ได้ชื่อว่าเห็นวัฏฏสงสารอันเป็นมหาภัย ได้ชื่อว่าได้ความร่ำรวยมหาสมบัติอริยทรัพย์ของพระอริยเจ้าอันประเสริฐเลิศกว่าความร่ำรวยสมบัติภายนอกอย่างอื่น เมื่อเรารู้แจ้งเห็นจริงตามความเป็นจริง อย่างต่ำก็ได้โลกิยทรัพย์ อย่างสูงก็จะได้โลกุตตรทรัพย์ ได้ชื่อว่าเห็นในวิปัสสนาภาวนากัมมัฏฐาน ก็จะบันดาลให้มีความสุขทั้งในปัจจุบันและสัมปรายภพภายภาคหน้า ดังได้แสดงมาก็พอสมควรแก่เวลา

เอวังก็มีด้วยประการฉะนี้ฯ

ขอให้ท่านทั้งหลายจงสำรวจดูความสุขว่า ตรงไหนที่ตนเห็นว่ามันสุขที่สุดในชีวิต ครั้นสำรวจแล้วมันก็แค่นั้นแหละ แค่ที่เราเคยรู้เคยพบมาแล้วนั่นเอง ทำไมจึงไม่มากกว่านั้น มากกว่านั้นไม่มี โลกนี้มีอยู่แค่นี้เองแล้วก็ซ้ำๆซากๆอยู่แค่นั้น เกิดแก่เจ็บตายอยู่ร่ำไป มันจึงน่าจะมีความสุขชนิดที่พิเศษกว่า ประเสริฐกว่านั้น ปลอดภัยกว่านั้น พระอริยเจ้าทั้งหลายท่านจึงสละสุขส่วนน้อยนั้นเสีย เพื่อแสวงหาสุขอันเกิดจากความสงบกายสงบจิต สงบกิเลส เป็นความสุขที่ปลอดภัยหาสิ่งใดเปรียบมิได้เลย

หลวงปู่ดูลย์ อตุโล

พระธรรมเทศนา

ของ

พระอาจารย์อ่อน ญาณสิริ

ณ วัดป่านิโครธาราม บ้านหนองบัวบาน

วันนี้ครบวันประชุมที่เคยประชุมอบรมกัน หมู่คณะผู้หวังทางพ้นทุกข์ เราต้องตั้งใจฟังเพื่อให้เกิดประโยชน์ เบื้องต้นเราไม่เข้าใจก็ต้องฟัง เข้าใจแล้วก็ต้องฟัง เพื่อจะได้เข้าใจชัดแจ้งยิ่งขึ้น ถ้าอธิบายให้ฟังแล้วไม่เข้าใจชัดก็ให้มาถามตัวผมได้ หรือจะไปถามท่านผู้รู้ทั้งหลายให้อธิบายให้ฟังก็ได้ คือคนเรานั้น เบื้องแรกเกิดมาแล้ว จะได้รู้ จะได้เข้าใจอย่างเดียวกันหมด ย่อมเป็นไปไม่ได้ จะต้องมีคนนั้นรู้น้อยบ้าง มากบ้าง ตามสมควรแก่อุปนิสัยที่ได้เคยสั่งสอนอบรมมาอย่างผมเอง ถ้ายังไม่รู้ ไม่เข้าใจ ถ้ายังไม่มีเวลาไต่ถามท่านผู้รู้ ผมก็เก็บมันไว้ก่อน แต่ส่วนมากแล้วผมจะจำหัวข้อธรรมไว้เป็นข้อๆ ก่อน และนำธรรมะเหล่านั้นมาตีความหมายอธิบายด้วยตัวเองจนหายสงสัย แต่ถึงกระนั้นก็ยังสงสัยอีก คนเราถ้ายังเป็นปุถุชนอยู่ตราบใด ก็ยังจะมีความสงสัยอยู่แบบนี้ร่ำไป หาที่สุดแห่งความสงสัยไม่พบ อย่างครูบาอาจารย์ใหญ่มั่นของเราก็เช่นเดียวกัน ถ้าผมสงสัยเกี่ยวกับเรื่องภาวนา ผมก็เดินทางไปถามท่านๆ ก็ได้ให้ความกระจ่างแจ้งแก่เราจนหายสงสัย ถ้าสงสัยอีกก็ไปกราบเรียนท่านให้ท่านบอกอีก ทำอยู่อย่างนี้จนท่านจากพวกเราไป ความสงสัยของเราก็ยังมีอยู่อีก

อย่างท่านพูดเป็นปัญหาว่า*"กล้วย ๔ หวี สำรับอาหาร ๔ สำรับ สามเณรนั่งเฝ้า พระเจ้านั่งฉัน"* ท่านว่าอย่างนี้ เราในฐานะผู้ฟังจากท่านมา เบื้องต้นก็จำได้แค่นี้ก็เก็บไว้อย่างนี้แหละ แต่ไม่มีการตีความหมายให้แจ่มแจ้ง ในหัวข้อที่ท่านพูดนั้น ถึงตีความได้ก็ไม่แจ่มแจ้งถูกต้องเท่าที่ควร ถ้าจะพูดแล้ว *ปัญหาที่ว่านี้เป็นปัญหาธรรมะเปรียบเทียบกับการปฏิบัติ*

ของบุคคล ส่วนมากคนจะไม่นำไปคิดกันหรอก เพราะถือว่าเป็นปัญหาไม่มีที่คิดหรือแจ่มแจ้งอยู่ในตัวของมันแล้ว นี้แหละเป็นปัญหาที่ครูบาอาจารย์มอบให้เรานำไปคิดพินิจพิจารณาหาเหตุผล คนเราลำพังแต่ปัญหาที่เกิดขึ้นแต่ตัวเองก็มากมายหลายข้ออยู่แล้ว ถ้าเอาของคนอื่นมาแทรกแซงเข้าอีกยิ่งไปกันใหญ่ เพราะฉะนั้นคนเราจึงเต็มไปด้วยปัญหาร้อยแปดพันประการจนเหลือที่จะทำให้หมดสิ้นลงไปได้ แต่คนส่วนมาก เขาถือว่าเป็นของง่ายไม่ต้องคิดอะไรมาก ทำอะไร พูดอะไร คิดอะไร ก็ว่ามันถูกของตัวเองหมดคนอื่นใช้การไม่ได้

อย่างพระผู้ที่ท่านผ่านการอบรมธรรมปฏิบัติมาแล้ว คำพูดของท่านแต่ละคำพูดไม่มากมาย แต่ถ้าเรานำมาตีความหมายแล้วจะมากไปด้วยความหมายที่ลึกซึ้งและน่าฟังมาก *เราอย่าประมาทในคำพูดแต่ละคำพูดของครูบาอาจารย์* จะทำให้พลาดจากของดีที่ท่านให้ไว้และเป็นสำนวนโวหารที่เราจะไม่ค่อยได้ฟังพร่ำเพรื่อจนเกินไป แต่ถ้าเราได้ฟังแล้ว ขอให้จดจำในข้ออรรถ ข้อธรรมะที่ท่านให้ไว้แล้วนำไปตีความหมายให้ละเอียดลงไปว่า *กล้วย ๔ หวี ได้แก่ ธาตุ ๔ เณรน้อยเฝ้า ได้แก่คนที่โง่เขลาเบาปัญญาไม่รู้เท่าทัน ตามหลักของธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม นั่งเฝ้าตัวเองอยู่ไม่รู้ว่าในตัวของตนนั้นมีอะไรบ้าง กินแล้วก็นอน เลี้ยงร่างกายให้อ้วนท้วนสมบูรณ์ไม่ได้ทำอะไรที่ดีให้เกิดขึ้นแก่ตัวเองเลย อันนี้แหละชื่อว่าโง่เขลาเบาปัญญา ได้แต่นั่งเฝ้าตัวเองอยู่ สามเณรนั่งเฝ้าสำรับที่มีอยู่แล้วโดยไม่ฉัน ก็หมายถึงบุคคลที่ไม่รู้ธาตุ ๔ ตามความเป็นจริงว่า ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมเป็นอย่างไร ไม่ยอมกำหนดรู้แบบชนิดที่ให้เกิดปัญญา "พระเจ้านั่งฉัน" หมายความว่าพระอริยเจ้าทั้งหลายที่รู้หลักความจริงอันประเสริฐเมื่อภาวนาได้ที่แล้ว ก็ยกธาตุ ๔ (เปรียบด้วยกล้วย ๔ หวี) มาพิจารณาตามหลักแห่งความเป็นจริง จนท่านเหล่านั้นสำเร็จคุณเบื้องสูงคือพระอรหันต์* ก็เพราะพระอริยเจ้าท่านเป็นผู้ฉลาดในอรรถและพยัญชนะจึงไม่นั่งเฝ้าอยู่เฉยๆ ธาตุ ๔ ก็อยู่ที่ตัวของเรา ขันธ์ ๕ ก็อยู่ที่ตัวของเรามันไม่ได้อยู่ที่ไหนเลย แต่คนที่ไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร ก็เลยต้องนั่งเฝ้าอยู่เฉยๆ เหมือนลิงนั่งเฝ้าเม็ดทองคำไม่รู้ค่าของทองคำว่าเป็นของดี คนที่โง่เขลาเบาปัญญาก็ได้แต่นั่งเฝ้ารูปธรรมนามธรรมที่มันอยู่ในตัวของเรานี่แหละ *แต่*

พระอริยเจ้าหมายถึงผู้ฉลาด มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ท่านฉลาด ท่านไม่ได้นั่งเฝ้าอยู่อย่างธรรมดา *ท่านหยิบยกเอาธาตุ ๔ ขันธ์ ๕ มาสับมาโขกให้ละเอียดจนท่านรู้แจ้งเห็นจริงในอัตภาพร่างกายของท่านเองและอัตภาพร่างกายของบุคคลอื่น* คือมีอยู่ในตัวของท่านแล้ว ท่านไม่ได้นั่งหลับหูหลับตาอยู่เฉยๆ นั่งฉันเลยทีเดียว นั่งฉันคือ นั่งพิจารณาอัตภาพร่างกายให้เห็นตามความเป็นจริงว่า *อัตภาพคือ ธาตุ ๔ ขันธุ์ ๕ เกิดมาแล้วมันเป็นอย่างไร ชาติปิ ทุกขา กายของเราเกิดมาแล้วก็เป็นทุกข์* ที่เห็นได้ชัดแจ้งก็คือความเปลี่ยนแปลงของร่างกาย เบื้องต้นเกิดขึ้นมาแล้วก็เป็นเด็กทารกแทนที่จะคงอยู่เป็นเด็กอย่างนั้นร่ำไปก็หาไม่ จำต้องเปลี่ยนจากเด็กอ่อนขึ้นมาเป็นเด็กหนุ่ม เด็กสาว ในขณะที่เจริญวัยขึ้นตามลำดับนั้น ความคิดมันสมองก็เปลี่ยนแปลงไปตามวัยของคน เปลี่ยนไปเรื่อยๆ จนถึงแก่เฒ่าชรากาลนานๆ เข้า ทนอยู่ไม่ได้ก็ดับไป เป็นอยู่อย่างนี้ทุกรูปทุกนาม ไม่มีข้อยกเว้น

พวกท่านทั้งหลายอย่าได้นั่งเฝ้าร่างกายอยู่เฉยๆ มันไม่เกิดปัญญา ปัญญามันเกิดจากการภาวนา คือการอบรมจิต เพื่อจะทำลายกิเลสให้หลุดหายไปในที่สุด แต่ถ้าจะทำลายกิเลสจริงๆ จังๆ นั้นจะต้องดำเนินตามหลักขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ทรงสั่งสอนพวกเราเอาไว้ เพื่อให้ดำเนินตาม ไม่มีหลักอันใด จะวิเศษเหมาะสมยิ่งไปกว่าหลักโอวาทของพระพุทธเจ้าที่สั่งสอนไว้แล้ว *ไม่ว่าพระ ไม่ว่าฆราวาส ท่านสอนให้รู้บ้างแล้ว ลงมือประพฤติปฏิบัติตามทันที และอุบายวิธีที่พระองค์สอนไว้นั้นล้วนแต่เป็นอุบายวิธีเพื่อที่จะถอดถอนกิเลสให้หลุดหายไปทั้งนั้น* แต่เราไม่ค่อยจะศึกษาสำเหนียกกันเท่านั้นเอง ยกอัตภาพร่างกายของเราขึ้นมาบ้างสิอย่ากอดขี้กอดเยี่ยวเอาไว้เฉยๆ

การปฏิบัติธรรมอยู่ในที่สงบๆ พระพุทธเจ้าท่านสรรเสริญไว้หลายแห่ง เช่น ท่านตรัสไว้ในโอวาทปาติโมข์ว่า ปนฺตญฺจ สยนาสนํ คือให้ยินดีในเสนาสนะที่สงัด ทีแรกต้องให้กายของเรานี้สงบราบคาบจากการคลุกคลีด้วยหมู่ด้วยคณะเสียก่อน ที่ท่านกล่าวว่า *กายวิเวก คือความสงัดของกาย เมื่อกายมันสงบลงไปแล้ว จิตใจซึ่งเป็นนามธรรม เป็นของละเอียด มันก็จะพลอยสงบไปในที่สุด* เมื่อจิตใจมันได้ที่หรือที่ท่านเรียกว่า

จิตเป็นสมาธิเมื่อไร เราจะยกจิตที่ละเอียดนี้พิจารณาข้ออรรถ ข้อธรรมได้อย่างมีความสุขที่สุดในโลก แต่ถ้าการอยู่ในสถานที่ที่สงบหรืออยู่ในป่า ถ้าจิตของเราไปคิดแต่เรื่องโลกๆ เรื่องไม่เป็นเรื่อง ซึ่งมีอยู่มากมาย มีแต่เรื่องวุ่นวายใจก็เท่ากับไม่ได้อยู่ที่อันสงัด อยู่ป่าก็เหมือนอยู่บ้าน ไม่มีประโยชน์อะไรขึ้นมาเลย แย่กว่าคนที่เขาอยู่ในบ้านเสียอีกก็มี อันนี้แหละเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ที่พวกเราควรนำไปคิดไปพิจาณาให้ถ่องแท้ วันหนึ่ง คืนหนึ่งให้พวกเราพิจารณาจิตของตัวเอง ให้ค้นคว้าดูแต่ภายในจิตของตัวเองให้มากๆ เราจะรู้ว่าอะไรมาเกี่ยวข้องอยู่กับจิตของเราบ้าง *หลักสำคัญก็คงจะมีกายนี้แหละสำคัญมาก กายก็คือขันธ์ ๕ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ตามธรรมดาของรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนี้อยู่กับตัวเรา คือ จิต ตกลงว่าขันธ์ ๕ กับจิตนี้อยู่ร่วมกัน แยกกันไม่ออก,*

แต่ถ้าคนไม่รู้ไม่เข้าใจก็แยกแยะออกเป็นส่วนว่า ส่วนไหน เป็นรูป ส่วนไหน เป็นเวทนา และส่วนไหนเป็นสัญญา สังขาร วิญญาณ ยุ่งเหยิงกันไปหมด นอกจากปล่อยให้เรื่องราวที่เกิดขึ้นเกี่ยวพันกันกับใจให้มันผ่านไปตามธรรมชาติของมัน เราต้องพิจารณาให้รู้เห็นตามความเป็นจริงในขันธ์ทั้ง ๕ คือ

รูป ได้แก่สิ่งที่เรามองเห็นด้วยตาเนื้อ คือปรากฏว่าเป็นรูปอยู่ที่ตา ถ้าตาบอดก็ไม่เห็นรูป แต่เราจะเห็นหรือไม่เห็นรูปมันก็คงรูปอยู่อย่างนั้น เราในฐานะเป็นศิษย์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและเป็นนักปฏิบัติที่แท้จริง รูป นี่แหละเป็นนิมิตหมายอันหนึ่งที่เราจะต้องนำมาสับมาโขกให้ละเอียดว่ามันเป็นอย่างไร ปรากฏขึ้นมาแล้ว รูปคงอยู่เป็นรูปตลอดไปไหม สิ่งที่มีวิญญาณเมื่อปรากฏขึ้นมาแล้ว เปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นไหม คงทนอยู่ได้ไหม ทำไมเราไปติดอยู่ในรูปที่ไม่มั่นคงอย่างนั้น เราเป็นคนโง่หรือเปล่า รูปสวย รูปขี้เหร่ อัปลักษณ์อย่างไร มันก็ไม่อยู่กับเราตลอดไป เราไปติดมันทำไม มันไม่ได้ให้อะไรเลย ถ้าติดในรูปมันก็หยิบยื่นแต่ภพแต่ชาติให้เราเท่านั้นเอง ส่วนขันธ์ข้อที่ ๒ คือ

เวทนา อันเวทนานี้ก็เป็นข้าศึกแก่เรามันไม่มีอะไร ประเดี๋ยวก็ทุกข์ เรียกว่า ทุกขเวทนา ประเดี๋ยวก็สุข เรียกว่า สุขเวทนา มันเป็น มันเกิดขึ้นภายในจิต โดยลำพัง โดยร้องเรียกหามันบ้าง เราต้องพิจารณาดู

เวทนา คือการเสวยอารมณ์ให้ละเอียด อารมณ์สุขก็อย่าไปดีใจตามมัน ถ้าเกิดอารมณ์ที่เป็นทุกข์ก็อย่าทุกข์ใจไปกับมัน ทำใจให้เป็นกลางๆ จนจิตของเราเป็นอุเบกขาเวทนา คือวางเฉยในอารมณ์ที่เป็นสุขและเป็นทุกข์

สัญญา ข้อนี้ก็เป็นสิ่งสำคัญมากทีเดียว เมื่อทุกข์เกิดขึ้น ทุกข์ก็สำคัญ แต่ทุกข์ไม่ได้เกิดอยู่ทุกเวลา ส่วนสัญญาเป็นผู้สำคัญมาก ละเอียดมาก

สังขาร เป็นผู้ยื่นให้ สัญญา จนไม่มีที่สิ้นสุด และหัวข้อที่จะยุติได้ยาก

วิญญาณ ก็สำหรับรับทราบ สัญญา คือ ความจำได้หมายรู้ สัญญานี้เอง เป็นเครื่องปิดบังใจให้หลงไหลไปตามสัญญา ฉะนั้น จึงต้องบังคับจิตบังคับใจของตัวเอง

การที่พวกเราทั้งหลายรู้เท่าไม่ทันสิ่งเหล่านี้เพราะว่าไม่ได้กำหนดในสิ่งทั้ง ๕ นี้ จึงไม่รู้ว่า การเกิดดับของคนเรานั้นมีปรากฏอยู่ตลอดเวลา แต่เป็นของที่ละเอียดมาก ยากที่จะกำหนดจิตให้ดิ่งลงไปได้ การสู้รบตบมือกับกิเลสนั้น เป็นสิ่งที่ละเอียดและทำได้ยาก แต่ถ้าไม่มีการต่อสู้กิเลสที่มันย่ำยีตัวเราอยู่นั้น ก็เท่ากับพวกเราไม่ได้ทำอะไรให้เป็นประโยชน์แก่ตัวเอง ถึงแม้พวกเราจะบวชเข้ามาอยู่ใกล้พระพุทธองค์ก็จะไม่มีความหมายนักบวชที่แท้จริงนั้น ต้องเป็นผู้ต่อสู้หรือปราบปรามกับกิเลส ถ้าเราไม่มีการต่อสู้กับมัน ปล่อยให้มันย่ำยีเราแต่ฝ่ายเดียวนั้น ตัวเราเองจะย่ำแย่ลงไปทุกที ผลสุดท้ายเราก็เป็นผู้แพ้ยอมเป็นทาสรับใช้ของกิเลสใช้การไม่ได้

สำหรับการสู้รบตบตีกับกิเลส จิตใจ ของเราจะรู้สึกว่า มีความทุกข์ยากลำบาก เป็นกำลังอย่างมากทีเดียว แต่ก็ขอให้พวกเราทำต่อและยอมรับความทุกข์ยากลำบากลำบนอันนั้น ยิ้มรับกับความลำบากเพราะความเพียรพยายามของเรา เมื่อเรามีความท้อถอย *พุทฺโธ ธมฺโม สงฺโฆจาตินานาโหนฺตมฺปิ วตฺถุโต คือให้ยึด พระพุทธ พระธรรม* พระสงฆ์เป็นอารมณ์ โดยเฉพาะพระพุทธเจ้าของพวกเรา ก่อนที่พระองค์จะทำลายรังของกิเลสลงได้อย่างราบคาบ พระองค์ก็ใช้อาวุธหลายอย่างหลายชนิดเข้าประหัตประหารจนกิเลสยอมจำนนต่อหลักฐาน ยอมให้พระองค์โขกสับได้อย่างสบาย ขันติ

พระองค์ก็นำมาใช้ เช่น พระองค์บำเพ็ญทุกกิริยา คือ การกระทำที่บุคคลทั้งหลายในโลกทำได้ยากยิ่ง เพราะต้องใช้ความอดทนอย่างใหญ่หลวง จนเอาชนะกิเลสทั้งหลายทั้งปวงได้ *พวกท่านทั้งหลายเมื่อเข้ามาอยู่ป่าแล้ว ก็ได้ชื่อว่าทำตามคำสอนของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าไม่นิยมอยู่บ้าน คลุกคลีด้วยหมู่ เพราะการคลุกคลีด้วยหมู่ จิตใจของเราก็จะไหลไปสู่อารมณ์ต่างๆ ได้ง่าย โอกาสที่จะทำให้จิตเป็นสมาธิ หรือทำให้จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่งนั้นยากเหลือเกิน* พระพุทธองค์ เมื่อพระองค์ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา พวกท่านปัญจวัคคีย์ ๕ รูปไปเฝ้าปฏิบัติพระองค์อย่างใกล้ชิดด้วยตั้งใจว่าเมื่อพระองค์บรรลุธรรมแล้วจักบอกแก่เราก่อน เมื่อเรามาสันนิษฐานดูแล้วจะเห็นได้ว่า การคลุกคลี หรือการอยู่ร่วมกันหลายคนนั้นเป็นปฏิปักษ์ต่อการทำสมาธิ พระองค์ก็เลยต้องทำวิธีใดวิธีหนึ่งให้พวกปัญจวัคคีย์เกิดความเบื่อหน่ายแล้วจะได้หลีกหนีไปอยู่เสียที่อื่น พระองค์ต้องกลับมาเสวยพระกระยาหารอีก ทำให้ท่านเหล่านั้นไม่เชื่อมั่นในการกระทำความเพียรเลยต้องหลีกหนีไปอยู่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมื่อท่านปัญจวัคคีย์หนีจากท่านไปแล้ว พระองค์ก็ได้ทำความเพียรทางใจให้อุกฤษฏ์ยิ่งขึ้น จนสำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยกาลไม่นาน อันนี้จะเห็นได้ว่า พระองค์ทำเป็นตัวอย่างไว้ให้เราดูแล้ว เราผู้เป็นศิษย์ของพระองค์ท่านก็ควรจะสำเหนียกและดำเนินตาม *การทำความเพียรเพื่อทำลายกิเลส มันจะต้องลำบากทุกสิ่งทุกอย่าง การกินก็ลำบาก อดมื้อฉันมื้อก็ต้องยอมอด อดมันทำไมอดเพื่อปราบกิเลส* กิเลสมันก่อตัวมานานแสนนาน หลายกัปหลายกัลป์มาแล้ว จนเราสาวหาตัว ต้นตอ โคตร เหง้า ของมันไม่พบ นี่แหละท่านจึงสอนให้อยู่ป่าหาที่สงัดแม้แต่ในครั้งพุทธกาล มีท่านพระเถระหลายท่านที่มุ่งหมายต่อแดนพ้นทุกข์ได้ออกปฏิบัติตนทรมานตนอยู่ในป่าในเขา และก็ได้บรรลุมรรคเป็นพระอริยบุคคลเป็นจำนวนมากนับไม่ถ้วนแต่เหตุในการบำเพ็ญของท่านเหล่านั้น ท่านทำกันจริงจัง หวังผลคือการหลุดพ้นจริงๆ ท่านสละเป็นสละตายมาแล้วทั้งนั้น ความทุกข์ยากลำบาก ทุกข์มากทุกข์น้อยย่อมมีแก่ทุกคนในขณะปฏิบัติ

เราทำความเพียรก็ไปทุกข์อยู่กับความเพียร ทำนา ทำไร่ ก็ไปทุกข์อยู่กับทำนา ทำไร่ อันนี้เป็นของธรรมดา แต่จะทุกข์มาก ทุกข์น้อย ก็ขึ้นอยู่กับการกระทำที่ฉลาดรู้วิธีการบ้างพอสมควร อย่าง*การทำความเพียร*

ต้องเป็นผู้รักษาสัจจะ คือให้มีสัจจธรรม *ตั้งใจอย่างไรแล้ว อย่าทำลายสัจจะ* สัจจะเมื่อตั้งให้ถูกต้องตามอรรถตามธรรมแล้วจะเกิดเป็นพลังของจิตอย่างดีเยี่ยม พวกเราทั้งหลายตั้งหน้าตั้งตาเข้ามาสู่สมรภูมิรบด้วยกันเช่นนี้แล้ว ต้องตั้งหน้าตั้งตาถอดถอนสิ่งที่เป็นข้าศึกต่อตนด้วยกัน อย่าถือว่าเป็นเรื่องง่ายๆ ถ้าถือว่าเป็นเรื่องง่ายแล้ว กิเลสมันจะหัวเราะเยาะดูถูกพวกเรา ทุกข์เพราะการทำความเพียร มิใช่ทุกข์ที่ไม่มีผล เป็นทุกข์ที่ทำลงไปแล้วคุ้มค่า *เราอย่าไปท้อถอย จงอดทนต่อสู้ อุปสรรคต่างๆ การปราบปรามกิเลส* ก็คือการแก้ความไม่ดี ที่สถิตย์อยู่ภายในตัวของเรา จึงต้องทำด้วยความเพียรของบุรุษ ทำด้วยความตั้งจิตตั้งใจจริงๆ ทำด้วยความพากเพียรจริงๆ หนักก็สู้ เบาก็สู้ เช่นเดียวกับเราตกน้ำ เราต้องพยายามแหวกว่ายช่วยตัวเอง กำลังวังชามีเท่าไร เอามารวมกันหมด เพื่อจะเอาตัวรอด จนกว่าชีวิตจะหาไม่ เมื่อไม่ไหวจริงๆ จึงจะยอมจมน้ำตาย หากมีกำลังเพียงพออยู่ตราบใด จะไม่ยอมจมน้ำตายเป็นอันขาด อันนี้ก็เช่นเดียวกันการจะทำความเพียรเพื่อหลุดพ้นนั้นจะทำเหลาะแหละไม่ได้ ต้องทำจริงๆ จังๆ จึงจะเห็นความจริงที่พระพุทธเจ้าตรัสเอาไว้ เรามาอยู่ร่วมกันมากท่านหลายองค์ จงประพฤติตามธรรมตามวินัยอย่างเคร่งครัด อย่าเป็นคนมักง่าย วันหนึ่งคืนหนึ่ง ผ่านไป ผ่านไปอยู่เรื่อยๆ สังขาร ร่างกายนับเวลาที่จะผ่านไปๆ โดยลำดับ พวกเราอย่าปล่อยให้วันคืนล่วงไปเฉยๆ ต้องให้มันผ่านไปด้วยการปฏิบัติธรรม การปฏิบัติธรรมก็เพื่อจะกำจัดสิ่งปลอมแปลงนั้นออก ให้เหลือแต่ของจริง คือแก่นแท้ของธรรม เฉพาะอย่างยิ่งคือการหัด ภาวนา ควรจะทำให้เกิดให้มีอย่างแท้จริง งานอย่างอื่นเราก็เคยต่อสู้มาแล้ว ตั้งแต่ไหนแต่ไรก็ต่อสู้กับงานหนัก งานเบามาแล้ว จนกระทั่งเวลาผ่านมาจนบัดนี้ เราก็ทำได้มาเรื่อยๆ แต่เวลานี้เราจะฝึกหัดทำภาวนา คือการทำจิตใจโดยเฉพาะ และการทำภาวนานี้ ก็เป็นงานที่จำเป็นจะต้องทำเช่นเดียวกับงานชิ้นอื่นๆ หรือควรที่จะทำให้หนักยิ่งไปกว่างานอื่นๆ เสียอีก เพราะเป็นงานหนักและละเอียดกว่างานทั้งหลาย

การทำภาวนาแรกๆ จิตของเราย่อมกวัดแกว่งดิ้นรน ล้มลุกคลุกคลาน เป็นของธรรมดาเพราะจิตยังไม่เคยกับการภาวนามาก่อน จึงถือได้ว่า การภาวนาเป็นงานใหม่ของจิต ถึงจะยากลำบากแค่ไหนเราต้องฝืน

เพื่อที่จะฉุดกระชากลากจิตที่กำลังถูกกิเลสย่ำยีอยู่นั้นให้พ้นภัยอันตรายให้เป็นจิตที่ปราศจากกิเลสเครื่องเศร้าหมอง จึงเป็นสิ่งที่พวกเราทั้งหลายควรทำอย่างยิ่ง เพราะฉะนั้น ในโอกาสต่อไปนี้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่พวกเราจะพากันมาบำเพ็ญเพียรทางด้านจิตใจ อันเป็นจุดหมายปลายทางให้เกิดความสุข ความสมหวังขึ้นภายในใจของตัวเอง ด้วย "จิตภาวนา" เหนื่อยบ้าง ลำบากบ้างก็ทนเอา การปล่อยให้จิตคิดไปในแง่ต่างๆ ตามอารมณ์ของจิตนั้น ไม่สามารถที่จะทำให้เกิดอะไรขึ้นมา นอกจากไปเที่ยวเก็บรวบรวมเอาความทุกข์ ความร้อนจากอารมณ์ภายนอก มาเผาลนจิตใจของตนให้วุ่นวายเดือดร้อน ไม่ขาดระยะเท่านั้น ท่านกล่าวว่า *สมาธิก็คือการทำใจให้สงบ* สงบจากอะไร *สงบจากอารมณ์ เครื่องก่อกวนทั้งหลาย* เมื่อไม่มีอะไรมารบกวน ถ้าเป็นน้ำก็จะใสสะอาด ดุจน้ำฝนที่ตกลงมาจากท้องฟ้า ยังไม่มีอารมณ์ภายนอกมารบกวน ก็จะเป็นจิตที่ใสสะอาดหมดจด แต่ขณะนี้จิตของเราถูกกิเลส หรืออารมณ์ภายนอกเล่นงานแทบจะเอาตัวไม่รอดอยู่แล้ว แต่เราจะมาฝึกเพื่อให้จิตสงบจากอารมณ์ภายนอกเหล่านั้น การทำนั้นต้องค่อยทำค่อยไปจะกำหนดเอาวันนั้น เวลานั้น จะเกิดผลแน่นอนนั้นย่อมไม่ได้ เพราะการทำจิตให้ปราศจากอารมณ์ภายนอกนั้น ต้องใช้เวลาพอสมควร ยิ่งถ้าเราไม่เคยฝึกมาก่อน จะเป็นการลำบากมากทีเดียว แต่ก็ไม่เหลือวิสัยที่เราจะทำในขั้นแรกของการอบรมจิตนั้นท่านสอนให้ยึดเอาข้ออรรถ ข้อธรรมบทใดบทหนึ่งมาเป็นอารมณ์ บทใดก็ได้ สำหรับเป็นเครื่องกำกับควบคุมใจ ไม่เช่นนั้นจิตจะส่ายกวัดแกว่งไปสู่อารมณ์ต่างๆ ที่เราเคยชินกับอารมณ์นั้นๆ แล้วก่อความทุกข์ให้เป็นที่เดือดร้อนอยู่เสมอ ท่านจึงสอนให้นำบทธรรมะข้อใดข้อหนึ่งมาเป็นอารมณ์ เช่นเราภาวนาบริกรรมว่า พุทโธๆ ธัมโมๆ หรือสังโฆๆ หรือจะกำหนดให้มี อานาปานสติ คือการกำหนดลมหายใจเข้าออกควบคู่ไปด้วยก็ได้ เช่น จะบริกรรมว่า พุท เข้า โธ ออก ดังนี้ คำว่าเข้าออก ก็คือหมายกำหนดกองลมนั้นเอง หายใจเข้า ก็กำหนดว่า พุท หายใจออกก็กำหนดว่า โธ ดังนี้ และในขณะที่บริกรรม :เราต้องมีสติควบคู่ไปด้วย เมื่อเรามีสติตามระลึกอยู่โดยการเป็นไปติดต่อโดยลำดับ จิตก็ไม่มีโอกาสจะแวะไปเกี่ยวข้องกับอารมณ์ภายนอก จิตก็จะค่อยหยั่งเข้าสู่ความสงบโดยลำดับ จิตในขณะนั้นจะมีความสงบมาก ในขณะที่จิตสงบไม่ยุ่งเหยิง วุ่นวาย กาลเวลาและสถานที่จะไม่มีเลย ใน

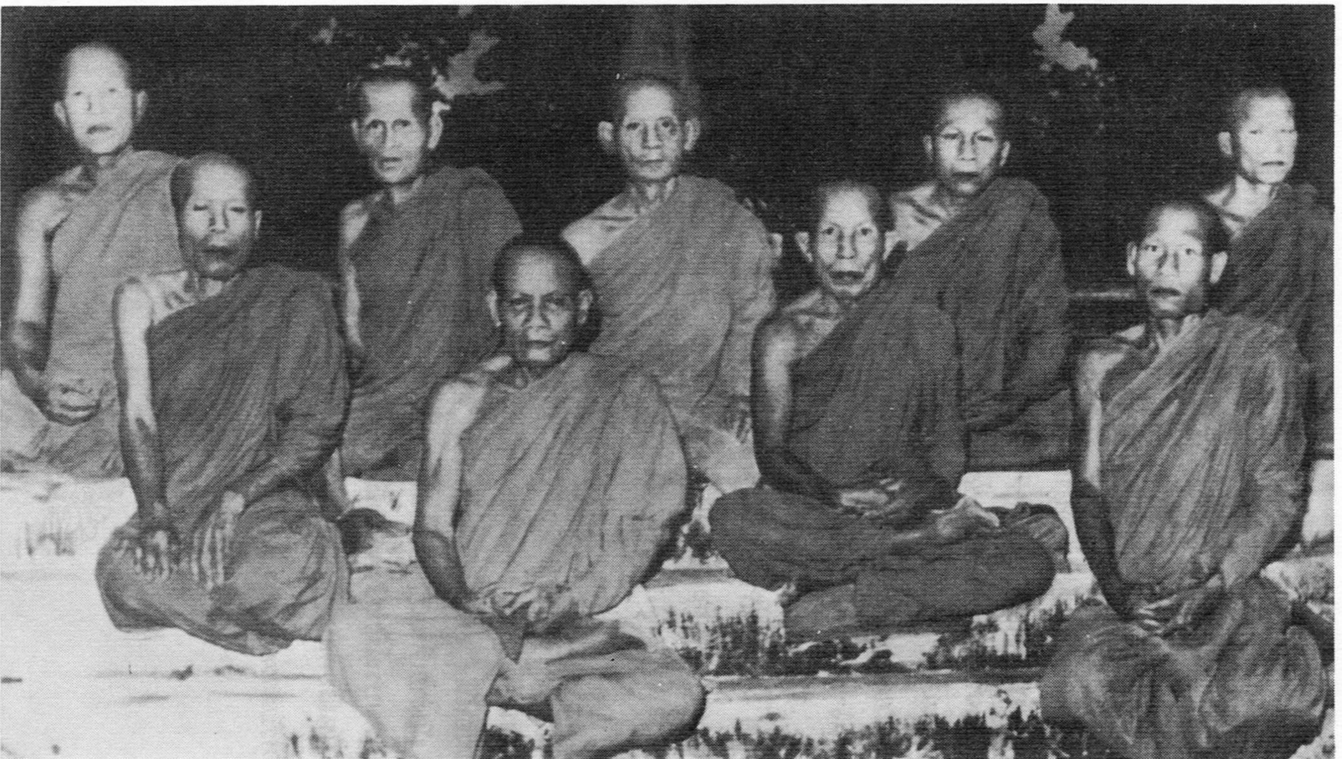
ขณะนั้น จิตจะสงบอย่างเดียว เพราะจิตที่สงบจะไม่สำคัญมั่นหมายติดอยู่กับสถานที่ กาลเวลาที่ไหนเลย มีแต่ "ความรู้" ที่ทรงตัวอยู่เท่านั้น นี่เรียกว่า ความสุขที่เกิดขึ้นจากการภาวนา จะเรียกว่าเป็นผลจากการภาวนาก็ได้

เราอยู่ในโลกนี้ เราต้องอยู่ให้ฉลาดประกอบด้วยปัญญา ตัวเรารู้ว่าเราปฏิบัติผิดไม่ถูกต้องตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าต้องพยายามแก้ไขที่ตัวเราให้ถูกต้อง คือเราต้องหาอุบายวิธีอยู่เสมอว่า ทำอย่างไร ตัวเองจึงจะอยู่ให้เป็นสุขไม่วุ่นวายใจ อันนี้ สำคัญมากทีเดียว สิ่งทั้งปวง พระพุทธเจ้าสอนพวกเราว่า *"ถ้าใครละความโลภ ความโกรธ ความหลง หรือ กำจัดความโลภ ความโกรธ ความหลงเสียได้ ผู้นั้นจะพบเห็นพระนิพพาน พระนิพพานอยู่เหนือความโลภ โกรธ หลง ท่านว่าอย่างนี้* ความโลภ โกรธหลงเป็นรากเหง้าของโลก ชาติใด ภาษาใด ก็มีสิ่งทั้งสามนี้ทุกคนหนีไม่พ้นมีปัญหาอยู่ว่า ถ้าทุกคนมีกันแล้วอย่างนี้จะทำประการใดดี ไม่คิดจะละสิ่งเหล่านี้บ้างหรือ บางคนถ้าจะละมันออกไป ก็ยังเสียดายมันอยู่ ถือว่ามันเป็นมิตรที่ดีต่อเราอยู่ไม่ยอมให้มันตีตัวจากเราเลย อันนี้ก็ได้ชื่อว่า เราโง่กว่ากิเลส ปล่อยให้กิเลสเป็นนายเรา

ต่อนี้ไปขอให้พวกเรามาร่วมใจกันต่อสู้กับกิเลสอันเป็นรากเหง้าของโลกนี้ ผมกำลังจะพาพวกท่านทั้งหลายที่นั่งประชุมกันอยู่นี้ แอนตี้กิเลสไม่ยอมให้กิเลสมันขึ้นบ้าน แต่พวกเราอย่าพากันประมาท เผลอเมื่อไรมันเล่นงานเราเมื่อนั้น จงมีสติรักษาจิตให้ดี ตามรู้จิตอยู่ตลอดเวลา อย่าพากันขี้เกียจ มักง่ายเห็นแก่กินแล้วนอน อันจะเป็นการเลี้ยงกิเลสอยู่โดยไม่รู้ตัว เมื่อมันสมบูรณ์มีกำลังพร้อมเมื่อใด มันจะเล่นงานเรา เพราะฉะนั้นเราต้องเล่นมันเสียก่อน

สำหรับการอบรมธรรมะในวันนี้ ก็เห็นว่าดึกพอสมควร จึงขอจบลงแค่นี้

แถวหลัง *พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร, พระอาจารย์ขาว อนาลโย, พระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล)*
พระอาจารย์อ่อน ญาณสิริ, พระอาจารย์มหาบัว ญาณสมฺปนฺโน

แถวกลาง *พระอาจารย์จันทร์ เขมปตฺโต, พระอาจารย์กงมา จิรปุญฺโญ*

แถวหน้า *พระอาจารย์บัว สิริปุณฺโณ, พระอาจารย์อ่อนสา สุขกาโร*

ทุกขสัจจ์

พระธรรมเทศนา ของ

พระอาจารย์ขาว อนาลโย

ร่างกายที่อาศัยอยู่นี่ก็ดี มันเป็นของสำหรับโลก, เหมือนกันทุกคนน่ะแหละ. สัพเพธรรมาอนัตตา ธรรมทั้งหลายไม่ใช่ของใคร. ก็แม่นร่างกายนี่แหละ. หมดก้อนเท่านี้เป็นตัวสมุทัย, เป็นเหตุให้ยึดถือ. นั่นแหละอัสมิมานะ. คนถือเราว่าตัวตน. นั่นแหละอันนี้แหละ. ความมานะนี่แหละคือความว่าเขาว่าเรา. พระพุทธเจ้าว่าอัตภาพสังขาร. มันหลงสมมุติ. ท่านให้พิจารณาให้รู้. ให้รู้ทุกขสัจจ์ ทุกขังอริยสัจจัง ปริญเญยยันติ เมภิกขเว. ทุกขสัจจ์ควรกำหนดให้มันรู้. ทุกขังอริยสัจจัง ปริญญาตันติเม ภิกขเว. อันนี้แหละให้ศึกษาหาเหตุมัน. เส้นผมก็ทุกขสัจจ์. ความเกิดเป็นหญิงเป็นชาย, ว่าเขาว่าเรา. อ้ายก้อนนี้มันเกิดมาจากไหน. ต้องสาวหาเหตุมัน. มันเกิดมาจากตัณหานี่แหละ. นั่นแหละจึงให้ถอนตัณหาให้ละตัณหา, ให้ละทิ้ง, ให้สละ. ครั้นมันรู้จักแล้วมันก็จะละ. เรื่องทุกขสัจจ์นี้ให้มันรู้. พิจารณามันทั้งนอกทั้งใน. หรือจะออกพิจารณาผมขนเล็บฟันหนัง, อาการสามสิบสองน่ะกระจายออกทุกส่วนๆ แล้ว, มันเหลือเป็นคนไหม. บ่มีคนแล้ว. กำหนดออกไปๆ จนเหลืออายตนะของมัน. บัญญัติ, ความสมมุติ, สมมุติคือขันธ์, รูปขันธ์, เวทนาขันธ์, สัญญาขันธ์, สังขารขันธ์, วิญญาณขันธ์, รูปขันธ์คือธาตุสี่ประชุมกันเป็นรูปขันธ์. ถ้ามีรูปก็มีเวทนาเกิดขึ้น. ต่อไปผัสสะมันต่อกันเกิดขึ้น. พระพุทธเจ้าไม่บอกให้พิจารณาไปอื่น, ให้พิจารณาที่นี่. หมดก้อนของเขาของเรานี่แหละแม่นก้อนธรรม. อย่าไปหาที่อื่น. อย่าไปพิจารณาที่อื่น. มันไปยึดไปสร้างไปเสีย, มันจะเป็นเหตุให้เจ้าของติดอยู่. ให้พิจารณาอันนี้. ทางจะไปพระนิพพานมีเท่านี้หละ, ท่านแสดงไว้, สัมมาทิฐิความเห็นชอบก็เห็นกายนี่แหละ. ให้พิจารณากาย. นี่เป็นทางไปสู่ทางพ้นทุกข์, ไปสู่ที่อันบรมสุข, สุขอันเนรมิตใส่ตน. อย่าไปหาที่อื่น. พระพุทธเจ้า

ว่าแม่นอันนี้หละ. ให้มันเห็น. นอนกอดอยู่แท้ๆ หมดทั้งวัน. ถ้ามันไปยึดตัวยึดตนอยู่มันไม่ได้ไปพระนิพพานดอก. ละว่าเขาว่าเราว่ากูว่ามึงเสีย. พระพุทธเจ้าว่าอันนี้มาสมมุติว่าเป็นตัวตนเราหมดทั้งก้อน, ให้พิจารณาให้เห็นเป็นไตรลักษณ์ให้เห็นเป็นอนิจจัง, ทุกขังอนัตตา, พิจารณาให้เห็นเป็นอสุภะ อสุภัง. ไม่ให้เห็นเป็นสุภะความงามความดีความมั่นคง. มันเห็นนี่แหละมันจึงเกิดนิพพิทาความเบื่อหน่ายต่อร่างกาย, เบื่อต่อความเป็นไปของมัน. มันเกิดมาแล้วมันก็มีความแก่คร่ำคร่า, มีพยาธิเบียดเบียน, มีมรณะความตาย, พลัดพรากจากกัน, โสกะความโศกพิไรรำพัน. มีโทมนัสความเสียใจ, ความคับแค้นใจ, ความขัดข้อง. เมื่อเกิดมาก็เป็นทุกข์. พิจารณาทุกขสัจจ์นี้ให้มันเห็นความจริง. ความพลัดพรากความประสบสิ่งที่ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจก็เป็นทุกข์. นี่เนื่องจากทุกข์ทั้งหลายมันมารวมอยู่ขันธ์ทั้งห้า, ปัญจุปาทานักขันธาทุกขา. ขันธ์ทั้งห้าเป็นที่ประชุมรับภาระของธุระของหนัก. ท่านว่าขันธ์ทั้งห้าเป็นภาระอันหนักเน้อ. เมื่อวางภาระแล้วก็เป็นสุขเท่านั้น, คือวางร่างกายของตน. ก็ให้พิจารณาเห็นทุกข์นี่เสียก่อน. พอเห็นทุกข์แล้วก็ให้สาวไป. อันไหนเป็นเหตุให้เกิดทุกข์. มีกามตัณหาความใคร่ในกิเลสกามวัตถุ. ความใคร่ก็คือความอยากเป็นอยากมีนั่นแล้ว. อยากเป็นผู้ดีมีลาภมียศนั่นแหละเรียกว่าภวะ, ความอยากเป็นอยากมีนั่นแล้ว. อยากเป็นผู้ดีมีลาภมียศนั่นแหละเรียกว่าภวะ, ความอยากเป็นอยากมีนั่น. วิภวะ ความไม่ชอบ อารมณ์ที่ไม่ชอบเรียกว่าอนิฏฐารมณ์, อารมณ์ที่ไม่ชอบใจ, เกลียดชังผมหงอกฟันหัก, เกลียดชังหนังหดเหี่ยวเป็นเกลียว, ความเสื่อมของอายุของตน, ความเสื่อมลาภยศสรรเสริญทรัพย์. ครั้นเห็นอันนี้ก็เพียรละเพียรถอนมัน. เอ, มันเป็นเพราะอันนี้. มันเป็นเพราะอยากนี่แล้ว. ความอยากมันมาจากความโง่ความไม่เข้าใจ, ความเป็นตนเป็นตัว, นี่เรียกว่าอวิชชา. เราคืออวิชชา. พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนวิชา, เปรียบเหมือนผู้ก่อกำเนิดของทารก. ทารกนั่นเป็นที่รักของบิดามารดา, มารดาเป็นผู้ทำนุบำรุง, ทารกก็เป็นสุข, คือตัณหา, ความรักใคร่ความชอบใจ, เป็นผู้รักษาสนองความสุข, ทารกก็เจริญขึ้น, เจริญขึ้นไป. ครั้นเห็นสิ่งเหล่านี้, สิ่งเหล่านี้เป็นเหตุให้เกิดตัณหา, กามตัณหา, ภวะตัณหา, วิภวะตัณหา, เหล่านี้เกิดขึ้นแล้วมันก็เป็นทุกข์, ตัณหานี่มันเกิดอยู่ที่ไหน, มันตั้งอยู่ที่ไหน. ต้องค้นหามัน. นั่นแหละบ่อนมันเกิดบ่อนมันตั้งอยู่. บุคคลจะดับตัณหาจะดับที่ไหน. บุคคล

จะละตัณหาละที่ไหน. จะดับตัณหาดับที่ไหน. ตัณหาเกิดขึ้นที่ไหนให้ดับที่นั่น. โบราณเพิ่นว่า-ไฟเกิดขึ้นที่ไหน. เอาน้ำมาราดที่นั่น, ดับที่นั่น. ไฟตัณหามันเกิดขึ้นที่ตน, ดับนี่ปล่อยนี่, วางนี่ เกิดขึ้นที่ฆานะ. เกิดขึ้นที่ชิวหา, เกิดขึ้นที่กาย, เกิดขึ้นที่ใจ. มันเกิดขึ้นที่นี่. ก็ต้องดับที่นี่, ต้องให้เห็นที่นี่. เกิดขึ้นที่ไหนอีก. เกิดขึ้นที่รูป, เกิดขึ้นที่เสียง. เกิดขึ้นที่กลิ่น, เกิดที่รส, เกิดที่โผฏฐัพพะ, เกิดที่ธรรมารมณ์, เกิดที่ไหนอีก. เกิดที่จักขุวิญญาณ. วิญญาณความรู้, โสตวิญญาณ, ฆานวิญญาณ, ชิวหาวิญญาณ, กายวิญญาณ, มโนวิญญาณ. เกิดขึ้นที่นี่. มันเกิดขึ้นนี่มันมาจากสาเหตุไหน. มันเกิดมาจากความกระทบ, กระทบทางตา, ทางหู, ทางจมูก, ทางลิ้น, ทางกาย, ทางใจ, เวทนาเกิดขึ้นจากรูป, จากจักขุสัมผัส. ชิวหากระทบกับรส, ชิวหาสัมผัสเกิดเวทนา. กาย เวทนาเกิดขึ้นจากสัมผัสทางกาย. เวทนาเกิดขึ้นทางมโน, จากสัมผัสทางใจ, ความน้อมนึกไปตามอารมณ์. ฮือ, มันเกิดขึ้นที่นี่อยู่ที่นี่แหละ. มันอยู่ตอนอายตนะ. มันจะเกิดขึ้นต่อๆ ขึ้นไป. รูปสัญญา, โสตสัญญา, ฆานสัญญา, ชิวหาสัญญา, โผฏฐัพพสัญญา, มโนสัญญา. รูปสัญเจตนาเป็นทุกข์ของโลก. โสตสัญเจตนา, ฆานสัญเจตนา, ชิวหสัญเจตนา, กายสัญเจตนา, โผฏฐัพพสัญเจตนา, ที่มันเกิดขึ้นเพราะความสุขของรูป, ของเสียง, ของกลิ่น, ของรส, รูปตัณหา, เห็นรูปเกิดตัณหาขึ้น, เป็นทุกข์ โสตตัณหา, ฆานตัณหา, ชิวหตัณหา, โผฏฐัพพตัณหา, มโนตัณหา, ความกระทบของรูปของเสียงของกลิ่นของรสของโผฏธัพพะของธรรมารมณ์ยึดเอาละ. นี่แหละตัณหา มันเกิดขึ้น. เรารู้จักบ่อนมันเกิด, เราจะละอย่างไรล่ะ, ถอนอย่างไรล่ะรู้จักบ่อนมันเกิดแล้ว. เมื่อมันเกิดขึ้นที่หู, บุคคลจะดับตัณหา, ดับที่ไหน. ดับที่หู, ที่ตา, ที่จมูก, ที่ลิ้น, ที่กาย, ที่ใจ, ดับรูป, ดับตา. ดับหู. ดับจมูก. ดับลิ้น. ดับสัมผัส. ดับธรรมารมณ์. ต้องดับอันนี้ไม่ใช่ดับอันอื่น. เกิดขึ้นที่ไหนดับที่นั่น. เกิดขึ้นที่นี่. เกิดขึ้นจากอายตนะภายใน. เกิดขึ้นจากอายตนะภายนอก. เกิดจากจักขุสัมผัส, โสตสัมผัส, จากจักขุวิญญาณ, โสตวิญญาณ, ฆานวิญญาณ, ชิวหาวิญญาณ, โผฏฐัพพวิญญาณ, มโนวิญญาณ. ดับที่นั่น. เว้าซือๆ ว่าเกิดที่ตาหูจมูกลิ้นกายใจ, ดับสนิทแล้ว, ไม่มีความยินดียินร้ายในสิ่งทั้งปวงแล้ว, ใจได้ละวางแล้ว, ตัดได้หมดแล้ว, แจ้งประจักษ์, ดับสนิทแล้ว. เราได้ทำให้เกิดให้มีแล้วซึ่งมัคคสมังคี, ทำให้มันแจ้ง, มรรคมีองค์แปด, ทำให้แจ้งให้บริบูรณ์

จิตของเราเมื่ออบรมไปแล้วมันลง, มันสงบ, มันหมดเรื่องความเว้า. อันนั้นหละมันจึงรู้ว่าเราจะเอาสัญญานี่, เราเอาสัญญานี่แหละพิจารณาร่างกายของเรา, พิจารณาไปๆ มันจึงจะเกิดญาณทัสนะ, ความรู้ความเห็นตามความเป็นจริง. มันแจ้งประจักษ์, เบื้องต้นเราก็พิจารณาใช้สัญญานั่นแหละ. ท่านเจ้าคุณอุบาลีท่านว่ามันจะต้องเอาโลกีย์นั่นมาใช้เสียก่อน. พระพุทธเจ้าก็เอาโลกีย์นี่แหละใช้เสียก่อน, มันจึงได้สำเร็จถึงโลกุตระพอดี. โลกียะเป็นเหตุ, โลกียะเป็นรากเป็นเค้า, ค้นคว้าสังขารร่างกาย, ผมขนเล็บฟันหนัง, ค้นคว้าพิจารณาไม่ให้ขาด, ให้มีสติสัมปชัญญะประจำ, ให้มันรู้จิตมีราคะก็ให้มันรู้, หายราคะก็ให้มันรู้. เอาประจำอยู่นั่นแหละ. จิตมีโทสะก็ให้มันรู้. จิตหายโทสะก็ให้มันรู้, หายโมหะก็ให้มันรู้. จิตหดหู่ก็ให้มันรู้. จิตผุดผ่องก็ให้มันรู้. มันเกิดขึ้นเพราะเหตุใด. จิตเราเป็นสมาธิ, ได้ฌาน, ฌานอุปจาระ, ฌานขนิกะสมาธิ, อุปจาระสมาธิ. จิตเป็นรูปาวจรก็ให้รู้, จิตไม่เป็นก็ให้รู้, ให้มีฌาน. จิตเป็นอิสระไม่เป็นอิสระก็ให้รู้. จิตมีฌาน, ปฐมฌาน, ทุติยฌาน, ตติยฌาน, จตุตถฌานก็ให้มันรู้. จิตเป็นสมาธิก็ให้มันรู้. จิตไม่เป็นสมาธิก็ให้รู้. ให้กำหนดจิต, พิจารณาจิต, เอาประจำอยู่อย่างนี้. มันก็บ่พันไปได้ดอก. ครั้นเราตั้งใจอยู่แล้ว, ได้หนึ่งเดือน, สองเดือน บ่พอ. ให้มันตายเสีย. ปฐมฌาน, ทุติยฌาน, ตติยฌานให้รู้จัก. ทำความเพียรเอามันอยู่นั่นแหละ. บทมันรู้มันจะรู้ปุ๊นจตุตถฌานไปซื่อๆ นุ่น, จะรู้เมื่อมันสงบ, มันบ่มีต้นไม้ภูเขาเถาวัลย์ธรรมชาติภูเขาที่ไหนไม่มี, มีแต่แผ่นดินกับครอบฟ้าจางปางอยู่ฮั่น. อันนั้นแหละจิตมันรวม, บริสุทธิ์แล้ว ครั้นมันเห็นอย่างนั้นแล้ว, มันบ่มีคน, บ่มีหยัง. บะมีหยังหมดสัญญาแล้ว. อากาสานัญ-จายตนะ นี้, เลยขึ้นไปบ่มี มันจะกลับมันจะเอากันอีก.

อยู่บ้านผือ, ไปมันทุกมื้อ. ไปพรหมโลกนั่นแหละ. ไปสวรรค์ก็ไปมื้อนั้นแหละ. ไปมันทุกวัน. อยากวันไหนก็ไปวันนั้นแหละ. อันนี้มันสุดแต่คนแล้ว. เห็นแจ้งชัด. มันจะขึ้นไป. ความทุกข์มันจะเห็นไม่มี. เหมือนกันกับจุดตะเกียงเจ้าพายุ, แดงโร่อยู่ยังงั้นแหละ. มันสงบลงไปแล้ว, ไม่มีหยังแล้ว. แต่เราไปเกิดแต่วิญญาณมันก็บ่ดีแล้ว. แล้วบ่เป็นหยังบ่มีหยังว่ายังงั้น มันก็บ่ดีแล้ว. มันต้องค้นคว้า, จิตเราสงบ. มันสงบดีแล้วบ่มีหยังๆ ว่ายังงั้น มันก็ไม่ถูก. มันต้องค้นคว้า. มันสว่างเต็มโลกแน่ะ, มันสว่างก็เห็น. ก็ค้นคว้าหาสิ่งของได้. ไม่จุดไฟมันมืด. ไม่มีดวงไปมันก็มืด, บ่เห็น

หยัง. จะเก็บข้าวเก็บของเราต้องจุดไฟเจ้าพายุขึ้นเราจึงหาเจอะ. บ่จุดมันก็ตะเกียงซื่อๆ. นี่ก็เข้าใจว่าดวงไฟมันมืดคือขี้เขม่า. มืดก็ต้องขัดเอาเขม่าออก. บ่ขัดออกจุดไปนานๆ มันก็มัวหมองไม่สว่างแล้ว. จิตของเราครั้นไม่สงบแล้วก็มืด. ถ้าไม่มีสิ่งที่หมักหมมให้มันเศร้าหมองขุ่นมัวมันก็สว่าง. สว่างแล้วเราก็ค้นคว้า. ท่านจึงว่าจิตเดิมธรรมชาติเลื่อมประภัสสร. แต่อาศัยอาคันตุกะกิเลสเข้ามาหมักหมม, จิตมันจึงขุ่นมัวไป. จะเปรียบเหมือนกับแก้วหรือเพชรนิลจินดาที่เกลือกกลั้วอยู่กับฝุ่นธุลีกับพื้นแผ่นดิน. บุคคลผู้ฉลาดมาตรวจว่ามีเพชรพลอยมีบ่อทองคำที่นี่. เขาจะมาขุดขึ้น, เอามาเจียระไน, จึงเป็นทองคำธรรมชาติเป็นเพชรเป็นพลอยอันใส. เราต้องตั้งต้นตรงนี้เสียก่อน. ธุลีมันก็มีอยู่. จิตเดิมมันมีอยู่. ตั้งใจอยู่. แต่ว่ามันเอาสมมุติเข้าไปใส่. มันหยิบหนังสือขึ้นมาแล้วแต่ละมันมืดมันดันมีแต่ฝุ่นธุลี, มีโคลนมีตมเกลือกกลั้วอยู่, ใช้การบ่ได้. ก็เห็นตัวอยู่ชัดๆ. จิตของเราก็อย่างนั้นแหละ. เมื่อจิตของเราขัดเกลาดีแล้วเพื่อไม่ให้มันหลง, ขัดอยู่ทุกวี่ทุกวัน, ไม่ให้ทุกข์เข้ามาขุ่นมัวหัวใจ, รักษาใจให้มันสว่างอยู่. จิตตังทันตัง สุขาวหัง จิตขัดดีแล้วอบรมดีแล้ว, มีแต่ความสุข. มันสุขก็แม่นจิตเท่านั้นแหละ. มันจะรู้สึกได้. กายมันเป็นไปตามเรื่องของมันนั่นแหละ. มันก้อนพยาธิม๊ดทั้งก้อน, ไม่มีดีสักก้อน. ใจมันไปหมักหมมกับอะไรต่ออะไร. เอามาเป็นอารมณ์. อยู่แต่มันอันเดียวเท่านั้นบ่ยึดอันใดถ้ามันเห็นโทษแล้ว. เวลาไม่มีอะไรมาเกลือกกลั้วปะปนแล้วมันก็ใสอยู่นั่น, ก็เป็นพระนิพพานเท่านั้นแล้ว. ใจอยู่ตามธรรมชาติก็เป็นอย่างนั้น, ก็ใสอย่างนั้น.

เวทนา, ร่างกายมันเป็นธรรดา, มันเป็นรังของโรค, เป็นก้อนโรคตั้งแต่ไหนแต่ไรมา. มันเป็นอย่างใดก็ไม่มีความหวั่นไหว. พระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลายก็ไม่มีความหวั่นไหวเวลามันจะเป็นไป. ร่างกายแล้วแต่มันจะเป็นไปตามเรื่องของมัน. หน้าที่ของเขาทุกขังอยู่นั่นเวทนาอยู่นั่น. เกิดเวทนาก็ให้ฝึกหัดพิจารณาโลกธรรม. รูปอันนี้เราได้มาดีแล้ว. เมื่อมันชำรุดทรุดโทรมไปพระพุทธเจ้าก็ไม่มีความหวั่นไหวต่อมัน. มันจะเสื่อมลาภให้มันเสื่อมไปตามวิสัย, ใจเราไม่เสื่อม, ความนินทาก็มันลมปาก. ครั้นรู้เท่าแล้วจิตไม่กระวนกระวาย, จิตไม่มาเกี่ยวข้องกับร่างกายแล้ว, มันก็สุขเท่านั้นแหละ. ความทุกข์กายเกิดขึ้นถ้ารู้เท่ากันแล้วจิตก็ไม่หวั่นไหว. อโสกังวิรชัง, ไม่มีกิเลสเครื่องมลทินจะตามได้, ไม่มีความโศกเศร้าต่อ

ความเสื่อมของร่างกาย. ความเสื่อมลาภ, เสื่อมยศ, ความนินทา, ความสรรเสริญ,มีความรู้สึกเป็นปกติ, นี้ชื่อว่าเป็นผู้รู้เท่าโลก. รู้เท่าแล้วไม่มีความทุกข์ใจ. ครั้นไม่รู้เท่าความเปลี่ยนแปลงของร่างกายแล้วก็มีความหวาดเสียว, มีความสะดุ้งอยู่กลัวอยู่. บ่รู้เท่า. ยั่นมันก็บ่หายดอก. ไม่รู้เท่าแล้วมันก็มาเกิดอีก. ถ้ามันมาเกิดเป็นมนุษย์มันได้สร้างบารมี. ถ้ามันไปเกิดเป็นอื่นละ, โอ, เป็นอสุภะอสุภังกลับชาติเป็นมนุษย์. พระพุทธเจ้าสร้างบารมี. ท่านขึ้นไปอยู่พรหมโลกปิ้น, ไปอธิษฐานให้มันดับเสีย. ครั้นอธิษฐานว่าดับเสีย. มันไม่ได้เกิดมาสร้างบารมี. มีแต่มนุษย์เท่านั้นแหละ. มนุสสปฏิลาโภ, เกิดเป็นมนุษย์นี่เป็นลาภอันประเสริฐ, เพราะได้สร้างบารมี. เกิดเป็นมนุษย์แล้วมาสร้างบาปเฉยๆ, มันก็บ่มีลาภแล้ว. อย่าสร้างบาปใส่ตน. เกิดมาเป็นลาภแล้ว, รีบสร้างบารมีเสีย.

ไปอยู่ที่ใด, ยั่นมันจะตายเสีย. เราตั้งใจแล้วเราตั้งสัตย์อธิษฐานแล้ว. ยังไงมันก็จะให้เป็นชาติสุดท้ายในชาตินี้. การเกิดของเรานี่, เป็นหรือไม่เป็นก็ตาม, เราจะทำความเพียรอยู่นั่นแหละ. แม้มันจะตายก็เทียวไปเทียวมาอยู่นี่. ทำมันอยู่นั่นแหละจนตาย, ถ้ายังไม่พ้นทุกข์. ก้อนนี้ก้อนตาย. เกิดมาก็มาพากันตายเสีย. แบกทุกข์อยู่อย่างเรานี่, เข้าป่าเข้าดงไปซื่อๆ. เกิดมามีแต่ตายเท่านั้นแหละ. เราไม่ประมาท, ได้ตั้งใจทำคุณงามความดีแล้ว, ตายมันจะไปทุกข์ขี่. อย่าทำบาปทำชั่ว. อย่าเห็นแก่ปากแก่ท้อง. อย่าเห็นแก่หลับแก่นอน. เราสร้างความดีใส่ตนไว้. ความทุกข์ยากลำบากบ่มี ความสบายใจก็แม่นเราสร้างให้ตน. ผู้อื่นบ่ได้สร้างให้. จะดีก็แม่นตนสร้างใส่ตนเอง. จะชั่วก็สร้างใส่ตนเองดอก. พระพุทธเจ้าสอนให้ทำดี, ให้กายดีวาจาดีใจดี, อย่าเป็นกายสกปรกใจสกปรก. ให้ใจสะอาดกายสะอาด. นั่นแหละให้รักษาศีล. ให้นึกว่าเราเป็นอะไร. เราเป็นพระเน้อ. เราเป็นเณรเน้อ. ได้มาเจอศาสนาธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า, เป็นของเย็น, อยู่เย็นเป็นสุขนะ.

ไปอยู่อำเภอท่าน้อยนั่นบ้านผือนั่นแหละ, เราจะตายอยู่นั่น. ตากแดดตากฝุ่นตากลมอยู่นั่น. ให้มันตายอยู่นั่นที่อำเภอนั่น. เราพูดว่าเป็นแต่พระ, ให้พากันตายอยู่นอกสมมุติ. อย่าให้มันตายในสมมุติ. นอกสมมุติหมายถึงพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้านั่น. ผู้ปฏิบัติตามก็มีความเยือกเย็น, ไม่มีความเดือดร้อน. ตายอยู่ป่าชาด, ป่ากุง, ป่าแก, มันฮ้อน. ตามตัวก็

มีแต่หนอน. ตายอยู่ป่าชาดป่ากุงมีแต่ทิ้งเสียนั่นแหละ. อย่าลืมตน, ให้สำนึกตน, ให้ดูตน, อย่าไปดูอื่น. อย่าเพ่งโทษผู้อื่น. ใครทำไม่ดีก็เป็นโทษของเขาโทษของผู้อื่น. จะได้รับทุกข์ก็แม่นตน. ได้รับความสุขก็แม่นตน. เขาทำดีเขาก็ได้รับความสุขของเขาเอง. ให้ดูตน. ดูทุกอิริยาบถ. ยืนเดินนั่งนอน. ให้ฝึกตน. ให้มีสติกับตน. ให้เร่งทำเมื่อร่างกายให้โอกาส, เมื่อร่างกายยังดีอยู่, ยังแข็งแรงอยู่, ทำความเพียรก็ได้อยู่. ครั้นแก่มากครือเรานี่ก็บ่ทันแล้ว. ได้รับทุกข์ยากทั้งหลายก็ไม่ได้. เครื่องมันเก่าแล้วจะทิ้ง. ครือมันไปกับเจ้าของซื่อๆ ก็ทำท่าจะล้มแล้ว. แต่น้อยแต่หนุ่มก็กำหนด. เดี๋ยวนี้เราเป็นพระ. เดี๋ยวเราเป็นเณรแล้ว. ต่างจากฆราวาสธรรมดาแล้วเพราะมีผ้าเหลืองนั่น. เราต้องมีความสำรวมมีความระวังอย่าให้ใจคะนองสนุกสนานไปในอารมณ์มีกามารมณ์, ต้องหักห้ามมีสติอย่าไปปล่อยตามอารมณ์. ให้ขะมักเขม้นทำความเพียรภาวนาพุทโธแล้วให้มีสติสำรวมใจอยู่. เอาอิทธิบาทสี่. ตอนเช้าให้มีความสำรวม, กายสุจริตตัง. กลางวันให้มีสติระวังกายให้เป็นสุจริตให้วาจาเป็นสุจริตให้ใจเป็นสุจริตอยู่. ค่ำมาก็ให้กายวาจาใจเป็นสุจริตอยู่. ให้เดินจงกรม, นั่งสมาธิ. ให้ชำระนิวรณ์ธรรม, คืออารมณ์, กามฉันทะ, พยาบาท, ถีนมิทธะ, วิจิกิจฉา, อุทธัจจะ-กุกุจจะ. ให้ชำระอันนั้นเสียให้ใจบริสุทธิ์. ชำระจิตของเราให้มันออกจากนิวรณ์อันนี้อย่าไปเกี่ยวข้องกับอันนี้, ให้ใจบริสุทธิ์. ยามใดก็ชำระอันเดียวนี่แหละ. ครั้นชำระอันนี้จิตไม่เกี่ยวข้องกับอารมณ์, ไม่มีราคะโทสะโมหะมาเกลือกกลั้ว, จิตไม่เศร้าหมองแล้ว จิตบริสุทธิ์ผุดผ่อง. จิตบริสุทธิ์แล้วอยู่ที่ใดก็มีความสุข. ทำการงานอยู่ก็มีความสุข. ความสุขติดตามผู้นั้นไปเหมือนกันกับเงาตามตนไปอยู่ทุกอิริยาบถยืนเดินนั่งนอน, เพราะชำระจิตใจของตนให้บริสุทธิ์. ใจเศร้าหมองไม่ดีละก็มันก็เป็นทุกข์อยู่นั่น. ความทุกข์ติดตามผู้นั่นไป. ทำการงานก็ไม่มีความสุข. พูดอยู่ก็ไม่มีความสุข. ความทุกข์ย่อมติดตามเขาไปเหมือนกันกับกงล้อติดตามรอยเท้าโคไป. แอกก็ทับคอมันไป. มานสาเจ ปทุฐเฐนะ. มนะคือใจ. ครั้นราคะ, โทสะ, โมหะ, โลภะประทุษร้ายแล้ว, ผู้นั้นจะพูดอยู่ก็ดี, จะทำการงานอยู่ก็ดี, ความทุกข์ย่อมติดตามเขาไปเหมือนกงล้อติดตามรอยเท้าโคไปอยู่. มนะสาเจปสันเนนะ จิตใจของผู้ใดอันโทษไม่ได้ประทุษร้ายแล้ว, จิตใจผ่องใสแล้ว, ความสุขย่อมติดตามเขาไปอยู่เหมือนเงาเทียมตน. ถ้าหากเราไม่มีธุระไม่มีการอันหยัง, ชำระจิตของตนอยู่นั่นแหละ.

อย่าให้มันไปจองเวรกับเขา. ได้ชื่อว่าผู้ชนะใจ. อย่าให้มันมีความกำหนัดกับกายตัวนี้แหละ ครั้นมีความกำหนัดกับกายแล้วได้ชื่อว่าจิตไม่บริสุทธิ์จิตเบียดเบียน เบียดเบียนตนให้เดือดร้อน, แล้วก็เบียดเบียนผู้อื่น.

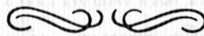
พระอาจารย์บุญมา ฐิตเปโม มาเยี่ยมพระอาจารย์ขาว อนาลโย

พระธรรมเทศนา

พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร

ณ วัดเขาบรรไดอิฐ จ.เพชรบุรี

พ.ศ. ๒๕๐๘

เมื่อภาวนาได้ที่จนจิตสงบนิ่งแล้วย่อมมีความอ่อนละมุนละไมยิ่งในใจ. มีความเย็นอกเย็นใจ, เบายิ่งกว่าสำลี. ใจเราเหมือนกับลมหายใจนี่หละ. สบายหายหมดความเจ็บความปวด. นั่งกระดานเหมือนกับไม่ได้นั่ง. มันนิ่งหมด. มันเพ่งดูอยู่. มันไม่เอาอื่นหรอกเพราะเห็นแล้วสมุฏฐาน. เหมือนหมอพอเห็นสมุฏฐานแล้วก็วางยาถูก. ตอนนี้มันเห็นสมุฏฐานว่าเพราะอย่างนั้นๆ พาให้เป็นบาปเป็นกรรม. คือดวงจิตที่ไม่หยุดไม่อยู่, ดวงจิตที่ทะเยอทะยาน, ดวงจิตที่วิ่งวุ่นอยู่. เที่ยวทำบาป, เที่ยวทำกรรม, เที่ยวก่อภพก่อชาติ. ภเวภวา สัมภวันติ. ภพน้อยๆ ภพใหญ่ๆ มันเที่ยวก่ออยู่. นั่งเดี๋ยวนี้มันก็ยังก่ออยู่.

เห็นไหมล่ะ. มันต้องเห็นซิ. ให้หยุดมันไม่หยุด. มันบอกไม่นอนสอนไม่ได้. มันเป็นอย่างนี้แหละ. อุปมาเหมือนลูกเต้าที่บอกไม่ได้. มันก็พึ่งไม่ได้ซี่. นี่ใจของเราก็ครือกันแหละ. เมื่อเราบอกไม่ได้จะพึ่งอะไรได้. บอกไม่ให้ไปตกนรก, มันก็ไปตกนรก. จะว่าอย่างไรล่ะ. ถ้ามันบอกนอนสอนได้, มันก็สอนจิตของเราได้. มันเห็นอยู่แล้ว. มันไม่หลง. มันไม่หลง มันก็สอนได้ซี่. บอกนอนสอนได้. เมื่อสอนได้เราก็ได้ที่พึ่งของเราละ. ได้พระพุทธ, ได้พระธรรม, ได้พระสงฆ์. รวมอยู่ในจิตของเรา, ประชุมรวมกันหมด. จิตของเราก็เบิกบาน. เราก็เห็นธรรม. เราก็เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบละ. เมื่อปฏิบัติดีปฏิบัติชอบแล้ว, จิตก็สงบลง, อ่อนหมดแล้ว. นี่คือกายปัสสัทธิ, จิตตปัสสัทธิ, ความสงบระงับทั่วหมด. กิเลสจัญไรทั้งหลายไม่มี. เพราะจิตไม่มีกิเลส. จะเอาอะไรมาเป็นกิเลสเล่า. จิตไม่มีภัย, จะเอาอะไรมาเป็นภัย. จิตไม่มีบาปมีกรรม, จะเอาอะไรมาเป็นบาปเป็นกรรม.

นี่ก็ต้องเพ่งดูน้อมดูอยู่เสมอ. โอปนะยิกะธรรม, น้อมเพ่งอยู่อย่างนั้น. พอมันเคลื่อนจากที่, ที่นี้ละมันพาให้ก่อภพก่อชาติ, มันพาให้ก่อกรรมก่อเวร. หากว่าเราไม่อยากเป็นกรรมไม่อยากเป็นเวร. เราก็ต้องตัด. ตัดอารมณ์นั่นหละ. ให้อยู่ในที่รู้. ให้กำหนดว่าความรู้อยู่ตรงไหนแล้ว, เราก็เพ่งอยู่ตรงนั้น. อย่าให้มันเคลื่อนออกจากนั้น. ให้มันตั้งอยู่นั่น, ให้รู้อยู่นั่น. ไม่มีอะไรก็ให้รู้อยู่อันเดียวเท่านั้นหละ. มันไม่มีตัวไม่มีคนอะไรหรอก. มันเป็นแต่รู้อยู่อย่างนั้น. สิ่งใดเกิดขึ้นก็ให้รู้. พุทธะคือผู้รู้. จิตมันไม่อยู่, ก็ให้รู้. สิ่งใดเกิดขึ้นให้รู้ให้หมด, เพราะเราต้องการความรู้. เราอยากรู้. เราไม่ไปยึดเอาสิ่งเหล่านั้น, มันก็ไม่มายึดเสียหมด. เมื่อเรารู้แล้ว, เราก็ไม่ยึดสิ่งเหล่านั้น. ความชั่วทั้งหลายทุกข์ทั้งหลายเราก็ไม่ยึด. มันก็วางหมด. ว่างหมด. ใจเรามันก็ปล่อย. มันก็ละหมดซี่. เรียกว่าปล่อยวาง. มันเห็นแล้วก็ปล่อยเอง. มันเห็นแล้วก็วางเอง.

เพราะฉะนั้นท่านจึงเทศนาให้ปล่อยให้วางหมด. ปล่อยได้ยังไง. มันเห็นทุกข์แล้วมันก็วางเอง. ถ้ามันไม่เห็นมันก็ไม่วาง. ถ้ามันเห็นแล้วมันก็วาง. ปล่อยวางเอง, ละเอง, ถอนเอง. จิตมันก็นิ่งอยู่ได้. มันก็มีแต่ความเบาความสบาย. ความสว่างไสว. มีแต่ความผ่องใส. ความเยือกความเย็นเท่านั้น. ข้อสำคัญคือมันก็สุขสบาย. อันใดจะเสมอได้. นัตถิสันติปรัง สุขัง. สุขอันใดเสมอใจสงบไม่มี. มันก็ได้รับความสุข ความสบาย, สมความมุ่งมาดปรารถนาของเรา.

นี่เราเห็นแล้วก็พ้นทุกข์. จิตเราไม่ทุกข์แล้วจะเอาอะไรมาทุกข์. มันก็พ้นในตรงนั้นหละ. จิตดวงนั้นพ้นทุกข์. มันจะหาทุกข์ที่ไหนมี. ได้พุทโธแล้ว, ได้ธัมโมแล้ว, ได้สังโฆแล้ว, มีแก้วสามประการมาประดับไว้แล้ว, เราก็รู้แจ้งเห็นจริง. ไม่เชื่อใครทั้งหมดละทีนี้. เห็นแท้แน่นอน. สันทิฏฐิโก. เราผู้ปฏิบัติรู้เองเห็นเอง. จะไม่เห็นยังไงเล่า. สบายก็จะไม่เห็นยังไงเล่า, ไม่สบายก็จะไม่เห็นยังไงเล่า. มันเห็นนี่, ก็เชื่อมันอยู่อย่างนั้น. ของมีจริงๆ ไม่ใช่ว่าไม่มี. ของมันเป็นอยู่จริงๆ ไม่ใช่ว่าไม่เป็น. มันเป็นอยู่ในจิตของเรา. มันนิ่งมันก็เห็น. มันไม่นิ่งมันก็เห็น. มันอยู่อย่างไรมันก็เห็น. มันเบามันก็เห็น. มันหนักมันก็เห็น. มันมืดมันก็รู้อยู่ยังงั้น. มันสว่างมันก็รู้อยู่อย่างนั้นหละ. อย่าไปเอาสิ่งใดๆ. มันมืดก็อย่าไปจับเอามืด.

เอาแต่ความรู้นั่นอยู่. เอาผู้รู้, รู้ว่ามืด. มันเฉยๆ ก็ดูเฉยๆ. ผู้รู้ว่าเฉยมันมีอยุ่. เมื่อมันหมด, ผู้รู้ว่าหมดก็มีอยู่. ผู้รู้มันมีอยู่ยังงั้น. มันหมดไม่เป็น, ดับไม่เป็น, สูญไม่เป็น, จึงเรียกว่าผู้รู้. พุทธะคือผู้รู้. มันมีอยู่ยังงั้น. มันดับไม่เป็น, สูญไม่เป็น. มีอยู่ตั้งแต่ไหนแต่ไรมา. ปุพเพ เต ธัมมา. ธรรมทั้งหลายมีอยู่ยังงั้น. แต่ไม่มีบุคคลผู้ใดมารู้ได้. เราต้องรู้ด้วยตนเองซิ. ธรรมะทั้งหลายมีอยู่ยังงั้น. พระพุทธเจ้ายังไม่ตรัสรู้ก็มีอยู่ยังงั้น. ตรัสรู้แล้วก็มีอยู่ยังงั้น. แต่เราไม่ได้พบ. ค้นยังไม่ทันพบ. เรื่องมันเป็นยังงั้น.

เพราะฉะนั้นทำให้พบเสียที. นั่งสมาธิ. น้อมเข้าไป. เพ่งดูตัวรู้นั่น. ความรู้มันไม่มีตัวไม่มีตน, เป็นแต่รู้อยู่นั่น. เป็นแต่รู้อยู่อันเดียวเท่านั้น. ผู้รู้เป็นของไม่ตายและเป็นของไม่แตกไม่ทำลาย. เป็นของไม่อดไม่จน. เป็นของไม่ทุกข์ไม่ยาก. เป็นของไม่ลำบากไม่รำคาญ, เดี๋ยวนี้เรายังไม่รู้. สิ่งใดเกิดขึ้นเราก็ยึดเอาอันนั้นมาเป็นตน. มันก็เลยได้ทุกข์ได้ยาก. ทีนี้สิ่งใดเกิดขึ้นมาเราก็ไม่ไปยึด, ไม่ไปปรุง, ไม่ไปแต่ง, เรายังเป็นอวิชชาอยู่. เมื่อมีอวิชชาความหลง. มันก็ไปปรุงไปแต่ง. ไปยึดเอาสิ่งอื่นมา. เมื่อเราเป็นวิชชาแล้วเราก็มีความรู้แจ้งเห็นจริง. โลกะวิทู. ความรู้แจ้งโลก. เรารู้อยู่แล้วจะมาหลอกเราได้ยังไง. เรารู้อยู่แล้ว, เห็นอยู่แล้ว, มันก็หลอกเราไม่ได้. เราต้องไม่ให้เคลื่อนไปจากที่ตั้งไว้. คือที่รู้.

สมาธิคือจิตตั้งมั่น, ไม่หวั่นไหวง่อนแง่นคลอนแคลนในสิ่งทั้งหลายทั้งหมด. ตั้งมั่นเปรียบเหมือนกับกุฏิที่ตั้งมั่นอยู่นี่, ใครมาก็พึ่งพาอาศัยได้. ถึงลมมาแดดฝนมาก็พึ่งพาอาศัยได้. สรณะที่พึ่งคือต้องพึ่งได้. จิตของเราก็เช่นเดียวกัน. ที่ว่าพึ่งไม่ได้ก็คือว่าเราจะอยู่นี่แต่มันไปอยู่อีกแห่งหนึ่ง. เราจะเอาแห่งหนึ่งมันไปเอาอีกแห่งหนึ่ง. นั่นพึ่งไม่ได้. ถ้าให้นิ่งแล้วมันก็นิ่งอยู่ได้, มันก็พึ่งได้อาศัยได้. นี่แหละเราจะตัดบาปตัดกรรมตัดเวร. ตัดภัยอกุศลทั้งหลายให้ระงับดับได้. นี่แหละผู้ถึงในพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์แล้ว, โอสถัง อุตตมัง วรัง จิตตัง เทวะมนุสสานัง สัพเพ ทุกขา สัพเพ ภยา สัพเพ โรคา ภวันตุ เต วินัสสันตุ, ทุกข์ภัยโรคทั้งหลายทั้งหมดก็พินาศฉิบหาย, ก็เพราะอาศัยจิตสงบน่ะแหละ. จิตสงบระงับดับหมดซึ่งกิเลสจัญไรทั้งหลายเหล่านี้.

ให้ภาวนาพุทโธ. พุทโธใจเบิกบาน. พุทโธผู้รู้, ให้รู้มันให้หมด.

อย่าให้ปกปิดไว้. ทุกข์เกิดขึ้นก็ให้รู้. สุขเกิดขึ้นก็ให้รู้. ดีเกิดขึ้นก็ให้รู้. พุทโธ พุทโธ. มันเป็นยังไงก็ให้รู้ให้หมด. มันข้องตรงไหนก็ให้รู้. มันไม่ข้องก็ให้รู้. ทำความรู้อยู่อย่างนั้นเรียกว่าพุทโธ. เห็นความรู้นั้นอยู่, มีอยู่. มันเฉยๆ ก็ให้รู้อยู่. ให้น้อมเข้ามา. มันมืดก็ให้รู้. มันสว่างก็ให้รู้. ผู้รู้พุทโธนั้นก็รู้ยังงั้น. มันสว่างก็รู้ว่าสว่าง. อย่าไปเอาความสว่างมาเป็นตน. เราคือผู้รู้. เราก็เพ่งเล็งความรู้อันนั้นอยู่. เห็นผู้รู้นั้นอยู่. ให้รู้ว่าผู้รู้มีอยู่. มันพ้นทุกข์หรือมันยังติดอยู่ตรงไหน. สาวหาเหตุผล. หาเบื้องต้นเบื้องปลาย. เราก็เพ่งเล็งดู. มันติดรูปหรือติดเสียง. ติดกลิ่น. ติดรส. ติดสัมผัส. ติดอารมณ์ทั้งหลาย. เมื่อติดรูปก็ยกรูปขึ้นมาวินิจฉัย. รูปนี้ทำไมมันจึงติด. ว่าเป็นตัวเป็นตน. เป็นสัตว์. เป็นบุคคล. เป็นเรา. เป็นเขา. ท่านสอนว่าจะไปติดทำไม. ให้เห็นว่าสังขารทั้งหลายไม่เที่ยง, เห็นสังขารทั้งหลายเป็นทุกข์ เห็นสังขารว่าไม่ใช่ตัวตน. มันก็เลิกมันก็ละในสังขารทั้งหลาย. ให้เพ่งดูในเรื่อง สังขารทั้งหมด. ความปรุงความแต่ง. พิจารณาสังขาร. ปัญญาคือความรอบรู้ในกองสังขาร. จึงเรียกว่าปัญญา. สิ่งใดเกิดขึ้นให้รู้มัน. นั่งสมาธิเพ่งดู. พอมันเคลื่อน จากที่หรือมันไหวปรุงขึ้นมา. เราต้องบอกเลย. นั่นคือตัวสังขาร. บางทีนั่งไปมันปวดแข้งปวดขา. นี่ตัวสังขารทั้งหมด. สังขารา อนิจจัง. สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง. โลกนี้เป็นสังขารทั้งหมด. สังขารความปรุงความแต่ง. แต่งปรุงขึ้นแล้วก็ดับไป. สังขารเมื่อเปรียบก็เหมือนกับระลอกน้ำ. คือมีตนมีตัว. เมื่อระลอกน้ำหมดลมพัดแล้วก็หายไป. หายไปที่ไหน. มันก็ลงไปในน้ำนั่นเอง. ร่างกายนี้ก็ปรุงขึ้นเป็นรูปเป็นนาม. ถึงเวลาก็ดับลงไป. ลงไปไหน. ดินก็เป็นดิน. น้ำก็เป็นน้ำ. ลมก็เป็นลม. ไฟก็เป็นไฟ. อากาศธาตุก็เป็นอากาศ. ก็ลงไปหมด. นี่มันเป็นยังงั้น.

เหตุนั้นท่านจึงให้รู้เท่าในกองสังขาร. นี่แหละผู้มีปัญญาย่อมรอบรู้ในกองสังขาร. สิ่งใดเกิดขึ้นให้รู้มันหมด. ให้รู้เท่าในสังขาร. ให้รู้เท่าวิญญาณ, เป็นผู้ปฏิสนธิ, เป็นผู้ประกอบ, เป็นผู้สัญญา. สัญญาสังขารวิญญาณเหล่านี้แหละรู้มันให้หมด. ให้เห็นว่าไม่เที่ยงทั้งหมด. สิ่งใดไม่เที่ยงสิ่งนั้นเป็นทุกข์. สิ่งใดเป็นทุกข์สิ่งนั้นไม่ใช่ตนไม่ใช่ตัว. เราก็เพ่งให้มันรู้อยู่ยังงั้น. อย่าให้มันเกิดได้. หากเกิดขึ้นมาก็ให้รู้เท่าทัน, จึงเรียกว่าวิปัสสนาญาณ, คือความรู้, วิปัสสนาเพื่อรู้อันใดเล่า. ก็รู้ที่เกิดที่ดับของสังขาร, รู้ทุกข์รู้โทษในสังขาร, รู้ภัยในสังขาร. นี่แหละเกิดวิปัสสนาญาณคือความรู้ที่เกิดดับในสังขาร. เกิด

ตรงไหนเราก็ดับตรงนั้น. เกิดปั๊บดับพร้อม. ทีนี้เราเห็นทุกข์เห็นโทษในสังขาร. ทุกข์โทษในสังขารคือความเกิดแก่เจ็บตาย. เราเห็นโทษเห็นภัยในวัฏสงสารนี้แล้ว, มันก็ดับสังขารนั่นซี.

เมื่อสังขารไม่มีแล้วความเกิดความแก่ความเจ็บความตายมันก็ไม่ มี.ความทุกข์ทั้งหลายมันก็ไม่มี. มันจะเอาอะไรมาทุกข์. มันไม่ได้ปรุงได้แต่งนี่, มันก็สุข. จิตของเราก็สงบนิ่งอยู่ภายใน. มันไม่ได้ก่อภพก่อชาติ. ภเว ภวา สัมภวันติ. ภพน้อยๆ ใหญ่ๆ มันไม่ได้ไป. มันก็นิ่งอยู่อย่างเดียว. เห็นความบริสุทธิ์อยู่อย่างเดียว. มันไม่ได้ส่งข้างหน้าข้างหลัง, ข้างซ้ายข้างขวา, อดีต-อนาคต. มันกำหนดอยู่แห่งเดียวเท่านั้นแหละ. ความรู้มันไม่ใช่เป็นของแตกของทำลายของสูญของหาย. มันก็รู้อยู่อย่างงั้น. เป็นอมะตัง, เป็นของไม่ตาย. เป็นของไม่ทำลาย, ยั่งยืนถาวรอยู่ยังงั้น. พ้นทุกข์ก็พ้นตรงนั้นแหละ, ไม่ได้พ้นที่อื่น. พ้นที่รู้อยู่นั่นแหละ. เพราะเหตุไฉนจึงพ้นทุกข์. จิตมันไม่ทุกข์, ก็ไม่มีอะไรจะทุกข์. มันนิ่ง. มันไม่สำคัญมั่นหมาย. ดีมันก็ไม่ได้ว่า. ชั่วมันก็ไม่ได้ว่า. ผิดมันก็ไม่ได้ว่า. มันไม่ได้ว่าอะไรทั้งหมด. เป็นสมุทเฉทปหานนี่. เป็นสมุทเฉทะวิรัติซี. ปฏิเสธหมด. ไม่รับรองรับรู้เจ้าทั้งนั้น. เวลานี้มันรับรองหมดนี่. ทุกข์เกิดขึ้นมันก็รับรองว่าตัวทุกข์. ยากเกิดขึ้นมันก็รับรองว่าตัวยาก ดีเกิดขึ้นก็ว่าตนดี. ชั่วเกิดขึ้นก็ว่าตนชั่ว. ความรักเกิดขึ้นก็ว่าตนรัก. ความชังเกิดขึ้นก็ว่าตนชัง. มันไปรับรองอยู่ยังงั้นนี่, มันก็เป็นทุกข์น่ะซี. เราปล่อยวางซี. เราเพ่งดูอยู่ภายในอย่างเดียว. เราไม่รับรอง, ของมันก็ไม่เข้ามาหาเรา. เราไม่มีเครื่องรับก็ไม่มีอะไรเข้า. เปรียบเหมือนกับส่งวิทยุมาสักเท่าไหร่, ถ้าเราไม่มีเครื่องรับมันก็เงียบ. ไม่เข้ามาถึงเราสักอย่าง. ถ้ามีเครื่องรับรองแล้วมันก็เข้ามาถึงที่. เราดับเครื่องซี, อย่าไปรับซี, มันก็เข้าไม่ได้ ในไม่ออกนอกไม่รับแล้ว, มันก็อยู่เป็นเอกเทศอยู่ซี. อยู่ใครอยู่มันซี เอโกธัมโมซี. เอกัง จิตตัง, มีจิตเป็นเอกซี. เอโกธัมโม, เป็นธรรมอันเอก. เป็นเอกก็เป็นใหญ่ซี. เอโก อิตถิโย, ผู้หญิงก็เป็นใหญ่. เอโก ปุริสโส, ผู้ชายก็เป็นใหญ่ล่ะ. มันไม่หวั่นไหวอะไรทั้งหมด. เป็นใหญ่ได้แล้ว. นั่นแหละมันใหญ่ตรงนั้นซี. มันได้ตรงนั้นซี. จะไปหาที่ไหนล่ะ. นี่แหละธรรมเป็นเอกราชแล้ว. ธรรมราชาก็เป็นใหญ่แล้ว. ผู้ปฏิบัติธรรมย่อมเห็นในตนของตน. สันทิฏฐิโก. เป็นอย่างไรล่ะ. นี่เราไปคอยจะรับเอา. เห็นเขาว่าดีก็ดีตามเขา. ชั่วขึ้นมาก็ว่าชั่วตามเขา. เขาไม่ได้ว่าเขา

ดีเขาชั่ว. ทะเลนี้เขาก็ไม่ได้ว่าเขาเป็นน้ำทะเล. ถามเขาว่าเจ้าเป็นทะเลไหม. เงียบ. เขาไม่ได้ว่าเขาเป็นอะไรสักอย่าง. เราไปว่าเอาเองน่ะซี. ถามเขาว่าเจ้าเป็นภูเขาไหม. เงียบ. เขาไม่ได้ว่าอะไร. เจ้าเป็นดินไหม. เงียบ. เขาไม่ได้ว่าอะไร. เขาเฉยหมด. เราเป็นผู้สมมติเอาเอง.

นี่แหละสัตว์ทั้งหลายตกอยู่ในมหาสมุทร, คือตกอยู่ในความสมมตินิยม. เขาว่าดีก็จะดีกับเขา. เขาว่าชั่วก็จะชั่วกับเขา. เขาว่าทุกข์ก็ทุกข์กับเขาล่ะ. เราไม่ต้องหลงซี. ให้รู้เท่าในสังขาร. เขาว่าดีเราไม่ดีก็จะว่ายังไงล่ะ. เขาว่าชั่วเราไม่ชั่วก็จะว่ายังไง. เขาว่าสุขเราไม่สุขจะว่ายังไงล่ะ. เขาว่าทุกข์เราไม่ทุกข์จะว่ายังไงล่ะ. นั่นคือเป็นเอกราชา, เป็นใหญ่, ไม่หวั่นไหวอย่างนี้น่ะซี. นี่คือรู้เท่ากองสังขาร.

เมื่อจิตรู้เท่าในกองสังขารแล้ว, มันก็ตัด. จิตไม่เป็นสังขารแล้ว, มันก็เป็นวิสังขาร, ถึงธรรมอันวิเศษ. วิสังขารคือไม่มีสังขาร. ก็ไม่ปรุงไม่แต่งซี. ก็หมดซี. มันอยู่ที่ใจอันเดียวเท่านั้นหละ. จะไปหาที่ไหนล่ะ. ถ้าเราภาวนาลูบๆ คลำๆ โน่นนี่ๆ ก็ใช้ไม่ได้ซี. อยู่ที่ใจอันเดียวเท่านั้น. นิ่งอยู่อันเดียวเท่านั้น. มาแก้มันอยู่ซี่. นั่งแก้. เดินแก้. นอนแก้. ยืนแก้. แก้อยู่อย่างเดียวเท่านั้นหละ. มันมีของอันเดียวเท่านั้นหละ. อย่าไปมัวหาตนของตนอยู่. ถ้าทำไปมันก็เห็นละ. นั่งอยู่สักหน่อยมันก็เห็น. ธรรมทั้งหลายมันหากแสดงขึ้นอันหนึ่งอันใด. ปรากฏขึ้นมาในตัวของเรา. ทางใดก็แล้วแต่. มันย่อมแสดงขึ้นทางตาหรือทางหูทางจมูกทางลิ้นทางกายทางใจ. บางทีมันแสดงสุขให้เห็น. บางทีมันแสดงทุกข์ให้เห็น. ผู้ปฏิบัติย่อมรู้เอง, จึงเชื่อแน่, ไม่สงสัย. มันแสดงสุขมันก็รับความสุขความสบาย. เบาร่างเบากาย. หายเหน็ดหายเหนื่อย, หายเมื่อยหายหิว, หายทุกข์หายยาก, หายลำบากรำคาญ. มันไม่มีทุกข์. มีแต่ความเบิกบานในจิตใจ. นี่สุขมันก็เห็น. หากแสดงทุกข์ขึ้นมา, ทุกข์ตรงโน้นทุกข์ตรงนี้ตามอวัยวะร่างกายของเรา. นี่มันก็ทุกข์, มันก็เห็น. ทุกข์เหล่านี้จะเป็นเหตุให้เราได้ทำความเพียร, ให้เรานั่งสมาธิภาวนาเพื่อแก้สิ่งเหล่านี้. ไม่ได้แก้สิ่งอื่น. แก้สิ่งที่ปรากฏในตัวของเราที่รู้อยู่เดี๋ยวนี้หละ. รู้สึกเป็นทุกข์ด้วยความเย็นและร้อนก็ตาม, ความทุกข์ปรากฏอยู่ที่อารมณ์หรือสัญญาก็ตาม, สิ่งที่เป็นทุกข์จะน่ารักหรือน่าชังก็ตาม, เมื่อเกิดขึ้นมันเป็นทุกข์. เมื่อความรักเกิด, มันก็เป็นทุกข์. เมื่อ

ความชังเกิดมันก็เป็นทุกข์. ทุกข์เหล่านี้แหละพระพุทธเจ้าท่านสอนไว้ให้พากันพิจารณา. ในคำสอน เทวเม ภิกขเว อันตา ปัพพะชิเตนนะเสวิตัพพา. ดูกรท่านทั้งหลาย, อย่าพึงเสพสองฝั่ง. ฝั่งอะไรล่ะ. ก็คือความรักความชังนี่หละ. เมื่อความรักเกิดขึ้น, ให้รู้เท่ามัน. อย่าไปยึดไว้. อย่าไปถือมัน. หากถือแล้วมันจะเป็นทุกข์เมื่อไม่ได้ตามความประสงค์. ทีนี้เมื่อความชังเกิดขึ้น, ความเกลียดเกิดขึ้น, มันก็เป็นทุกข์. ทั้งสองเรื่องนี้ท่านไม่ให้ไปยึด. มัชฌิมาปฏิปทา, ให้อยู่กลาง, ให้รู้เท่าไว้. อย่าไปยึดความรัก, อย่าไปยึดความชังไว้. นึกภาวนา พุทโธ พุทโธ, เพ่งเล็งดูดวงใจของเรา, ให้รู้เท่าเหล่านี้. รักเราก็ไปว่าเอาเอง. เราเป็นผู้ว่า, ว่ารัก. เขาไม่ได้ว่า. ดีเขาไม่ได้ว่า. ชั่วเขาไม่ได้ว่า. เราเป็นผู้ไปว่า.

เพราะฉะนั้นเมื่อเราไม่ว่าแล้ว, ใครจะรักล่ะ. มันก็ไม่มีอะไรรัก. เพราะเราไม่ได้ไปยึดความรัก. ทีนี้ความชัง, เราก็ไปว่าเอา. ว่าไม่ดีอย่างนั้นอย่างนี้. สิ่งเหล่านั้นเขาไม่ได้ว่าอะไร. เช่นต้นไม้ภูเขาเลากายังงี้. ฟ้าอากาศยังงี้, เขาไม่ได้ว่าเขาทุกข์เขายาก, เราเป็นผู้ไปว่าเอา. เมื่อทั้งสองเรื่องนี้เราไม่ว่าเสียแล้ว, เรามีอุเบกขาคือความวางอารมณ์ของเราอยู่, เราก็นิ่ง, นึกน้อมเข้ามาภายใน, หากจิตเราสงบนิ่งอยู่ภายในแล้ว, มันก็ไม่เข้าไปยึดความรัก, ไม่เข้าไปยึดความชัง. แล้วมันก็ไม่มีทุกข์.

เพราะฉะนั้นจึงให้รู้เท่าสองเรื่องนี้หละ. ดีเราก็เป็นผู้ว่า. ถ้าเราไปว่าล่ะ, มันก็หมด. ชั่วก็เราเป็นผู้ว่า. ถ้าเราไม่ว่าล่ะ, มันก็หมด. ชั่วก็เราเป็นผู้ว่า. ถ้าเราไม่ว่าล่ะ. มันก็ไม่มี. ดีไม่มี, ชั่วก็ไม่มี. ที่มีก็เพราะเราไปสมมติเอา. เรามาเพ่งดูดวงใจของเรา. เราฟังตรงนี้. เราสนทนาตรงนี้, ให้เห็นให้รู้ธรรมะตรงนี้.

เหตุนี้หละพระพุทธเจ้าจึงได้ทรงห้ามไว้. ภิกษุทั้งหลาย, อย่าพึงเสพสองฝั่ง, คือความรักและความชัง. นี่หละ, มันเป็นทุกข์.

เมื่อบุคคลห้ามทั้งสองฝั่งแล้วมันก็เดินมัชฌิมาคือท่ามกลาง. เหมือนเราเดินไปกลางทาง, ไม่แวะเข้าข้างนั่น, ไม่แวะเข้าข้างนี้. หากแวะเข้าข้างนั้นก็เป็นทุกข์, แวะเข้าข้างนี้ก็เป็นทุกข์. เหมือนกับมีทางไปท่ามกลาง, สองข้างเป็นป่า. เหมือนกับเรานั่งรถไปตามถนน. ทั้งสองข้างมองข้างไหนก็ตกตายทั้งนั้น. ข้างซ้ายตกถนนก็ตาย. ข้างขวาตกถนนก็ตาย. อุปมายัง

งั้น. นี่ก็เหมือนกัน. ใจของเราแวะออกไปข้างรักมันก็เป็นทุกข์. แวะออกไปข้างชังมันก็เป็นทุกข์. เพราะฉะนั้นเราไม่ต้องแวะออกไปไหน, ก็ต้องนิ่งอยู่แห่งเดียวภายใน. ทำดวงใจให้รู้ไว้, ให้รู้เท่าสังขารไว้. ให้รู้เท่าวิญญาณไว้, ให้รู้เท่าสมมติของเราไว้. เราไปนึกระลึกเอา. ถ้าเราไม่ไปนึกระลึกเอาแล้วมันก็ไม่มี.

เรื่องมันเป็นอย่างนี้. ให้ใช้โอปนะยิกธรรม, น้อมเข้าไป. อย่าให้มันออกไป. อย่าให้มันส่งไปข้างซ้ายข้างขวาข้างหน้าข้างหลังข้างบนข้างล่าง. ตั้งอยู่แห่งเดียว. ดูอยู่แห่งเดียว. เราจะดูอันใดก็ดูอยู่แห่งเดียว, ของอันเดียว. สรุปลงแล้วมีของอันเดียว. มันเกิดขึ้นจากแห่งเดียว. ไม่ได้เกิดจากหลายแห่ง. เดี๋ยวนี้เราเข้าใจว่ามันมาก. คือธรรมทั้งหลายถึงแปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์. มันมาก. แม้เมื่อสังเขปนัยเข้าแล้วก็เหลือของอันเดียว. ธรรมก็ธรรมดวงเดียว. จิตก็จิตดวงเดียว. เพราะเราพูดไปมาก, พรรณนาไปมากก็เลยมากไป. สรุปแล้วของอันเดียวเท่านั้น. ท่านจึงว่าเอกังจิตตัง, จิตดวงเดียวเท่านั้น. เอกัง ธัมมัง, ธรรมดวงเดียวเท่านั้น. ฟังดูถี. จิตถ้าไม่คิดแล้วมันก็ไม่มีอะไร. มีแต่รู้อยู่เท่านั้น. มันก็สงบได้. มันก็นิ่งได้.

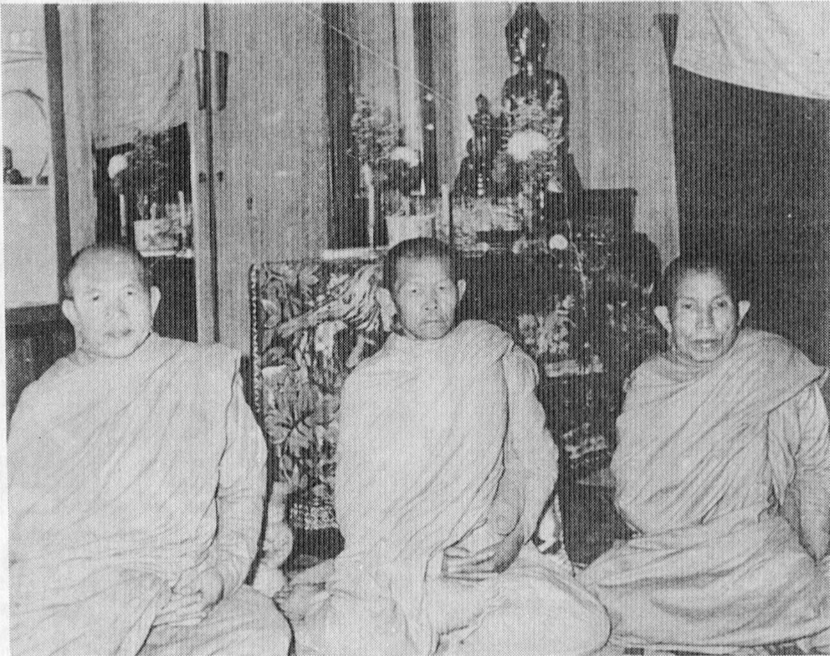
เหตุนั้นพระพุทธเจ้าจึงทรงว่าไว้ในสัจจธรรมเรื่องอริยสัจจ์ทั้งหลาย, ว่าทุกข์ควรกำหนด. กำหนดอย่างไร. กำหนดเพื่ออะไร. กำหนดเพื่อให้มันรู้จักทุกข์. เมื่อรู้จักทุกข์แล้วท่านไม่ให้ละจากทุกข์. ท่านให้ละสมุทัย, เพราะว่าทุกข์นั้นเป็นเรื่องสมมติ. เราสมมติเอาว่าเป็นทุกข์. ถ้าเราไม่ว่าแล้วเขาก็ไม่ว่าอะไร. แข้งขามือตีนหูตาจมูกลิ้นกายเหล่านั้นเขาไม่ได้ว่าเป็นสุข, เขาไม่ได้ว่าเป็นทุกข์. เขาไม่ได้ว่าเขาเหนื่อย, เขาหิว, เขาเจ็บเขาปวดอะไร. เขาอยู่ธรรมดาหมด. เราสมมติเองว่าแข้ง, ว่าขา, ว่าตัว, ว่าตน, ว่าสุข, ว่าทุกข์, ว่าดี, ว่าชั่ว. เป็นเรื่องสมมติทั้งหมด. ธรรมชาติแล้วเขาไม่ได้ว่าอะไร. ท่านจึงให้รู้เท่าสมุทัย. เมื่อเราไม่ว่าแล้ว, เขาก็ไม่ว่าอะไร. ขาเขาก็ไม่ได้ว่าเขาเป็นขา. แข้งขาก็ไม่ได้ว่าเขาเป็นแข้ง. แขนเขาก็ไม่ได้ว่าเขาเป็นแขน. ตัวเรานี้เขาก็ไม่ได้ว่าเขาเป็นอะไร. เนื้อหนังมังสาเขาก็ไม่ได้ว่าอะไร. เขาไม่ได้ว่าเขาเป็นเนื้อ, เขาไม่ได้ว่าเขาเป็นหนัง. เขาอยู่เฉยๆ หมด. ถามดูซี. เขารับรองไหม. เปล่าทั้งนั้นแหละ. เขาไม่รับรองอะไรสักอย่าง.

นี่แหละผู้ปฏิบัติจะออกจากทุกข์ได้ก็เพราะมาเห็นสมมตินี่แหละ.

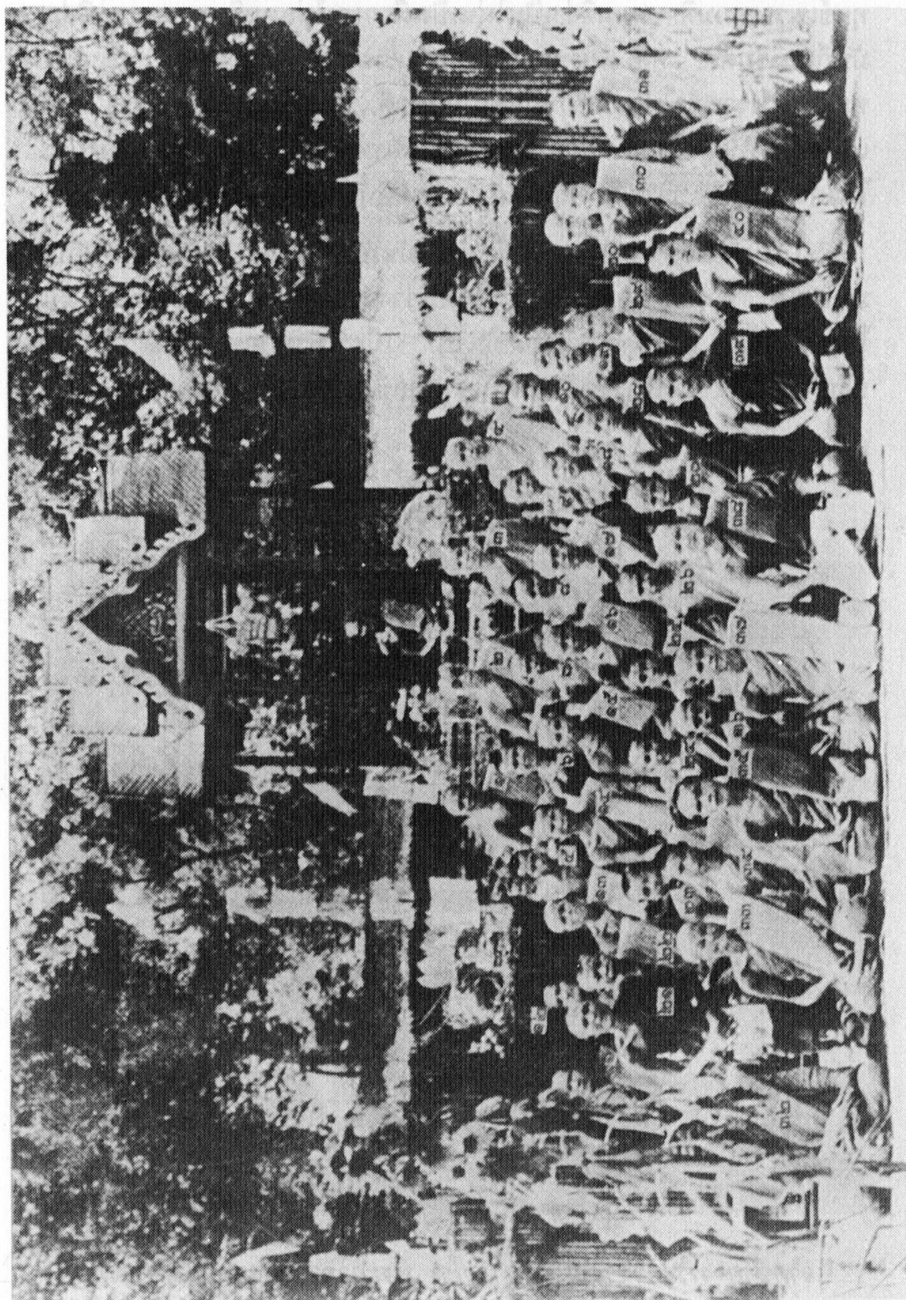
ทุกข์เพราะสมมติ. สมมติว่าเป็นโน่นเป็นนี่. เราไม่สมมติ, หยุดสมมติล่ะ, มันก็เป็นวิมุตติ, หลุดพ้นหมดสิ่งสาระพัดทั้งหลาย. หลุดพ้นเพราะเหตุใด. หลุดพ้นเพราะเราไม่สมมติ, มันก็เป็นวิมุตติ, วิมุตติญาณทัสสนะ. เราได้เห็นแล้วก็พ้นจากสมมติ. นี่แหละท่านจึงได้เทศนาไว้, สมุทเฉทปหานะผู้ละได้แล้ว, สมุจเฉทวิมุตติ หลุดพ้นหมดสมมติทั้งหลาย, ผู้ปฏิบัติจึงพ้นทุกข์.

ต่อไปให้เพ่งดูจิตของเรานี่หละ. มันเป็นยังไงอยู่. อย่าไปดูแห่งอื่น. มันเฉยๆ ก็ดูมันเฉยๆ มันว่างก็รู้ว่ามันว่างนะ. มันคิดโน่นมันคิดนี่, มันไปโน่นไปนี่, ก็ให้รู้เท่าสมมติว่ามันไป. เมื่อรู้เท่าทุกอย่างแล้ว, สมมติทั้งหลายไม่มี, ก็เป็นวิมุตติหลุดพ้นจากทุกข์. ให้พากันนั่งพิจารณาต่อไป.

จากซ้าย *พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร, พระอาจารย์สิงห์ ขนฺตฺยาคโม*
พระอาจารย์กงมา จิรปุญฺโญ

คณะศิษยานุศิษย์ในวันประชุมเพลิงศพ พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

ณ วัดป่าสุทธาวาส อ.เมือง จ.สกลนคร

๓๑ มกราคม ๒๔๙๓

๑. สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (พิมพ์ ธมฺมธโร)
๒. พระพรหมมุนี (ผิน สุวโจ)
๓. พระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล)
๔. พระเทพวรคุณ (อ่ำ)
๕. -
๖. พระเทพญาณวิศิษฏ์ (เติม โกสลฺโล)
๗. พระอริยคุณาธาร (เส็ง ปุสฺโส)
๘. พระธรรมบัณฑิต
๙. พระญาณวิศิษฏ์ (สิงห์ ขนฺตฺยาคโม)
๑๐. พระเทพบัณฑิต (ทองอินทร์ ถิรเสวี)
๑๑. -
๑๒. พระอาจารย์ขาว อนาลโย
๑๓. -
๑๔. พระราชสุทธาจารย์ (พรหมา โชติโก)
๑๕. พระอาจารย์เทสก์ เทสรังสี
๑๖. -
๑๗. พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร
๑๘. พระอาจารย์กว่า สุมโน
๑๙. พระอาจารย์มหาบัว ญาณสมฺปนฺโน
๒๐. หลวงพ่อขุนศักดิ์
๒๑. หลวงพ่อทองสุข
๒๒. -
๒๓. -
๒๔. พระครูอุดมธรรมคุณ (ทองสุก สุจิตฺโต)
๒๕. พระราชคุณาภรณ์
๒๖. พระอาจารย์บุญมา ฐิตเปโม
๒๗ พระอาจารย์กงมา จิรปุญฺโญ
๒๘. พระอาจารย์อ้วน
๒๙. พระอาจารย์สาม อกิญฺจโน
๓๐. พระราชวุฒาจารย์ (ดูลย์ อตุโล)
๓๑. -
๓๒. -
๓๓. พระอาจารย์เกตุ วณฺณโก
๓๔. -
๓๕. พระสุธรรมคณาจารย์ (แดง ธมฺมรกฺขิโต)
๓๖. พระครูปัญญาวราภรณ์
๓๗. พระวินัยสุนทรเมธี
๓๘. พระอาจารย์กู่ ธมฺมทินฺโน
๓๙. พระครูวุฒิวราคม (พุฒ)
๔๐. พระอาจารย์อ่อนสา สุขกาโร

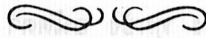

พระอาจารย์แหวน สุจิณฺโณ

สุจิณฺโณวาท

โอวาทของ

พระอาจารย์แหวน สุจิณฺโณ

กามกิเลส

กามนี้มันหมุนรอบโลก มันเป็นเจ้าโลก กามกิเลสนี้แหละที่ทำให้เกิดสงครามต่อสู้กัน เกิดก็เพราะกาม ตายก็เพราะกาม รักก็เพราะกาม ชังก็เพราะกาม

กามทุกอย่างนี้เรียกว่ากามกิเลส การต่อสู้กามกิเลสเป็นสงครามอันยิ่งใหญ่ กามกิเลสนี้ร้ายนัก มันมาทุกทิศทุกทาง ความพอใจก็คือกิเลส ความไม่พอใจก็คือกิเลส กามกิเลสนี้อุปมาเหมือนแม่น้ำ ธารน้ำน้อยใหญ่ไม่มีประมาณไหลลงสู่ทะเลไม่มีที่เต็มฉันใดก็ดี กามตัณหาที่ไม่พอดี ภวตัณหา วิภวตัณหาเป็นแหล่งก่อทุกข์ก่อความเดือดร้อนไม่มีที่สิ้นสุด ทั้งหมดอยู่ที่ใจ สุขก็อยู่ที่ใจทุกข์ก็อยู่ที่ใจ ใจนี่แหละคือตัวเหตุ ทำความพอใจให้อยู่ที่ใจนี่ หมั่นเพียรและตั้งสัจจะให้มั่น รักษาศีล รักษาตา รักษาหู รักษาตัว รักษาปาก สำรวมอินทรีย์ รักษาธาตุ ๔ ขันธ์ ๕ พิจารณาเข้าไป ตจปัญจกกรรมฐาน ๕ กายคตากรรมฐาน พิจารณาให้รู้แจ้งเห็นจริงก็จะถอนได้ พวกหมู หมา เป็ด ไก่ มันก็เสพกามกันทั่วแผ่นดิน อย่าได้ไปอัศจรรย์ มีแต่ศีล สมาธิ ปัญญา ผู้ใดรักษาศีล ภาวนาเข้าจนเกิดสมาธิแล้ว สติก็ดิ่งเข้าไปแล้ว ก็จะได้ทำจิตทำใจของตนให้บริสุทธิ์ ให้มีสติสัมปชัญญะนำคืนออกให้หมด ถ้ามีสติแล้วก็นำความผิดออกจากกายจากใจของตน อย่าหลงสมมุติทั้งหลาย มีรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อย่าเอามาหมักไว้ในใจ

กามตัณหาเปรียบเหมือนแม่น้ำไหลไปสู่ทะเลไม่รู้จักเต็มสักที อันนี้ฉันใด ความอยากของตัณหามันไม่พอ ต้องทำความพอ

จึงจะดี เราจะต้องทำใจให้ผ่องใส ตั้งอยู่ในศีล ตั้งอยู่ในทาน ตั้งอยู่ในธรรม ตั้งอยู่ในสมาธิก็ดี ทุกอย่างเราทำความพอดี ความพอใจก็นำออกเสีย ความไม่พอใจก็นำออกเสีย เวลานี้เราจะพักจิต ทำกายของเรา ทำใจของเราให้รู้แจ้งในกายในใจของเรานี้ รู้ความเป็นมา วางให้หมด วางอารมณ์ วางอดีตอนาคตทั้งปวง...ที่ใจนี่แหละ

เรื่องสังขารนี้ สังขารมันปรุง สังขารมันแต่ง มันเกิด มันแก่ มันเจ็บ มันดับ เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา วางอยู่นี่แหละ อดีตอนาคตมันก็มานี่แหละ ตัดอดีตอนาคตลงหมดจิตดิ่งอยู่ในปัจจุบัน ละในปัจจุบัน สางในปัจจุบัน ทำจิตทำใจของเราให้สว่าง ให้รู้แจ้งในมรรคในผล ในศีล สมาธิ ปัญญา เอาที่ใจนี้แหละให้มันสำเร็จขึ้นที่ใจ

เวลาปฏิบัติจริงกิเลสมันมาได้ทุกทิศทุกทาง ใจนี้มันสำคัญ เหตุมันเกิดจากใจนี้ ตั้งสัจจะจริงกาย จริงวาจา จริงใจ อย่าหลงไปตามเขา ตามอารมณ์ ละทิ้งความที่เกิดขึ้นทางตา หู จมูก ลิ้น กาย สมบัติของเจ้าพ่อเจ้าแม่ทั้งหมดนี้เป็นที่ตั้งของทาน เป็นที่ตั้งของมรรค เป็นที่ตั้งของพระนิพพาน จงละและวางให้เป็นพุทโธ ละวางหมดก็เป็นสุข ปล่อยวางก็สบาย

ตัณหา

กามกิเลสนี้แหละเป็นบ่อเกิดแห่งการฆ่ากันตาย ชิงดีชิงเด่น กิเลสตัวเดียวทำให้เกิดการต่อสู้ แย่งชิง ความรัก ความชังจะบังเกิดขึ้นในใจก็เพราะกาม สอนให้พิจารณาถึงสังขารร่างกาย พิจารณาเข้าไปถึง เกศา โลมา นะขา ทันตา ตะโจ ตจปัญจกกรรมฐาน ๕ กายคตากรรมฐาน เป็นฐานที่ตั้งของกาม ทุกข์เกิดอยู่ที่นี่ สมุทัยก็เกิดอยู่ที่นี่ น้อมเข้า ขันธ์ทั้ง ๕ ธาตุทั้ง ๔ ดิน น้ำ ลม ไฟ พิจารณากำหนดเข้าไปแล้วจะเห็นว่ากามนั้นเป็นของไม่อัศจรรย์ อย่าได้หลงในรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ทำใจให้บริสุทธิ์ ทำกายให้บริสุทธิ์ ให้ถึงฐิติภูตํ นั่นแหละกามตัณหาก็จะหมดไป

ละ วาง ถอนที่ใจ

เอาพุทหายใจเข้า โธหายใจออก จะเอาพุทโธเป็นมรรคของใจ หรือเป็นอารมณ์ของใจก็ได้ เอาน้อยๆ แต่ทำให้มาก อาศัยความหมั่นความเพียร ให้จริงวาจา จริงใจ ให้มีขันติบารมี อดทนทางกาย อดทนทางวาจา อดทนทางใจ

ความอดกลั้นเป็นบารมีธรรมอย่างเอก อาศัยความเพียร ละกายทุจริต ละวจีทุจริต ละมโนทุจริต ละให้หมด เอาศีลระวังตา หู จมูก ลิ้น กาย อินทรีย์ทั้ง ๕ อย่างนี้สำคัญ ตานี้เห็นรูป เกิดความพอใจก็ดี ไม่พอใจก็ดี รูปที่มีวิญญาณก็ตาม ไม่มีวิญญาณก็ตาม เอาศีลนั่นแหละเอาออกจากจิตจากใจของเรา ทำใจของเราให้สว่าง รักษาหู เสียงมาทางหู เกิดความพอใจก็ดี ไม่พอใจก็ดี นำออกให้หมด เอาศีลนั่นแหละนำออกให้หมด

กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา เปรียบเหมือนแม่น้ำธารน้ำน้อยใหญ่ไม่มีประมาณไหลลงสู่ทะเล ไม่มีที่เต็มฉันใด กามตัณหาที่ไม่พอดี ภวตัณหา วิภวตัณหา เป็นแหล่งก่อทุกข์ก่อความเดือดร้อนไม่มีที่สิ้นสุด

ทำความพอใจให้มีขึ้นในใจ อย่าดื่มสุรายาเมา การดื่มสุรายาเมาเป็นการทำลายสมบัติของเจ้าพ่อเจ้าแม่ ก้อนนะ ก้อนโมนี้เป็นที่ตั้งของศีล เป็นที่ตั้งของธรรม เป็นที่ตั้งของมรรคของผล การเรียนวิชาฝ่ายโลกก็อาศัยก้อนนี้แหละ การจะรักษาศีลให้ทานก็เอาสมบัติของเจ้าพ่อเจ้าแม่นี้แหละ การบำเพ็ญบุญกุศลก็เอาสมบัติของเจ้าพ่อเจ้าแม่นี้แหละเป็นที่ตั้ง

ความโกรธ ความหลง อกุศลธรรมเมาทั้งหลาย เมื่อเกิดขึ้น เรานั่นแหละเดือดร้อน เพราะฉะนั้นละให้หมด ทำใจของตนให้ผ่องใส เอาใจละ เอาใจวาง เอาใจถอน ละออก วางออก ถอนออก จากจิตจากใจของเรานี้ ใจของเราแต่งเอาได้ แต่งให้เป็นบุญก็แต่งได้ แต่งให้เป็นศีลก็แต่งได้ ให้ตั้งอยู่ในพระไตรสรณคมน์จนตลอดชีวิต ตั้งอยู่ในกุศลกรรมบถ ๑๐ รักษากาย วาจา ใจ ให้บริสุทธิ์ ตั้งอยู่ในสุจริตธรรม ตั้งอยู่ในศีล ๕ ทำตนของตนให้เรียบร้อย

การสละออกจากใจ

จาโค ปฏินิสฺสคฺโค สละคืนถอนออกจากใจนี้เสีย

คนเรามันรักสุข เกลียดทุกข์นี่ หนักก็หนักอยู่ตรงนี้แหละ ไม่รับความจริง

เราเกิดมา นินทา สรรเสริญก็ดี อย่าไปรับเอามาหมักไว้ในใจ ปล่อยผ่านไปเสีย

ความรัก ความชัง ความโลภ ความหลง เกิดขึ้นก็เพราะกิเลสมันเสวนากันอยู่ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหาทั้งหลายก็ไหลมาจากเหตุ ให้ละเสียให้หมด วางเสียให้หมด ให้ตั้งอยู่ในศีล ตั้งอยู่ในทาน ตั้งอยู่ในการบำเพ็ญกุศล ละบาปทางกาย ทางวาจา ทางใจ บาปอันใดยังอยู่ให้ละเสียให้หมด กายทุจริต วาจาทุจริต ใจทุจริต นำออกให้หมด แล้วรักษากายสุจริต วาจาสุจริต ใจสุจริตไว้ เมื่อนำทุจริตออกหมดแล้วจะเหลือแต่สุจริตธรรมตั้งอยู่ในศีล กายก็เป็นศีล วาจาก็เป็นศีล ใจก็เป็นศีล เป็นธรรม เป็นมรรค เป็นผล ตั้งขึ้นในจิตในใจ ละ วางทุจริตธรรม สุจริตธรรมตั้งอยู่แล้วจิตก็เบาสบาย อดีตที่ล่วงไปแล้วยังหอบเอามาหมักไว้ในใจก็เดือดร้อน ต้องเอาศีลนั่นแหละนำออกให้หมด

การละอารมณ์

มรณาตัวนี้ตัวเดียว ทั้งโลกเต็มแผ่นดินนี้ มีแต่มรณาทั้งนั้น เราก็คนหนึ่ง เราเกิดมาแล้ว มันต้องมีความแก่ ความเจ็บ ความตาย ทุกรูปทุกนาม มันเป็นกงจักรใหญ่ ให้มนุษย์และสัตว์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย อยู่ในโลกอันนี้ ในไตรโลกทั้งสามนี้แหละ ไม่พ้นไปสักที

ตัดอดีตอนาคตเป็นอันเดียวกัน อดีตอนาคตมีมาแต่ดึกดำบรรพ์ ทำดีก็ดี ทำร้ายก็ดี มุ่งอยู่ที่กามตัณหานี่แหละ ความพอใจก็ตัณหา ความไม่พอใจก็ตัณหา ภวตัณหาก็ดี วิภวตัณหาก็ดี ทั้งสามนี้เหล่านี้ ละให้สิ้น มันเกิดขึ้นในใจก็นำออกจากจิตจากใจของตนเสีย

ศีลห้า อยู่ที่ขาสอง แขนสอง หัวหนึ่ง รูป เสียง กลิ่น รส กามารมณ์ทั้ง ๕ ปล่อยให้ผ่านไปผ่านมา ดีก็ไม่ว่า ไม่ดีก็ไม่ว่า เรื่องราวเต็มโลก เต็มบ้านเต็มเมือง เราก็วางเสีย ละเสีย ละอยู่ที่กาย ที่ใจตนนี่แหละ อย่าไปละที่อื่น การหอบอดีตและอนาคตมาสุมไว้ในใจ ก็เป็นทุกข์ ตัดออกให้หมด หูของเรา ตาของเรา จมูกของเราก็เป็นปกติอยู่แล้ว รูป เสียง กลิ่น รส กามารมณ์อันนั้นต่างหาก ปล่อยให้เขาผ่านไปผ่านมา อย่าเอาหมักไว้ในใจ ใจของเราก็ไม่ได้ไปไหน มันก็ตั้งอยู่เป็นปกติอยู่แล้ว เราก็ตัดอื่นๆที่ผ่านไปผ่านมาออกเสีย ทำใจของเราให้สงบมันก็ต้องวางหมด ตา หู จมูก ลิ้น กาย ทั้งอดีตอนาคตอันใดที่ได้ยินมาพอแล้ว ได้เห็นมาพอแล้ว อยู่ทางโลกก็ดี อยู่คนเดียวก็ดี อันใดก็ดี วางอยู่ที่นี่แหละ ละอยู่ที่นี่แหละ ความหลงก็พอแล้ว โลภก็พอแล้ว โกรธก็พอแล้ว ความโศก ความเศร้า กิเลส ตัณหา ความพอใจ ความไม่พอใจ ก็ตัณหาแหละ ละมันเสีย

ธรรมมา ธรรมเมา

อดีตเป็นธรรมเมา อนาคตเป็นธรรมเมา จิตดิ่งอยู่ในปัจจุบัน รู้ในปัจจุบัน ละในปัจจุบัน ตัดตัณหา ตัดกิเลส ตัดมานะทิฐิ ตัดความยึดมั่นถือมั่นของตนให้เสร็จลงก็สงบได้

อดีตมันล่วงไปแล้วไม่ต้องคำนึงถึง ถือเอาบุญเอาบาปในปัจจุบัน เราทำบุญทำบาป บุญบาปอันนี้แหละพาหมุนไปในปัจจุบัน อดีตผ่านไปแล้ว เป็นมาแล้วอย่าไปคำนึงถึงเอามาเป็นอารมณ์ อดีต อนาคตตัดออกให้หมด "อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ" ตนแลเป็นที่พึ่งของตน ให้ตั้งอยู่ในพระไตรสรณคมน์ตลอดชีวิต

เอาพุทโธเป็นมรรคเป็นอารมณ์ของใจ มีพุทโธ ธัมโม สังโฆเป็นอารมณ์ของใจ อย่าให้เป็นธรรมเมา เมาคิด เมาอ่าน เมาอดีต เมาอนาคต ใช้การไม่ได้ **ตัดอดีต อนาคตลงให้หมด จิตดิ่งอยู่ในปัจจุบัน รู้ในปัจจุบัน ละในปัจจุบัน วางในปัจจุบัน แจ้งอยู่ในปัจจุบัน** ตั้งความสัตย์ลงไปว่า เวลานี้เราทำจิตทำใจให้สงบ อย่าไปคิด อดีต อนาคต ผ่านไปแล้ว เอาปัจจุบันนี้แหละเป็นที่ตั้ง

อายตนะภายในกับอายตนะภายนอก

เอาความอดกลั้นเป็นบารมีธรรม อาศัยความเพียร ละกายทุจริต ละวจีทุจริต ละมโนทุจริต เอาอายตนะภายใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย เป็นเครื่องกั้นโดยตั้งความสัตย์เข้า ให้จริงกาย จริงวาจา จริงใจ อดทนทั้งกาย อดทนทั้งวาจา อดทนทั้งใจ ละบาปทางกาย ละบาปทางวาจา ละบาปทางใจให้หมดก็จะเป็นสุข ใจตั้งอยู่ในคุณของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ รักษากรรมบถ ศีล รักษากาย วาจา ใจให้บริสุทธิ์ ตั้งมั่นอยู่ในศีล ๕ ศีล ๘ รักษาตา หู จมูก ลิ้น กาย ให้หมดจด

กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา เปรียบเสมือนแม่น้ำไหลลงสู่ทะเลไม่มีที่เต็มฉันใด กามตัณหาที่ไม่พอก็ดี ภวตัณหา วิภวตัณหา เป็นแหล่งก่อให้เกิดทุกข์ ก่อความเดือดร้อนไม่มีที่สิ้นสุด จนธาตุ ๔ ขันธ์ ๕ แตกดับนั่นแหละจึงจะหลุดพ้นจากตัณหาเหล่านี้ **ให้ตั้งอยู่ในศีล อดีตที่ล่วงมาแล้วอย่าไปคำนึงมาเป็นอารมณ์** ตัดอดีต อนาคตลงให้หมด อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ แปลว่า ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ให้ตั้งอยู่ในพระไตรสรณคมน์ตลอดชีวิต นั่นแหละจึงจะหลุดพ้นจากตัณหาทั้งปวง

ของเก่าปกปิดความจริง

การเจริญภาวนาโดยยึดเอาอายตนะภายใน ๖ อย่าง มาเป็นอารมณ์ เพื่อทำให้ใจสงบ การพิจารณาต้องน้อมนำเข้ามาสู่ภายใน พิจารณาให้รู้แจ้ง เห็นจริง เมื่อรู้แจ้งเห็นจริงแล้ว มันก็วางเอง หลวงปู่มั่นได้กล่าวว่า "เหตุก็ของเก่านี้แหละ แต่ไม่รู้ว่าของเก่า" ของเก่านี้ได้แก่ขา แขน ตา หู จมูก ลิ้น กาย เมื่อเวลาปฏิบัติภาวนาก็ให้พิจารณาอันนี้แหละให้รู้แจ้งภายในจึงจะไปนิพพานได้ นักปฏิบัติต้องพิจารณาตรงที่ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ ให้พิจารณากาย พิจารณาใจ ให้เห็นให้เกิดความเบื่อหน่าย ผู้ปฏิบัติต้องน้อมเข้าหาสมมุติ ให้เกิดเป็นวิมุตติ (ความหลุดพ้น) พิจารณาให้รู้แจ้ง สมมุติให้เกิดเป็นวิมุตติ ให้รู้ถึง**ของเก่าซึ่งไม่จีรังยั่งยืน จะต้องผุเน่า เปื่อยไปในที่สุด**

ต้องน้อมเข้ามาสู่ใจ

ให้รักษาพระไตรสรณาคมน์ให้แน่นหนา รักษาพระไตร–สรณาคมน์ให้ตลอดชีวิต รักษากาย วาจา ใจให้บริสุทธิ์อย่าลืมตัว เอาใจนี้แหละเป็นผู้รู้ ให้พิจารณา กาย ใจนี้ให้รู้แจ้ง ใจเป็นตัวเหตุ เอาใจนี่แหละเป็นผู้เห็น เอาใจนี่แหละเป็นผู้ละ เป็นผู้วาง เอาใจนี่แหละเป็นผู้ถอน ถอนทุกสิ่งทุกอย่าง ถอนกิเลส ถอนอยู่ที่ใจนี้แหละ ละอยู่ที่ใจนี้แหละ เอาศีลนี่แหละนำออกให้หมด

อดีต อนาคตของตนต้องละให้หมด อดีต อนาคตมันมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ ตัดอดีตอนาคตแล้วจิตดิ่งอยู่ในปัจจุบัน รู้อยู่ในปัจจุบัน ละอยู่ในปัจจุบัน สางอยู่ในปัจจุบัน จึงเป็นพุทโธ จึงเป็นธัมโม น้อมเข้ามาหาใจนี้ กำหนดอยู่ทุกแห่งทุกหน กำหนดไว้ให้รู้ใจของตน อุปาทานทั้ง ๕ อนิจจังทั้ง ๕ ทุกขังทั้ง ๕ อนัตตาทั้ง ๕ ก็เกิดมาจากใจนี้แหละ วางเสียให้หมด นิจจังตั้งอยู่คงที่เที่ยงอยู่ อนัตตาทั้ง ๕ วางหมดแล้ว อัตตาตั้งอยู่ภายในรู้แจ้งอยู่ เราอาศัยอนัตตาอยู่ตลอดไป พิจารณาตจปัญจกกรรมฐาน ๕ กายคตากรรมฐาน มีเวลาโอกาสนั่งทำความสงบกำหนดทุกข์เอาจนรู้ รู้เหตุรู้ผล รู้เหตุว่านี่นำทุกข์มาให้เสมอ พิจารณาใจให้รู้แจ้งเป็นจุดแล้วค่อยขยายออกไป กำหนดทุกข์เอาจนรู้ รู้เหตุ รู้ผล รู้เท่าเหตุ เหตุดับ ปัจจัยทั้งหลายก็ดับ อวิชชาความมืดก็ดับ ต้องหมั่นรักษาใจนี่แหละ ศีลก็บัญญัติลงที่ใจนี่แหละ สมาธิก็ดี ปัญญาก็ดี บัญญัติลงในใจในกายนี้แหละ สองอย่างเท่านี้ รู้ทางกายก็วางได้หมด รู้ทางกายมันก็รวมเข้ามา มาในใจนี่ คิดดี คิดชั่วก็ใจนี่แหละ ปฏิบัติกายวาจาใจให้รู้แจ้งเห็นจริง เกิดขึ้นในดวงจิต เจตนาเป็นตัวกรรมบุญ เจตนาเป็นตัวกรรมบาป น้อมเข้ามาหาที่ฐานมัน...ตั้งอยู่ที่ฐาน...อาศัยความเพียรทำให้มาก ทำใจให้บริสุทธิ์ อันใดมันขัดข้องในใจนี้ จาโค ปฏินิสฺสคฺโค สละคืนเสีย

การบำเพ็ญต้องปฏิบัติเรื่อย เวลามีโอกาสก็ต้องทำ ตั้งสัจจะจริงกาย จริงวาจา จริงใจ ขันติบารมี อดทั้งกาย อดทั้งวาจา อดทั้งใจ ตีติกขะอดกลั้นทนทานเป็นบารมีอย่างเอก ส่วนบารมีก่อสร้างนั้นมาแต่อดีตชาตินับอเนกอนันต์ ตา หู จมูก ลิ้น กาย สมบูรณ์ บริบูรณ์ เป็นบุรุษสตรีสมบูรณ์แล้ว อันใดก็บารมีมาส่งให้ทุกสิ่งทุกอย่างตามนั้น

อดีตาธรรมเมา อนาคตาธรรมเมา อดีตก็เป็นธรรมเมา อนาคตก็เป็นธรรมเมา จิตดิ่งอยู่ในปัจจุบัน รู้อยู่ในปัจจุบัน ละอยู่ในปัจจุบันนี้ จึงเป็นพุทโธ จึงเป็นธัมโม ปัจจุบันก็พอแล้วอดีตไม่ต้องคำนึงถึง ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย...วัน คืน เดือน ปี สิ้นไป หมดไป อายุของเราก็สิ้นไป หมดไป หมั่นบำเพ็ญจิต บำเพ็ญทาน รักษาศีล ภาวนา ใช้นะกับโมของเรา เรื่อยๆไป

...มองดูท้องฟ้า เห็นดวงดาวเต็มไปหมด การเกิด การตาย ไม่รู้ว่าอีกเท่าไร เกิดแล้วตาย...เกิดแล้วตาย...

กายเป็นที่เกิดของธรรม

อริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ทุกข์คือความทุกข์ทั้งหลายทั้งปวง สมุทัยคือเหตุแห่งทุกข์ ตัณหามักจะเกิดในปัจจุบัน เกิดขึ้นทางกาย เกิดขึ้นทางวาจา เกิดขึ้นทางใจ สังขารกับสมุทัยนี้เป็นอันเดียวกัน เวลากำหนดจิตเข้าไปจึงเห็นนึกถึงภาพคนนั้นคนนี้จนนอนไม่หลับ ทุกข์ก็เกิดขึ้นตรงนี้ สมุทัยก็เกิดขึ้นตรงนี้ นิโรธความดับทุกข์ก็เกิดอยู่ที่นี่เหมือนกัน เกิดอยู่ที่นี่ทั้งหมดไม่ได้เกิดจากที่อื่น แต่เมื่อเกิดขึ้นแล้วพิจารณาให้รู้แจ้ง ตั้งอยู่ในศีล ตั้งอยู่ในธรรม **ศีลคือการนำความชั่วออกจากกายจากใจของตน นำความผิดออกจากกายจากใจของตน เป็นที่ตั้งของมรรค เป็นหนทางที่จะทำให้ความทุกข์ทั้งหลายสิ้นสุดไป ให้รู้เหตุของความทุกข์ ทางดับทุกข์ทั้งหลายทั้งปวง**

สติ

สติที่รู้เท่าทัน คิดขึ้นเรื่องใดก็ดับ คิดท่าใดก็ดับถ้ามีสติ พร้อมกับปรุงขึ้นดับปรุงขึ้นดับ เรียกว่าสติพร้อมกัน คิดไปก็หลงไปลืมไปแปลว่าไม่มีสติ ถ้ามีสติแล้วคิดขึ้นร้ายก็ดี คิดดีก็ดี รู้พร้อมกันนั่นแหละ สติรู้พร้อมกันดับลงทันทีนั่นแหละ ตัวสตินี่สำคัญถ้ามีสติก็มีปัญญาพร้อมกัน คิดขึ้นรู้พร้อม คิดดีก็ตาม คิดชั่วก็ตาม หลงก็ตาม โกรธก็ตาม คิดขึ้นแล้วมีสติมัน

ก็ดับไปทันทีไม่ต้องไปคุมมัน มีสติแล้วจะมีปัญญา เมื่อไม่มีสติก็จะเผลอ เผลอแล้วก็จะหลงไป...ตัวสติครั้นเกิดขึ้นพร้อมกันทุกๆเมื่อแล้ว เมื่อเวลามันเกิดขึ้นพร้อมกันคราวใดจะดับพร้อมๆกัน ถ้าไม่มีสติก็จะไม่ดับ

ไม่มีสติ ไม่มีปัญญา ไม่มีความเพียรจะเอาแต่ความสำเร็จให้ได้เหลวไหลไปเสีย เมื่อมีสติก็ต้องมีความเพียร ความเพียรนั้นต้องรู้จักปฏิบัติเหมือนกัน ถ้าไม่รู้จักปฏิบัติก็เพียรผิดไป ความเพียรกับความมีสติคืออันเดียวกัน **มีสติแล้วใจก็ผ่องใสเบิกบานไม่หลงไม่ลืม คิดอย่างไรขึ้นมันก็จะดับลงไปพร้อมกับความคิดขึ้นนึกขึ้น ตัวสติจึงสำคัญยิ่งนัก**

พระอาจารย์เทสก์ เทสรังสี เยี่ยมพระอาจารย์แหวน สุจิณฺโณ
ณ วัดดอยแม่ปั๋ง จ.เชียงใหม่ พ.ศ. ๒๕๒๑

พระอาจารย์ตื้อ อจลธมฺโม

หัวใจของพระพุทธศาสนา

พระธรรมเทศนา ของ

พระอาจารย์ตื้อ อจลธมฺโม

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ
นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ
นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

จิตดวงเดียวแสดงเป็นสี่ดวง พระโสดามรรคก็จิตดวงเดียว พระสกิทาคามิมรรคก็จิตดวงเดียว พระอรหันตมรรคก็จิตดวงเดียว ที่ว่าเป็นสี่นี้ว่าตามธาตุ ตามวิญญาณ ธาตุก็สี่ได้ชื่อว่า จิตตานุปัสสนากับจิตแยกออกจากกันไม่ได้ หูกับจิตแยกออกจากกันไม่ได้ ส่วนตาไม่ใช่จิตเรียกว่าวิญญาณตา หูก็ไม่ใช่จิตเรียกว่าวิญญาณหู จมูกก็ไม่ใช่จิตเรียกว่าวิญญาณจมูก ปากก็ไม่ใช่จิตเรียกว่าวิญญาณปาก จิตเราจะไปไหนไปทำบุญหรือทำบาปก็ต้องอาศัยวิญญาณตา จะดูรูปก็ต้องอาศัยตา จะฟังเสียงร้องรำทำเพลงเพื่อให้เพลิดเพลินก็ต้องอาศัยวิญญาณหูเป็นผู้ฟังว่าจะเพราะพริ้งเพียงไร จิตเป็นผู้รู้จะดมกลิ่นเหม็นกลิ่นหอมจิตเป็นผู้รู้ จึงใส่ชื่อว่า **"จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานัง"** ตากับจิตออกจากกันไม่ได้ ตายเมื่อใดพ้นเมื่อนั้นนี้แหละท่านทั้งหลาย

๑. จิตไม่ฆ่าสัตว์ จิตนั้นก็เป็นโสดาจิต เป็นสกิทาคาจิต เป็นอนาคาจิต เป็นอรหันตจิต ก็เป็นพระพุทโธจิตดวงเดียว

๒. จิตไม่ลักทรัพย์ จิตนั้นก็เป็นพระโสดา เป็นพระสกิทาคา เป็นพระอนาคา เป็นพระอรหันตา

๓. จิตออกบวชขาดจากผัวจากเมีย จิตนั้นก็เป็นพระโสดา เป็นพระสกิทาคา เป็นพระอนาคา เป็นพระอรหันตา

๔. จิตไม่ขี้ปดไม่กล่าวมุสาวาท จิตนั้นก็เป็นพระโสดา เป็นพระ

สกิทาคา เป็นพระอนาคา เป็นพระอรหันตา

๕. จิตไม่กินเหล้า จิตก็เป็นพระโสดา เป็นพระสกิทาคา เป็นพระอนาคา เป็นพระอรหันตา

อันนี้อธิบายเป็นพระสูตร ขอให้นักธรรมนักกัมมัฏฐานจงดูทุกพระองค์เถิด จะอธิบายเป็นพระปรมัตถ์อยู่ที่หัวใจของเราทุกคน

๑. จิตไม่ฆ่าสัตว์ จิตก็เป็นศีล จิตก็เป็นฌาน จิตก็เป็นนิพพานอยู่ที่ใจของเราทุกคนพระองค์

๒. จิตไม่ลักทรัพย์ จิตก็เป็นศีล จิตก็เป็นฌาน จิตก็เป็นนิพพานอยู่ที่ใจของเราทุกคนทุกพระองค์

๓. จิตออกบวชขาดจากผัวจากเมีย จิตก็เป็นศีล จิตก็เป็นฌาน จิตก็เป็นนิพพานอยู่ที่ใจของเราทุกคนทุกพระองค์

๔. จิตไม่ขี้ปด (มุสาวาท) จิตก็เป็นศีล จิตก็เป็นฌาน จิตก็เป็นนิพพาน อยู่ที่ใจของเราทุกคนทุกพระองค์

๕. จิตไม่กินเหล้า จิตก็เป็นศีล จิตก็เป็นฌาน จิตก็เป็นนิพพานอยู่ที่ใจของเราทุกคนทุกพระองคื

พุทโธเป็นศีล พุทโธเป็นฌาน พุทโธเป็นนิพพาน อยู่ที่ใจของเราทุกคนทุกพระองค์

ธัมโมเป็นศีล ธัมโมเป็นฌาน ธัมโมเป็นนิพพาน อยู่ที่ใจของเราทุกคนทุกพระองค์

สังโฆเป็นศีล สังโฆเป็นฌาน สังโฆเป็นนิพพาน อยู่ที่ใจของเราทุกคนทุกพระองค์

กรุณาเป็นศีล กรุณาเป็นฌาน กรุณาเป็นนิพพาน อยู่ที่ใจของเราทุกคนทุกพระองค์

มุทิตาเป็นศีล มุทิตาเป็นฌาน มุทิตาเป็นนิพพาน อยู่ที่ใจของเราทุกคนทุกพระองค์

เมตตาเป็นศีล เมตตาเป็นฌาน เมตตาเป็นนิพพาน อยู่ที่ใจของเราทุกคนทุกพระองค์

อุเบกขาเป็นศีล อุเบกขาเป็นฌาน อุเบกขาเป็นนิพพาน อยู่ที่ใจของเราทุกคนทุกพระองค์

จิตมีรูปไม่รักรูป จิตก็เป็นศีล จิตเป็นฌาน จิตเป็นนิพพาน อยู่ที่ใจของเราทุกคนทุกพระองค์

จิตมีสัญญาไม่รักสัญญา จิตก็เป็นศีล จิตเป็นฌาน จิตเป็นนิพพาน อยู่ที่ใจของเราทุกคนทุกพระองค์

พระองค์เจ้าพระคุณคือใคร เจ้าพ่อของเราเจ้าแม่ของเรา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราทุกคนเกิดจากเจ้าคุณพ่อหมายถึงพระสุทโธทนะ เจ้าคุณแม่หมายถึงพระนางเจ้าสิริมหามายา เป็นที่เกิดธรรมะอันประเสริฐสูงสุดวิเศษอยู่ที่ใจของเราอันเกิดมาจากพระบิดาพระมารดา ถ้าใครเชื่อเอาหมูเป็นเมียปีกุนแปลว่าหมู หมูดีกว่ามนุษย์ มนุษย์สู้หมูไม่ได้ หมูดีกว่ามนุษย์ ขาหมูมนุษย์กิน แต่ขามนุษย์ไม่มีใครกิน หำหมูมนุษย์กินแต่หำมนุษย์ไม่มีใครกิน หีหมูมนุษย์กินหีมนุษย์ไม่มีใครกิน หีหมูคนปากไม่ชัด (คือคนลิ้นไก่สั้นและพูดอ้อแอ้) กินแล้วจะดีขึ้น น้ำมันหมูเป็นสินค้าทั่วราชอาณาจักรไทยเป็นอาหารทั่วไปไม่เลือกชาติไหนกินกันทั้งนั้น แต่น้ำมันมนุษย์ไม่มีใครกิน ขี้หมูเอามาทำปุ๋ยใส่ในนาใส่ผักใส่สวนได้ทั้งนั้น แต่ขี้มนุษย์ไม่มีใครต้องการ หัวหมูตับหมูมนุษย์กิน หัวคนตายไม่มีใครกิน หัวหมูจมูกหมูลิ้นหมูมันสมองหมูต้มกินได้ทุกชาติ ปากคนลิ้นคนมันสมองคนหัวคนไม่มีใครกินแต่ไส้หมูทำเป็นไส้กรอกกินได้ ตับหมูพุงหมูกินได้ แต่ตับคนไส้คนพุงคนไม่มีใครกิน ขนหมูเป็นสินค้าทำแปรงทาสีได้ทั่วไปแต่ขนผมของมนุษย์ตัดทิ้งเสียเปล่าๆ ไม่มีใครต้องการ ผมของอุบาสกต้องตัดเดือนละครั้งสองครั้งเสียเงินครั้งละ ๔-๕ บาท ยิ่งเป็นผมของเจ้านายก็แพงยิ่งขึ้นไปกว่านี้แล้วก็ค่าน้ำมันเดือนละขวด เมื่อจะหมดบุญก็ต้องเสียเงินหลายพันบาทเมื่อตายไปไฟกินหมด นี้แหละนักธรรมนักกัมมัฏฐานทั้งหลาย ข้าพเจ้าพระอาจารย์ตื้อหรือหลวงปู่ตื้อขอถวายปัญญาวิปัสสนาญาณไว้แสดงให้ทั่วถึงกัน มีเจ้านาย ข้าราชการ อุบาสก อุบาสิกา เป็นต้น ถ้าไม่จริงอย่างหลวงปู่ว่า ขอให้อมขี้มาเป่าหน้าเถิด

อนึ่ง ผู้เจริญฌานให้รู้จักฌาน ถ้าไม่รู้จักฌานจะนั่งเอาฌานจนเอวหักก็ไม่ได้นิพพานตามความปรารถนา สอง ผู้เจริญฌานให้รู้จักฌานจึงจะได้นิพพาน เพราะฌานกับนิพพานเป็นของคู่กัน จะแยกออกจากกันไม่ได้เหมือนเดือนกับดาว เดือนอยู่ที่ไหนดาวอยู่ที่นั่น ที่ว่าการไม่รู้จักฌานไม่รู้จัก

นิพพานเป็นอาการของจิต เรียกว่า **"โลกิยจิต"** สอง โลกุตตรจิต จิตจะรู้จักฌาน พระโสดาผลเป็นฌานที่หนึ่ง

พระสกิทาคามิมรรค พระสกิทาคามิผล เป็นฌานที่สอง

พระอนาคามิมรรค พระอนาคามิผล เป็นฌานที่สาม

พระอรหันตมรรค พระอรหันตผล เป็นฌานที่สี่

ฌานที่เป็นอยู่นี้เป็นที่อยู่ของพระพุทธเจ้า พระนิพพานได้แก่ใจของพระพุทธเจ้า พระอรหันตเจ้า นั้นแลฌานเหมือนเค้าต้นของผม (เกศา) นิพพานเหมือนเส้นผมนั้นแลจึงจะสมสะวะนะ

ที่หนึ่ง บริกรรม "พุทโธ" เป็นศีล "พุทโธ" เป็นฌาน "พุทโธ" เป็นนิพพาน

ที่สอง อุปจาระเป็นที่อยู่ของจิต ธัมโมเป็นศีล ธัมโมเป็นฌาน ธัมโมก็เป็นนิพพาน

ที่สาม สังโฆเป็นศีล สังโฆเป็นฌาน สังโฆเป็นนิพพาน

ที่สี่ อนุโลมฌาน จงดูลมหายใจเข้าออก โทสะ ใจอย่าได้ขี่ใจโมหะใจขี่ทิฐิก็หมดไป ใจขี่โทสะใจก็เป็นอรหันต์ ใจขี่โมหะใจก็เป็นอรหันต์ ใจขี่ทิฐิก็เป็นอรหันต์

ที่ห้า โคตะ อยู่ในรูปไม่ผิดรูป อยู่ในเวทนาไม่ผิดเวทนา อยู่ในสัญญา ไม่ผิดสัญญา อยู่ในสังขารไม่ผิดสังขาร อยู่ในวิญญาณไม่ผิดวิญญาณ ใจเราก็เป็นพระนิพพาน

ที่หก โสดามรรคก็ใจ โสดาผลก็ใจ สกิทาคามิมรรคก็ใจ สกิทาคามิผลก็ใจ อนาคามิมรรคก็ใจ อนาคามิผลก็ใจ อรหันตมรรคก็ใจ อรหันตผลก็ใจ ละอุปาทิเสสนิพพาน กิเลสขาดจากสันดานหมดไป โมหะกิเลสหมดไป ทิฐิกิเลสหมดไป ยังเหลือแต่ใจสะอาดปราศจากกิเลสเหมือนพระจันทร์เดินอยู่บนท้องฟ้านภากาศไม่มีอะไรจะทำลายได้ วาโยธาตุ แปลว่า ลมจากทิศทั้ง ๔ จะทำลายพระจันทร์ไม่ได้ ลมก็เป็นลมพระจันทร์ไม่แตกไม่ดับ พระจันทร์ก็อยู่อย่างนั้นแหละ อาโปธาตุ แปลว่า น้ำฝนตกลงมาเม็ดเล็กเม็ดน้อยเม็ดใหญ่จะทำลายพระจันทร์ไม่ได้ เปรียบเหมือนที่เราเห็นกันอยู่ทุกวันนี้ ดังเช่นเปรียบกันได้กับใบบอน ตามธรรมดาใบบอนนั้น น้ำซำแรก

แทรกเข้าไปในใบบอนย่อมไม่ได้ ถึงฝนจะตกลงมาถูกต้องใบบอนสักเพียงไร น้ำฝนก็ไม่อาจแทรกซึมเข้าไปในใบบอนได้ฉันนั้น เพราะใบบอนไม่ดูดเอาน้ำเข้าไปเลยเหมือนดังกับพระจันทร์ พระจันทร์เดินไปเมืองม่าน (พม่า) พวกม่านทั้งหลายทั้งน้อยและใหญ่พากันกราบไหว้พระจันทร์ พระจันทร์ก็เฉยๆ ไม่รับรองลิ้นของพวกม่านมาเป็นสรณะแต่อย่างไร ไปเมืองมอญพระจันทร์ก็เฉยเสีย พวกมอญจะติฉินนินทาด่าว่าสิ้นทั้งบ้านเมืองมอญ พระจันทร์ก็เฉยเสีย นี้แหละนักธรรมนักกัมมัฏฐาน เจ้าทั้งหลายจึงเรียกได้ว่า **"จบพรหมจรรย์"** คือ

๑. ไม่ฆ่าสัตว์ เรียกว่า พุทธพรหมจรรย์

๒. ไม่ลักทรัพย์ เรียกว่า พุทธพรหมจรรย์

๓. ไม่เสพกาม เรียกว่า พุทธพรหมจรรย์

๔. ไม่ขี้ปด (คือกล่าวมุสาวาท) เรียกว่า พุทธพรหมจรรย์

๕. ไม่กินเหล้า (สุรา) เรียกว่า พุทธพรหมจรรย์

เปรียบเหมือนดวงพระจันทร์นั่นแหละ พระจันทร์ไม่ฆ่าสัตว์ พระจันทร์ไม่ลักทรัพย์ พระจันทร์ไม่เสพกาม พระจันทร์ไม่กล่าวมุสาวาท พระจันทร์ไม่ดื่มสุรา ก็เรียกว่า **"จบพรหมจรรย์"** (เสียงจันทร์ กับ จรรย์ ออกเสียงเหมือนกัน ท่านจึงมาเปรียบเทียบเช่นนี้) พระอรหันตเจ้าทั้งหลายนั่งก็นั่งอยู่ในนิพพาน เดินก็เดินอยู่ในนิพพาน กินก็กินอยู่ในนิพพาน แต่ขันธ์ ๕ ที่เป็นอุปาทานยังไม่ดับ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราทั้งหลายนี้จึงพาขันธ์ ๕ ของคุณตาคุณยายสะพายบาตรประกาศพระศาสนาอยู่ ๔๕ ปี เรียกว่า อุปาทิเสสะเข้าพระนิพพานพ้นจากชาติกันดารไม่ต้องมาเกิดอีกต่อไป เตสํ วูปสโม สุโข เวทนาแตกเวทนาตาย สัญญาแตกสัญญาตาย สังขารแตกสังขารตาย วิญญาณแตกวิญญาณตาย พระพุทธเจ้าโคตมะไม่ได้ฆ่ารูป รูปก็แก่เฒ่า เวทนาก็แก่เฒ่า ใจเราเท่านั้นไม่แก่เฒ่ารูปังอนิจจัง รูปเกิดขึ้นเป็นของไม่เที่ยงยักย้ายผันแปรแตกต่างกันไปมาเป็นธรรมดา จิตจะร้องขออย่างไรก็ไม่รับฟัง อกาลิโก อากาศของธาตุเขาเป็นอยู่อย่างนั้น จกฺขุนทริยํ ดูหูของเราหูมันจะเฒ่า หูมันจะตาย ห้ามหูไว้ไม่ได้ ฆานินทริยํ ดูจมูกของเรา จมูกมันจะเป็นหวัดคัดจมูก หรือเป็นริดสีดวงจมูกเราก็ห้ามไว้ไม่ได้ ชิวหินทริยํ ดูลิ้นของเรา ปากและลิ้นก็เป็นหวัดเป็น

ไอ เดินก็ไอ กินข้าวก็ไอ กินน้ำก็ไอ ไอไปไอมา อานาปาฯ เป็นภาษาบาลี ภาษาไทยเรียกว่าลม รูปก็ลม เวทนาก็ลม สัญญาก็ลม สังขารก็ลม วิญญาณก็ลม หมดแล้วก็เรียกว่าตาย มีเงินมีคำมีแก้วก็ตาย ละเสียจากเงินทองเหล่านั้น มีลูกสาวก็ตายจากลูกสาว มีลูกชายก็ตายจากลูกชาย มีผัวก็ตายจากผัว มีเมียก็ตายจากเมีย มีพ่อก็ตายจากพ่อ มีแม่ก็ตายจากแม่

ถ้าเราจะมีเงินถึงแปดหมื่น เก้าหมื่น ก็เป็นของกลางเท่านั้นที่มีในโลก เราตายเสียแล้วก็ทิ้งหมด ถ้าเมื่อเรายังไม่ตายจงมาพากันสร้างกุศลให้พอ เมื่อเราตายจากไปแล้วนั้นบุญก็จะเป็นที่พึ่งของเรา เป็นที่อาศัยของเรา บุญเกิดทางกายนั้นประการใดจะขยายให้เป็นพระสูตร อะนะวัชชานิกัมมานบุคคลเกิดมาในโลกนี้ทำการงานปราศจากโทษมีแต่ประโยชน์ทั้งชาตินี้และชาติหน้า เป็นปัจจัยแก่เราผู้สร้างบารมี หนึ่ง สร้างพระพุทธรูป สร้างพระเจดีย์ สร้างวัดวาอาราม โบสถ์ วิหาร ไว้ในพระพุทธศาสนา ผู้ใดหากได้ทำแล้ว ผู้นั้นเป็นผู้เลิศผู้ประเสริฐ ไม่เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา ฉายาวะ เปรียบเหมือนเงาที่ตามตัวเราตลอดเวลา ตามธรรมดาเรานั่ง เงาก็นั่ง เรานอน เงาก็นอน บุญกุศลที่เราสร้างเอาไว้ก็ห่อตัวใจของเราไว้ เรารับศีลห้าได้ เรานั่งเราก็นั่งในศีลห้า เรานอนเราก็นอนในศีลห้า เราเดินเราก็เดินในศีลห้า เรารับศีลแปดเราจะยืน เดิน นอน นั่งก็อยู่ในศีล เมื่อได้ **"พุทโธ"** แล้ว นั่งก็พุทโธ นอนก็พุทโธ เดินก็พุทโธ **"ธัมโม"** เมื่อได้แล้ว นั่งก็นั่งธัมโม นอนก็นอนธัมโม เดินก็เดินธัมโม **"สังโฆ"** ทั้งนั้น เตสัง ตายแล้วทิ้งหมด เกศา ผมก็ไฟไหม้หมด ทันตา-เขี้ยว ครกตำหมาก สากตำน้ำพริกไฟกินหมด ตะโจ-หนังไฟก็กินหมด มังสา-ชิ้น (เนื้อ) ก็เน่า ไฟก็กินหมด อัฐิ-กระดูกสามร้อยท่อน กระดูกแข้ง กระดูกขา กระดูกแขน กระดูกข้าง กระดูกคอ กระดูกคาง กระดูกเขี้ยว กระดูกหัว ไฟก็กินหมด ทั้งยังหัวใจ ที่อยู่ของใจ ไฟก็กินหมด อะไรๆ ไฟก็กินหมด จะเป็นของเรานั้นไม่ใช่สักอย่าง นี่แหละนักธรรมนักกัมมัฏฐานเจ้าทั้งหลาย ผู้ชายก็นักธรรม ผู้หญิงก็นักธรรม ให้หมั่นพิจารณาว่าถ้าทำบุญก็ได้บุญ ทำบาปก็ได้บาป ทำนาได้กินข้าว เอาผัวเอาเมียก็ได้ลูกชายลูกสาว ค้ำชูพระพุทธศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นี่แหละนักธรรมนักกัมมัฏฐานทั้งหลาย โอปนยิโก ให้น้อมมาดู ดูอะไร ดูใจของเราทุกคน เมื่อได้พุทโธจริง ที่อยู่ของพุทโธคือสวรรค์ ๖ มีชั้นจาตุมมหาราชิกา ชั้นดาวะ

ติงสา ชั้นยามา ชั้นตุสิตา ชั้นนิมมานรตี ชั้นปะระนิมมิตะวะสะวะตี สวรรค์ ๖ ชายพุทโธ หญิงพุทโธ อยู่ชั้นไหนได้ตามความปรารถนา พรหมปาริสัชชาถึงอกนิฏฐาพรหม ๑๖ อยู่ได้ตามปรารถนา ชายสังโฆ หญิงสังโฆ ที่อยู่ของพระสังโฆ ชั้นสุทธาวาส อนาคามิมรรค อนาคามิผล สิ้นชีพวายชนม์เข้าสู่พระนิพพาน เอตัง พุทธังสาสนันตีติฯ

พระอาจารย์ตื้อ หรือหลวงปู่ตื้อ อจลธมฺโม ที่เป็นลูกศิษย์ของท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท) วัดสุปัฏน์ พระปิยมหาราช พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้อาราธนามาอยู่ที่วัดเทพศิรินทราวาสเจริญแล้วพระองค์ที่สอง สมเด็จกรมพระสวัสดิ์ฯ ผู้ครองแผ่นดินลูกพระเจ้าพี่ แล้วจึงมอบเมืองให้พระเจ้าหลานเธอรัชกาลที่ ๖ รับแทนเป็นพระเจ้าแผ่นดินดีแล้ว จึงได้อาราธนาเจ้าคุณอุบาลีฯ และท่านย่า หลวงปู่มั่น ภูริทัตตเถระไปอยู่ที่วัดบรมนิวาส และวัดสระปทุมให้หลวงพ่ออาจารย์หนูไปอยู่ ได้ตั้งชื่อเจ้าคุณกิตติเถระ (เจ้าคุณปัญญาพิศาลเถร) เป็นเจ้าอาวาสวัดสระปทุม และท่านก็นิพพานที่นั่น ส่วนท่านอุบาลีฯ ไปนิพพานที่วัดบรมนิวาส ส่วนท่านอาจารย์มั่น นายเตียง สิริขันธ์ ไปนิมนต์มาอยู่วัดสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร เลยนิพพานที่นั่น พุทธคุณคาถาที่อาตมาได้นำมากล่าวเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา แก่พระคุณเจ้าทั้งหลาย ทั้งอุบาสก อุบาสิกา พระคุณเจ้าทุกพระองค์ขอจงอโหสิกรรมให้แก่ข้าพเจ้าเถิด ถ้าหากพระธรรมเทศนาที่ข้าพเจ้าได้อธิบายมานี้เป็นที่ถูกต้องตามพระบัญญัติไม่ขัดหลักแห่งพระสงฆ์ไทย ก็ขอให้พระคุณเจ้าทั้งหลายจงอนุโมทนาสาธุการด้วยเถิด และน้อมนำเอาพระธรรมคำสอนที่ข้าพเจ้าอธิบายมานี้แล้วนั้น ปฏิบัติลงที่กาย วาจา ที่ใจของท่านทั้งหลาย ทั้งอุบาสก อุบาสิกา *"นิพพานัง ปะระมัง สุขัง นิพพานะปัจจะโย โหตุ"*

ข้าพเจ้าจะขออธิบายถึงผู้ที่เข้าสู่พระนิพพานพ้นจากโลกกันดารไม่ต้องกลับมาเกิดอีก ซึ่งเรียกว่า *"วิมุตติสุข"* อันพ้นจากโลกนี้ พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้ให้แก่เรา นักธรรมนักกัมมัฏฐานผู้ตั้งใจเอาพระนิพพาน ให้รู้แจ้งขาดจากความสังสัย *"อุปสมานุสสติ"* ให้ระลึกถึงคุณพระนิพพาน พระนิพพานก็พักอยู่ที่ใจของเรา ใจไม่ฆ่าสัตว์ ใจก็เป็นศีล เป็นฌาน ใจก็เป็นนิพพาน ใจไม่ลักทรัพย์ ใจเป็นศีลเป็นฌาน ใจก็เป็นนิพพาน ใจออกบวช

ขาดจากผัวจากเมีย ใจเป็นศีลเป็นฌาน ใจก็เป็นนิพพาน ใจไม่ขี้ปด ใจเป็นศีล เป็นฌาน ใจก็เป็นนิพพาน ใจไม่กินข้าวเย็น ใจก็เป็นศีลเป็นฌาน ใจก็เป็นนิพพาน ใจไม่ลูบไล้ชโลมทาของหอมอย่างชาวบ้าน ใจก็เป็นศีลเป็นฌาน ใจก็เป็นนิพพาน ใจไม่เอนนอนยังที่นอนที่ภายในยัดด้วยนุ่นและสำลีอันสูงใหญ่เหมือนของพระราชามหากษัตริย์ ใจก็เป็นศีลเป็นฌาน ใจก็เป็นนิพพาน *"ชาตะรูปะรัชชะตะ"* รูปิยะหรือกระดาษเศษที่นักปราชญ์เขาทำกันออกมาใช้ทุกวันนี้ เป็นทรัพย์ของพระราชา อเมริกาเป็นผู้ทำ ช่วยประเทศไทยให้เจริญมีก็ใช้ไม่มีก็ไม่ใช้ ใจเราก็เป็นศีลเป็นฌาน ใจก็เป็นนิพพาน นี้แหละนักธรรมนักกัมมัฏฐานวิปัสสนาฌานทั้งหลาย จงรู้ด้วยใจเถิด พาลฆ่าสัตว์ไม่มีแก่ใจ พาลตีฆ้องตีกลองดีดสีตีเป่าไม่มีแก่ใจ ใจไม่พาลทาของหอมไม่มีแก่ใจ ใจไม่พาลนอนที่นอนอันยัดด้วยนุ่นและสำลีอันสูงใหญ่ไม่มีแก่ใจ พาลชาตะรูปะรัชชะตะ รูปิยะ (เงินตรา) ไม่มีแก่ใจ

ใจจึงจะเป็นนิพพาน *"เตสัง วูปะสะโม สุโข"* รูปแตกรูปตายตั้งแต่หัวถึงตีน ตั้งแต่ตีนถึงหัว ธาตุดินคือกระดูกกับเนื้อ (ชิ้น) ไม่ใช่พระนิพพาน *"เตสัง"* ธาตุน้ำ ๑๒ ไม่ใช่พระนิพพาน *"เตสัง"* สัญญาลมหายใจเข้าออก รูลม รูจมูก ลมเข้าลมออก จะห้ามลมไว้ไม่ได้ รูปากรูคอ เป็นที่อยู่ของลม รูทวารหนัก ทวารเบาถ่ายปัสสาวะ ทวารหนักถ่ายอุจจาระออก จะห้ามลมไว้ไม่ได้ *"เตสัง"* สังขารเบื้องต่ำได้แก่ ขา จะห้ามขาไว้ไม่ให้แก่ไม่ได้ สังขารท่ามกลางได้แก่ แขน บนได้แก่ศีรษะหรือหัว จะห้ามไว้ไม่ให้แก่ไม่ได้ นี่แหละนักธรรมนักกัมมัฏฐาน จิตเป็นของไม่ตาย ตัวตายนั้นคือรูป ตัวตายคือเวทนา ตัวตายคือสัญญา ตัวตายคือตัวสังขาร ตัวตายนั้นคือวิญญาณ ตัวไม่ตายได้แก่จิตที่เป็นนิพพานอสังขตธรรม ได้แก่รูปธรรม เวทนาธรรมไม่มีแก่ จิตอสังขตธาตุ เวทนาธาตุไม่มีแก่จิต อสังขตปัจจัย ใจพ้นจากรูป ใจพ้นจากสังขาร ใจไม่มีสังขาร ใจพ้นจากวิญญาณ ใจไม่มีวิญญาณ ใจก็เป็นนิพพานนั้นแหละ เมื่อใจเป็นนิพพานแล้ว ชาติความเกิดไม่มีแก่ใจ ชราความแก่ไม่มีแก่ใจ พยาธิความเจ็บไข้ตัวร้อนตัวหนาวไม่มีแก่ใจ มรณะความตายไม่มีแก่ใจ ใจก็เป็นนิพพาน พ้นจากความเกิด ความแก่ ความตาย ไม่ต้องกลับมาเกิดให้มันทุกข์มันยากลำบากในโลกนี้

ในคัมภีร์นิพพานสูตร พระอนุรุทธาจารย์องค์การเผยแพร่ที่เผา

กระดูกของพระพุทธเจ้า และแจกจ่ายพระบรมสารีริกธาตุ ๑๖ พระนคร ที่มาในเมืองไทยเราคือกรุงกัมพูชาหรือนครจำปาศักดิ์ ทางเหนือมีเมืองหลวงพระบาง เมืองเชียงขวาง เชียงคำ อูเหนือถึงเมืองเชียงรุ้ง อูใต้ถึงนครจำปาศักดิ์ แว่น (ตอน) หลวงเมืองอาภัสสระซึ่งเวลานี้อาภัสราหายกลายมาเป็นจังหวัดสกลนคร หายหนที่สองใช้ชื่อจังหวัดนครพนม ธาตุหัวอกของพระพุทธเจ้า ธาตุหัวนมก้ำซ้าย ๑๒ องค์ พระอรหันต์กัสสปะเป็นผู้นำมาบรรจุใส่ไว้ จึงตั้งชื่อว่าธาตุพนม ในสมัยพระเจ้าคะมังผู้เป็นใหญ่ในแว่น (แคว้นนี้) แปลเป็นภาษไทย นิพพานัง ปะระมัง สูญญัง รูปสูญ เวทนาก็สูญ สัญญาก็สูญ สังขารก็สูญ วิญญาณก็สูญ จิตก็ยังมีอยู่ นักขัตโตวามนุสสะโต วา เหมือนดังดาวนักขัตฤกษ์ เดือนดาวมีอยู่ในอากาศมนุษย์ผู้มีจักษุประสาทคือตา แหงนหน้าขึ้นไปในอากาศเห็นเดือนดาวเต็มอยู่ในท้องฟ้า ถึงฟ้าตั้งแต่แผ่นดินมา พระพุทธเจ้ากกุสันโธสร้างบารมีอายุยืนหกหมื่นปีเพราะท่านสร้างบารมีถึงสิบหกอสงไขยแสนมหากัป ก็ได้เข้านิพพานไปแล้ว ได้ไว้ศาสนาหกหมื่นปีเท่าอายุรวมเป็นแสนสองหมื่นปี เดือนก็ไม่ตายดาวก็ไม่ตาย ยังมีอยู่อย่างนี้ (พระพุทธเจ้าองค์ที่สองมีพระนามโกนาคะมะโน) พระพุทธเจ้ากัสสปะสร้างบารมีเจ็ดอสงไขยแสนมหากัป บารมีแก่กล้าแล้วมาเกิดในโลกนี้อายุยืนหมื่นปี ได้ไว้ศาสนาหนึ่งหมื่นปี รวมศาสนาสองหมื่นปีก็นิพพานแล้ว เดือนไม่ตายดาวไม่ตายยังมีอยู่อย่างนี้ พระพุทธเจ้าโคตมะ สร้างบารมีสี่อสงไขยแสนมหากัปมาอุบัติบังเกิดขึ้นในโลกสอนมนุษย์และเทวดา อุบาสก อุบาสิกา เอาลูกชายมาถวายเป็นลูกศิษย์ชั้นที่หนึ่ง พระยาอำมาตย์หกหมื่นสี่พันได้เป็นพระอรหันต์ชั้นที่สองสามหมื่นสามพัน ชั้นที่สามสองหมื่นสี่พัน มีกาฬุทายีอำมาตย์โลฬุทายีอำมาตย์ ในวงศ์กบิลพัสดุ์เป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น นางภิกษุณีมีผัวแล้วมีลูกตั้งสองตั้งสามก็ยังได้เป็นพระอรหันต์ และนางสาวพรหมจารีบวชเป็นสามเณรีเมื่ออายุครบ ๒๐ ปีก็มอบให้นางโคตมีผู้เป็นแม่น้า นางยโสธราพิมพาอุปัชฌาย์ บวชเป็นนางภิกษุณีทั่วไปในสิบหกพระนครได้เป็นพระอรหันต์ก็มาก เมื่อพระองค์นิพพานไปแล้วได้ ๓ พรรษา พระมหากัสสปะได้นิมนต์พระบรมสารีริกธาตุมาบรรจุไว้ให้ชาวไทยของเรา ที่อำเภอเมืองธาตุพนมจังหวัดพนม เวลานี้

พระเจ้าพระยาจันทร์เป็นเจ้าเมืองสกล ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดิน เวลานั้นมีโยมผู้หญิงคนหนึ่งอายุได้ ๑๘ ปี ได้ไปบวชเป็นนางชีหรือแม่ขาว สมัยก่อนนั้นคุณพ่อของแกได้ไปบวชเป็นลูกศิษย์พระกัสสะปะ ได้เป็นถึงพระอนาคา คุณพ่อของแกได้ไปเกิดเป็นพรหม ส่วนลูกสาวอยู่สวรรค์ชั้น ๖ เมื่อเสื่อม (ถึงเวลาจุติ) ได้ลงมาเกิดในเมืองเก่า (เกิดมาในชาตินี้เป็นพี่สาวใหญ่) มีน้องสาวห้าคน น้องชายห้าคน ส่วนพี่สาวใหญ่ได้รักษาศีลแปดเป็นประจำตลอดชีวิต ธรรมของเก่ายังไม่ลืม คัมภีร์รัตนสูตร *อิทัมปิ พุทเธ รตนัง มงคลสูตรเรียกว่า มาตาปิตุฯ ธรรมจักร สวรรค์หก พรหมสิบหก* เวลานี้คุณยายก็ตายไปแล้ว เมื่อคุณยายยังไม่ตาย คุณยายเคยเข้าฌานแล้วคุณพ่อที่เป็นพระอนาคาอยู่ชั้นสุทธาวาสส่งวิญญาณทิพย์จิตทิพย์ลงมาสอนลูกสาวได้ ส่วนลูกสาวก็มีตาทิพย์ หูทิพย์ ใจก็ทิพย์ก็รับกันได้ นี่แหละนักธรรมนักกัมมัฏฐาน ผู้ที่ปฏิบัติจริง ทำจริงแล้วย่อมเห็นอยู่ที่ใจของตนเอง *(ตรงกับที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า มโนปุพพังคะมาธัมมา มโนเสฏฐา มโนมยา ทุกสิ่งสำเร็จด้วยใจ ใจเป็นใหญ่ เป็นประธานใจเป็นรากฐานของสิ่งทั้งปวง)*

ที่ ๒ แม่ของท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ พอถึงวันแปดค่ำก็นุ่งขาวห่มขาว แต่วันธรรมดาก็นุ่งผ้าดำเหมือนชาวบ้าน เมื่อจะถึงแก่กรรมได้ภาวนาอยู่ในห้องจำศีลภาวนาอยู่ตลอดวัน ได้ยินเสียงทางหูว่า *"อีนายขึ้นมาเกิด"* คุณยายก็ตอบว่า *"รอก่อน รอก่อน"* อยู่อย่างนี้พูดอยู่คนเดียว ฝ่ายลูกสาวสงสัยจึงให้หลานสาวไปกราบเรียนท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ ก็บอกความให้หลานสาวไปหาน้องชายหล้า (น้องชายสุดท้อง) คือท่านเจ้าคุณศีลวรคุณ เมื่อท่านเจ้าคุณศีลวรคุณได้ทราบแล้วก็จุดธูปเทียนไหว้พระพุทธรูปไหว้พระธาตุ ตั้งสัจจะอธิษฐานขอบุญกุศลไปช่วยคุ้มครองรักษาวิญญาณแม่ เสร็จแล้วจึงออกจากวัดไป เมื่อไปถึงแล้วก็ถามตามภาษาอีสานว่า *"แม่ออกเว้าอีสังเว้ากับไผกางคืนมาเว้าอยู่อุ่มๆ คนเดียว บ่แม่นแม่ออกเผลอบ่"* (คุณแม่พูดกับใครรึในตอนกลางคืน พูดอยู่พึมพำๆ คนเดียวใช่ไหม คุณแม่ไม่รู้สึกตัวใช่ไหม) ล้วนแม่ก็ตอบว่า *"เจ้าคุณลูกเอ๋ย แม่ออกบ่เผลอดอก แม่ออกเว้ากับแม่เฒ่าใหญ่ คือ นางสุชาดากับนางวิสาขา เขามเอิ้นแม่ออกไป แม่ออกก็เลยบอกว่ายังไม่ไปเทื่อ เขายังเอิ้นอยู่เสมอๆ เขายังบอกว่า ลูกของอีนายได้บวชค้ำชูพระศาสนาดีทุกคนแล้ว ลูกชายดีมากกว่าอีนาย แม่*

ออกเว้ากับแม่ใหญ่ก่อนเจ้าหัวลูกจะมาหาแม่ออกเจ้าหัวลูกได้จุดธูปเทียน บูชาพระพุทธรูป บูชาพระเจดีย์ บูชาพระบาท ได้อธิษฐานขอบุญผู้ข้าที่ได้บวชนี้จงไปช่วยแม่ออกผู้ข้าอย่าให้ตาย เจ้าคุณลูกว่าอันใดแม่ออกฮู้อยู่ที่นี่แหละ เจ้าคุณลูกเอ๊ย เดือนสิบเอ็ด ออกห้าค่ำ แม่เฒ่าใหญ่ นางสุชาดาและนางสุธรรมาจะเอาอู่คำมารับเอาแม่ออกแล้ว "พอถึงเดือนสิบเอ็ด ออกห้าค่ำ คุณยายก็อาบน้ำชำระกายนุ่งขาวห่มขาวรับอาหารข้าวต้มประมาณสี่ช้อนห้าช้อนเรียบร้อยแล้วก็เข้าภาวนา ใจก็ไปสวรรค์ทิ้งขันธ์ไว้ พอถึงวันแปดค่ำก็เอาศพของคุณยายไปเผาจี่เรียบร้อยแล้ว ส่วนโยมพ่อท่านเจ้าคุณก็นุ่งขาวห่มขาวไปเผาศพของคุณยายด้วย พอกลับมาสามทุ่มเศษ พ่อของท่านเจ้าคุณก็สั่งว่า *"ลูกหลานเอ๊ยแม่เฒ่าสูไปแล้วกูจะตามไปกับแม่เฒ่าสูเน้อ"* พวกลูกหลายก็ถามพ่อเฒ่าว่าจะไปไหน ตอบว่า *"กูจะไปอยู่ป่าช้า คือตายละสู ไปคืนนี้หละ"* พวกลูกหลานก็ว่า *"บ่แม่นพ่อเฒ่าเว้าเล่นบ่ หรือเว้าหยอกหลานสาวบ่"* พ่อเฒ่าย้ำอีกว่า *"กูบ่เคยบอกสูว่าอย่างนั้น"* พอแจ้งสว่างขึ้น ลูกหลานไปดูก็เห็นพ่อเฒ่านั่งในท่าภาวนาหมอบติดอยู่กับหมอน เดือนสิบเอ็ด ออกห้าค่ำ ถ้าจะว่าตามโลกเรียกว่าตายเอาใจไปสวรรค์ แต่ขันธ์ตัวตายวันแปดค่ำ พ่อของท่านเจ้าคุณตาย แต่ใจไปสวรรค์ ความอันนี้ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ ท่านเป็นผู้เล่าให้อาตมาฟังเอง

มารดาของครูอาจารย์มั่นปฏิบัติศีลแปดอยู่กับท่านอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ นั่งก็ภาวนา นอนก็ภาวนาได้สามวันสามคืน ท่านอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ ก็เข้าฌานช่วยฤทธิ์ของมารดาก็กลับคืนมาได้ ท่านอาจารย์มั่นจึงถามมารดา มารดาตอบว่า นางภิกษุณีนางโคตมี นางอุบลวรรณาเถรีภิกษุณี นางยโสธราพิมพาภิกษุณีได้มาเยี่ยม นับตั้งแต่นี้ไปอีกยี่สิบวันแม่ออกของท่านอาจารย์ก็ทิ้งขันธ์ตามที่แม่ออกกล่าวไว้นั้นจริงๆ อันนี้จึงเป็นเครื่องแสดงว่าแม่ออกของท่านอาจารย์ยกจิตไปสู่สันติสุขพ้นจากทุกข์ในสงสาร เรื่องนี้ท่านอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระท่านก็เล่าให้อาตมาฟังด้วยเหมือนกัน

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนานี้เคยมีเรื่องเล่าไว้เป็นหลักฐาน ดังนั้นจึงขอให้พวกนักปราชญ์และนักธรรมนักกัมมัฏฐานจงยกใจของตนเองทุกๆ คนให้เป็น *"พระพุทโธ"* ให้เป็น *"พระธัมโม"* ให้เป็น *"พระสังโฆ"* เมื่อใจของ

พระคุณเจ้าทั้งหลายจะได้พระพุทโธ สวรรค์หกเกิดจากพุทโธ พรหมสิบหกเกิดจากพระธัมโม ชั้นสุทธาวาสเกิดจากพระสังโฆ ที่สุดวิญญาณคับแค้นใจ (หมายถึง จิตรวมแน่วแน่ดีแล้ว) ก็เข้าพระนิพพาน ข้าพเจ้าอาตมาภาพพระอาจารย์ตื้อ พุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ ขอถวายไว้เป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชาแด่พระพุทธเจ้าทั้งหลายทุกพระองค์ พระศาสดาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อพระองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ได้บัญญัติศีลห้า บัญญัติศีลแปด บัญญัติศีลสิบ บัญญัติศีลสองร้อยยี่สิบเอ็ด บัญญัติสวรรค์หก พรหมสิบหก พระไตรสรณคมน์ไว้ให้แก่อุบาสก อุบาสิกาศรัทธาทั้งชายทั้งหญิง ทั้งน้อยทั้งใหญ่ ทั้งบ่าวทั้งสาว บุคคลผู้ใดรับศีลห้าได้ก็เป็นญาติของพระพุทธเจ้า ถ้าหากรับไม่ได้ก็เป็นธรรมดา (ยังอยู่ในโคตรปุถุชน) ถ้าผู้ใดรับศีลแปดก็เป็นโยมของพระพุทธเจ้า ถ้าหากผู้ใดรับไม่ได้ก็เป็นธรรมดาไป ถ้าผู้ใดรับศีลสิบได้ต้องมีครูมีอาจารย์ จะบวชเป็นสามเณรต้องบวชโดยมีครูอาจารย์ บวชเป็นพระภิกษุต้องมีพระอุปัชฌาย์กรรมวาจาจารย์ ถ้าเราบวชเอาคนเดียวนั้นไม่ได้ จะสึกเอาคนเดียวอีกไม่ได้ต้องสึกหาลาเพศลาครูบาอาจารย์เสียก่อนจึงสึกได้และถูกต้องตามพระบัญญัติ ถ้าสึกคนเดียวบวชคนเดียวท่านว่าจะไปเป็นเสี่ยว (เพื่อน) กับเทวทัต จะไปอยู่อเวจีมหานรกไม่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ เป็นมนุษย์นี้ดีที่สุดเราต้องการอะไรได้ทั้งนั้น อยากกินข้าวก็มีกิน อยากกินน้ำก็มีกิน เราอยากทำบุญหรือทำบาปก็ได้ทั้งนั้น ถ้าเราไปอยู่อเวจีมหานรกแล้ว ไม่มีข้าวมีน้ำกิน กินแต่ไฟ (หมายถึงไฟราคะ โทสะ โมหะ) เป็นอาหาร เมื่อใจกินไฟแล้ว ตา หู ปาก ลิ้น ตลอดทั้งร่างกายมีแต่ไฟลุกไหม้อยู่ตลอดเวลาไม่มีวันที่จะดับลงได้ ภาษาบาลีว่า กุปปะธัมโม อกุปปะธัมโม เกิดมาตาย ตายแล้วเกิดอยู่อย่างนี้ในโลก (โลกิยะ) อันนี้นับล้านนับแสนปีก็ยังหลุดพ้นไม่ได้ ในคัมภีร์มหาปัจจารี กล่าวไว้ว่า นางเทพยุดามาชมดอกปาริชาติ เผลอพลาดตกลงมาเกิดเป็นมนุษย์ในเมืองมนุษย์คือ เมืองลังกาทวีป เป็นลูกสาวมหาเศรษฐีธนันชัยเศรษฐีใหญ่ เมื่อเติบโตแล้วได้มีสามีอย่างมนุษย์เราได้ลูกสาวห้าคนลูกชายห้าคน เมื่อใหญ่ (เจริญวัย) แล้วได้พร้อมกับลูกสาวหลานชาย สร้างวัดขึ้นใหม่ใส่ชื่อว่า เชตวนาราม บวชลูกชายหลานชาย อายุของคุณยายนั้นได้ถึง ๑๐๐ ปี เอาวิญญาณไปสวรรค์ถึงต้นไม้ปาริชาติ ทางเทพยดาเจ้าก็ถามนางว่า คุณพี่ไปไหนมาคุณยายก็ตอบไปว่า ไปลังกา

ทวีปอายุได้ ๑๐๐ ปี แล้วจึงขึ้นมาเป็นหนึ่งชั่วโมงของสวรรค์ร้อยปีของมนุษย์เป็นหนึ่งชั่วโมงของสวรรค์ พันปีของมนุษย์เป็นสิบชั่วโมงในสวรรค์ หนึ่งชั่วโมงในสวรรค์เป็นหนึ่งนาทีของนรก สองชั่วโมงในสวรรค์เป็นสองนาทีในนรก นี้แหละนักธรรมทั้งหลายพระศาสดาของเราว่าอย่างนี้ ได้บัญญัติพระศาสนาไว้ห้าพันปีแต่เทศนาสั่งสอนมนุษย์อยู่สี่สิบห้าปี

เมื่อเป็นพระเจ้าแผ่นดินโลกุตตรมนุษย์ได้เป็นพระอรหันต์เข้าพระนิพพานไปแล้ว พระนิพพานก็ยังมีอยู่ไม่เสื่อมสูญ พระพุทธเจ้าเข้าพระนิพพานก็มีอยู่ในพระนิพพานนั้นแล พระโมคคัลลาน์ พระสารีบุตร พระอนุรุทธ พระอานนท์เข้านิพพานก็มีอยู่ในพระนิพพานนั้นแล นางภิกษุณีทั้งหลายได้บวชกาย วาจา ใจ ใจก็เป็นพระนิพพานแล้วเข้าพระนิพพานได้ด้วย เหมือนกับพระจันทร์ พระจันทร์ไม่มีวันแก่ พระจันทร์ไม่มีวันเจ็บ พระจันทร์ไม่มีร้อนไม่มีหนาว ดาวไม่มีเกิดไม่มีตาย คนเรานี้เป็นบ้าเป็นบอคอยาว ตาขาว ลิ้นยาว ใช้ไม่ได้ ส่วนพระธรรมคำสั่งสอนเกิดจากหัวใจของพระพุทธเจ้าเกิดจากหัวใจของพระอรหันตาทั้งหลาย ทำไมพวกเราทั้งหลายและพวกท่านทั้งหลายจึงไม่รู้ ทำไมเราจึงไม่เห็น ถ้าเราเป็นพระอรหันต์ เป็นพระโสดาบัน เป็นพระอนาคาเมื่อใด ก็เมื่อนั้นแหละจึงจะเห็นจะรู้ที่อยู่พระพุทธเจ้าที่อยู่ของพระอรหันตเจ้าทั้งหลาย

เมื่อเป็นมนุษย์ ตาก็เป็นมนุษย์ หูก็เป็นมนุษย์ รูจมูกก็เป็นมนุษย์ หัวก็เป็นมนุษย์ กายก็เป็นมนุษย์ ตาเป็นมนุษย์ เห็นเงินก็อยากได้เงิน เห็น(ทอง)คำก็อยากได้คำ เห็นแก้วก็อยากได้แก้ว เห็นแหวนก็อยากได้แหวน เห็นลูกสาวก็อยากได้ลูกสาว เห็นหลานรักหลานตลอดถึงหลานเหลนไม่มีที่สิ้นสุด เป็นมนุษย์ฟังเสียงขับเสียงลำเสียงแคนเสียงแสดงธรรมเทศนา ถ้าขัดคอก็ผิดผีปู่ย่า หูขวาหูซ้ายเป็นของผีตาผียายโกรธง่ายหายเร็ว พุทโธก็อยู่ที่มนุษย์ ธัมโม สังโฆก็อยู่ที่มนุษย์ทั้งสิ้น เราจะทำอย่างไรจึงจะไม่มองข้ามตัวมนุษย์นี้ไป ถ้าเรามองข้ามไป เราไม่พบมนุษย์พุทโธ ไม่พบมนุษย์ธัมโม ไม่พบมนุษย์สังโฆได้

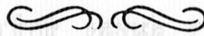

จากซ้าย *พระอาจารย์อ่อน ญาณสิริ, พระอาจารย์สาม อกิญฺจโน, พระอาจารย์อุ่น กลฺยาณธมฺโม*

ไตรอาวุธคาถา ๓ ประการ

พระธรรมเทศนา ของ

พระอาจารย์สาม อกิญฺจโน

ตีณิ อาวุธานิ สุตาวุธํ ปวิเวกกาวุธํ ปญฺญาวุธนฺติฯ

ต่อแต่นี้ จักแสดงพระธรรมเทศนาในไตรอาวุธกถาพรรณนาธรรมาวุธ ๓ ประการ สอันเป็นดังอาวุธสำหรับประหัตประหารเหล่าหมู่ปัจจามิตรภายในกล่าวคือ **กิเลส อาสวะ น้อยใหญ่** ซึ่งเป็นต้นเหตุให้เกิดทุกข์มีประเภทต่างๆ นานา ให้พินาศปราชัยในการศึกสงครามภายนอกที่มีหมู่ปัจจามิตรยกพยุหเสนาเข้ามาประชิดโจมตีประเทศบ้านเมืองใด ถ้าประเทศบ้านเมืองนั้นมิได้เตรียมศาสตราอาวุธยุทธภัณฑ์ไว้พร้อมพรั่ง ทั้งมิได้ชำนิชำนาญในยุทธวิธีนั้นๆ หมู่ปัจจามิตรมาคู่ควรกันก็ต้องตกอยู่ในอำนาจหมู่ปัจจามิตรโดยมิต้องสงสัย ถ้าประเทศบ้านเมืองใดไม่ประมาทนอนใจ แม้ในยามสงบศึก พยายามเตรียมศาสตราอาวุธยุทธภัณฑ์ไว้สำหรับป้องกันประเทศบ้านเมืองของตนไว้อย่างดีและฝึกหัดพลโยธาให้ชำนาญในยุทธวิธีต่างๆ เป็นอย่างดี ถ้าประเทศบ้านเมืองนั้นแม้จะมีหมู่ปัจจามิตรมาหักโหมโจมตีก็มีแต่จะได้ชัยชนะ สามารถประหัตประหารสู้รบหมู่ปัจจามิตรให้ถอยหนีกระจัดกระจาย อับอายปราชัยไปหมดดังนี้

บุคคลผู้เกิดมาในโลกนี้ย่อมจะเหมือนกันไปหมด ชื่อว่าตกอยู่ในภัยแห่งสงครามธรรมชาติ สงครามธรรมดา เต็มเปี่ยมแน่นหนาอยู่ด้วยกองทุกข์น้อยใหญ่ทั้งโดยตรงทั้งโดยอ้อมมีพร้อมทั้งมูลราก คือตัณหาตัณหาคือความเป็นทุกข์ บุคคลผู้ไร้ปัญญายากจะปลดปลงตนและบรรเทาให้เบาบางหรือเหือดหายไปก็เป็นของยากสมดังความตามพระพุทธโอวาทที่แสดงความเป็นไปของโลกไว้ว่า **ตณฺหาอุภฐิโต โลโก ชราย ปริวาริโต มจฺจุนา**

ปิหิโต โลโก ทุกฺเข โลโก ปติฏฺฐิโตฯ โลกถูกตัณหาสุม ถูกชราสุมล้อมถูกมัจจุปิดกันไว้โลกตั้งอยู่ในกองทุกข์อย่างแน่นหนาฯ สัตว์โลกจึงต้องผจญอยู่กับสงครามธรรมชาติ สงครามธรรมดาทุกถ้วนหน้า

สมเด็จพระบรมศาสดาเสด็จอุบัติขึ้นในโลกก็ตกอยู่ในวงแห่งสงครามธรรมดาทำนองเดียวกับกับสามัญชน แต่อาศัยพระปรีชาอันเลิศล้ำล่วงสามัญชนทรงพิจารณาเห็นความเป็นไปของสัตว์โลก ดังที่ได้แสดงมาแล้วจริง พระองค์ไม่ทรงมัวเมา ลุ่มหลง ชักช้า เหมือนชนทั้งหลายพระองค์ทรงเที่ยวแสวงหาวิชโยบายด้วยความพอใจอันยิ่งใหญ่ ในที่สุดก็ได้ประสบอนุตรวิชัยคือ พระสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นพระพิชิตมารอุดมเอกในโลกแล้วมีพระหฤทัยอันผ่องใสเต็มเปี่ยมบริบูรณ์ด้วยพระมหากรุณา จึงได้ทรงประทานพระธรรมเทศนาโปรดพระพุทธเวไนยให้เห็นอาวุธไว้สำหรับใช้ในสงครามธรรมดา สำหรับปราบปรามเหล่าปัจจามิตร กล่าวคือความทุกข์และความเศร้าหมองที่มีประเภทต่างๆ นานาให้พินาศ

ด้วยพระพุทธโอวาทเป็นกระทู้ว่า **ตีณิ อาวุธานิ อาวุธ** ๓ อย่าง **สุตาวุธํ** อาวุธคือการฟัง **ปวิเวกวุธํ** อาวุธคือความสงบสงัด **ปญฺญาวุธํ** อาวุธคือปัญญาดังนี้ฯ การตั้งใจฟังและตั้งใจสำเหนียกศึกษารวมเรียกว่าสุตะฯ ความไม่คลุกคลีเกลื่อนกล่นระคนอยู่ด้วยหมู่คณะ หาที่วิเวกจิตใจของตนอย่างนี้รวมเรียกว่าความสงบสงัด ความรอบรู้ทั่วถึงทั้งเหตุทั้งผลรวมเรียกว่า ปัญญาธรรมทั้ง ๓ นี้จึงได้ชื่อว่า อาวุธ เพราะเป็นดังอาวุธสำหรับกำจัดข้าศึกภายในเป็นต้นว่าความทุกข์หรือความเศร้าหมองใจมีประการต่างๆ กัน อันเป็นอย่างหยาบ อย่างกลาง และอย่างละเอียด ซึ่งยากที่จะเห็น แต่คงเป็นข้าศึกเบียดเบียนความสุขให้อันตรธานสูญหายไปจากตนของตน ก็เพราะตนไม่มีธรรมาวุธ เช่นนี้จึงไม่สามารถสู้รบข้าศึกเช่นนั้นให้พินาศได้ แต่เมื่อเราได้สะสมธรรมาวุธไว้พรั่งพร้อม และรู้จักใช้ให้เหมาะตามกาลเวลา และความทุกข์ ความเศร้าหมองก็หมดอำนาจไม่อาจเกิดขึ้นครอบงำย่ำยีไม่อาจประทุษร้ายผู้นั้นได้

เพียงแต่**สุตะ**การฟัง การศึกษาอันแตกฉานด้วยดี ซึ่งเป็นวิธีต่างความรู้ของท่านผู้รู้มาสู่ตน ก็ปรุงแต่งจิตใจของบัณฑิตให้บริสุทธิ์ปราศจากความเศร้าหมองดังนี้ มีพระพุทธภาษิตรับรองว่า **ยถา ปิรหโท คมฺภีโร**

วิปฺปสนฺโน อนาสิ โล เอวํ ธมฺมานิ สุตฺวาน วิปฺปสีทนฺติ บณฺฑิตา หมู่บัณฑิตทั้งหลายเมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนาแล้วย่อมมีจิตอันผ่องใสเหมือนห้วงน้ำลึกใสสะอาดไม่ขุ่นมัว ฉะนั้น แม้จำพวกนิวรณ์ที่กลุ้มรุมจิต และกางกั้นไม่ให้บรรลุผลดีที่ยิ่งขึ้นไปก็สงบหายได้ด้วยอำนาจการตั้งใจฟังธรรมด้วยดีอยู่ด้วยความเคารพจริงๆ ดังนี้

มีพุทธภาษิตแสดงความข้อนี้อยู่ว่า ยสฺมึ สมเย อริยสาวโก อฏฺฐิกตฺวา มนสิกตฺวา สพฺพเจตสา สมนฺนา หริตวา โอหิตโสโต ธมฺมิสุณาติ แปลว่า ภิกษุทั้งหลายสมัยใดอริยสาวกหวังประโยชน์สนใจประมวลมาด้วยใจทั้งสิ้น เงี่ยโสตสดับตรับฟังพระธรรมเทศนาอยู่ อิมสฺส ปญฺจ นีวรณา ตสฺมิ สมเย น โหนติ ในสมัยนั้นนิวรณ์ ๕ ย่อมไม่มีแก่อริยสาวกดังนี้ สัตตะ โพชฌงฺคา ตสฺมึ สมเย ภาวนาปริปุริ คจฺฉติ ในสมัยนั้นโพชฌงค์ ๗ ย่อมมีถึงความดีบริบูรณ์ดังนี้ การตั้งใจสดับและสำเหนียกศึกษาสนใจจึงเป็นอาวุธอย่างดีสำหรับปราบปรามข้าศึกภายใน

ท่านจึงสรรเสริญว่าสุตะเป็นอริยทรัพย์ประการหนึ่งเพราะเป็นเครื่องปลดเปลื้องความวุ่นใจได้บางอย่าง และเป็นนาถกรณธรรมเพราะทำความอุ่นใจ เชื่อใจ มั่นใจ ในคราวต้องตกทุกข์ได้ยากลำบากและพลัดพรากจากของที่ชอบใจ หรือในเวลาต้องสมาคมด้วยอุปสรรคคือความอึดอัดติดขัดบางอย่าง ทั้งเป็นเครื่องสำหรับสะสางให้เป็นผู้บริสุทธิ์ ดังพระพุทธภาษิตตรัสไว้ในคโรปปนสูตรว่า สุตาวุโธ ภิกฺขเว อริยสาวกโก อกุสลํ ปชานาติ กุสลํ ภาเวติ สาชฺชํ ปชานาติ อนวชฺชํ ภาเวติ สุทฺธมตฺตานํ ปริหรติ ภิกษุทั้งหลายอริยสาวกผู้มีสุตะเป็นอาวุธย่อมละอกุศลเจริญกุศล ละสิ่งที่เป็นโทษเจริญสิ่งที่เป็นประโยชน์และย่อมบริหารตนของตนให้เป็นผู้บริสุทธิ์ได้เช่นนี้

แต่การฟังการศึกษาจะอำนวยผลอย่างดียังต้องมี **ความสงัด** เป็นเครื่องช่วยอุปถัมภ์ตามกาลเวลา แม้การที่ใช้อาวุธก็ต้องประกอบให้ชอบตามกาลเวลาจึงจะยังข้าศึกให้ปราชัยได้ฉันใด การสู้รบข้าศึกภายในก็ต้องประกอบธรรมให้ถูกตามกระบวนฉันนั้น จึงควรเป็นผู้มีวิเวกาวุธ คือ ความสงัดไว้เป็นเครื่องป้องกันและปราบปรามตามสมควร การปลีกตัวเที่ยวอยู่ตามที่สงัดไม่พลุกพล่าน เกลื่อนกล่นระคนด้วยหมู่คนปราศจากโกลาหล

คือความอื้ออึงเอิกเกริก อันเป็นเครื่องกระทบใจเมื่อได้อาศัยในหมู่ในสถานอันเป็นที่สบายอย่างนี้ จึงชื่อว่ากายวิเวกสงัดกาย การอบรมจิตให้ลี้ลับปราศจากกามและอกุศลทั้งหลาย ซึ่งรวมเรียกว่านิวรณ์ ซึ่งเป็นเครื่องกางกั้นปิดบังไม่ให้บรรลุผลดีที่ยิ่งขึ้นไป แต่เมื่อเรามาพิจารณาแต่ในอารมณ์อันเดียวจนจิตตั้งเป็นหนึ่งได้อย่างนี้ จิตจึงผ่องใสสะอาดปราศจากโทษคือความเศร้าหมองหรือมลทินอย่างนี้ จึงชื่อว่าจิตวิเวก สงัดจิตทั้ง ๒ วิเวกนี้เป็นอาวุธชนิดหนึ่ง เมื่อมีขึ้นแก่บุคคลผู้ใดแล้วบุคคลผู้นั้นย่อมเป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่านรำคาญหงุดหงิดทุรนทุรายทำให้ได้พักผ่อนร่างกายพลิกเปลี่ยนอริยาบถตามความสะดวกของตน และเป็นทางให้หมดกังวล ให้มีแต่พอประมาณ เพื่อจะไม่ให้อารมณ์เข้ามารบกวนกระทบกระทั่ง และช่วยให้เป็นผู้มีสติรู้จักเหนี่ยวรั้งระวังจิตของตนไว้ และอาจสามารถใช้ความเพ่งเพียรพินิจประคองจิตของตนให้น้อมไปแต่ในทางที่ชอบ

อันความสำคัญก็ดีและความอึดอัดกลับใจก็ดี ความวิตกตรึกนึกไปมากกว่าเหตุก็ดี ย่อมเป็นข้าศึกแห่งความสงัด ทั้งเป็นเครื่องตัดรอนความสุขสำราญของตนให้อันตรธานหายไปจากตนดังความร้อนเป็นข้าศึกแห่งความเย็น ฉะนั้นความร้อนจึงต้องมีเครื่องแก้ไขป้องกันแก้ไขบำบัดตามชนิดความสงัดกาย และความสงัดจิตก็เป็นเครื่องปราบปรามความสำคัญเป็นต้นให้พินาศแล้ว อาจจะรู้เห็นความสงัดจากผัสสะที่มากระทบถูกต้องใจจึงไม่มีอะไรที่จะชักนำให้เกิดความเห็นผิดคิดผิดต้องด้วย สมดังพุทธภาษิตว่า วิเวกทสฺสี ผสฺเสว ทิฏฺฐิยา จ น นิยฺยติ ผู้เห็นความสงัดจากผัสสะทั้งหลายโดยปกติไม่มีอะไรจะนำไปในทิฏฐิความเห็นฉะนี้ ยิ่งเป็นผู้สันโดษพอใจตามมีตามได้ ความสงัดของผู้นั้นจะมีความสุขเป็นผล สมด้วยพระพุทธนิพนธ์ว่า **สุโข วิเวโก ตุฏฺฐสฺส ความสงัดของผู้สันโดษย่อมเป็นสุข** ดังนี้ ก็เห็นว่าความสุขเช่นนั้นย่อมแสดงรสอย่างกระวนกระวาย และความเศร้าหมองของสาธุชนอย่างดี มีพระพุทธภาษิตประกาศเรื่องนี้อยู่ว่า ปวิเวกรสํ ปิตฺวารสํ อุปสมสฺส จ นิปฺปาโป ธมฺมปิติรสํ ปิโต ความว่าเมื่อได้ดื่มรสเกิดแต่ความสงัดและรสแห่งธรรมอย่างที่เข้าไปสงบทั้งได้ดื่มรสแห่งธรรมปีติย่อมเป็นผู้ไม่มีความกระวนกระวาย และความเศร้าหมองวิเวกจึงเป็นอาวุธอย่างดีดังนี้ฯ

แต่นั้นควรอบรม**ปัญญา** อันเป็นอาวุธชนิดที่ ๓ เพื่อเป็นกำลังพร้อมกันปรามปรามข้าศึกภายในให้ปราชัย ปัญญาที่เป็นอาวุธได้นั้นหมายถึงปัญญาอันเกิดแต่การทำจิตให้ตั้งมั่นคือความสงัดจิตฯ อาศัยหลักพุทธภาษิตว่า สมาหิโต ยถาภูตํ ปชานาติ ผู้มีจิตตั้งมั่นแล้วย่อมรู้ทั่วถึงตามความเป็นจริงซึ่งบางแห่งท่านเรียกว่าวิปัสสนาปัญญา ที่แปลว่าปัญญาอันเห็นแจ้งกำจัดความมืดในใจได้ทั้งสิ้นให้ปราศจากไป เมื่อมีอยู่แก่บุคคลผู้ใดแล้วบุคคลผู้นั้นย่อมเป็นผู้ไม่มีความสว่างแจ้มแจ้งในใจเสมอดังนี้

ดังกระทู้พระพุทธนิพนธ์ว่า **ปญฺญา โกลฺมึ ปชฺโชโต** ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลกและเป็นเครื่องกำจัดซึ่ง**ความเศร้าโศก และความทุกข์ระทมใจ** แต่ปัญญาเช่นนั้นต้องอาศัยความพิจารณาตนของตนจนเกิดปัญญาปรากฏขึ้นได้ในใจ อาศัยความพิจารณาอย่างนี้ฉันใด วิปัสสนาก็อุปไมยฉันนั้น ท่านจึงสรรอารมณ์ไว้หลายๆ หมวด มีเบญจขันธ์คือกายกับใจนี้เป็นต้น เพราะว่ากายกับใจนี้เป็นอุปธิชนิดหนึ่ง ในอุปธินั้นได้แก่กายที่เข้าไปทรงไว้ซึ่งทุกข์โดยความก็คือเข้าไปหอบทุกข์ไว้ความทุกข์ทั้งหลายจึงปรากฏขึ้นที่กายกับใจ แม้ความทุกข์จะมีประเภทมากมายเท่าไรก็อุปธิเป็นมูลเหตุทุกชนิดฯ สมดังพระพุทธภาษิตที่ตรัสแก่เมตตาสุภมานพว่า อปฺปชฺชนฺติ ทุกฺขา เยเกจิ โลกสฺมึ อเนกรูปา ความทุกข์ทุกชนิดเป็นอเนกเรื่องในโลกย่อมเกิดปรากฏขึ้นในโลกได้ดังนี้ฯ โย เว อวิทฺสุอุปธิ กโรติ ปุนปฺปุนํ ทุกฺขมุเปติ บุคคลผู้ใดไม่รู้ทั่วถึงยังกระทำอุปธิอยู่ บุคคลผู้นั้นเป็นคนโง่เขลาต้องพบประสบการณ์ร่ำไปฯ

เพราะฉะนั้น **ท่านผู้รู้ทั้งหลายเห็นว่าอุปธิเป็นแดนเกิดแห่งทุกข์แล้วไม่ควรทำซึ่งอุปธิต่อไป เกิดนิพพิทาคือ ความเบื่อหน่ายเข็ดหลาบไม่ติดพันถือมั่นจิตก็หลุดพ้นจากความเศร้าหมองเป็นจิตบริสุทธิ์ได้ด้วยปัญญา** อันได้ความตามนัยพระพุทธอุทานคาถาว่า ยทา ห เว ปาตุภวนฺติ ธมฺมา อาตาปิโน ฌายโต พฺราหฺมณสฺส วิธูปยฺ ติฏฺฐติ มารเสนํ สูโรว โอภาสยมนฺตลิกฺขํ เมื่อใดแลธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งพินิจอยู่ เมื่อนั้นพราหมณ์นั้นย่อมกำจัดมารและเสนามารเสียได้เหมือนอย่างพระอาทิตย์อุทัยในท้องฟ้าสว่างแจ้งหายมืดฉะนั้น **ปัญญาอันกำจัดมารได้เช่นนี้ชื่อว่า ปญฺญาวุธยุชเฌถ มารํ ปญฺญาวุเธน พึงรบมารด้วยปัญญาวุธเช่นนี้**

ธรรมาวุธ ๓ ประการคือ สุตาวุธ ปวิเวกาวุธ ปัญญาวุธ มีเพื่อความดังบรรยายมา เป็นอาวุธที่แสนสามารถสู้รบข้าศึกภายในได้อย่างดี ข้าศึกภายในนั้นกล่าวก็คือ ความทุกข์ใจ ความเศร้าหมองใจ มีประการต่างๆ แต่คงเป็นอย่างหยาบ อย่างกลาง อย่างละเอียด รวมเป็น ๓ ขั้นเท่านั้น ผู้มุ่งจะปลดเปลื้องและบรรเทาตน จึงควรอบรมสร้างสมให้มีขึ้นในตนไว้ครบครันก็สามารถบรรเทาทุกข์น้อยใหญ่ให้เหือดหายไป และจะได้ประสบสุขสำราญตั้งแต่ขั้นต่ำจนถึงขั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา อันเป็นที่ประสงค์ของพระพุทธบริษัททั้งหลาย

ผู้มีความเบื่อหน่ายในวัฏฏทุกข์ถึงแม้ที่ยังไม่ได้ประสบพบความสุขในขั้นนั้นก็เพราะยังไม่ได้อบรมให้บริบูรณ์เต็มที่ถึงอย่างนั้น ถ้ามีความตั้งใจที่จะเพิ่มพูนบำเพ็ญบารมีเป็นนิจก็คงได้ประสบและเห็นเสียว่าเป็นข้อปฏิบัติทวนกระแสใจของสามัญชน ส่วนท่านผู้ปฏิบัติบำเพ็ญได้ครบบริบูรณ์นั้นในชั้นต้นก็ต้องเป็นสามัญชนเช่นเดียวกันฯ แต่ด้วยอานุภาพแห่งธรรมาวุธที่มีครบบริบูรณ์ในท่านนั้นแลแปรภาวะของท่านให้ขยับจากสามัญภาพเป็นอริยภาพจนถึงพระสัมมาสัมพุทธ ประดุจนักรบอย่างเชี่ยวชาญในสงครามย่อมได้ใจหาญตามสมควรแก่คุณภาพนั้นๆ ข้อสำคัญก็อยู่ที่ตั้งใจอบรมกระทำจริงหรือไม่เท่านั้น

แต่เมื่อตั้งใจอบรมกระทำจริงๆ ให้พอดีพองามแล้วย่อมได้ซึ่งผลที่เราต้องประสงค์ตามความปรารถนาได้ทุกประการ เมื่อพุทธบริษัทได้ฟังพระสัทธรรมเทศนาในไตรวุธคาถาแล้ว ก็เกิดปีติยินดีเป็นผู้ไม่ประมาทเอวังก็มีด้วยประการฉะนี้แล

สิ่งใดซึ่งสามารถรู้ได้ สิ่งนั้นเป็นของโลก สิ่งใดไม่มีอะไรจะรู้ได้ สิ่งนั้นคือธรรม **โลกมีของคู่อยู่เป็นนิจ แต่เป็นของสิ่งเดียวรวด**

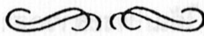
หลวงปู่ดูลย์ อตุโล

รัตนคาถา

ของ

พระสุทธิธรรมรังสีคัมภีรเมธาจารย์
(พระอาจารย์ลี ธมฺมธโร)

๒๘ มีนาคม ๒๕๐๔

เย เกจิ พุทฺธํ สรณํ คตาเส.

น เต คมิสฺสนฺติ อปายภูมึ.

ปหาย มานุสํ เทหํ เทวกายํ ปริปูเรสฺสนฺตีติ.

"บุคคลเหล่าใด ถึงแล้วซึ่งพระพุทธเจ้าว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึกของตน บุคคลทั้งหลายเหล่านั้นย่อมปิดเสียได้ซึ่งอบายทั้งสี่ มีนรกเป็นต้น เมื่อทำลายกายของมนุษย์แล้ว ย่อมเข้าถึงกายอันเป็นทิพย์ (คือ สวรรค์ เทวโลก)"

จะได้อธิบายในข้อความข้างต้นนี้ต่อไป เพื่อจะได้ปฏิบัติให้เข้าถึงซึ่งสิ่งที่ตนปรารถนาว่าเป็นของเลิศ สามารถที่จะกำจัดทุกข์ภัยของตน เพื่อบรรลุถึงสรณะอันเกษมสำราญ

จริงอยู่มนุษย์ที่เกิดมาในโลก ย่อมไม่มีที่พึ่งของตนอันเป็นแก่นสารได้เลย คือไม่สามารถที่จะให้ผลติดตามตนของตนไปในปรโลก จะมีอยู่คือพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เท่านั้น ที่สามารถเป็นที่พึ่งของตนในชาตินี้และชาติหน้า ฉะนั้น ในตอนต่อไปนี้จึงจะได้แยกหัวข้อของพระรัตนตรัยซึ่งได้กล่าวไว้ในเบื้องต้น พระรัตนตรัยนั้น บุคคลทั้งหลายที่ปฏิญาณตนถึงอยู่ ๒ ประเภท คือ

๑. **เป็นส่วนบุคลาธิษฐาน** คนบางจำพวกถึงพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์แต่ส่วนบุคคลเพียงเท่านั้น

๒. **เป็นส่วนธรรมาธิษฐาน** คนบางจำพวกถึงพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์โดยธรรมคือทำข้อปฏิบัติให้เกิดมีในตนเอง

๑. ส่วนบุคลาธิษฐาน

บุคลาธิษฐานนั้นได้แก่ บุคคล อันเป็นส่วนรูปหรือวัตถุ

๑) **ส่วนพระพุทธ** พระพุทธเจ้าหมายถึงเอาบุคคลผู้หนึ่งซึ่งเป็นผู้ที่มีความบริสุทธิ์สะอาดในทางใจ ถ้าขยายไปแล้วก็มีอยู่ ๔ ชนิด คือ

ก. *สัพพัญญูพุทธะ* ผู้ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง ไม่มีครูสั่งสอน

ข. *ปัจเจกพุทธะ* ผู้ตรัสรู้แล้วไม่ทรงบัญญัติพระศาสนา สำเร็จแล้วทรงอยู่โดยลำพัง

ค. *สาวกพุทธะ* ได้แก่พระสาวกสาวิกาทั้งหลาย ซึ่งปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์แล้วตรัสรู้ตาม

ง. *พหุสุตตพุทธะ* ผู้ได้ศึกษาไว้มากแล้ว ปฏิบัติตามก็ได้ตรัสรู้ธรรมอย่างสูง

ท่านทั้งหลายเหล่านี้ล้วนแต่เป็นบุคคลคนหนึ่ง แต่ละองค์จึงเรียกว่า เป็นส่วนบุคลาธิษฐาน เป็นเครื่องอาศัยที่พึ่งที่ระลึกในส่วนต้นๆ ยังไม่เป็นแก่นสารเท่าไรนัก แม้จะเป็นความดีได้ก็เสมอกามาวจรกุศลเพียงเท่านั้น ถึงจะปิดอบายได้ก็เป็นบางคราว **ถ้าเสื่อมจากความเชื่อและความเลื่อมใสในบุคคลเหล่านั้น ก็จะเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างอื่นได้** เพราะท่านทั้งหลายเหล่านั้นตกอยู่ในสภาพธรรมดา คือ **อนิจฺจํ** ความไม่เที่ยง **ทุกฺขํ** ความลำบาก **อนตฺตา** ตัวเองก็ไม่สามารถจะกั้นความตายไว้ได้ ฉะนั้นใครถึงเพียงบุคคลเท่านั้น ก็จะมีผลอันจะพึงได้อยู่สองประการคือ ดีใจกับเสียใจในคราวพลัดพราก เพราะธรรมดาบุคคลหรือวัตถุในโลกนี้ต้องเกิด แก่ เจ็บ ตาย ตามธรรมชาติ ไม่ว่านักปราชญ์หรือบัณฑิตหรือคนธรรมดาสามัญ ย่อมเป็นไปเสมอภาคกันหมด

๒) **ส่วนพระธรรม** ซึ่งเราขอถึงกันอยู่นั้น ก็ยังเป็นบุคลาธิษฐานอยู่ เพราะเหตุใด เพราะเหตุว่า คำสอนทั้งหมดย่อมเกิดขึ้นจากวาทะของบุคคลทั้งนั้น นักปราชญ์ได้จัดไว้ดังนี้

ก. *พุทธภาษิต* พระพุทธเจ้าตรัสเองโดยพระโอษฐ

ข. *สาวกภาษิต* สาวกทั้งหลายได้แสดงไว้เพื่อเป็นคำสอน

ค. *เทวตาภาษิต* เทพดาบางเหล่าเมื่อมาเฝ้าพระองค์แล้ว ก็เปล่งคาถาออกมาเป็นคติธรรมที่ควรประพฤติตามได้

ง. *อิสีภาษิต ฤาษี โยคี นักพรต* ให้ภาษิตไว้เพื่อเป็นคติที่ถูกสามารถที่จะให้ประโยชน์แก่พุทธบริษัท

นักปราชญ์ทั้งหลายได้รวบรวมและร้อยกรองไว้เป็นพระปริยัติธรรม คือพระสูตรบ้าง พระวินัยบ้าง พระประมัตต์บ้าง ที่รวมเรียกว่า "พระไตรปิฎก" ดังนี้

พระธรรมทั้งหลายที่กล่าวมานี้ ล้วนแต่เป็นส่วนแห่งบุคลาธิษฐานทั้งสิ้น ถ้าเราถึงกันเพียง จำได้ เรียนรู้เท่าสัญญาก็ยังไม่เที่ยง **ไม่สามารถจะเป็นสรณะที่พึ่งอันเกษมของตนได้แน่นอน**อย่างดีก็จะได้เพียงกามาวจรกุศลเท่านั้น เพราะยังอาศัยบุคคลอื่นเป็นที่พึ่ง

๓) **ส่วนพระองค์** นั้นแยกออกโดยประเภท มีอยู่ ๒ คือ

ก. *สมมุติสงฆ์* ได้แก่พระสงฆ์ที่บวชเข้าแล้วทรงเพศบรรพชิตโดยธรรมดาสามัญชนแยกออกมีอยู่ ๔ ประเภท คือ

(๑) *อุปชีวิกา* บวชเข้ามาแล้วในพระพุทธศาสนา ก็ถือว่าการบวชเพียงแต่เป็นอาชีพของตนที่สะดวกสบายเท่านั้น ความเป็นอยู่เนื่องด้วยบุคคลผู้อื่นก็ไม่เดือดร้อนอะไร ก็นอนใจอยู่เพียงเท่าเพศที่บวช ไม่แสวงหาความดีอันยิ่งขึ้นไปกว่านั้น

(๒) *อุปทุสิกา* บวชเข้ามาแล้วในพระพุทธศาสนา ประทุษร้ายคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยความประพฤติ เช่น สิ่งที่ควรละไม่ละ สิ่งที่ควรทำ ไม่ทำ ประทุษร้ายต่อความดีของตนเองและของบุคคลอื่น ทำให้หายนะ เสื่อมจากคุณความดี คือ คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

(๓) *อุปมุยหิกา* บวชเข้ามาแล้วในพระพุทธศาสนาทำตนเป็นคนหลง คนมืด และงมงาย ไม่หาอุบายประพฤติตนให้ถูกต้องตามแนวคำสอน ไม่ถอนตนออกจากอกุศลทั้งปวง มัวเมาอยู่ หลงอยู่เรื่อยไป ทำใจของตนให้หมกมุ่นหม่นหมอง

(๔) *อุปนิสรณิกา* บวชเขามาแล้วในพระพุทธศาสนา ตั้งใจศึกษา อบรมประพฤติปฏิบัติตาม แสวงหาที่พึ่งหรือสรณอันเกษม ตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท ส่วนใดเป็นความชั่วที่พระองค์สอนให้ละก็พยายาม

ละ ส่วนใดเป็นความดีที่พระองค์สอนให้ปฏิบัติก็ประพฤติปฏิบัติตาม จะถึงได้หรือไม่ก็พยายามขวนขวายอยู่เช่นนั้น

ที่กล่าวมาเหล่านี้คือ ชนิดของพระสงฆ์อันเป็นส่วนแห่งบุคลาธิษฐานประเภทหนึ่ง

ข. *อริยสงฆ์* มีอยู่ ๔ จำพวกคือ พระโสดา พระสกิทาคา พระอนาคา และพระอรหันต์ ทั้ง ๔ นี้ก็ยังเป็นบุคลาธิษฐานอยู่ เพราะเป็นบุคคลหนึ่งซึ่งได้บรรลุโลกุตรธรรมในทางใจ ตัวอย่างเช่น สมมุติกันว่า พระอัญญาโกณฑัญญะเป็นพระโสดา, พระสารีบุตรเป็นพระสกิทาคา, พระโมคคัลลานะ เป็นพระอนาคา, พระอานนท์ เป็นพระอรหันต์ ทั้ง ๔ ท่านก็ยังเป็นบุคคลอยู่โดยชื่อและรูปกาย ฉะนั้นบุคคลเหล่าใดมาขอถึงว่าเป็นสรณะที่พึ่งก็สักแต่ว่าเป็นส่วนบุคคลคนหนึ่ง บุคคลทั้งหลายเหล่านั้นก็ยังไม่เป็นของเที่ยงและแน่นอน ต้องมีความแก่ ความเจ็บ ความตายเป็นของธรรมดาของ ธาตุ ขันธ์ อายตนะ รวมลงก็คือ อนิจฺจํ ไม่เที่ยง แปรปรวน ทุกฺขํ ทนอยู่ไม่ได้ อนตฺตา ตัวของเท่านเองก็ไม่สามารถป้องกันธรรมชาติไว้ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้**ผู้เข้าไปถึงบุคคลเหล่านั้นก็ย่อมไม่เที่ยงด้วย** เพราะเป็นเครื่องอาศัยเพียงเท่านั้น ไม่ใช่ที่พึ่งที่เป็นแก่นสาร ถึงแม้จะเป็นไปได้ก็ได้ชั่วขณะครู่หนึ่งคราวหนึ่ง ไม่สามารถปิดอบายได้เด็ดขาดอย่างดีก็เพียงกามาวจรกุศล ให้ผลเพียงแค่โลกีย์ธรรมดา โลกีย์นั้นย่อมเปลี่ยนแปลงทุกขณะเวลาอธิบายมาในสรณะทั้งสาม ซึ่งเป็นส่วนบุคลาธิษฐาน ถือเอาบุคคลเป็นที่ตั้งเพียงนี้

๒. ส่วนธรรมาธิษฐาน

ส่วนธรรมาธิษฐานนั้น คือ ถึงพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ว่าเป็นสรณะโดยธรรม "ธรรม" ในที่นี้หมายเอานามธรรม กล่าวสั้นๆ ก็คือ **ถึงด้วยใจของตนเองด้วยการปฏิบัติ** ใจถึงพระพุทธ ใจถึงพระธรรม ใจถึงพระสงฆ์ ผู้ที่จะถึงพระพุทธโดยธรรมนั้นคือ ให้รู้คุณพระพุทธก่อน คุณพระพุทธนั้นมีอยู่ ๒ อย่างคือ

ก. *กล่าวโดยเหตุ* แห่งการตรัสรู้ธรรม คือ สติ สัมปชัญญะ

ข. *กล่าวโดยผล* ได้แก่การตรัสรู้แล้วได้บรรลุโลกุตรธรรม (คือปฏิเวธธรรมกิเลสาสวะสงบแล้ว)

เหตุนั้นจึงควรสะสมขึ้นในตนของตนเอง ได้แก่ การเจริญสติปัฏฐาน ทั้ง ๔ ตัวสติเป็นเหตุให้ตื่น เรียกว่า พุทธสติ, สัมปชัญญะ ความรู้อันสมบูรณ์ รู้เหตุ รู้ผลโดยถูกต้อง, สติสัมปชัญญะ ๒ อย่างนี้เป็นเหตุให้ตรัสรู้ ควรสั่งสมขึ้นให้มีในตน จึงจะเป็นการถึงพระพุทธโดยธรรม การที่จะให้ถึงพระพุทธโดยธรรมนั้นต้องเป็นผู้เจริญสติปัฏฐาน๔

๑) **กายานุปัสสนา สติปัฏฐาน** ได้แก่การตั้งสติระลึกถึงกายของตน มีสติปลุกกายของตนให้ตื่น มีสติปลุกใจของตนให้ตื่นอยู่ ทั้งกลางวันและกลางคืน ทั้งยืน เดิน นั่ง นอน เป็นต้น โดยมีสติสัมปชัญญะความรู้รอบคอบสมบูรณ์ทั่วถึงในกายของตน นั่นแหละเหตุให้ถึงพระพุทธโดยธรรม คือถึงด้วยตนของตนเอง ไม่ต้องไปพึ่งบุคคลอื่น พึ่งตนเองนั้นแหละถูก การตั้งสติกำหนดกายเพื่อให้ตื่นนั้น ควรทราบเรื่องของกายเสียก่อน ซึ่งมีอยู่ ๒ ประเภท ดังนี้

ก. *กาย* คือธาตุทั้งสี่ประชุมกันเข้าเป็นก้อนเป็นกอง เรียกว่า รูปกาย

ข. *กายในกาย* คือส่วนใดส่วนหนึ่งของธาตุทั้งสี่ เช่น ธาตุดิน-ส่วนข้นแข็ง ธาตุน้ำ-ส่วนเหลว ธาตุไฟ-ส่วนอบอุ่น ธาตุลม-เช่นลมหายใจ ธาตุทั้งหลายเหล่านี้เป็นสามัคคีประชุมกันเข้าย่อมคลุมกันอยู่เป็นก้อนเป็นกอง กายในกายนี้ให้นึกเอาส่วนใดส่วนหนึ่งใน ๔ อย่างนั้น เช่น เราจะเอาธาตุลม ก็ให้ตั้งสติสัมปชัญญะ ประคองใจไว้ในลมอย่างเดียว ไม่ต้องไปเกี่ยวในธาตุส่วนอื่น นี่เรียกว่ากายในกาย อีกชนิดหนึ่ง ลมในลม เช่น ธาตุลมมี ๖ จำพวก คือ ลมพัดลงเบื้องต่ำแต่ศีรษะถึงปลายเท้าและง่ามเท้าง่ามมือ ลมพัดขึ้นเบื้องบนตั้งแต่ปลายเท้าปลายมือง่ามเท้าง่ามมือแล่นขึ้นไปถึงเบื้องบนศีรษะ ลมพัดในท้อง ลมพัดในลำไส้ ลมพัดทั่วไปในผิวกาย ลมหายใจเข้าออก ทั้ง ๖ นี้ ชื่อว่าธาตุลม และลมในลมนั้น **ให้ตั้งสติกำหนดเอาแต่อย่างเดียว** เช่นตั้งสติระลึกถึงลมหายใจเข้าออกเท่านั้น ลมส่วนอื่นไม่ต้องเกี่ยวข้องกังวล นี่เรียกว่าลมในลมอย่างนี้ก็ได้ ส่วนดินในดินก็เช่นเดียวกัน น้ำในน้ำก็เช่นเดียวกัน ไฟในไฟก็เหมือนกัน

เมื่อเรามีสติสัมปชัญญะประจำอยู่ในกายก็ดี กายในกายก็ดี ไฟในไฟก็ดี ดินในดินก็ดี น้ำในน้ำก็ดี ส่วนใดซึ่งเป็นความสะดวกสบายของตน

ก็ควรทำอย่างนั้นให้มาก เมื่อทำได้เช่นนั้น กายก็จะตื่น เพราะไม่ปล่อยให้เขาเป็นเพียงธรรมชาติ เราเอาสติเข้าไประลึกก็เป็นการช่วยปลุกกายให้ตื่น คือกายจะเบาขึ้นโดยการที่เรานึกถึงอยู่เสมอ สัมปชัญญะความรู้สึกหรือเครื่องรู้อันทั่วถึง คุณธรรม ๒ อย่างนี้ เมื่อเข้าไปอยู่ในกายของบุคคลผู้ใด ก็จะผ่องแผ้ว ว่องไว มีลักษณะอันเบา เรียกว่า กายลหุตา ใจของบุคคลนั้นก็จะตื่น เกิดความรู้ขึ้นในตนเอง ด้วยการปฏิบัติอันเป็นสันทิฏฐิโก ผู้ปฏิบัติย่อมเห็นได้ด้วยตนเอง บุคคลตื่นขึ้นแล้วจากหลับ ก็ย่อมรู้เห็นได้เป็นธรรมดา **ผู้เจริญกายคตาสติปัฏฐาน ก็ย่อมเห็นสภาพกายของตนเอง** ความเข้าไปรู้เห็นนั้นแหละเรียกว่าเป็นผู้ถึงพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ซึ่งต่างกันโดยวัตถุ แต่เป็นเรื่องเดียวกัน บุคคลใดที่ไม่ปฏิบัติตามให้ได้เช่นนั้น ก็ชื่อว่า มีกายอันหลับ มีใจอันหลับ ธรรมดาคนนอนหลับย่อมไม่รู้ไม่เห็นอะไรเลย ฉะนั้น จึงเรียกได้ว่า เป็นผู้ยังไม่ถึงพุทธะอันเป็นเครื่องตื่นที่เป็นส่วนเหตุ

๒) **เวทนานุปัสสนา สติปัฏฐาน** ให้ตั้งสติระลึกถึงเวทนาของตนที่มีอยู่ เวทนานั้นเป็นผลวิบากที่เกิดขึ้นจากกรรมเก่าและกรรมใหม่ มีอยู่ ๓ ชนิดคือ

ก. *สุขเวทนา* ความเข้าไปเสวยสุข

ข. *ทุกขเวทนา* ความเข้าไปเสวยทุกข์

ค. *อุเปกขาเวทนา* ความวางเฉยเป็นกลาง สามอย่างนี้เรียกว่า เวทนา

ผู้ปฏิบัติในเวทนานั้นก็ให้ตั้งสติเข้าไประลึกถึงเวทนาแต่ละอย่างต่างๆ ชนิดกัน ซึ่งมีอยู่ในกายและใจของตน เช่น บางคราวกายเป็นสุขแต่ใจเป็นทุกข์ บางคราวกายเป็นทุกข์แต่ใจเป็นสุข บางคราวกายก็สบายใจก็สบาย บางคราวกายก็ลำบากใจก็ลำบาก ลักษณะเวทนาซึ่งเกิดอยู่ในตนนั้นย่อมมีอยู่ในตน ควรตั้งสติเข้าไประลึกถึงเวทนา ตรวจตราดูให้ถี่ถ้วน สุขเวทนามีอยู่ที่ตรงไหนให้ตั้งสติเข้าไปกำหนดอยู่ในที่นั้น ทำใจให้ตั้งมั่นเป็นอันเดียว เช่นเราจะกำหนดไว้ในสุขก็ให้กำหนดอยู่อย่างนั้นเรื่อยไป มิให้ปล่อยใจวอกแวกไปเอาอารมณ์อื่นเข้ามาแทรก ให้มีสติสัมปชัญญะกำกับอยู่ในอารมณ์นั้นๆ จนกว่าจะรู้สภาพความจริงของเขาด้วยใจของตนเอง

ส่วนนี้เป็นเวทนาธรรม ส่วนเวทนาในเวทนานั้น เรานึกเอาส่วนใดส่วนหนึ่งของเวทนาทั้งหลาย เช่น เราตั้งสติกำหนดเอาสุขเวทนาอย่างเดียวเป็นอารมณ์ ไม่ต้องไปเกี่ยวทุกขเวทนา อุเปกขาเวทนา หรือจะกำหนดเอาความวางเฉยเป็นอารมณ์ไม่ต้องเกี่ยวสุขทุกข์อย่างนี้ก็ได้

เวทนาอันใดอันเป็นส่วนสะดวกในการกำหนดแห่งตนก็ให้ตั้งสติสัมปชัญญะไว้ให้จงมาก ก็เป็นเหตุให้ตื่นจากเวทนาทั้งหลายซึ่งมีอยู่ในตน ผู้ใดกระทำได้เช่นนั้นก็ชื่อว่า เป็นผู้มีธรรมอันเป็นส่วนเหตุแห่งความตื่น ที่เรียกว่า "พุทธะ"

๓) **จิตตานุปัสสนา สติปัฏฐาน** ให้ตั้งสติระลึกถึงจิตของตนเองซึ่งมีอยู่ภายใน เพื่อทำจิตของตนให้ตื่นจากความหลับคือ โมหะ เมื่อมีใจที่ตื่นแล้วย่อมรู้เห็นสิ่งต่างๆ ทั้งหลายที่มีอยู่ในปัจจุบัน เป็นเหตุให้จิตตั้งมั่นเป็นองค์ฌานและสมาธิอันเป็นเหตุแห่งปัญญา วิชา และวิมุติ คำว่าจิตในที่นี้แยกออกโดยประเภทหรือลักษณะของอารมณ์ มีอยู่ ๓ อย่าง

ก. *ราคจิต* จิตประกอบด้วยราคะ ความกำหนัดยินดีในพัสดุกาม และกิเลสกามอันเป็นเครื่องย้อมใจเพลิดเพลินและลุ่มหลงมัวเมา เป็นเหตุไม่ให้เข้าถึงธรรมอันสว่างและแจ่มใสได้

ข. *โทสจิต* จิตประกอบด้วยโทสะ ซึ่งเกิดขึ้นบางคราวย่อมทำใจของตนให้ขุ่นมัวและหงุดหงิด แม้ความดีของตนที่มีอยู่บ้างก็เสื่อมไป จึงเรียกว่า โทสะ คือ เป็นเครื่องประทุษร้ายทำลายตนเอง

ค. *โมหจิต* จิตประกอบด้วยความหลงลืม มัวเมา เข้าใจผิด ทำใจให้มืดมัว

จิตทั้งหลายเหล่านี้เกิดเพราะอารมณ์ที่ชอบใจบ้างไม่ชอบใจบ้าง **เมื่อใครเป็นผู้มีสติกำกับจิตของตนอยู่ทุกขณะก็เป็นเหตุให้ผู้นั้นมีจิตอันตื่นและเบิกบาน** เป็นเหตุให้รู้ความจริงในจิตของตนเอง ในขณะใดจิตเกิดราคะก็ให้ตั้งสติกำหนดอยู่ในใจของตน ไม่ให้เกี่ยวข้องกังวลในอารมณ์ภายนอก ตั้งอยู่ในปัจจุบันอย่างเดียวราคจิตนั้นก็จะลดลง หรือเราจะเจริญเครื่องประกอบบางอย่าง ซึ่งเป็นเรื่องวัตถุก็ได้ เช่น พิจารณาอสุภกรรมฐาน กำหนดสังขารร่างกายภายในกายของตนเอง ให้เป็นของโสโครกโสมม จิตของตนเองซึ่งยึดถือจมอยู่ ก็จะคลายจากความกำหนัดยินดี จิต

นั้นก็จะเบิกบานขึ้นได้ ในขณะใดเกิดโทสจิต ก็ให้ตั้งสติกำหนดไว้เฉพาะในปัจจุบันที่เกิดขึ้นในตน มิให้ไปนึกถึงบุคคลภายนอกหรือวัตถุภายนอกอันเป็นเหตุให้เกิดโทสะ โทสะที่มีอยู่ในจิตนั้นเปรียบเหมือนไฟ ถ้าใครไม่มีสติสัมปชัญญะในใจของตนแล้ว ไปนึกถึงแต่บุคคลและวัตถุแล้วก็เท่ากับเอาไฟมาเผาตน จะมีแต่ความร้อนรนฝ่ายเดียวเท่านั้น ฉะนั้นจึงไม่ควรจะไปนึกเอามาเป็นอารมณ์ ควรที่จะตั้งสติเข้าไปกำหนดไว้ในจิตที่เป็นโทสะ เมื่อสตินั้นมีกำลังสมบูรณ์แล้ว จิตที่มีโทสะก็จะดับไปได้ทันที โทสะนั้นเปรียบเหมือนกระทะครอบกองไฟไว้ ไฟนั้นก็จะแสบร้อนอยู่เสมอ ถ้าเรายกกระทะและฟืนเครื่องสุมและครอบออกเสียได้ ก็เปรียบเสมือนใจของเราปราศจากโทสะ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็เท่ากับว่า ตนเป็นผู้ทำแสงสว่างให้เกิดขึ้นในจิตใจของตน แสงสว่างนั้นคือปัญญาและวิชา อันที่จริงไม่ต้องไปมองหาความดีในที่อื่นนอกจากจิตของตนเองจึงจะพ้นจากทุกข์ทั้งปวง ที่ท่านเรียกว่า "จิตตฺวิมุตฺติ" จิตพ้นจากอารมรณ์ของจิต อันนี้ก็เป็นเหตุให้ถึงซึ่งพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ได้อย่างหนึ่งโดยธรรม

โมหจิต จิตที่หนักไปในทางเผลอและหลงลืม จิตชนิดนี้เนื่องมาจากมีอารมณ์เข้ามาแทรกแซงมาก ฉะนั้นจึงควรทำใจของตนให้ตั้งอยู่ในอารมณ์เป็นหนึ่ง เพื่อรวมกำลังของสติสัมปชัญญะให้แรงกล้า เหมือนกับเอาแสงไฟที่กระจายกันอยู่ให้รวมเป็นกลุ่มอันเดียวดัน ก็ย่อมมีกำลังแสงสว่างได้มาก ฉันใดก็ดี เมื่อเรามีสติประจำใจของตนอยู่ ไม่ปล่อยใจของตนไปเกี่ยวข้องในสัญญาอารมณ์ต่างๆ ภายนอก สตินั้นก็จะเปล่งกำลังแสงสว่างให้เกิดขึ้นคือ วิชา เมื่อวิชาเกิดขึ้นแล้วในตนของตนเอง จิตของบุคคลผู้นั้นก็จะสว่างไสว ใจของบุคคลผู้นั้นก็จะตื่นจากความหลับคืออวิชา บุคคลใดทำได้เช่นนี้ก็ชื่อว่าถึงสรณะอันเกษมในใจของตนเอง (คือถึงคุณธรรมด้วยใจ) รู้เอง เห็นเอง เป็นเหตุให้ถึงอริยธรรมคือโลกุตระ

๔) **ธัมมานุปัสสนา สติปัฏฐาน** ให้ตั้งสติเข้าไปกำหนดระลึกถึงธรรมซึ่งมีอยู่ในใจของตนทุกขณะเวลา ธรรมในที่นี้มีอยู่ ๒ ประเภท

ก. *ธรรมอันเป็นส่วนต่ำ* อันเป็นเหตุเครื่องกั้นจิตมิให้บรรลุคุณความดีอันยิ่ง ที่เรียกว่า นิวรณธรรม มีอยู่ ๕ ประเภท

(๑) กามฉันทะ ความยินดีรักใคร่ในพัสดุกาม มีรูป เสียง

กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ อันเป็นที่พอใจชอบใจของตน กิเลสกาม ราคะความกำหนัดยินดีชอบใจ โทสะ-ความหงุดหงิด โกธะ-ความโกรธ โมหะ-ความหลง ไม่รู้จริง สำคัญว่าดีเป็นชั่ว ชั่วเป็นดี สำคัญว่าผิดเป็นถูก ถูกเป็นผิด เหล่านี้เรียกว่า กิเลสกาม ซึ่งมีอยู่ในจิตใจของตนเรียกว่า กามฉันทนิวรณ์

(๒) พยาปาทะ ความพยาบาทคาดหมายไว้ ในบุคคลและพัสดุต่างๆ ที่ตนไม่ชอบก็จะทำลายในบุคคลและพัสดุนั้นๆ (ฆาตโก)

(๓) ถีนมิทธะ ความท้อแท้ โง่ง่วง อ่อนใจ ทำสิ่งใดก็เกียจคร้าน

(๔) อุทธัจจะกุกกุจจะ คิดสิ่งใดก็ไม่สำเร็จดังใจนึก ไม่มีสติยับยั้ง ฟุ้งซ่าน รำคาญ ไม่มีสติยับยั้งดวงจิตของตนให้สงบระงับจากความฟุ้งซ่านรำคาญใจ

(๕) วิจิกิจฉา ความสงสัยลังเลในเรื่องราวต่างๆ หรือคุณธรรมต่างๆ ที่ตนปฏิบัติอยู่ ไม่ตกลงใจได้

นิวรณธรรมทั้งหลายเหล่านี้ เป็นธรรมฝ่ายต่ำ เมื่อจิตของบุคคลผู้ใดตกอยู่ในอาการเช่นนั้น ก็ย่อมมืดเหมือนคนลงไปอยู่ในก้นบ่อ เช่นนั้นแล้วย่อมเป็นผู้มีตาอันมืด ไม่สามารถจะมองเห็นสิ่งต่างๆ ในพื้นแผ่นดินได้ ฉะนั้นจึงเรียกว่าเป็นเครื่องกั้นความดีของตนไว้หลายอย่าง ธรรมดาคนลงไปอยู่ในก้นบ่ออันลึกเช่นนั้น ย่อมกั้นอิริยาบถของตนอย่างหนึ่ง กั้นมือของตนไว้อย่างหนึ่ง คนอยู่ข้างบนพูดก็ไม่ได้ยิน แสงพระอาทิตย์และแสงจันทร์ที่ส่องโลกให้สว่างก็แลไม่เห็น จึงกั้นหู กั้นตา เรียกได้ว่าเป็นผู้มืดและหลับไม่ตื่น

ข. ฉะนั้น จึงควรเจริญ *ธรรมฝ่ายดี* ฝ่ายชอบ อันเป็นเหตุที่จะทำให้ใจของตนตื่นจากความหลับคือ อวิชชา จึงควรประกอบภาวนาให้เกิดขึ้นในตน เป็นต้นว่า เจริญฌานทั้ง ๔ อันเป็นเครื่องปราบหรือทำลายนิวรณธรรมเหล่านั้นให้สิ้นไป ฌานทั้ง ๔ นั้น คือ

(๑) ปฐมฌาน มีองค์ ๕ วิตก - นึกถึงอารมณ์ของกรรมฐานอันใดอันหนึ่งซึ่งมีอยู่ในตัวของตัวเป็นต้นว่า กำหนดเอาซึ่งลมหายใจ ทำใจของตนให้ถึงความเป็นหนึ่ง ประคองใจของตนให้อยู่กับอารมณ์ที่นึกขึ้น

นั้น ไม่ให้เคลื่อนคลาดไปสู่อารมณ์อื่น ที่เรียกว่า เอกัคคตา, วิจาร-ตรวจตราในอารมณ์นั้นๆ ให้ถี่ถ้วน จนกว่าจะเห็นความจริงของอารมณ์นั้นๆ เมื่อรู้อารมณ์นั้นๆ แล้วโดยทั่วถึงที่ว่า "สัมปชัญญะ" ย่อมเกิดผลในใจของตนเอง ที่เรียกว่า สุขะ ความสบาย, ที่เรียกว่า ปีติ นั้นคือความอิ่มใจ อิ่มกาย. สติเต็มกาย กายก็อิ่ม เหมือนดินอิ่มน้ำ ปลูกอะไรลงไปก็สดชื่น ต้นไม้และเถาวัลย์ก็ไปเกิดในที่นั้น นกหนูปูปีกก็ย่อมไปอาศัยในนั้น เพราะความร่มเย็น เมื่อฝนตกลงมาก็ขังง่ายไม่ซึมหนี **บุคคลผู้ทำปฐมฌานให้เกิดขึ้นด้วยดีแล้ว ย่อมเป็นที่ขังไว้แห่งบุญทั้งหลายของหมู่มนุษย์และเทวดา** เพราะฌานและสมาธินั้นเป็นเครื่องเย็นใจเย็นจิตของผู้อื่นได้ สติสัมปชัญญะเข้าไประลึกในใจของตนเอง ใจนั้นก็ย่อมเต็มบริบูรณ์ มีแต่ความปีติปราโมทย์ แจ่มใสอยู่ทุกเมื่อ นี่เรียกว่า ปีติ, "สุขะ" ความสบายกายความสบายใจได้เกิดขึ้นแล้วด้วยการเจริญปฐมฌานแห่งตน คนนั้นย่อมมีอิสระ ย่อมหายห่วงและกังวลในวัตถุและบุคคล ธรรมดาบุคคลผู้เช่นนั้นย่อมหมดกังวล เปรียบเหมือนคนผู้มีทรัพย์เป็นที่พอใจแล้วย่อมเป็นสุข ย่อมมีความสุขใจหายความกังวลต่างๆ ในชีวิต เมื่อดวงจิตของบุคคลผู้ใดได้รับความสุขเช่นนั้น ย่อมหมดความฟุ้งซ่านและลังเล ที่เรียกว่านิวรณธรรม ให้มีความเพียรพยายามประกอบคุณธรรมขึ้นในตน ให้ตั้งอยู่ในฌาน ใจของบุคคลผู้นั้นก็จะเบิกบานแจ่มใส เกิดแสงสว่างคือปัญญาที่เรียกว่า วิปัสสนาญาณ ผู้ใดมีวาสนาบารมีพอสมควรจะเป็นไปได้ มาทำใจของตนให้ถึงแค่ปฐมฌาน เพียงเท่านั้น ก็สามารถที่จะบรรลุถึงโลกุตรธรรมเบื้องต่ำได้ คนบางจำพวกก็ทำใจของตนให้ก้าวไปสู่ทุติยฌาน

(๒) ทุติยฌาน มีองค์ ๓ คือ ปีติ สุข เอกัคคตา กำลังจิตก็แรงขึ้นโดยลำดับ แล้วก็พยายามทำจิตของตนอยู่เช่นนั้นด้วยการเพ่ง และตั้งสติกำกับอยู่เช่นนั้น จิตก็จะมีกำลังแก่ขึ้นโดยลำดับ ก็เป็นเหตุให้ถึงตติยฌาน

(๓) ตติยฌาน มีองค์ ๒ คือ สุข เอกัคคตา ให้เป็นผู้มีความเพียรเพ่งด้วยอำนาจแห่งสติสัมปชัญญะ ก็จะสามารถละองค์ฌานนั้นๆ ออกได้อีก ก็จะเข้าสู่จตุตถฌาน

(๔) จตุตถฌาน มีองค์ ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา องค์ฌานที่สี่นี้มีกำลังแรงกล้าด้วยการเพ่งอยู่ ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ ดวงจิตก็ตั้งมั่นไม่หวั่นไหว วางเฉยปลดปล่อยอารมณ์ที่เป็นอดีต อนาคต กำหนดอยู่ในปัจจุบันธรรมอย่างเดียว จิตนั้นก็จะเที่ยงตรงเหมือนแสงตะเกียงเจ้า

พายุที่ปราศจากลม ย่อมทำแสงสว่างให้แก่ปวงชนได้ **จิตของบุคคลผู้ใดได้บรรลุจตุตถฌาน ย่อมมีแสงสว่างเกิดขึ้น** คือปัญญาและวิชาอันยิ่ง ที่เรียกว่า วิปัสสนาปัญญา ก็เป็นเหตุให้รู้สัจธรรมทั้ง ๔ ก็จะถึงซึ่งคุณธรรมอันเลิศ คือ โลกุตระ ชื่อว่าเป็นผู้เข้าถึงโลกอันอุดม โลกอันปลอดภัย ใจของบุคคลนั้นก็จะมีแต่ความเบิกบานแจ่มใส เป็นผู้มีความเป็นอยู่ด้วยคุณธรรมที่เกิดขึ้นในตนของตน ก็จะถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อันเป็นส่วนสูงกล่าวคือวิมุติ (หรือปฏิเวธธรรม - ธรรมอันสงบจากอาสวะกิเลส)

บุคคลผู้ใดมาปฏิบัติใจของตนเองได้เช่นนี้ บุคคลผู้นั้นได้ชื่อว่า ถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์โดยธรรม คือ ถึงด้วยใจของตนเอง **ผู้ที่ถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ โดยธรรมนั้น ย่อมปิดอบายภูมิทั้ง ๔ ได้อย่างเด็ดขาด เมื่อละโลกนี้ไปแล้ว อย่างต่ำก็เกิดในสุคติโลก อย่างสูงก็ถึงพระนิพพาน เป็นบุคคลที่เที่ยงตรงต่อพระนิพพาน ที่เรียกว่านิยตธรรม** เป็นผู้ถึงธรรมที่เที่ยง ไม่เป็นผู้ทำตนให้ตกต่ำบุคคลใดถ้าเป็นผู้ไม่ถึงโดยอาการนี้ก็ชื่อว่าเป็นผู้ไม่แน่นอน ที่เรียกว่า **อนิยต–บุคคล** ฉะนั้น พุทธบริษัททั้งหลาย เมื่อต้องการความเกษมสำราญ ในทางพระพุทธศาสนานี้ก็ควรแสวงหาที่พึ่งของตนไว้ให้จงดี ที่พึ่งอันใดเป็นส่วนแห่งบุคลาธิษฐานก็ให้รู้จักคุณภาพอันจะนำตนไปสู่สุคติ ที่พึ่งอันใดอันเป็นส่วนธรรมาธิษฐานอันจะให้เป็นแก่นสารแก่ตนได้จริงๆ ก็ควรปฏิบัติให้เกิดมีขึ้นในตน

สรุปลง **กล่าวโดยธรรมาธิษฐานคือ ธรรมเป็นที่ตั้งแล้ว พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นของอันเดียวกัน ต่างแต่ชื่อโดยวัตถุเท่านั้น**

ฉะนั้นจึงควรน้อมเข้ามาในใจของตนเอง ที่เราเรียกว่า **โอปนยิโก สนฺทิฏฺฐิโก** ผู้ปฏิบัติพึงเห็นได้ด้วยตนเอง **ปจฺจตฺตํ** รู้ได้เฉพาะตนของตน สิ่งใดที่บุคคลผู้อื่นรู้ด้วยย่อมไม่ปลอดภัย ฉะนั้นผู้ต้องการความสงบหรือสรณะ ที่เป็นแก่นสารและแน่นอนแล้ว ก็ควรทำให้เกิดขึ้นในใจของตนก็จะปรากฏผลดับกิเลส คือ พระนิพพานธรรม ดับเสียซึ่งความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ในโลกนี้และโลกหน้า

นั่งแถวหน้า จากซ้าย

๑. พระเทพสิทธาจารย์ (จันทร์ เขมิโย)	วัดศรีเทพประดิษฐาราม อ.เมือง จ.นครพนม
๒. พระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล)	วัดโพธิสมภรณ์ อ.เมือง จ.อุดรธานี
๓. พระอริยคุณาธาร (เส็ง ปุสฺโส)	วัดป่าเขาสวนกวาง กิ่งอ.เขาสวนกวาง จ.ขอนแก่น

นั่งแถวที่ ๒ จากซ้าย

๑. พระอาจารย์ขาว อนาลโย	วัดถ้ำกลองเพล อ.หนองบัวลำภู จ.อุดรธานี
๒. พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร	วัดป่าอุดมสมพร อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร
๓. พระอาจารย์กว่า สุมโน	วัดกลางโนนภู่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร
๔. พระครูอุดมธรรมคุณ (ทองสุก สุจิตฺโต)	วัดสุทธาวาส อ.เมือง จ.สกลนคร
๕. พระอาจารย์กงมา จิรปุญฺโญ	วัดดอยธรรมเจดีย์ กิ่งอ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร

ยืนแถวหลัง จากซ้าย

๑. พระราชธรรมเจติยาจารย์ (วิริยังค์ สิรินฺธโร)	วัดธรรมมงคล พระโขนง กรุงเทพฯ
๒. พระอาจารย์บัว สิริปุณฺโณ	วัดป่าหนองแซง อ.หนองวัวซอ จ.อุดรธานี
๓. พระอาจารย์มหาบัว ญาณสมฺปนฺโน	วัดป่าบ้านตาด อ.เมือง จ.อุดรธานี

พระอาจารย์ชอบ ฐานสโม มาเยี่ยมพระอาจารย์คำดี ปภาโส

อวิชชาปฏิจจสมุปบาทปัจจยาการ ๑๒

บันทึกลายมือ ของ

พระครูญาณทัสสี (พระอาจารย์คำดี ปภาโส)

อวิชชาปัจจยา สังขาระปัจจยาวิญญาณัง วิญญาณปัจจยานามรูปัง นามรูปปัจจยา สฬายตนัง สฬายตนปัจจยาผัสโส ผัสสปัจจยาเวทนา เวทนาปัจจยาตัณหา ตัณหาปัจจยาอุปาทานัง อุปาทานปัจจยาภโว ภวปัจจยาชาติ ชาติปัจจยาชรา มรณัง โสกปริเทวทุกข โทมนัสสุปายาสา สัมภะวันติฯ

เอวเมตัสสะ เกวลัสสะ ทุกขักขันธัสสะ สมุทโยโหติฯ

คำแปลปัจจยาการ ๑๑ ปฏิจจสมุปบาท ต่อไป

ปัจจยาการ แปลว่า อาการแห่งปัจจัย คือ อาการของเหตุที่สืบเนื่องกันไปประดุจลูกโซ่ที่เกี่ยวคล้องกันไปเป็นสายฉะนั้นฯ

ปฏิจจสมุปบาท แปลว่า การเกิดขึ้นเพราะอาศัยธรรมอย่างหนึ่งให้เกิดขึ้น เพราะอาศัยธรรมอีกอย่างหนึ่งเกี่ยวเนื่องติดต่อกันไปจนตลอดสายคล้ายลูกโซ่ดังกล่าวแล้ว

ปัจจยาการหรือปฏิจจสมุปบาทนั้น ท่านจัดหัวข้อไว้ ๑๑ ประการ ดังนี้

ภาค ๑ สมุทัยวาร แสดงความเกิด คือ

๑. *เพราะอวิชชา เป็นปัจจัยจึงมี สังขาร*

๒. *เพราะสังขาร เป็นปัจจัยจึงมี วิญญาณ*

๓. *เพราะวิญญาณ เป็นปัจจัยจึงมี นามรูป*

๔. *เพราะนามรูป เป็นปัจจัยจึงมี สฬายตนะ*

๕. *เพราะสฬายตนะ เป็นปัจจัยจึงมี ผัสสะ*

๖. *เพราะผัสสะ เป็นปัจจัยจึงมี เวทนา*

๗. *เพราะเวทนา เป็นปัจจัยจึงมี ตัณหา*

๘. *เพราะตัณหา เป็นปัจจัยจึงมี อุปาทาน*

๙. *เพราะอุปาทาน เป็นปัจจัยจึงมี ภพ*

๑๐. *เพราะภพ เป็นปัจจัยจึงมี ชาติ*

เป็นอันว่าทุกข์ทั้งมวลเกิดขึ้นด้วยประการอย่างนี้ฯ

ตามที่กล่าวมานี้โดยสาวออกไปหาผลข้างหน้าโดยลำดับ เรียกว่า กล่าวโดย**อนุโลม** อนึ่ง นับตามหัวข้อที่กล่าวมานั้นก็เป็นปัจจยาการ ๑๑ ถ้านับชรามรณะโสกปริเทวทุกขโทมนัสอุปายาส อันนับเป็นผลในตอนท้ายเข้าด้วย จึงรวมเป็นธรรมที่เรียกว่า ปัจจยาการ หรือ ปฏิจจสมุปบาท ๑๒

อีกนัยหนึ่ง ถ้านับสาวทวนหาเหตุข้างหลังเข้ามา เรียกว่า กล่าวโดย **ปฏิโลม** ซึ่งได้หัวข้อธรรม ๑๑ หรือ ๑๒ เหมือนกันดังต่อไปนี้

๑. *ชรามรณะโสกปริเทวทุกขโทมนัสอุปายาส มีเพราะ ชาติ*

๒. *ชาติ มีเพราะ ภพ*

๓. *ภพ มีเพราะ อุปาทาน*

๔. *อุปาทาน มีเพราะ ตัณหา*

๕. *ตัณหา มีเพราะ เวทนา*

๖. *เวทนา มีเพราะ ผัสสะ*

๗. *ผัสสะ มีเพราะ สฬายตนะ*

๘. *สฬายตนะ มีเพราะ นามรูป*

๙. *นามรูป มีเพราะ วิญญาณ*

๑๐. *วิญญาณ มีเพราะ สังขาร*

๑๑. *สังขาร มีเพราะ อวิชชา*

ภาค ๒ นิโรธวาร แสดงความดับ คือ

๑. *เพราะอวิชชาดับ จึงสังขาร ดับ*

๒. *เพราะสังขารดับ จึงวิญญาณ ดับ*

๓. *เพราะวิญญาณดับ จึงนามรูป ดับ*

๔. *เพราะนามรูปดับ จึงสฬายตนะ ดับ*

๕. *เพราะสฬายตนะดับ จึงผัสสะ ดับ*

๖. *เพราะผัสสะดับ จึงเวทนา ดับ*

๗. *เพราะเวทนาดับ จึงตัณหา ดับ*

๘. *เพราะตัณหาดับ จึงอุปาทาน ดับ*

๙. *เพราะอุปาทานดับ จึงภพ ดับ*

๑๐. *เพราะภพดับ จึงชาติ ดับ*

ตามที่กล่าวข้างบนนี้ เรียกว่า กล่าวถึงความดับโดย**อนุโลม** เช่นเดียวกับความเกิดขึ้น หรือเป็นเหตุให้เกิดขึ้นดังกล่าวแล้วในสมุทัยวารข้างต้นนั้น ส่วนที่กล่าวโดย**ปฏิโลม**ถึงความดับตามนัยหนหลัง ก็เป็นเช่นเดียวกันกับที่กล่าวข้างต้นนั้นเหมือนกัน ดังต่อไปนี้

๑. *ชรามรณะโสกปริเทวทุกขโทมนัสอุปายาส ดับ เพราะชาติดับ*

๒. *ชาติดับ เพราะภพ ดับ*

๓. *ภพดับ เพราะอุปาทาน ดับ*

๔. *อุปาทานดับ เพราะตัณหา ดับ*

๕. *ตัณหาดับ เพราะเวทนา ดับ*

๖. *เวทนาดับ เพราะผัสสะ ดับ*

๗. *ผัสสะดับ เพราะสฬายตนะ ดับ*

๘. *สฬาตนะดับ เพราะนามรูป ดับ*

๙. *นามรูปดับ เพราะวิญญาณ ดับ*

๑๐. *วิญญาณดับ เพราะสังขาร ดับ*

๑๑. *สังขารดับ เพราะอวิชชา ดับ*

ธรรมที่เป็นปัจจยาการ หรือ ปฏิจจสมุปบาทนั้น มีความหมายดังต่อไปนี้

๑. **อวิชชา** แปลว่า ธรรมชาติที่ยังรู้ไม่ได้ ได้แก่ อวิชชา ๘

๑) ไม่รู้จักทุกข์

๒) ไม่รู้จักเหตุเกิดแห่งทุกข์

๓) ไม่รู้จักความดับทุกข์ เป็นอาทิ

๒. **สังขาร** แปลว่า สภาพผู้แต่ง ได้แก่ อภิสังขาร คือ ปุญญาภิสังขาร อปุญญาภิสังขาร อเนญชาภิสังขาร

๓. **วิญญาณ** แปลว่า ความรู้แจ้ง ในที่นี้หมายถึง ปฏิสนธิวิญญาณ คือ วิญญาณแรกเกิด

๔. **นามรูป** ได้ อุปาทินนกสังขาร คือ อัตตภาพร่างกายนี้เอง

๕. **สฬายตนะ** แปลว่า อายตนะ ๖ ในที่นี้หมายถึง อายตนะภายใน ๖ อายตนะภายนอก ๖

๖. **ผัสสะ** แปลว่า การถูกต้อง ในที่นี้หมายถึง การที่อายตนะภายในกับอายตนะภายนอกถูก คือกระทบกัน

๗. **เวทนา** แปลว่า ความเสวยอารมณ์ ในที่นี้หมายถึง เวทนา ๕ คือ สุขกาย สุขใจ ทุกข์กาย ทุกข์ใจ เฉยๆ ไม่สุขและไม่ทุกข์เรียกว่า อุเบกขาเวทนา

๘. **ตัณหา** แปลว่า ความทะยานอยาก ในที่นี้หมายถึง ตัณหา ๓

๙. **อุปาทาน** แปลว่า ความยึดถือ หรือ ความถือมั่น ในที่นี้หมายถึง อุปาทาน ๔ คือ

๑) *กามุปาทาน* ถือมั่นในกาม

๒) *ทิฏฐุปาทาน* ถือมั่นทิฏฐิความเห็นผิดเป็นชอบ

๓) *สีลัพพตุปาทาน* ความถือมั่นในศีลพรต ได้แก่ ความถือมั่นในธรรมเนียมที่เคยประพฤติมาจนชินเคยตัว

๑๐. **ภพ** ท่านแก้ไว้ ๒ ทาง

ทาง ๑ ได้แก่ กรรม

อีกทาง ๑ ได้อุบัติ คือ ความเกิด ในที่นี้น่าจะสมตามทางหลัง คือ ปฏิสนธิ

๑๑. **ชาติ** แปลว่า ความเกิดฯ

ปัจจยาการ หรือ **ปฏิจจสมุปบาท** ดังกล่าวแล้วนั้น เทียบเคียงกันได้ดังนี้

ก. *อวิชชา* เทียบกันได้กับ ตัณหาและอุปาทาน โดยฐานเป็นปัจจัยแห่งกรรมด้วยกัน

ข. *สังขาร* เทียบกันได้กับ กรรมภพ โดยฐานเป็นปัจจัยแห่งกรรมด้วยกัน

ค. *วิญญาณ* เทียบกันได้กับ อุปัตติภพ โดยฐานเป็นปฏิสนธิด้วยกัน

ถ้าภพหมายเอา อุปัตติภพอย่างเดียว จะไม่ต้องแยกเทียบกันอย่างนี้ สังขารเป็นอันเข้ากับหมวดอวิชชา

ง. *นามรูป* สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา เทียบกันได้กับ ชาติ โดยฐานเป็นชาติด้วยกัน

จึงได้ อดีตเหตุหมวดหนึ่ง ปัจจุบันผลหมวดหนึ่ง ปัจจุบันเหตุหมวดหนึ่ง อนาคตผลหมวดหนึ่ง

๑. *อวิชชา สังขาร ตัณหา อุปาทาน กรรมภพ นี้เป็นอดีตเหตุ*

๒. *วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา นี้เป็นปัจจุบันผล*

๓. *ตัณหา อุปาทาน กรรมภพ อวิชชา สังขาร นี้เป็นปัจจุบันเหตุ*

๔. *ชาติ ชรา มรณะ โสกปริเทวทุกขโทมนัสอุปายาส เป็นอนาคตผล*

๔ หมวดนี้จัดเป็นสังเขป หรือ สังคหะละอย่างๆ ย่นเข้าโดยกาลเป็น ๓ คือ

๑. *อดีตตัทธา กาลหนหลัง*

๒. *ปัจจุบันนัทธา กาลยังเป็นอยู่*

๓. *อนาคตตัทธา กาลข้างหน้า*

มีเงื่อนเรียกว่า สนธิ ๓ คือ

- เงื่อนในระหว่างอดีตเหตุและปัจจุบันผล เป็นสนธิหนึ่ง เรียกเหตุผลสนธิ ต่อเหตุเข้ากับผล

- เงื่อนในระหว่างปัจจุบันผล และปัจจุบันเหตุ เป็นสนธิหนึ่ง คือ ต่อผลเข้ากับเหตุ

- เงื่อนในระหว่างปัจจุบันเหตุ กับอนาคตผล จัดเป็นสนธิหนึ่ง เรียกเหตุผลสนธิต่อเหตุเข้ากับผล

และแยกประเภทออกไปเป็น ๒ ส่วน ส่วนกิเลสหนึ่ง ส่วนกรรมหนึ่ง

อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เป็นส่วนกิเลส

สังขาร กรรมภพ เป็นส่วนกรรม

จึงย่นเข้าอีกนัยหนึ่งเป็นไตรวัฏฏ์ คือ วน ๓ กิเลสวัฏฏ์หนึ่ง กัมมวัฏฏ์หนึ่ง วิปากะวัฏฏ์ คือ ส่วนที่เป็นผล หนึ่ง

วิบากในอนาคตจักมีก็เพราะกิเลส และกรรมในปัจจุบันเป็นเหตุ กิเลสและกรรมในปัจจุบันมีอยู่ ก็เพราะวิบากในปัจจุบัน กล่าวคือ ต้องอิงอุปาทินนกสังขาร วิบากในปัจจุบันมีขึ้นก็เพราะกิเลสและกรรมในอดีตเป็นเหตุ สาวทวนเข้าไปวนอยู่อย่างนี้ เป็นแต่ท่านยอมรับว่าสาวเข้าไปไม่ถึงเงื่อนต้น เขียนอธิบายตามหลักธรรมวิภาคปริจเฉท ๒ สิ้นใจความแต่เท่านี้ฯ

ต่อนี้ไปจะอธิบายตาม**หลักปริยัติธรรมเทียบกับการปฏิบัติธรรม** อันเป็นไปในด้านจิตใจคือตามหลักปริยัติ มีดังนี้ คือ

อดีตเหตุหมวดหนึ่ง ปัจจุบันผลหมวดหนึ่ง ปัจจุบันเหตุหมวดหนึ่ง อนาคตผลหมวดหนึ่ง

- *อดีตเหตุ* ๕ นั้น หมายความว่า เป็นสมุทัยในอดีตชาติหนหลัง
- *ปัจจุบันผล* ๕ นั้น หมายความว่า เป็นวิบากปัจจุบัน
- *ปัจจุบันเหตุ* ๕ นั้นหมายความว่า เป็นสมุทัยในปัจจุบันชาติ
- *อนาคตผล* ๕ นั้นหมายความว่า เป็นวิบากส่วนผลข้างหน้าหรือชาติหน้าก็ถูก

๔ หมวดนี้จัดเป็นสังเขปหรือสังคะหะละอย่างๆ ย่นเข้าโดยกาลเป็น ๓ คือ

๑. *อดีตตัทธา* กาลหนหลัง หมายถึง ชาติหนหลังหรืออดีตเหตุ ๕ นั้น ก็ถูก

๒. *ปัจจุบันนัทธา* กาลยังเป็นอยู่ คงหมายปัจจุบันชาตินี้

๓. *อนาคตตัทธา* กาลข้างหน้า หมายชาติ ชรามรณะ อันจะมีข้างหน้าก็ถูก หรือหมายอนาคตผลข้างหน้าก็ถูกเหมือนกัน

และมีเงื่อนเรียกว่า สนธิ ๓ คือ

๑. เงื่อนในระหว่าง อดีตเหตุและปัจจุบันผล เป็นสนธิหนึ่ง เรียกเหตุผลสนธิ ต่อเหตุเข้ากับผล ข้อนี้หมายความว่า อดีตเหตุ ๕ นั้นแหละ สืบเหล่ากอ มาเป็นปฏิสนธิวิญญาณ ต่อมาสร้างภพชาติ ถือปัจจุบันผล ๕ วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ได้แก่ ขันธ์ ๕ นามรูปตนตัวของเราท่านนี้เอง

๒. เงื่อนในระหว่างปัจจุบันผลและปัจจุบันเหตุ เป็นสนธิหนึ่ง คือ

ต่อผลเข้ากับเหตุ ข้อนี้คงหมายความว่า ต่อผลเข้ากับเหตุเกี่ยวเนื่องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเท่านั้นกระมัง

๓. เงื่อนในระหว่างปัจจุบันเหตุและอนาคตผล จัดเป็นสนธิหนึ่ง เรียก เหตุผลสนธิ คือต่อเหตุเข้ากับผล ข้อนี้หมายความว่า เมื่อปัจจุบันผล คือ รูปนามขันธ์ ๕ ปัจจุบันชาตินี้แตกทำลายแล้ว ปัจจุบันเหตุ ๕ ซึ่งเป็นสมุทัยอยู่ในปัจจุบันชาตินี้ นี่กระมังจะสืบเหล่าสืบกอ เป็นปฏิสนธิวิญญาณต่อไปเกิดชาติหน้า เป็นอนาคตสืบไป

ไตรวัฏฏ์ คือ วน ๓ ได้แก่ กิเลสวัฏฏ์หนึ่ง กัมมะวัฏฏ์หนึ่ง วิปากวัฏฏ์หนึ่ง

- อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เป็นกิเลสวัฏฏ์
- สังขาร กรรมภพ เป็นกัมมะวัฏฏ์
- วิปากวัฏฏ์ ได้แก่ วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ความเสวยสุขบ้าง ทุกข์บ้าง และเฉยๆ ไม่สุขไม่ทุกข์ นี้เองเป็นวิปากวัฏฏ์ คือ ส่วนเป็นผล

วิบากในอนาคตจักมีก็เพราะกิเลสและกรรมในปัจจุบันเป็นเหตุ นี้ก็ชี้ปัจจุบันเหตุไม่ใช่หรือ กิเลสและกรรมในปัจจุบันมีอยู่ก็เพราะวิบากในปัจจุบัน นี้ก็ชี้ปัจจุบันเหตุและปัจจุบันผลนั่นเอง กล่าวคือ ต้องอิงอุปาทินนกสังขาร คือหมายความว่า ปัจจุบันเหตุ ๕ กล่าวคือ ต้องอิงปัจจุบันผลซึ่งเรียกว่า *อุปาทินนกสังขาร*

วิบากในปัจจุบันมีขึ้น คือ ความสุขและทุกข์ อุเบกขามีขึ้น ก็เพราะกิเลสและกรรมในอดีตเป็นเหตุนั้น หมายถึง กรรมที่กระทำในอดีตชาติหนหลัง ก็ได้แก่ อดีต ๕ นั่นเอง เป็นกิเลสและกรรมในอดีต แต่เหตุไฉนจึงมาเป็นวิบากเกิดขึ้นปัจจุบันเล่า ก็เพราะว่าอดีตเหตุ ๕ นั้นแหละมาเป็นปัจจุบันเหตุ ๕ คือ *ตัณหา อุปาทาน อวิชชา สังขาร กรรมภพ*

นี้แหละ**ถ้าใครอยากจะรู้หน้าตาปัจจยาการที่แท้จริงแล้ว พึงดูปัจจุบันเหตุ ๕** นั้นเอง เท่าที่มีอยู่แล้วจะเป็นต้นหรือกลางที่ไหนก็ไม่ผิดจากความเป็นจริง แต่ถ้าจะรวมพรรคพวกเหล่ากอให้ครบจำนวนโดยแท้จริงแล้ว พึงนับวิญญาณเข้าในหมวดปัจจุบันเหตุด้วยดังนี้ คือ อวิชชา สังขาร วิญญาณ ตัณหา อุปาทาน กรรมภพ รวมเป็น ๖ ด้วยกัน

เท่านี้แหละปัจจัยที่แท้จริง หรือจะกลั่นกรองเข้าไปอีกก็มีอวิชชาสิ่งเดียวเท่านั้นแหละเป็นปัจจัยที่แท้จริง แต่อวิชชาในที่นี้ ตามหลักปริยัติธรรมท่านกล่าวว่า เรียกว่า อวิชชา ๘ อวิชชาแปลว่าไม่รู้ คือ ไม่รู้จักทุกข์ ไม่รู้จักเหตุแห่งทุกข์เกิด ไม่รู้จักความดับทุกข์ ไม่รู้ทางดับทุกข์ ไม่รู้อดีต ไม่รู้อนาคต ไม่รู้ทั้งอดีตและอนาคต ดังนี้ และอันที่จริงอวิชชาสภาพเดียวเท่านั้นแหละเป็นผู้ไม่รู้ ไม่รู้ทุกข์ เป็นต้น ฉะนั้นจึงตกลงรวมปัจจยาการที่เป็นต้นเดิมแท้ๆ นั้นมี ๖ ที่นับวิญญาณเข้าในหมวดปัจจุบันเหตุนั้น เพราะว่า ตามหลักก็มีอยู่แล้วว่า ปฏิสนธิวิญญาณ แต่วิญญาณในที่นี้ไม่ได้หมายเอาวิญญาณขันธ์ ๕ คือหมายเอาปฏิสนธิวิญญาณนั้นเอง ส่วนปัจจยาการเหล่าอื่นนอกจากอวิชชา สังขาร วิญญาณ ตัณหา อุปาทาน กรรมภพ นี้นับเข้าในหมวดปัจจุบันผล คือ ชาติ-ความเกิด ชรา-ความแก่ มรณะ-ความตาย ตลอดหมดทั้งสิ้น เมื่อสิ่งใดมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นก็ต้องมีความแก่และเจ็บตายเป็นธรรมดา จึงพิสูจน์ได้ความว่าสภาวธรรมที่เป็นสาระแก่นสารภายในตัวตนมนุษย์บุคคลเรามีอยู่ คือ อวิชชา สังขาร วิญญาณ ตัณหา อุปาทาน กรรมภพ เท่านี้

แล้วที่ว่าไตรวัฏฏ์คือ วน ๓ ก็พึงรู้โดยนัยนี้ คือ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน ๓ นี้เป็นกิเลสวัฏฏ์ นี้แหละเป็นเครื่องหมุนอย่างหนึ่ง สังขาร กรรมภพ ทั้ง ๒ นี้ เป็นกัมมะวัฏฏ์ คือ กรรมเป็นเครื่องหมุนอย่างหนึ่ง วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา รวมทั้งอุปัตติภพชาติชรามรณะ ทั้งนี้ เป็นวิปากวัฏฏ์ ส่วนผลเครื่องหมุนอย่างหนึ่ง กิเลส กรรมวิบากเหล่านี้ เมื่ออรหัตมรรคญาณยังตัดขาดออกจากกันไม่ได้ตราบใดแล้วก็ต้องทำการหมุนเวียนเป็นวัฏฏะสงสารเรื่อยไปไม่มีสิ้นสุด ฉะนั้นท่านจึงแนะให้กำหนดพิจารณาองค์ธรรมที่เป็นภวจักษ์ คือ มูลรากแห่งธรรมที่เป็นเหตุผลเกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกัน มี ๒ อย่าง คือ มีอวิชชาเป็นตัวมูลรากเบื้องต้นทางอดีต ส่งถึงเวทนา เป็นตัวปัจจุบันผลเป็นเบื้องปลาย เรียก **ปุพพันตะ** เพราะมาแต่ส่วนเบื้องต้นอดีตกาลอย่างหนึ่ง

ตัณหาเป็นตัวมูลรากท่ามกลางเหตุปัจจุบัน ส่งถึงชรามรณะ ตัวอนาคตผลเบื้องปลาย เรียก อปรันตะ เพราะแล่นไปหาส่วนเบื้องปลาย เรียก อนาคตผล อย่างหนึ่ง

เมื่อมูลรากคืออวิชชา ก็มีตัณหานั่นแหละ ดับหายไปโดยไม่เชื้อเหลืออยู่เมื่อใดวัฏฏะ ๓ ก็หมดอำนาจ ไม่มีการหมุนเวียนของกองทุกข์ทั้งมวลก็หมดสิ้นไปโดยไม่มีส่วนเหลือด้วยประการฉะนี้ฯ

ตามแนวทางแห่งปฏิจจสมุปบาทธรรมที่กล่าวไว้ให้โยคาวจรกำหนดพิจารณาโดยหลายนัยนั้น เพื่อจะให้รู้จักประเภทแห่งธรรมทั้งหลายที่มีอาการเป็นไปอย่างนั้น มีชื่อเป็นไปอย่างนั้น มีอาการอย่างนี้ เป็นเหตุปัจจัยแห่งกันและกันอย่างนี้ ทั้งมีเกิดมีดับไปพร้อมในตัวทั้งเหตุและผลโดยประการต่างๆ และตามแนวทางที่พระบรมศาสดากำหนดพิจารณาในเวลาจะได้ตรัสรู้นั้น นัยว่าพระองค์ได้กำหนดจับองค์แห่งปฏิจจสมุปบาทตั้งแต่ ชรา มรณะ ซึ่งเป็นตัวผล ยกขึ้นพิจารณาว่า ชรามรณะนี้มาจากไหน มีธรรมอะไรเป็นเหตุปัจจัย จนกว่าได้ความรับรองในตัวว่า ชรามรณะมาจากความเกิดฉะนี้แล้ว จับอาการของชาติพิจารณาไปว่าชาติมาจากภพ ภพมาจากอุปาทานสาวเข้าไปหาต้นตอ เรื่อยไปจนถึงตัวอวิชชา ความไม่รู้เป็นต้นเหตุแห่งธรรมทั้งปวง แล้วกำหนดพิจารณาอวิชชานี้ได้แก่อะไร มาจากไหน ถ้าเป็นสาวกเวไนยอย่างพวกเรานี้ก็มืด ๘ ด้าน ไม่รู้เลยว่ามาจากไหน ไม่รู้ต้นหลายสายเหตุจึงยุติเพียงเท่านี้ฯ อันที่จริงอวิชชา ความไม่รู้มาจากฐิติภูตังได้แก่อมตะธรรมที่ไม่ตายฯ

การเริ่มต้นปฏิบัติวิปัสสนาภาวนานั้น จะเริ่มต้นด้วยวิธีไหนก็ได้ เพราะผลมันเป็นอันเดียวกันอยู่แล้วที่ท่านสอนแนวปฏิบัติไว้หลายแนวนั้น เพราะจริตของคนไม่เหมือนกัน จึงต้องมีวัตถุ สี แสง และคำสำหรับบริกรรม เช่น พุทโธ อรหัง เป็นต้น เพื่อหาจุดใดจุดหนึ่งให้จิตรวมอยู่ก่อน เมื่อจิตรวมสงบแล้ว คำบริกรรมนั้นก็หลุดหายไปเอง แล้วก็ถึงรอยเดียวกัน รสเดียวกัน คือมี วิมุติ เป็นแก่น มี ปัญญา เป็นยิ่ง

หลวงปู่ดูลย์ อตุโล

สมเด็จพระญาณสังวร (สมเด็จพระสังฆราช) ฉันภัตตาหารร่วมกับ พระอาจารย์สิม พุทฺธาจาโร

มรณกรรมฐาน

พระธรรมเทศนา ของ

พระญาณสิทธาจารย์ (พระอาจารย์สิม พุทฺธาจาโร)

ณ บัดนี้เป็นต้นไป ได้เวลาถึงเวลานั่งสมาธิภาวนาปฏิบัติบูชา ทำความเพียรเพื่อละกิเลสราคะ ละกิเลสโทสะ ละกิเลสโมหะให้หมดไปสิ้นไปในจิตใจของเราทั้งหลายทุกๆ คน ฉะนั้น**การนั่งสมาธิภาวนาจึงเป็นบุญเป็นกุศล นำความสุขความเจริญมาให้แก่ผู้ปฏิบัตินั้นๆ** การที่เรามีชีวิตมาถึงวันเวลาที่เรานั่งภาวนาฟังเทศน์ฟังธรรมอยู่นี้ ท่านว่าเป็นบุญเป็นกุศล เพราะว่าบางคนนั้นตายไปก่อนเวลาที่มาปฏิบัติอย่างนี้ก็เยอะแยะ เพราะชีวิตของคนเรานั้นจะกำหนดแน่นอนเอาเองไม่ได้ ถ้าบุญบารมีเก่าหมดไปเมื่อไร บารมีใหม่หมดเมื่อใด ชีวิตของคนเราก็ตายไป เราจะมาปฏิบัติธรรมกรรมฐาน ฟังเทศน์ฟังธรรมนั่งอย่างนี้ไม่ได้ เพราะชีวิตมันดับไปหมดไป ตอนชีวิตยังมีอยู่คือยังมีลมหายใจอยู่ ยังฟังเทศน์ฟังธรรมได้ยินเสียงอยู่ นั่นแหละคือว่าเป็นบุญเป็นกุศล ที่เราฟังเสียงฟังธรรมได้ยินอยู่หรือเรานึกภาวนาพุทโธๆ ได้ยินเสียงพุทโธอยู่ในใจหรือนึกว่า "มรณัง เมภวิสสติ" เราต้องตาย ความตายของคนเรายุคนี้สมัยนี้นั้นไม่เกิน ๑๐๐ ปี ยังไม่ถึง ๑๐๐ ปีก็ลำบากที่ตัวเราคนเรายังเหลือชีวิตได้มาปฏิบัตินั้นจึงชื่อว่าเป็นมหากุศลอันหนึ่ง ที่ควรประกอบกระทำ และควรทำความปีติยินดี เพราะว่าเมื่อกล่าวส่วนรวมแล้ว "มรณัง เมภวิสสติ" ตัวเราต้องมีความตายเป็นผลที่สุด คนอื่นสัตว์อื่นตลอดไปจนถึงสัตว์สิ่งเดรัจฉานสัตว์บกสัตว์น้ำหรือว่าคนเราอย่างนี้แหละ ความตายนั้นถ้าจัดในส่วนรวมมนุษย์คนเรามีเรามานั่งภาวนา ไม่ได้เจ็บไข้ได้ป่วย ไม่ได้นอนอยู่ในเสื่อในหมอน ไม่ได้หยอดน้ำอาหารการกิน ไม่ได้เอาช้อนตักอาหารเอาอากาศเข้าปาก นับว่าเป็นผู้ที่ยังมีบุญอยู่เพราะว่าโรคภัยไข้เจ็บมันยังไม่ลุกลามยังไม่รุนแรงยังยืนคนเดียวได้ นั่งคนเดียวได้ นอนคนเดียวได้ ทำอะไรๆ ได้ด้วยตนเอง แต่

ถ้าโรคภัยไข้เจ็บบังเกิดขึ้น จะแก่หรือจะเด็กจะหนุ่มก็ตามร่างกายสังขารนี้จะทำอะไรด้วยตนเองไม่ได้ทั้งนั้น การที่เรายังภาวนาพุทโธได้อยู่ ยืน เดิน นั่ง นอน ไปมาได้ด้วยตนเอง อันนี้ท่านว่าเป็นบุญเป็นกุศล คนอื่นผู้อื่นเขาตายไปเรายังไม่ตายยังรอไปบิณฑบาตบ้านถ้ำอยู่ยังหวังว่าจะได้กินอย่างนั้นจะได้ฉันอย่างนี้ อาหารเอร็ดอร่อยไม่เอร็ดอร่อยยังจะมีความรู้ต่อไป ท่านว่ายังมีบุญอยู่ยังไม่ตาย

แต่ความตายนี้ พระพุทธเจ้าพระองค์สอนไว้ว่าให้นึกบ่อยๆ นึกจนมันเห็น แล้วก็นึกจนมันเข้าใจลึกซึ้ง จนเกิดความสลดสังเวชในมรณะความตายของเราและของสัตว์ทั้งหลายของคนทั้งหลาย ถ้าผู้ใดภาวนามรณกรรมฐานจนเกิดขึ้นจิตใจสงบระงับตั้งมั่นเป็นสมาธิภาวนาก็ดี หรือมีความสลดสังเวชในมรณภัย คือความตายนี้จิตใจจะเปลี่ยนแปลงไป ความโกรธก็จะเบาบาง เลิกได้ละได้ ความโลภความอยากได้ในใจก็จะได้เลิกได้ละได้ ความหลงในจิตในใจตัวเราก็จะเลิกได้ละได้ เพราะว่ามรณภัยคือความตายนั้น เมื่อมาถึงบุคคลผู้ใดบุคคลผู้นั้นจำเป็นต้องตาย จะมาอ้างว่าข้าพเจ้ายังเด็กอยู่อย่าเพิ่งให้ข้าพเจ้าตายเลย ให้อยู่ไปดูโลกต่อไปก่อน ธรรมดาพระยามัจจุราชคือความตายมันไม่ได้ยกเว้น เมื่อได้วาระของผู้ใดผู้นั้นก็จำเป็นจำไปต้องตาย พระพุทธเจ้าท่านจึงให้นึกถึงมรณภัยคือความตายนี้ให้ได้ทุกลมหายใจเข้าทุกลมหายใจออก "มรณัง เม ภวิสสติ" "มรณะมรณัง" ก็แปลว่าความตาย หรือคือจะต้องตายด้วยกันทั้งหมดสิ้น "เม" ก็หมายถึงเรา เราทุกคนต้องตาย ต้องมองให้เห็นนึกให้ได้ ถ้านึกไม่ได้แล้วจิตมันจะเป็นไปตามอารมณ์ต่างๆ ไม่สงบลงได้ ถ้ามองเห็นแจ้งในจิตในใจว่าอย่างไรเสียต้องตาย รอวันตายอยู่ทุกลมหายใจ ถ้ามาถึงเวลาหายใจเข้าไป บุคคลผู้นั้นก็ตายเวลาหายใจเข้า หรือถึงเวลาหายใจออกบุคคลผู้นั้นก็ตาย เวลาหายใจออก **มรณภัยคือความตายนี้ใกล้ที่สุดแค่ลมหายใจนี่เอง** อายุของคนเรานี้ไม่ใช่ตามที่เรานึกว่าเท่านั้นปีเท่านี้ปี ๑๐ ปี ๒๐ ปี ๓๐ ปี ๔๐ ปี ๕๐ ปี ๖๐ ปี ๗๐ ปี ๘๐ ปี ๙๐ ปี อันนี้นับเอาเองแต่ความจริงมันไม่ถึง ไม่ถึงที่เรานับ ความตายมันมาถึงเสียก่อน

มรณภัย คือความตาย จงพากันเพียรเพ่งดูให้รู้แจ้งด้วยปัญญาอันชอบ จิตใจมันจะถอนละถอนออกได้หมด ที่คนเราคิดว่าอารมณ์อย่างนี้เลิก

ไม่ได้ละไม่ได้ ถ้ามองเห็นมรณภัยคือความตาย ละได้หมด ดูคนเขาที่ตายไป ถ้าคนไหนได้เฝ้า พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ญาติ มิตร สหาย ลูกเต้า หลาน เหลน ของตนใกล้จะตายเข้าไปนั่งดูเรียกว่าเฝ้าดูคนตาย มันสั้นเข้าไปทุกอย่างทุกประการ หมดไปสิ้นไปเวลาคนเราจะตาย แต่ก็เกี่ยวกับโรคบางอย่างบางประการ โรคบางอย่างบางประการนั้นมันสั้นเข้าไปหมดเข้าไป ตั้งต้นแต่บริโภคอาหารได้ เวลามันตัดเข้าไป เคยบริโภคอาหารก็บริโภคไม่ได้ จะต้องได้อาหารน้ำๆ จึงจะไหลลงคอไปได้ ตัดเข้าไปอาหารอย่างหนักก็กินไม่ได้แล้ว หนักเข้าก็ดื่มน้ำดื่มน้ำอย่างเดียว อาหารประเภทแข็งประเภทเหลวก็ไม่ได้ แต่ดื่มนมผงได้ ชงนมผงได้ ชงน้ำนมได้ โกโก้ กาแฟอะไรที่มันไหลลงไปได้ ท้องไส้ของคนใกล้จะตายมันเป็นอย่างนี้แหละ นานเข้าไปตัดเข้าหมดไปๆ จนกระทั่งว่าน้ำที่จะดื่มมันก็ไม่ลงคอ แต่ก็พูดจายังมีชีวิตอยู่มองดูมันก็หิวโหยโรยแรงที่สุด คือว่าน้ำก็อยากกินแต่มันกินไม่ได้กินไม่ลง แสดงออกมาทางปากให้เห็น ทีนี้คนที่ยังไม่ตายก็ช่วยเอาสำลีชุบน้ำเอาไปบีบใส่ปากให้ปากก็แสดงถึงว่าหิวอยากดื่มน้ำ ริมฝีปากก็เผยอเอาน้ำนั่นมันตัดเข้าไปตัดเข้าไปมรณะ มรณกรรมฐานเราอย่าได้ประมาท ทุกคนจะต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของมรณกรรมฐาน ทีนี้ถ้ามันขยับเข้าไปอีก ไอ้ที่จะเผยอริมฝีปากรับเอาน้ำมันไม่ไหว แต่ยังมีลมหายใจอยู่หายใจยาวๆ อยู่ หายใจยังได้สบายอยู่ หนักเข้าไปกว่านั้นหายใจไม่ไหวแล้ว เคยหายใจยาวๆ ตามธรรมดาก็หายใจสั้น นั่นแหละมรณกรรมฐานใกล้ที่สุด เอาเข้าไปอีกหายใจยาวไม่ได้ หายใจสั้นๆ ในตัวในจิตใจของผู้นั้นก็กระวนกระวายที่สุด ลมหายใจเคยหายใจ ปอดเคยทำงาน ปอดก็ทำงานไม่ไหวแล้ว นี่แหละมรณกรรมฐาน นึกให้ได้พิจารณาให้เห็นด้วยปัญญาอันชอบ ทีนี้เวลามันจะเอาให้หมดนั้น สะบั้นหมดร่างกาย สั่นสะเทือนกว่าดวงจิตจะออก แต่ก็เป็นไปตามโรคภัยไข้เจ็บของแต่ละบุคคล เวลาดวงจิตดวงใจจะถอดออกจากร่างกายหนีจากร่างกาย แสดงเส้นเอ็นทั้งร่างกายมันสะบั้นลูกกะตานี้เขียวปื๋อเลย เขาให้ชื่อว่าตาผีตาย คนใจไม่แข็งก็กลัว กลัวผีมันมาหลอก แท้ที่จริงเขาดิ้นตายของเขาต่างหาก ตาไม่ใช่ตาคนธรรมดาเป็นตาผีไป หมดสะบั้นกระทั่งหมดร่างกายเส้นเอ็นแล้ว ทีนี้ก็จิตออกไปแล้วถอดไปแล้ว ก็เหลือแต่ธาตุ ดิน น้ำ ไฟ ลมธรรมดานี่แหละมรณกรรมฐานซึ่งมันมีอยู่ในตัวของคนเราทุกคน แต่ผู้ปฏิบัติไม่ค่อยมาปฏิบัติเพียรเพ่งดู

ให้รู้แจ้งด้วยปัญญาอันชอบ จึงได้เกิดกิเลสตัณหามานะทิฏฐิ วุ่นวายไม่จบไม่สิ้น จงภาวนาให้เห็นแจ้งด้วยสติปัญญาของตัวเองแล้วจิตใจมันจะได้กระเตื้องดีขึ้นไม่หมกมุ่นอยู่ตามอารมณ์ต่างๆ

"มรณัง เม ภวิสสติ" ไม่ใช่เรื่องเล็กน้อยมันเป็นเรื่องใหญ่ มรณกรรมฐานไม่ใช่คำพูด ไม่ใช่เขียนหนังสือ ไม่ใช่คาดคะเน เวลามรณภัยคือความตายมันจะมาถึง รุนแรงที่สุด พระพุทธองค์ท่านตรัสว่าความตายเป็นทุกข์ ไม่ได้หมายว่าจิตมันถอดออกไปแล้วมันเป็นทุกข์ ตอนจิตใจกำลังรับทุกขเวทนาต่างหาก อันนั้นแหละมันเป็นทุกข์ ที่เราเจ็บไข้ได้ป่วยตั้งแต่เกิดมาจนถึงวัยแก่วัยชรา เจ็บไข้ได้ป่วยหลายครั้งหลายคราก็ตาม ยังไม่ถึงขั้นที่ว่าความตายเป็นทุกข์ ความตายเป็นทุกข์มันจนเหลือทน ทนไม่ได้ทนไม่ไหว เมื่อทนไม่ไหว ก็รับเสวยทุกขเวทนาแสนสาหัส แล้วก็ตายไป นี่แหละทุกคนจะต้องตายมรณกรรมฐานนี้ต้องนึกต้องเจริญไว้ให้ได้ในกายของตัวเอง ถ้าผู้ใดทำน้อยปฏิบัติน้อยยังถึงขั้นเลิกความหลงอะไรยังไม่ได้นั้นจะต้องกระวนกระวายที่สุด เพราะจิตอุปาทานความยึดในร่างกายสังขารในรูปขันธ์นั้นมันมาก เจ็บน้อยมันก็เป็นเจ็บมาก เจ็บมากก็ตายไปเลย เพราะจิตมันยึดมั่นถือมั่น ถ้าจิตนี้ปล่อยได้วางได้เลิกได้ละได้อะไรๆ ก็ช่างมันเถอะมันเกิดได้มันก็แก่ได้ มันเกิดมาได้มันก็เจ็บไข้ได้ป่วยเป็นธรรมดาได้ มันเกิดมาแล้วมันก็ตายได้ เวลาตายกำหนดไม่ได้ ลมเข้าไปออกไม่ได้ก็ตาย หายใจออกไปสูดเข้ามาไม่ได้ก็ตาย กลางคืนก็ตายได้ ตอนเช้าๆ อย่างเราอยู่นี้ก็ตายได้ กลางวันก็ตายได้ เดือนไหนก็ตายได้ วันไหนก็ตายได้ ไม่เลือกเวลา เมื่อจัดส่วนรวมแล้วเดี๋ยวนี้ก็มีคนตายเดี๋ยวนี้ก็มีคนเจ็บ หรือความเจ็บนี้บางคนก็มันเกิดขึ้นแล้วติดขึ้นแล้วเหมือนไฟไหม้บ้าน ว่าถ้าจะดับไหวหรือเอาได้หรือไม่ได้ ก็เหมือนกันที่เราว่าไม่สบายอย่างนั้นไม่สบายอย่างนี้ เปรียบเหมือนอย่างว่าไหม้บ้านไหม้เรือนไหม้กุฏิ ติดหลังคาขึ้นมาจะดับได้ดับไหวหรือไม่ไหวก็แล้วแต่ตัวเองบุญบาปนั้นมันมีอยู่ในตัวนี้ แล้วก็ไม่เลือกเวลาด้วยไม่ยกเว้นด้วย คนโบราณจึงตั้งชื่อความตายนี้ว่าเป็นพญาใหญ่ที่สุด ใครจะมารบราฆ่าฟันกับพญามัจจุราชนั้นไม่มีใครจะชนะได้ พ่ายแพ้ทุกรายไป

พระพุทธองค์ท่านจึงให้กำหนดความตายนี้ให้ได้ทุกลมหายใจ คือ

ว่ามันใกล้เข้าไปหมดไปสิ้นไป ถ้าว่าถึงคนทั้งโลกแล้วเดี๋ยวนี้ก็มีคนตาย ตายนับไม่ได้ก็มี ตายคนเดียวก็มี ตาย ๒ คน ๓ คนในขณะเดียวกัน หญิงก็ตายได้ชายก็ตายได้ ไม่ใช่ตายแต่คนเฒ่าคนแก่ เด็กๆ ยังไม่รู้อะไรก็ตายได้ นี่แหละมรณกรรมฐาน ผู้ภาวนานั้นไม่ต้องไปรู้อื่น ไม่ต้องไปเรียนนอก (ให้) เรียนใน เรียนในคือเรียนในกายวาจา จิตของตัวเองดูพิจารณาอะไรมันตาย อะไรมันยัง อะไรจะตายก่อน อะไรมันตายนานแล้ว กำหนดให้รู้ดูให้มันเห็นจิตใจ กิเลสมันจึงจะอยู่ยั้ง ถ้าไม่อย่างนั้นมันก็พาให้ดิ้นรนวุ่นวาย กระสับกระส่ายภาวนาไม่ลง ภาวนาไม่สงบ มองไม่เห็นกำหนดไม่ได้มืด ๔ ด้าน มืด ๔ ทิศ มืด ๑๐ ทิศ จะนึกภาวนาพุทโธก็ไม่ได้ นึกถึงความตายก็ไม่ได้ไม่เห็น

จงเพียรเพ่งดูให้เห็นแจ้งด้วยสติปัญญาของตัวเอง อันผู้อื่นแนะนำสั่งสอนเป็นอีกคนหนึ่งเป็นการเตือนใจให้สติ ความจริงแล้วให้จิตใจของตัวเองจิตผู้รู้นั่นแหละ มองเห็นตลอด ทั้งภายใน และภายนอกมองเห็นตัวเองว่าตาย เดี๋ยวนี้ก็ตายได้ คนทั้งหลายที่เราเห็นว่าเขายังไม่ตาย ผลที่สุดก็ตายหมดไม่มีใครอยู่ เกิดแล้วต้องตาย

ฉะนั้นผู้ปฏิบัติธรรมนั้นต้องกำหนดอยู่ทุกเวลา ต้องเตือนจิตใจของตนให้ได้ทุกเวลาจิตใจจึงจะมีพละกำลังความสามารถอาจหาญในการปฏิบัติบูชาภาวนาเพื่อเลิกละความโกรธ ความโลภ ความหลงให้หมดไปสิ้นไป ดังแสดงมาก็สมควรด้วยกาลเวลา เอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้

การปฏิบัติ ให้มุ่งปฏิบัติเพื่อสำรวม เพื่อความละ เพื่อคลายความกำหนัดยินดี เพื่อความดับทุกข์ ไม่ใช่เพื่อเห็นสวรรค์วิมาน หรือแม้พระนิพพานก็ไม่ต้องตั้งเป้าหมายเพื่อจะเห็นทั้งนั้น ให้ปฏิบัติไปเรื่อยๆ ไม่ต้องอยากเห็นอะไร เพราะนิพพานมันเป็นของว่าง ไม่มีตัวตน หาที่เปรียบไม่ได้ ปฏิบัติไปจึงจะรู้เอง

หลวงปู่ดูลย์ อตุโล

พระอาจารย์มหาบุญมี สิริธโร

พระธรรมเทศนา

พระอาจารย์มหาบุญมี สิริธโร

อบรมอุบาสกอุบาสิกา ในวันมาฆบูชา

ณ วัดป่าหนองเกาะ อ.สตึก จ.บุรีรัมย์

พวกเจ้าทั้งหลาย วันนี้ให้ฮู้จัก(รู้จัก)ว่า เป็นวันสำคัญในทางพระพุทธศาสนา พบศาสนาสร้างบุญบารมีให้มีธรรมะธัมโม ให้มีความคิดความนึกในทางพุทธศาสนา เพื่อให้มันหนีจากความทุกข์จากภัย วันนี้เป็นวันสำคัญทางพุทธศาสนา เป็นการระลึกถึงคุณประเสริฐ ระลึกในสิ่งประเสริฐ คือ พุทโธ ธัมโม สังโฆ เป็นไตรสรณคมน์ของบุคคลที่อยู่ในพุทธศาสนา

พุทโธ ได้แก่พระพุทธองค์ ธัมโม ได้แก่ก้อนพระธรรม สังโฆ ได้แก่พระสงฆ์

พระสงฆ์สมัยนี้ บ่คือ(ไม่เหมือน)พระสงฆ์สมัยก่อน ซุมื้อนี่(ทุกวันนี้) เรียกว่า สมมุติสงฆ์ พระสงฆ์เป็นเนื้อนาบุญของชาวโลกทั้งหลาย คุณของพระสงฆ์ คุณของพระพุทธเจ้ากะมี(ก็มี) คุณของพระธรรมกะมี คุณของพระสงฆ์กะมี

คุณของพระพุทธเจ้ามี ๙ ประการ

คุณของพระธรรมเจ้ามี ๖ ประการ

คุณของพระสงฆ์มี ๙ ประการ

ตนเกิดมาต้องมีหน้าที่ระลึกถึงสิ่งที่ตนปรารถนาว่าอยากได้ความสุขเพื่อพ้นทุกข์ สรณคมน์เป็นที่พึ่งที่อาศัย เป็นหลักชัยไม้เท้าของพวกเจ้า(พวกท่าน) เป็นหลักความคึด(ความคิด) ความอ่าน ความปรารถนา ถ้าหากบ่มีกะเซไปหาที่อื่นๆ เซไปหาผี เซไปหาต้นไม้ต้นไหร่(ไร่)เป็นที่พึ่งเรียกว่า ของพึ่งที่บ่ประเสริฐ เพิ่น(ท่าน)จึงเรียกว่า มาสูเว มรณัง อัญญัง

คนโดยมากถามหาแต่ที่พึ่ง บ่ว่าสิ่งที่บ่ประเสริฐ คั่นแม่น(ถ้าใช่)ไม้กะแมน(ก็เป็น)ไม้ผุ คั่นแมนสิ่งที่ประเสริฐนั้น คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อสิ(จะ)พ้นทุกข์พ้นภัย เป็นแนวทางของพระศาสนา สิ่งอย่างอื่นนั้นบ่แน่นอน ฉะนั้นมาวันนี้ มาระลึกถึงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า แต่ก่อนวันเช่นนี้เป็นวันเดือน ๓ เพ็ง(เพ็ญ) เป็นวันที่ปลงอายุสังขารของพระพุทธเจ้า หมายความว่าตั้งแต่นั้นเป็นต้นไปปลงอายุสังขาร นั่นคือหมายความว่า ตั้งแต่นี้เป็นต้นไป มีกำหนดกฎเกณฑ์แต่นี้ไป ๓ เดือนสิ(จะ)ปรินิพพาน และวันนี้เป็นวันที่พระอริยสงฆ์ ๑,๒๕๐ รูป มาประชุมกันโดยบ่ได้นัดหมาย มาประชุมกันจากทิศทั้งสี่ เป็นวันที่พระพุทธเจ้าแสดงโอวาทพระปาฏิโมกข์ พระที่มารวมกันล้วนเป็นพระอรหันต์ทั้งหมด ที่พวกท่านทั้งหลายได้มาประชุมกัน พวกเราทั้งหลายก็ขอให้เอาพุทโธ ธัมโม สังโฆ เป็นที่พึ่ง ให้มีความคิดความอ่าน เป็นที่พึ่ง มีพุทโธ ธัมโม สังโฆ เป็นไตรสรณคมน์ เป็นที่พึ่ง

ไตร แปลว่า สาม สรณะ แปลว่า เป็นที่พึ่ง เพื่อให้ได้ความสุขสมความมุ่งมาดปรารถนา ถ้าหากปรารถนาอยากจะพ้นทุกข์พ้นภัยกะ(ก็)ให้อาศัยสามอย่างนี้ ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า รักษาศีลบ้าง ทานบ้าง ภาวนาบ้าง เกิดมากะมีที่พึ่งที่อาศัยอย่างหนึ่ง สมปรารถนา อยากพ้นทุกข์พ้นภัย ก็มีสามอย่างนี้เท่านั้น ธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เพินปฏิบัติมาบ่มีครูบ่มีอาจารย์ เพินกะปฏิบัติมาด้วยอำนาจบารมีมาโดยลำดับ บารมีเพินสร้างไว้หนึ่งอสงไขยแสนกำไรมหากัปป์ เกิดมาภพสุดท้ายนี้พ่อเพินเป็นกษัตริย์ พ่อชื่อสุทโธทนะ มีเมียชื่อนางพิมพา ศาสนาเพินวางไว้ห้าพันพระพรรษา เฮากะ(เราก็)เป็นผู้มีบุญบารมีอยู่ ที่ได้เกิดมาในพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า ให้รู้จักเข้าวัดให้เข้าหาพระ ศึกษาเรื่องชีวิตชีวา ต้องให้รู้เสียก่อนอ่านตัว "ก" แล้วตัว "ข" ตัว "ค" เกิดขึ้นเป็นคน ตัว "บ" เป็นบาปกะได้ เป็นบุญกะได้ บ่ได้หมายถึง ก.ไก่, ก.กา หมายถึงกอคน คั่น(ถ้า)ให้อ่าน ก.ไก่, ก.กา, แมนไผละ(แล้วใครล่ะ)เป็นผู้อ่าน กะคนนั้นละ กะแมนคนเกิด นี่มันเป็นธรรมะ ให้ศึกษามาใส่ชีวิตเจ้าของ อ่านอักขระต้องอ่านมาใส่ชีวิตเจ้าของ มันจั่ง(จึง)เป็นผลประโยชน์ ให้มันใกล้กับชีวิตชีวา

ธรรมะเพินว่าย่อทางปลายให้กลับคืนทางกก(ต้นตอ) ย่อความ

เป็นไปของชีวิตให้ย่อความเกิด นี่เพิ่นว่าทวนกระแส เฮียน(เรียน)มาเพื่อให้เห็นกกมัน(ต้นตอ) เบื้องต้นมันเกิดมาเฮ็ดหยัง(เกิดมาทำไม) เกิดมาแล้วมันอยากได้หยัง(อะไร) มันกะอยากได้ดี ดีหรือชั่วอยู่ที่การกระทำ ทางศาสนาพุทธบอกว่าเนื่องจากการกระทำ เนื่องจากกรรมอันดี ดีหรือชั่วเป็นตัวเจ้าของเอง เกิดมาหลายเทีย เกิดมานับพรรณนาบ่ได้ บรู้ว่าเกิดจักชาติจักภพ(กี่ชาติกี่ภพ) เพิ่นเว้าจั่งซั่น(อย่างนั้น)แล้ว หมายความว่า พวกเฮาบ่ได้เกิดมาชาติเดียว แล้วกะตกทุกข์ได้ยากอยู่จั่งซี่(อย่างนี้) เพราะว่าบ่ได้สมควรปรารถนาของตน แม้แต่ปัจจุบันนี้กะคือกัน(ก็เหมือนกัน) ฉะนั้นเป็นเรื่องของหยัง(อะไร) เป็นเรื่องของกรรม อาศัยกรรมของตน

เกิดมาโลกนี้มันบ่เที่ยง เกิดมามันกะตั้งอยู่ ตั้งอยู่แล้วมันกะแก่ไปแมนไผสิปรารถนาจั่งได๋(แม้ใครจะปรารถนาอย่างไร)กะอยู่บ่ได้ แมน(แม้)จะมีอะไหล่ซ่อม มันกะต้องเพ(พัง)ในบั้นสุดท้าย สมัยนี้กะคือกัน(ก็เหมือนกัน) มีโรงพยาบาลหลาย(มาก) ผลสุดท้ายกะตายคือเก่า(ก็ตายเหมือนเก่า)นั่นหล่ะ ฉันนั้นให้รู้ชีวิตของเจ้าของว่า มันไม่แน่นอน ชีวิตะ ชีวิตัง ฑีฆะฑีฆัง ชีวิตของตน อชฺเชว กิจฺจมาตปฺป โกชญฺญา มรณํ สูเว จงทำเสียแต่วันนี้ วันหน้าเฮาบ่ฮู้(เราไม่รู้)ว่าจะมีชีวิตอยู่ ชีวิตคือความคึด(คิด) ความอ่านในร่างกายของตน ในชีวิตนี้กะจะได้รู้จักว่ามันบ่สมปรารถนา คึดอย่างหนึ่ง มันกะไปอย่างหนึ่ง ฉะนั้นมันแปรรูป โกชญฺญา มรณํ สูเว บ่บอกให้รู้ว่า วันนี้หรือวันพรุ่งนี้ เราจะต้องตาย ฉะนั้นให้รักษา พระพุทธ พระธรรมเป็นที่พึ่ง

การทานก็ต้องมีการเสียสละ เช่นอย่างข้าวของเงินทอง เสียสละร่างกายของตนอย่างหนึ่ง หมายความว่า ความขี้เกียจขี้คร้าน(ขี้เกียจขี้คร้าน)ให้บำเพ็ญให้มันรู้เรื่องชีวิตของเจ้าของ สพฺพปาปสฺส อกรณํ กุศลาสู ปสมฺปทา ละบาปบำเพ็ญบุญอันได้ คำบ่ดี(คำพูดไม่ดี) ความบ่ดีความชั่ว เบียดเบียนผู้อื่นและทั้งตนเจ้าของด้วย นี่ละ เพิ่นว่าละบาปบำเพ็ญบุญ ละบาปก็คือการรักษาศีล การบำเพ็ญบุญคือการกินการทาน(ให้ทาน) การชำระจิตของตนบ่ให้มีความเศร้าหมอง ให้ผ่องแผ้ว

คำสอนของพระพุทธเจ้านั้น ให้ชำระจิตของตนตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เกิดมาแล้วกะได้พบพุทธศาสนา คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

บรรจุไว้ในตัวของเราแล้ว เอาจากพระศาสดาเองมาเป็นศาสนา เพิ่น(ท่าน) สิ้นแล้ว สิ้นกรรมทั้งหลายแล้ว จึงได้มาเป็นพระพุทธเจ้า พวกเราทั้งหลาย เกิดมาจึงได้มางมงายในโลกนี้ คำสอนของพระพุทธเจ้านั้นเพิ่นสอนคน คำสอนของเพิ่นจึงได้เรียกว่าพระธรรม สนฺทิฏฺฐิโก มันกะอยู่ที่ตัวของตน ทั้งหมด โอปนยิโก น้อมลงเบิ่ง(มองดู)ให้มันเห็น เบิ่งร่างกายตนเองแล้ว เบิ่งจิตใจของตนเองให้มันเห็น ผู้อื่นบ่เห็นนำ เห็นแต่เฉพาะผู้น้อมเบิ่ง พวกเราทั้งหลายต้องการมีสรณะมีที่พึ่งที่อาศัยเพื่อให้จิตใจหรือว่าตัวเอง เป็นไปตามสมความปรารถนาในเบื้องปลายกะคือ(ก็คือ)ความพ้นทุกข์ ไผ (ใคร)ทุกคนกะบ่อยากให้มันทุกข์ ทุกคนกะอยากได้แต่ความสุข ความทุกข์ นั้นอยู่หมดเทิงกายเทิงใจ(ทั้งกายทั้งใจ) ตามธรรมดาจิตใจของพวกเราแล้ว มันกะยังทุกข์อยู่ บ่มีกะทุกข์(ไม่มีก็ทุกข์) มีกะทุกข์ คั่นมีหลาย ๆ(ครั้นมีมาก ๆ) กะคือ สิบ่ทุกข์น้า(จะไม่ทุกข์นะ) มันกะบ่แมนซะ(มันก็ไม่เป็นอย่างนั้น) มี หลายมันกะทุกข์หลายอยู่คือเก่า(เหมือนเก่า) เหตุนั้น คำสั่งสอนของพระ พุทธเจ้าท่านจึงให้ปฏิบัติ

ความอยากมันเป็นกิเลสเป็นความทุกข์ ถ้ามันทุกข์ให้เดินมาทางนี้ ให้มีศีลมีภาวนาชำระจิตของตนให้ผ่องแผ้ว ทุกข์นั้นมันกะอยู่กับความอยาก นั่นหล่ะ ถ้ามันอยากหลายกะให้เดินมาทางมรรคพี้(นี้) อริยมรรคคือหยัง (อะไร) คือหนทางดับทุกข์ รักษาศีลหนึ่งให้มีความดำริชอบ ดำริในการงาน ให้มันชอบในศีล ในความเพียร ให้มันหนักแน่นในสมาธิ ให้มันแน่นอน ให้เชื่อในกรรมของตน เฮ็ดหยัง(ทำอะไร)ก็ให้เชื่อกรรม เฮ็ดดีก็ได้ดี เฮ็ดชั่ว ก็ได้ชั่ว เฮาเกิดมากรรมมันพาเป็น เพราะว่ามันบ่คือกัน(ไม่เท่ากัน) เกิด มาท่อได้(เท่าไหร่)กะบ่คือกัน เป็นการกระทำของกาย วาจา

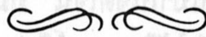
ภิกษุเรา ถ้าปลูกความยินดีในเพศภาวะของตนได้แล้ว ก็จะมีแต่ ความสุข เยือกเย็น ถ้าตัวเองอยู่ในเพศภิกษุ แต่กลับไปยินดีในเพศอื่น ภาวะอื่น ความทุกข์ก็จะทับถมอยู่ร่ำไป หยุดกระหาย หยุดแสวงหาได้ นั่นคือภิกษุภาวะแท้ ความเป็นพระนั้น ยิ่งจน ยิ่งมีความสุข

หลวงปู่ดูลย์ อตุโล

พระธรรมเทศนา

ของ

พระครูวิมลญาณวิจิตร (พระอาจารย์บุญ ชินวํโส)

คนเราจะดีจะชั่วก็อยู่ที่ใจ

คนเราจะดีจะชั่วก็เนื่องมาจากจิตหรือใจตัวเดียวเท่านั้น ความจริงแล้ว จิตหรือใจจะเป็นตัวรับรู้สิ่งภายนอกทั้งหมด ไม่ว่าจะผ่านมาทางอายตนะใด จะเป็นตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ หรือเข้าสู่ใจ (โดยความนึกคิด) โดยตรง จิตใจจะทำหน้าที่เป็นผู้รับรู้ทั้งสิ้น โดยเหตุที่จิตรับรู้อารมณ์ได้หลายทางนี้เอง ถ้าจิตไม่ได้รับการอบรมหรือการฝึกฝนมาดีพอ เมื่อมากระทบเข้ากับอารมณ์ที่ผ่านมาทางตาบ้าง ทางหูบ้าง จิตก็ย่อมแส่ส่าย ฟุ้งซ่านไปตามอารมณ์ที่เข้ามากระทบ จึงไม่สามารถทำให้จิตรวมเป็นหนึ่งเดียวได้ เรียกว่า จิตไม่มีอารมณ์เป็นหนึ่งเดียว ซึ่งหมายความว่า จิตไม่เป็นสมาธินั่นเอง เช่น ตามองไปบนโต๊ะที่มีสิ่งของวางอยู่หลายอย่าง โดยไม่มุ่งหมายเจาะจงดูของสิ่งใด ก็จะไม่รู้ว่ามีของอะไรอยู่บนโต๊ะบ้าง แต่ถ้าเราจ้องมองดูไปที่ของสิ่งหนึ่งบนโต๊ะนั้น แล้วพินิจพิจารณาของสิ่งนั้นเพียงสิ่งเดียว ในกรณีเช่นนี้ เราจะมีใจจดจ่ออยู่ที่สิ่งนั้น จึงเรียกว่า เรามีสิ่งนั้นเป็นอารมณ์เพียงอย่างเดียว

ตามปรกติแล้ว คนเราจะมีสมาธิอยู่ได้ไม่นาน จิตมักจะซัดส่ายไปตามอารมณ์ต่างๆอยู่ตลอดเวลา น้อยคนนักที่จะมีสมาธิอยู่ได้นานและบุคคลที่มีสมาธิเหล่านั้นก็จะเป็นผู้ที่สามารถเรียนรู้ได้สูงๆ และมีปัญญาเหนือกว่าคนอื่น ซึ่งอันนี้ก็เป็นผลดีของสมาธิอย่างหนึ่งที่สำคัญยิ่ง อย่างไรก็ตาม คนที่มีสมาธิดี ก็ไม่ได้หมายความว่าจะมีสมาธิอยู่อย่างนั้นตลอดเวลา แต่หมายถึงว่า เขาสามารถตั้งสมาธิได้ลึกและนานกว่าคนอื่นเท่านั้นเอง

สมาธิที่เกิดขึ้นจากความตั้งใจจดจ่อให้เกิดขึ้น เพื่อขบคิดพิจารณาสิ่งใดนั้น ท่านเรียกว่า *ขณิกสมาธิ* หมายถึง สมาธิที่เกิดขึ้นเป็นครั้งเป็นคราวหรือเป็นขณะๆไป ตามแต่จะต้องการใช้ประโยชน์ คนที่มีสมาธิดีก็คือคนที่สามารถทำให้เวลาของการมีสมาธิอยู่ได้นานกว่าคนที่มีสมาธิไม่ดี ก็เท่านั้นเอง ระวังจะหลงติดสมาธิ

การทำสมาธิให้เกิดขึ้นมาในจิตใจนี้ มีมาแต่ก่อนครั้งพุทธกาลโน้นแล้ว และเป็นเรื่องของการทำให้จิตมนุษย์มีประสิทธิภาพสูงขึ้น แต่เนื่องจากสมาธิในระดับสูงที่ได้ฝึกให้เกิดขึ้น ทำให้ผู้ฝึกมีความสุขและความสงบของจิตใจเป็นอันมากด้วย จึงมีผู้เข้าใจกันว่าเป็นจุดยอดของการปฏิบัติทางจิตของมนุษย์ แล้วก็หลงติดอยู่กับสมาธิเหล่านั้นดังเช่น อุทกดาบส และอาฬารดาบส ผู้เป็นครูของพระพุทธเจ้าก่อนที่ท่านจะตรัสรู้ ก็เป็นที่เข้าใจผิดเช่นนั้น เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะได้เสด็จไปทรงศึกษาด้วยจนบรรลุฌานสมาบัติขั้นสูงแล้ว ก็ทรงทราบว่านั่นไม่ใช่จุดสุดยอดอย่างแท้จริง เพราะไม่ใช่การระงับดับทุกข์ได้อย่างเด็ดขาดเป็นการถาวรนั่นเอง ดังนั้น เจ้าชายสิทธัตถะจึงได้เสด็จไปทรงค้นคว้าต่อด้วยพระองค์เองจนได้ตรัสรู้มรรคซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ได้อย่างเด็ดขาดถาวร

ในมรรคนี้เอง มีอยู่ ๓ ข้อ ที่เป็นเรื่องการฝึกสมาธิให้เกิดขึ้น รวมเรียกว่า *สมาธิขันธ์* ได้แก่ **สัมมาวายามะ สัมมาสติ** และ**สัมมาสมาธิ** นี้เป็นคำของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ทรงบัญญัติขึ้น เพื่อชี้ให้เห็นว่า สมาธิที่พระองค์ทรงนำมาใช้ประโยชน์ในการระงับดับทุกข์นั้น ไม่ใช่สมาธิตามธรรมดาสามัญที่เข้าใจกัน หากแต่เป็นสมาธิที่มีลักษณะพิเศษ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระภิกษุทั้งหลายว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็สมาธิของพระอริยะอันมีเหตุ มีองค์ประกอบ คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ เป็นไฉน

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ที่จิตเป็นอารมณ์เป็นหนึ่ง ประกอบด้วยองค์ ๗ เหล่านี้แลเรียกว่า สัมมาสมาธิ

สัมมาสมาธิเป็นไฉน

ภิกษุในวินัยนี้ สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลกรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตก วิจาร มีปีติ และสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ เธอบรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตใจ ภายในเป็นธรรมเอกผุดขึ้น เพราะวิตก วิจาร สงบไป ไม่มีวิตก วิจาร มีปีติ และสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ เธอมีอุเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยกาย เพราะปีติสิ้นไป บรรลุตติยฌานที่พระอริยเจ้าทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้เป็นผู้มีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข เธอบรรลุจตุตถฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุข ละทุกข์ และดับโสมนัส โทมนัสก่อนๆได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ อันนี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ

เอาละ การแสดงธรรมมา เห็นสมควรยุติไว้เพียงเท่านี้

จิตคล้ายกับน้ำ

จิตสะอาดก็เหมือนกับน้ำที่สะอาด จะใช้ทำอะไรก็ได้ จะดื่มกินก็ได้ จะนำไปรดต้นไม้ก็ได้ ถ้าน้ำไม่สะอาด เช่น น้ำทะเล จะเอามาดื่มกินก็ไม่ได้ จะนำเอามารดต้นไม้ก็คงไม่ได้อีก เพราะมันเค็ม มันไม่สะอาด จิตของเราก็เช่นเดียวกัน ถ้ามันไม่สะอาด คือ มีกิเลสเป็นเครื่องเจือปนทำให้น้ำจิตของเราเป็นไปตามอำนาจของกิเลสแล้ว จะไปใช้ให้เกิดประโยชน์อะไรก็ไม่ได้

ด้วยเหตุนี้ เราจึงควรหาทางชำระให้ผ่องใส ด้วยการให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา

การภาวนานั้นเป็นการควบคุมไม่ให้จิตใจของเราไหลไปตามอารมณ์ เหมือนกับสำลีหรือนุ่นที่มันเป็นของเบา ก็ต้องมีอะไรคอยรักษาไว้ มิฉะนั้นก็จะลอยไปตามลม จิตของเราก็เหมือนกัน เราต้องควบคุมด้วยการภาวนาตรวจค้นจิตของเรา โดยการน้อมเข้ามาในตน ทบทวนเข้าหาจิตใจของเราแล้วตรวจค้นอยู่เสมอ ให้รู้ผิด รู้ถูก รู้ดี รู้ชั่วของจิต ต้องค้นต้องคิดในสิ่งที่ผิด ในสิ่งที่หลง ในสิ่งที่เมา ในเมื่อมันเมาในรูปร่างกายของตน ก็ให้เห็นตามความเป็นจริง เมื่อจิตผ่องใสแล้ว เราก็มองเห็นดี มองเห็นชั่ว มองเห็นบาปบุญคุณโทษ และสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ได้ชัดเจน ถ้ากิเลสของ

เราไม่บางเบาลงไป จิตใจของเราก็ไม่ผ่องใส ก็เท่ากับว่าจิตของเรามันมืด ท่านจึงเรียกว่าจิตมันมืด จิตมันบอด เพราะไม่สามารถจะมองเห็นความเป็นจริงได้ด้วยเหตุนี้ สมควรที่เราจะต้องชำระจิตของเราให้สะอาดผ่องใสอยู่เสมอ เมื่อใจผ่องใสแล้วจะฟังธรรมหรือจะพิจารณาธรรมข้อใด ก็ย่อมได้เหตุผลกระจ่างชัด ผิดกับเวลาที่ใจเศร้าหมอง จะฟังธรรมหรือจะพิจารณาธรรมข้อใด ก็เข้าใจได้ไม่ชัดหรือไม่ลึกซึ้ง

นิสัยที่ไม่ดีของคนเราจะยังมีอยู่ ถ้าทิฐิการถือตัวยังมีอยู่ในตัวเรา ฉะนั้น การกำจัดทิฐิให้หมดไปได้ เราจะต้องชำระจิตของเราให้บริสุทธิ์ให้สะอาดผ่องใสขึ้นมาเสียก่อน เมื่อจิตของเราบริสุทธิ์ผ่องใสแล้ว ก็ย่อมจะรู้ความจริงของโลกได้อย่างแจ่มชัด จนถึงขนาดปล่อยวางความยึดถือได้ในที่สุด

การที่พระพุทธเจ้าได้ชื่อว่าเป็นผู้รู้แจ้งโลก ก็เพราะทรงรู้อย่างนั้นเอง รู้แล้วละได้จนกลายเป็นผู้อยู่เหนือโลกได้ในที่สุด เราไม่รู้โลก มีแต่หลงโลก เพราะจิตของเรายังไม่หยั่งรู้ ยังไม่ลืมตา ยังหลับอยู่ในกิเลสนั่นเอง *การปฏิบัติธรรมจึงเป็นการทำให้จิตใจของเราตื่นจากการหลับด้วยอำนาจกิเลส* ผู้ที่ตื่นจากกิเลสนิทราแล้วได้ชื่อว่า พุทโธ คือ รู้อยู่ รู้สึกอยู่ คนเราต้องรู้สึกตัว ถ้าไม่รู้สึกตัว ไม่ระแวดระวังตัวเอาไว้บ้าง ความเสียหายก็อาจจะเกิดขึ้นได้ เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท โดยทำความรู้ตัวอยู่เสมอทุกขณะ และให้มีความคิดระแวดระวังตัวของเราอยู่ทุกวิถีทาง แล้วเราก็จะเป็นไปเพื่อความเจริญได้ นี่แหละความจริงที่ควรแสวงหาอย่างยิ่ง ก็คือธรรมะของพระพุทธเจ้านี่เอง

อะไรเป็นธรรม

ถ้าว่าธรรมนั้น อะไรเป็นธรรม สิ่งที่ดีก็กล่าวว่าธรรม สิ่งที่ชั่วก็กล่าวว่าธรรม สิ่งที่ไม่ดีไม่ชั่วก็กล่าวว่าธรรม ดังบาลีว่า *กุศลาธมฺมา อกุศลาธมฺมา อพฺยากตาธมฺมา* ดังนี้ อะไรเป็นธรรม ในธรรมรัตน์แก้ว่า ความจริงแต่ไม่ดี ก็ไม่เป็นธรรม ความไม่จริงนี้ก็ไม่เป็นธรรม ความเห็นว่าผลของบุญและบาปไม่มี อธิโลกก็ไม่มี ดังนี้เป็นต้น ชื่อว่าความไม่ดีไม่จริง ความว่า พระอาทิตย์เป็นของส่องโลก ให้ความสว่าง ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นที่อาศัยของสัตว์ และการกราบไหว้บูชา ของเหล่านั้นชื่อว่าความจริงไม่ดี

แต่การปฏิบัติของพวกคนบางพวกนั้น เมื่อเวลาราคะ โทสะ โมหะ เกิดขึ้นในจิต ก็เห็นว่า ราคะ โทสะ โมหะ เป็นของไม่ดี เป็นกิเลส แล้วชำระจิตของตนให้หลุดพ้นจากราคะ โทสะ โมหะ จิตก็สบาย เบากาย เบาจิต เพราะจิตเราอยู่เหนือราคะ เหนือจากโทสะ และเหนือจากโมหะ

พูดถึงเรื่องกิเลส มันก็อยู่ในจิตใจของเรานี้เอง เหตุฉะนั้น จงทำจิตใจของตนให้รู้เท่าทันต่อกิเลส ไม่ได้หมายเอาภายนอก คือกิเลสภายในจิต อยู่ที่จิตใจของเรานี้แหละ เราพึงชำระจิตใจให้สะอาดปราศจากความมัวหมองของใจ จึงจะได้รับความสุขกายสุขใจ สมกับที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า *กณฺห ธมฺม วิปฺปหาย เราควรละธรรมอันดำเสีย สุกฺก ภาเวถ ปณฺฑิโต ผู้ประพฤติแต่ธรรมอันขาว จึงสมควรได้ชื่อว่าเป็นบัณฑิตและนักปราชญ์* ผู้ประพฤติธรรมนำตนของตนให้พ้นทุกข์ได้ สมกับที่ว่า วิริเย ทุกฺขมจฺเจติ ผู้ไม่ละความเพียร นำสุขมาให้ บุคคลใดเกียจคร้าน มีแต่นำความทุกข์มาใส่ตนถ่ายเดียว

ด้วยเหตุนี้ เราควรละกิเลสออกจากดวงใจของแต่ละคน อย่าพากันว่ากิเลสเป็นของดี ที่จริงกิเลสเป็นของเศร้าหมอง ฉะนั้น ให้รู้เท่าทันกิเลสเสีย อย่าเข้าใจผิด บางคนเข้าใจว่า กิเลสมีอยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น มือ เท้า พากันเข้าใจผิดอย่างนี้ ผลที่สุดเข้าใจว่า รูปตรงข้ามกันเป็นกิเลส ความเห็นอย่างนี้เป็นการเห็นผิดของบุคคลผู้นั้นต่างหาก ความจริงแล้วกิเลสมันนั่งอยู่ในใจของตนเท่านั้น เหตุฉะนั้น ควรชำระจิตของตนดีกว่าใส่โทษบุคคลอื่น ใส่โทษตนดีกว่าใส่โทษผู้อื่น ถ้าตนดี บุคคลอื่นก็ดีไปด้วย กิเลสก็ไม่มี ตัวเราก็สบายทั้งกายทั้งใจ อย่าพากันประมาทนะ ความตายใกล้เข้ามาทุกขณะๆ ให้รีบทำความดีเสียก่อนตาย ครูบาอาจารย์ก็ได้แต่บอกให้เท่านั้นนะ ทำให้ไม่ได้ ให้พากันทำความเพียร อย่าเก่งแต่คุย ต้องทำด้วย เห็นไหมครูบาอาจารย์พากันทำมา ถ้าอยากไปสวรรค์ อยากไปนิพพาน ให้ลงมือปฏิบัติกันเดี๋ยวนี้

เอาละ ทีนี้ลงมือลงไม้ปฏิบัติได้แล้ว และในที่สุดนี้ ขอให้มีอายุ วรรณะ สุขะ พละ

พระอาจารย์อ่อนสี สุเมโธ

ศีล

ธรรมเทศนา ของ

พระครูสีลขันธ์สังวร (พระอาจารย์อ่อนสี สุเมโธ)

ต่อไปนี้เป็นเนื้อความในธรรมมัตถาธิบาย ขยายความว่าศีลตามคัมภีร์ต่างๆ กล่าวคือในคัมภีร์มงคลทีปนีว่า จตุถปาริสุทธิศีลนั้น ได้แก่ศีลอันบริสุทธิ์ ๔ ประการของภิกษุ คือ **ปาฏิโมกขสังวรศีล** อันได้แก่การสำรวมดี ในสิกขาบทที่มีมาในพระปาฏิโมกข์ ๑ **อินทรียสังวรศีล** ได้แก่การสำรวมอินทรีย์ ๖ คือ หู ตา จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้ยินดียินร้ายในเวลาได้เห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโผฏฐัพพะ รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจ ๑ **อาชีวปาริสุทธิศีล** ได้แก่หาเลี้ยงชีพโดยชอบธรรม งดเว้นจากเวชกรรมที่ต้องห้าม และอเนสกรรม การแสวงหาที่ไม่ควรเป็นต้น ๑ **ปัจจยสันนินนิตศีล** ได้แก่การบริโภคปัจจัย ๔ ที่บริสุทธิ์ ด้วยการพิจารณาทั้งในเวลารับ เวลาบริโภคแล้วเป็นนิจไป ๑ รวมเป็นจตุปาริสุทธิศีล ๔ ประการด้วยกันดังนี้

ส่วนในคัมภีร์สุทธิมรรคนั้น ได้กล่าวถึงเรื่องศีลและสมาธิปัญญาไว้โดยพิสดาร แต่จักยกมาแสดงเพียงศีลเท่านั้น กล่าวคือศีลนั้นในคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้ตั้งคำถามไว้ ๗ ข้อ ว่า กึ สีลํ คำว่า **ศีลได้แก่สิ่งอันใด?** ข้อ ๒ ว่า เกนตเถน สีลํ ที่เรียกว่า **ศีลหมายความว่าอย่างไร?** มีรสอย่างไร? ที่ ๓ ว่า กานสฺส ลกฺขณาทีนิ **ศีลมีลักษณะอย่างไร? มีรสอย่างไร? มีเครื่องปรากฏอย่างไร? มีที่รองอย่างไร?** ข้อที่ ๔ ว่า กิมนิสํส สีลํ **ศีลมีอานิสงส์อย่างไร?** คือศีลดีอย่างไร? ข้อที่ ๕ ว่า กติวิธญฺเจตํ สีลํ **ศีลมีกี่ชนิด?** ข้อที่ ๖ ว่า โกจสฺส สงฺกิเลโส **สิ่งใดทำให้ศีลเศร้าหมอง** ข้อที่ ๗ ว่า กึ โวทานํ **สิ่งใดทำให้ศีลผ่องแผ้ว?** ดังนี้

เมื่อท่านตั้งเป็นคำถามในเรื่องศีลไว้ ๗ ข้ออย่างนี้แล้ว จึงมีคำแก้

ต่อไปตามลำดับข้อ คือคำถามข้อที่ ๑ ว่า **ศีลได้แก่สิ่งไรนั้น** มีคำแก้ว่า ได้แก่เจตนาที่ดี ๑ ได้แก่เจตสิกที่ดี ๑ ได้แก่การระวังดี ๑ ได้แก่การไม่ละเมิดข้อห้าม ๑ ดังนี้ คำว่า *เจตนาที่ดี*นั้น หมายถึงเจตนาที่งดเว้นจากความชั่ว ทำแต่ความดี อีกอย่างหนึ่งหมายเจตนาที่ให้ละอกุศลกรรมบถ ๗ ข้อข้างต้น คือนับแต่ข้อที่ ๑ ไปถึงข้อที่ ๗

คำว่า *เจตสิกที่ดี* นั้น หมายตัวการงดเว้นจากอกุศลกรรมบถทั้ง ๗ ข้อข้างต้นนั้น อีกอย่างหนึ่งหมายความไม่เพ่งอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตัว และการไม่คิดปองร้ายผู้อื่น การเห็นชอบเห็นถูกตามเหตุผล คำว่า *การระวังที่ดี* นั้น หมายการระวัง ๕ อย่าง คือ การระวังในปาฏิโมกข์อันเป็นบทบัญญัติสำหรับภิกษุ ๑ หมายการระวังด้วยสติ ๑ หมายการระวังด้วยปัญญา ๑ หมายการระวังด้วยขันติ ๑ หมายการระวังด้วยวิริยะ ๑ คำว่า *การไม่ละเมิดข้อห้าม* นั้น หมายการไม่ล่วงศีลด้วยกายและวาจา คือไม่ทำความชั่วด้วยกาย อันได้แก่การไม่ขโมยใคร ไม่ผิดลูกเมียใคร และไม่พูดชั่วด้วยวาจา คือ ไม่พูดคำเท็จ คำส่อเสียด คำหยาบคาย คำเหลวไหลไม่มีประโยชน์ สิ้นคำแก้ไขสำหรับข้อที่ ๑ เพียงเท่านี้

คำถามข้อที่ ๒ ว่า**ที่เรียกว่าศีลเพราะหมายความว่าอย่างไร**นั้น มีคำสีละ สีระ สีตละฯ แปลว่า ปกติ อธิบายว่าการกระทำความดีหรือความชั่วหรือกลางๆเป็นปกติอยู่เสมอ ก็เรียกว่าศีล ตามที่พระสาริบุตรเจ้าแสดงไว้ในปฏิสัมภิทามรรค คำว่า สีระ แปลว่า เศียร แปลง ร เป็น ล จึงเป็นศีล ขยายศัพท์เป็น สีละ แปลว่า ศีรษะ อธิบายว่า ธรรมดาคนและสัตว์ทั้งสิ้น เมื่อตัดเศียรหรือศีรษะแล้วต้องตายฉันใด เมื่อศีลขาดแล้วด้วยความดีอื่น มีสมาธิและปัญญาเป็นต้นก็ต้องตายหมด คือเสียไปหมดฉันนั้น เช่นผู้ทำความดีไว้มาก ถ้าทำความชั่วลงไปในเวลาใด ความดีทั้งหมดที่ทำไว้ ก็พลอยเสียไปตามๆกันซึ่งเรียกว่าเสียชื่อ

คำว่า สีตละ แปลว่า เย็น ลบ ตะ เสียจึงเป็นสีละ อธิบายว่า เป็นเครื่องดับความร้อน อันเกิดจากความประพฤติของตัว คือ คนเราไม่ว่าใคร ถ้าไม่ทำชั่ว พูดชั่ว คิดชั่ว ก็จะเย็น แต่ความร้อนใจอาจมีในทางอื่นได้ เช่นร้อนใจด้วยความประพฤติของคนอื่น หรือร้อนใจด้วยการหาเลี้ยงชีพเป็นต้น

คำถามข้อที่ ๓ ว่า **ศีลมีลักษณะอย่างไร มีรสอย่างไร มีเครื่องปรากฏอย่างไร มีที่รองอย่างไร** นั้น อธิบายว่า ลักษณะนั้น แปลว่าเครื่องกำหนดให้รู้ว่าสิ่งใดเป็นอะไร เพราะฉะนั้น คำว่า *ลักษณะของศีล* ก็ได้แก่เครื่องกำหนดไว้ให้รู้ว่าอะไรเป็นศีล เครื่องกำหนดให้รู้จักศีลนั้น ได้แก่ปกติ คำว่า ปกติ ได้แก่ คำว่า เสมอหรือเป็นนิจ อธิบายว่า การทำ และการพูดความดีความชั่วและกลางๆเป็นปกติคือเสมอหรือเป็นนิจ เรียกว่าลักษณะของศีลฯ การทำดีพูดดีเป็นปกติเสมอเนืองนิจเป็นลักษณะของศีลดี การทำชั่วพูดชั่วเป็นปกติเสมอเนืองนิจเป็นลักษณะของศีลชั่ว การทำสิ่งที่เป็นกลางๆ พูดสิ่งที่เป็นกลางๆเป็นปกติเสมอเนืองนิจเป็นลักษณะของศีลกลางๆ ถ้าทำและพูดสิ่งใดยังไม่เป็นปกติไม่เสมอไม่เป็นนิจ ยังไม่จัดเป็นศีล เช่น ที่เราเรียกว่าคนนั้นคนนี้มีศีล ๕ หรือศีล ๘ เป็นต้น ถ้าคนนั้นยังรักษาห้าม ๕ ข้อนั้นหรือ ๒ ข้อนั้นไม่ได้เป็นปกติเสมอเป็นนิจ ยังไม่จัดว่า มีศีล ๕ หรือศีล ๘ เป็นแต่เรียกว่า ผู้นั้นพยายามจะทำตามบัญญัติให้เป็นศีลเท่านั้น โดยเหตุนี้ ข้อบัญญัติเหล่านั้นท่านจึงไม่เรียกว่าศีลอย่างที่พวกเราเรียกกัน ท่านเรียกว่าสิกขาบท แปลว่าแบบฝึกหัดต่างหาก เช่น ในศีล ๕ ต้องมีคำ สิกขาปทํ สมาทิยามิ แปลว่า ข้าพเจ้ารับแบบฝึกหัดดังนี้ทุกข้อไป อธิบายว่า ข้อห้ามเหล่านั้นเป็นแบบฝึกหัดให้ทำความดีเท่านั้น คือข้อว่าด้วยปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิฉาจาร มุสาวาท สุราเมรัย ตามหลักเดิมท่านเรียกว่า สิกขาบท ๕ คือเป็นแบบฝึกหัดไม่ให้ฆ่ากัน ลักขโมยกัน แย่งชิงความรักกัน พูดเท็จต่อกัน ดื่มของมึนเมาฯ ถ้าหากงดเว้นหรือทำตามแบบฝึกหัดทั้ง ๕ นี้ได้เป็นปกติสม่ำเสมอเนืองนิจเมื่อใด เมื่อนั้นจึงเรียกว่าเป็นศีล ๕ หรือเรียกว่าศีล ๕ ได้ ส่วนความชั่วหรือกลางๆก็มีอธิบายโดยนัยนี้ ขอจงจำไว้โดยย่อว่า ลักษณะของศีลได้แก่ปกติ **ความปกตินี่เองเป็นตัวศีล** ไม่ใช่อื่นไกล

รสของศีล นั้น มีคำอธิบายว่า คำว่ารส คำนี้ไม่ได้หมายความว่า รสเปรี้ยว หวาน มัน เค็ม เหมือนที่เราเรียกว่า รสตามธรรมดาหรือตามสามัญโวหาร เป็นรสวิสามัญ คือหมายถึงหน้าที่ของศีล เพื่อให้รู้ว่าศีลมีหน้าที่อย่างไร ท่านว่าไว้ในฎีกาวิสุทธิมรรคว่า ศีลมีหน้าที่กำจัด อธิบายตามนัยของท่านว่า กำจัดสิ่งที่ตรงกันข้าม คือศีลดีก็กำจัดศีลชั่ว ศีลชั่วก็กำจัดศีลดี ศีลกลางๆก็กำจัดศีลที่ไม่เป็นกลางๆ หมายความว่า ทำสิ่งใด

เป็นศีล คือเป็นปกติได้แล้วก็เป็นอันหักล้างสิ่งที่ตรงกันข้าม เช่นหัดพูดจริงจนเป็นปกติได้แล้ว ก็เป็นอันกำจัดพูดเท็จได้ หัดทำสิ่งที่เป็นกลางๆจนเป็นปกติได้ก็กำจัดสิ่งที่ไม่เป็นกลางๆ เช่นการมีสามีภรรยา ท่านจัดเป็นกลางๆ เป็นปกติของโลก เรียกว่า เป็นอัพยากตศีลของโลก เพราะไม่เป็นบาปเป็นบุญอะไร ปกติของโลกนี้กำจัดความผิดปกติของโลก คือความไม่มีสามีภรรยา ความไม่มีสามีภรรยาเล่าก็กำจัดความมีสามีภรรยาฯ คำว่า กำจัด คือทำไม่ให้มีขึ้น หรือไม่ให้เกิดขึ้น เช่นเมื่อมีศีลดี ศีลชั่วก็ไม่เกิด หรือมีศีลชั่ว ศีลดีก็ไม่มีเป็นต้น โดยเหตุนี้ให้จำไว้โดยย่อว่า รสของศีล ได้แก่หน้าที่ของศีลดังที่ได้อธิบายมาแล้วนี้

เครื่องปรากฏของศีล นั้น มีอธิบายว่า คำว่าเครื่องปรากฏ ได้แก่สิ่งที่บอกให้รู้ว่า ศีลชนิดดีหรือชั่วหรือกลางๆ ความสะอาดกายและวาจา คือการทำดี การพูดดี เป็นเครื่องบอกให้รู้ว่าเป็นศีลดี ความไม่สะอาดกายและวาจา คือการทำชั่ว พูดชั่ว เป็นเครื่องบอกให้รู้ว่าเป็นศีลชั่ว ความเป็นกลางๆ ไม่ดีไม่ชั่วเป็นเครื่องบอกให้รู้ว่าเป็นศีลกลางๆ พูดโดยย่อว่าอาการทำและพูดนั่นเอง เป็นเครื่องปรากฏของศีล คือเป็นเครื่องประกาศให้รู้ว่าเป็นศีลชนิดใด หรือจะพูดอีกอย่างหนึ่งว่า อาการทำและพูดเป็นยี่ห้อของศีลก็ได้ แต่ศีลอยู่โดยลำพังไม่ได้ ต้องอยู่กับคนหรือผู้ที่มีชีวิต เพราะฉะนั้นอาการทำและพูดซึ่งกล่าวว่าเป็นยี่ห้อของศีลนั้น คือเป็นยี่ห้อของคนและผู้มีชีวิตนั่นเอง เมื่อต้องการทราบว่าตัวเราหรือผู้อื่น ใครมีศีลชนิดใด ให้สังเกตการทำการพูดก็รู้ได้ แต่ถ้าสังเกตผู้อื่นรู้ยาก ต้องอาศัยการคบหากันนานไม่เหมือนสังเกตตัวของเราเอง

ที่รองของศีล นั้น มีอธิบายว่า คำว่า ที่รอง หมายถึงสิ่งที่รองอยู่ข้างล่างของอีกสิ่งหนึ่ง เพราะฉะนั้น คำว่า ที่รองศีล ก็หมายถึงสิ่งที่รองข้างล่างของศีลฯ หิริ การละอายความชั่ว และโอตตัปปะ การกลัวความชั่ว ๒ อย่างนี้เป็นที่รองของศีลดี คือถ้า ๒ อย่างไม่มีศีล หิริโอตตัปปะก็อยู่ไม่ได้ ที่เรียกว่าที่รองศีลอีก ๒ อย่าง ซึ่งจะกล่าวต่อไปก็นัยนี้ การไม่ละอายความชั่วและการไม่กลัวความชั่ว ๒ อย่างนี้ เป็นที่รองของศีลชั่ว อาการกลางๆเป็นที่รองของศีลกลางๆ เช่นการรู้สึกในการแต่งงานเป็นตัวอย่างคือในการแต่งงานนั้น ถึงมีความละอายหรือกลัวก็ตาม แต่ไม่ละอายความ

ชั่วความดี หรือกลัวความชั่วความดีอะไร เป็นแต่ละอายกลัวไปตามธรรมดาของโลกเท่านั้น อีกอย่างหนึ่ง คำว่าที่รองของศีล ในฎีกากล่าวว่า ได้แก่เหตุของศีล คือเหตุที่จะให้ศีลเกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วให้คงอยู่ และคำว่าเหตุของศีลนั้นก็ได้แก่สิ่งที่รองศีล ๒ อย่าง

คำถามข้อที่ ๔ ว่า **ศีลดีอย่างไร** นั้น มีคำแก้ว่า ศีลดีอย่างนี้ คือ**นัยที่ ๑** ว่า โภคสมฺปทา ศีลเป็นเหตุให้เกิดโภคทรัพย์ ๑ กลฺยาณกิตฺติ ศีลเป็นเหตุให้มีชื่อเสียงดี ๑ สมฺทวิสารทํ ศีลเป็นเหตุให้แกล้วกล้าในที่ประชุม ๑ อสมฺมุฬฺหํ ศีลเป็นเหตุไม่ให้หลงไหลในเวลาใกล้ตาย ๑ สุคติปรายน ศีลเป็นเหตุให้เกิดในสุคติ ๑

นัยที่ ๒ ว่า มลวิโสธนํ ศีลเป็นเครื่องชำระมลทิน ๑ ปริฬาหรูปสมํ ศีลเป็นเครื่องระงับความร้อน ๑ สุจิคนฺธวายนํ ศีลเป็นเครื่องทำให้กลิ่นหอมฟุ้งไป ๑ สคฺคนิพฺพานาธิคมุ ปุปายํ ศีลเป็นอุบายให้ได้สวรรค์และนิพพาน ๑ โสภลยฺการปสาธนํ ศีลเป็นเครื่องประดับอันงดงาม ๑ ภยวิธมนํ ศีลเป็นเครื่องกำจัดภัย ๑ กิตฺติชนนํ ศีลเป็นสิ่งที่ทำให้มีชื่อเสียง ๑ ปาโมชฺชํ ศีลเป็นสิ่งที่ทำรื่นเริง ๑ ดังนี้เป็นต้น

นัยที่ ๑ ซึ่งว่าถึงความดี ๕ อย่างของศีลตามหัวข้อย่อๆนั้น อาจมีผู้ไม่เข้าใจดีโดยเหตุนี้ ขออธิบายไว้โดยพิสดารดังต่อไปนี้ คือ ข้อที่ (๑) ว่าเป็นเหตุให้ได้โภคทรัพย์นั้น คือ ผู้มีศีลบริบูรณ์ดีแล้ว และมีความไม่ประมาทในการหาทรัพย์อีก ย่อมหาทรัพย์ได้ตามสมควรแก่กาลเทศะตามกำลังความสามารถของตน

ข้อที่ (๒) ที่ว่า เป็นเหตุให้มีชื่อเสียงดีนั้น คือผู้มีศีลย่อมมีผู้สรรเสริญในที่ต่างๆตามสมควรแก่ศีลของตน เช่นคนมีศีล ๕ ก็มีผู้สรรเสริญในเรื่องศีล ๕ เป็นตัวอย่าง ดังที่เราได้ยินคนพูดกันอยู่เสมอๆว่า คนนั้นเป็นคนพูดจริง เป็นคนซื่อตรง ไม่เป็นนักเลงเกกมะเหรก เป็นต้น

ข้อ (๓) ที่ว่า เป็นเหตุให้แกล้วกล้าในที่ประชุมนั้น คือไม่ว่าเข้าไปในที่ประชุมใดๆ จะเป็นที่ประชุมสมณพราหมณ์ กษัตริย์ หรือคฤหบดีก็ตาม ก็ไม่รู้สึกกลัวว่า จะมีผู้ติหรือดูถูกในตัวเรื่องศีลหรือในเรื่องความประพฤติของตัว

ข้อที่ (๔) ว่าไม่หลงใหลในเวลาใกล้ตายนั้น คือผู้มีความประพฤติดีย่อมไม่กลัวต่ออบายภูมิ ว่าตายแล้วจะต้องไปทนทุกข์อยู่ในอบายภูมิ มีนรกเป็นต้น เมื่อไม่กลัวอย่างนี้ใจก็สบาย ไม่ทุรนทุราย มีสติใจคอมั่นคง ไม่ละเมอเพ้อคลั่ง ในอภิธรรมท่านกล่าวว่าเวลาคนใกล้ตาย ย่อมปรากฏเห็นของสามอย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง พอนึกเห็นการกระทำความดี หรือความชั่วของตัวเองหนึ่ง นึกถึงเครื่องมือสำหรับทำความดีความชั่ว เช่น นึกเห็นทัพพีสำหรับตักข้าวใส่บาตร หรือเครื่องฆ่าสัตว์เป็นต้นของตัวหนึ่ง ปรากฏเห็นที่จะต้องไปเกิดฝ่ายดีหรือฝ่ายชั่ว เช่นปรากฏเห็นทิพย์วิมานหรือเปลวเพลิงในนรกหนึ่ง สามอย่างนี้เห็นในเวลาหูตาผิดปกติของคนดี คือ ตามัวหูตึงในเวลาใกล้ตาย ถ้าปรากฏเห็นฝ่ายดีก็สบายไป ไม่ทุรนทุราย ไม่เสียสติ ถ้าเห็นฝ่ายชั่ว ใจก็ไม่สบาย สติก็เสียไป

ข้อที่ (๕) ว่าเป็นเหตุให้เกิดในสุคตินั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่าครั้นตายแล้วย่อมเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หมายความว่า ต้องเกิดเป็นมนุษย์ในมนุษยโลกนี้ หรือต้องเกิดเป็นเทพยดาในโลกสวรรค์อย่างใดหนึ่ง

ในพุทธภาษิตข้อนี้แสดงอำนาจของศีล หรือถ้าไม่มีบาปกรรมอย่างอื่นแทรกในวันนั้น ศีลต้องนำไปเกิดในสุคติแน่ โดยเหตุนี้ท่านจึงสอนให้นึกถึงศีลที่ตนรักษาในเวลานั้น อย่านึกถึงความชั่วความเสียหายอย่างอื่น เพื่อให้ใจดี ให้ใจมั่นอยู่ในศีล ถ้ามั่นอยู่ในศีล ว่าเราได้รักษาศีลข้อนั้นๆดีแล้วศีลต้องนำไปสู่สุคติแน่นอน ส่วนความดีอื่นๆก็เหมือนกันกับข้อนี้ แต่ตามธรรมดาคนเราเวลาเจ็บไข้ มักนึกแต่อยากให้หายหรือนึกเป็นห่วงผู้อื่นหรือสิ่งอื่น มักไม่นึกถึงความดีที่ตนทำไว้ เช่นตนมีศีลอยู่ทั้ง ๕ ข้อหรือเพียงข้อใดข้อหนึ่งก็มักไม่นึกถึง จัดเป็นความผิดอย่างร้ายแรง เพราะที่ถูกควรจะนึกถึงแต่ความดีที่ตนทำไว้ เช่นนึกถึงศีลของตนในข้อที่ตนรักษาได้ดีเพราะจะทำให้ดีใจเพิ่มขึ้น ไม่เสียทีที่เราเกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา คือพบคำสอนที่ดีของพระพุทธเจ้า เรายังได้ทำความดีไว้บ้างตามกำลังของเรา โดยเหตุนี้ขอเตือนท่านผู้ได้สดับฟังไว้ว่า จงหัดนึกถึงความดีที่ทำไว้เสมอ ถ้านึกไว้ได้เสมอก็ควรหัดนึกในสองเวลา คือเวลานอน เวลาเจ็บไข้ไม่สบาย ให้ใจชินไว้คุ้นเคยไว้เพื่อเป็นประโยชน์แก่ท่านทั้งหลาย คือจะนอนหลับสบายไม่กลุ้มใจ จะรู้สึกภูมิใจในเวลาไม่สบาย ถ้าจะหัดนึก

ในเวลานอน ควรนึกภายหลังอย่างอื่น คือต้องนึกถึงเรื่องต่างๆที่เกี่ยวแก่ตัวท่านเสร็จแล้วจึงนึกถึงความดีอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งทำไว้ในวันนั้น หรือในวันก่อนๆ หรือที่จะทำต่อไป ส่วนในวันเจ็บไข้ไม่สบายก็เหมือนกัน คือให้นึกดูอาการของโรคว่า ทรุดลงหรือทรงอยู่ หรือกำเริบขึ้น เสร็จจึงนึกถึงความดีอย่างใดอย่างหนึ่ง มีศีลข้อที่ท่านรักษาเป็นต้น จะทำให้คลายความทุกข์เรื่องเจ็บไข้ขึ้น จะทำให้มีกำลังใจต่อสู้กับโรค ช่วยยาให้หายเร็วขึ้น ที่หายด้วยอำนาจยา หากไม่หายท่านก็เกิดในที่ดีมีความสุขต่อไปโดยแน่นอน

นัยที่ ๒ สำหรับข้อที่ (๑) ว่า เป็นเครื่องชำระมลทินนั้น คือชำระเครื่องเศร้าหมองทางกายวาจา ไม่เกี่ยวถึงทางใจด้วย อันได้แก่ชำระล้างซักฟอกความชั่ว ที่ทำไว้พูดไว้คิดไว้ให้เป็นให้หมดไป พูดอีกอย่างหนึ่ง ว่าเป็นเครื่องล้างบาปของตัวให้ออกจากกายวาจาและใจ ให้กายวาจาใจสะอาดขึ้น เสมือนกับล้างของที่แปดเปื้อนให้หมดไป ให้หายไปด้วยน้ำฉะนั้น ในข้อนี้ท่านหมายความว่า เครื่องชำระที่เรียกว่าน้ำมีสองอย่าง คือน้ำในอย่างหนึ่ง น้ำนอกอย่างหนึ่ง ศีลเป็นน้ำใน คู่ปรับกับเครื่องสกปรกใน อุทกเป็นน้ำนอก คู่ปรับกับเครื่องสกปรกนอก

ข้อที่ (๒) ที่ว่า เป็นเครื่องระงับความร้อนนั้น ได้แก่ความร้อนในคือ ศีล เป็นเครื่องดับความร้อนในใจ อุทกเครื่องดับความร้อนนอกใจ อันได้แก่ความร้อนด้วยแดดด้วยไฟ เป็นต้น

ข้อที่ (๓) ที่ว่า เป็นเครื่องทำให้มีกลิ่นหอมฟุ้งไปนั้น ข้อแสดงถึงกลิ่นภายใน คู่กับกลิ่นภายนอก กลิ่นภายนอกมีกฤษณากลัมพัก และจันทร์แดง น้ำหอมเป็นต้น ย่อมหอมแต่ภายนอก คือ หอมเพียงแต่จมูกเท่านั้นไม่หอมถึงใจและหอมไปได้แต่ตามลมเท่านั้น ไม่หอมทวนลม ส่วนกลิ่นภายในคือ กลิ่นศีล ย่อมตรงกันข้ามคือ หอมถึงใจและหอมทวนลมตามลมได้แก่ทำให้ชื่อหอม คือ ให้มีชื่อดี เป็นที่พึงใจของคนดีทั้งหลาย

ข้อ (๔) ที่ว่า เป็นอุบายได้สวรรค์และนิพพานนั้น คือเป็นสิ่งที่ทำให้ได้ไปสวรรค์และนิพพานนั้น เรียกว่าเป็นบันไดสวรรค์นิพพาน

ข้อที่ (๕) ที่ว่า เป็นเครื่องประดับอันงดงามนั้น คือ ท่านจัดศีลเป็นเครื่องประดับภายใน อันได้แก่ประดับกาย วาจาตลอดถึงน้ำใจ ให้มีความประพฤติเรียบร้อยดีงาม

ข้อที่ (๖) ที่ว่า เป็นเครื่องกำจัดภัยนั้น คือ กำจัดภัยอบายภูมิ มีนรกเป็นต้น ไม่ให้ผู้มีศีลไปต้องภัยได้ในอบายภูมิ และกำจัดภัยในโลกนี้ด้วย คือเมื่ออยู่ในโลกนี้ก็ป้องกันผู้มีศีลมิให้ต้องภัยต่างๆได้

ข้อที่ (๗) ที่ว่า เป็นเครื่องให้มีชื่อเสียงนั้น ได้แก่ทำให้มีผู้สรรเสริญเป็นคนดี เป็นคนมีศีลมีธรรมประจำใจ

ข้อที่ (๘) ว่าเป็นเครื่องทำให้รื่นเริงนั้น เมื่อผู้มีศีลคำนึงถึงศีลของตนแล้ว ก็ย่อมรู้สึกปลื้มใจคล้ายกับผู้เห็นทรัพย์ของตน ไม่มีอันตราย ฉะนั้นสิ้นคำแก้ไขในคำถาม ในข้อ ๔ เพียงเท่านั้น

คำถามข้อที่ ๕ ว่า **ศีลมีกี่ชนิด** นั้น มีคำแก้ไขว่าศีลมีหลาย ช นิ ดท่านจัดไว้เป็นหมวดได้ ๕ หมวดคือ หมวด ๑-๕ เมื่อว่าโดยหัวข้อก็มีมากมายหลายประการ แต่ย่อลงไปก็มี ๒ คือ โลกียะศีล โลกุตระศีล ถ้าจักแก้ไขในข้อนี้ให้สิ้นเชิง เวลาก็ไม่เพียงพอ จึงขอข้ามไปแก้ไขข้อต่อไปข้างหน้า คือ คำถามข้อที่ ๖ ว่า**สิ่งใดทำให้ศีลเศร้าหมอง** คำแก้ไขว่า อิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์และเมถุนสังโยค เป็นของที่ทำให้ศีลเศร้าหมอง อิฏฐารมณ์นั้น อธิบายว่า ได้แก่สิ่งที่ชอบใจ มีลาภยศสุขสรรเสริญเป็นต้น อนิฏฐารมณ์ได้แก่สิ่งที่ไม่ชอบใจ มีความเสื่อมลาภเป็นต้น เมถุนสังโยคนั้นได้แก่การเกี่ยวข้องกับมาตุคาม สำหรับบรรพชิตทั้งหลาย

คำถามข้อที่ ๗ ว่า **สิ่งใดที่ทำให้ศีลผ่องแผ้วนั้น** มีคำแก้ไขว่า ความไม่ลุอำนาจแก่อิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์ ความไม่ยินดีในเมถุนสังโยค ความไม่เกิดขึ้นแห่งบาปทั้งหลายมีความโกรธเป็นต้น สิ้นข้อว่าด้วยศีลเพียงนี้

เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

การไม่กังวล การไม่ยึดถือ นั่นแหละคือ วิหารธรรมของนักปฏิบัติ

หลวงปู่ดูลย์ อตุโล

ธรรมคำสอน

ของ

พระอาจารย์ฝั่น ปาเรสโก

การฟังโอวาทนั้นถ้าจะชี้เฉพาะลงไป ก็คือให้พิจารณากายกับจิตเท่านั้นเอง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามากมายก็มีถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ก็สอนให้พิจารณา กายกับจิตนี่เอง...เมื่อฟังไปมากโอวาท อย่างอื่นก็เป็นของภายนอกไป เมื่อพูดไปมากก็กลายเป็นของทางอ้อมไปเท่านั้น ไม่ใช่ตรงต่อหนทางโลกุตระธรรม การทำความเพียรถ้าไม่ทำจริงๆก็เป็นเหมือนศรัทธาหัวเต่า หลุบเข้าหลุบออกเที่ยวหากินเห็ดไปเรื่อยๆตามโคกตามป่า เมื่อภัยมาถึงเช่นหมามาพบเข้า หมาก็เห่าเต่าก็หลุบหัวเข้าไปกระดองซึ่งถือว่าดีว่าเลิศประเสริฐ ครั้นเมื่อเจ้าของหมามาพบเข้าก็จับเอาเต่าไปฆ่าไปแกงเท่านั้นเอง เจ้าของหมาก็คือพญามัจจุราชนั่นเอง

แต่ครั้งก่อนมาไม่มีผู้ใดขอศีลจากพระเลย ไม่เหมือนทุกวันนี้กว้างศอกยาววาหนาคืบ คือตัวพระศาสนา ผู้ใดไม่พิจารณากายเห็นธรรมในกายผู้นั้นไม่เห็นสัจจธรรมหรือคุณของครูบาอาจารย์ คนเรามีความหลงอยู่สองอย่างคือ หลงแต่เกิดมานี้อย่างหนึ่ง ครั้นต่อมามีความรู้ความฉลาดตามแบบตามบัญญัติ ตามสมมติเป็นหลงชั้นสอง

ไม้ซกงกมีหกพันหง่ากะปอมก่าแล่นขึ้นมื้อร้อย กะปอมน้อยแล่นขึ้นมื้อพัน มาบ่ทันแล่นขึ้นเรื่อยๆ ท่านว่าได้แก่ อายตนะภายใน ๖ อย่างสัมผัสกับอายตระภายนอก ๖ แล้วยินดีเพลิดเพลินโดยไม่รู้เท่าทันเรียกว่าเป็นของปลอมทั้งสิ้น การภาวนาเช่นนั่งสมาธิ ถ้าเกิดเวทนาขึ้นที่กายเราต่อสู้ไม่ได้ ลุอำนาจแก่เวทนา แล้วล้มลงนอนเสียเช่นนี้ เป็นการข้องที่เวทนาแล้วล้มลงไม่ดี เลยคล้ายกับเราเดินพอขาไปข้องหรือติดกับเถาวัลย์ก็ล้มลงเสีย เป็นอันว่าเดินทางต่อไปอีกไม่ได้ ก็ไม่ถึงที่หมายง่ายๆ หลัก

ของการปฏิบัติจะต้องไม่ยิ่งหย่อนจนเกินไป คือเดินสายกลาง คำว่าสายกลางมีดังนี้ กลางคืนแบ่งเป็น ๓ ยามๆละ ๔ ชม.

ปฐมยาม นั่งสมาธิและเดินจงกรม
มัชฌิมยาม นอนสีหไสยาสน์
ปัจฉิมยาม เดินจงกรมและนั่งสมาธิจนกว่าสว่าง...

กลางวันก็เดินจงกรม และนั่งสมาธิทำอยู่อย่างนี้เป็นนิตย์ พิจารณากายเป็นอารมณ์ดังนี้ จึงเรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทาโดยแท้ ถ้าทำไม่ได้อย่างนี้จะเรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทาไม่ได้เป็นอันขาด เวลากลางคืนตื่นจากนอนต้องล้างหน้าก่อนจึงนั่งสมาธิภาวนา ถ้าไม่ล้างหน้าก่อนนั่งสมาธิใช้ไม่ได้ และอย่าภาวนาหันหน้าไปทางตีนที่นอนให้หันหน้าไปทางหัวที่นอน ก่อนภาวนาให้ได้ไหว้พระเสียก่อนยิ่งดี การนั่งสมาธิถ้าล้มตัวลงนอนเสียก่อนจิต หรือจิตสงบ ท่านว่าคนนั้นย้านขี้ (กลัวขี้) ไม่ใช่คนขี้ย้านหรือขี้คร้านอะไรแต่อย่างใด คือคนดีๆเรานี้เองแต่ย้านขี้ กลัวขี้จึงจะถูกหรือว่าให้ขี้ชนะตนเสียแล้วจะเกิดแก่เจ็บตายอย่างไรช่างมัน นั่งนอนเฝ้าขี้อยู่อย่างนั้น

การพิจารณาอย่างอื่นนอกจากกายอันนี้เป็นการพิจารณาทางอ้อม ไม่เห็นอริยสัจจธรรมง่ายๆ เปรียบเหมือนชายคนหนึ่งเอาผ้าเคียนหัว (โพกหัว) หลงผิดคิดว่าตัวเองลืมเอาไว้ที่ใดที่หนึ่ง วิ่งหาไปมาถามคนโน้นคนนี้เรื่อยไป พอมีคนบอกว่าผ้าเคียนหัวอยู่ที่หัว (โพกอยู่ที่หัว) เท่านั้นจึงรู้ว่าอ๋อ อยู่นี่เอง เราวิ่งหาเกือบตาย ฉันใดการหาธรรมะก็เช่นกันมีอยู่ที่กายที่ใจนี้ทั้งนั้น จะไปหาที่อื่นพิจารณาที่อื่นเป็นอันไม่เห็นอริยสัจจธรรมอย่างแน่นอน

ทุกข์ กับ สมุทัย เป็นโรคอย่างร้ายแรง, นิโรธ กับ มรรค เป็นยาวิเศษคอยกำจัดโรค อคฺคํ ฐานํ มนุสฺเสสุ แปลว่า มนุษย์เป็นสถานกลางอันเลิศ เทวดาถึงจะได้ฟังธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าได้บรรลุธรรมวิเศษก็สำเร็จเพียงแค่ชั้นอนาคามี จะสำเร็จถึงชั้นอรหันต์นั้นเป็นไม่มี อรหันต์แปลว่าไม่หัน หยุดหัน อะ แปลว่า คำปฏิเสธ ผู้ที่ยังไม่ถึงอรหันต์ ก็คือจิตยังไม่หยุดหันนั่นเอง

สังขารตามแบบมีสองอย่าง คือสังขารภายในอย่างหนึ่ง สังขาร

ภายนอกอย่างหนึ่ง แท้จริงมีอย่างเดียว คือสังขารภายในได้แก่ใจ เพราะของภายนอกอย่างอื่น เช่นต้นไม้หรือวัวควายอย่างนี้เป็นต้น เขาไม่ได้บอกว่า เขาเป็นต้นไม้ หรือวัวควายแต่อย่างใด ใจของเราเองต่างหากที่ออกไปสมมุติว่าเขาเป็นนั่นเป็นนี่ จึงว่าสังขารมีอย่างเดียว อภิชฌตา ความมักน้อยหรือมหิสุตา ความมักมากก็ดีไม่ได้หมายเฉพาะอาหารการกินหรือเครื่องนุ่งห่มใช้สอยเท่านั้น ถ้าหมายเพียงชั้นนี้เป็นชั้นที่หยาบมาก

ส่วนชั้นในละเอียดหมายถึง อภิชฺตา มักน้อยในอารมณ์ที่เป็นภายในด้วย คือยินดีพิจารณาเฉพาะกายเท่านั้น สิ่งอื่นนอกจากกายและใจเป็นมหิสุสุตา มักมากทั้งนั้น เมื่อมักมากในอารมณ์เช่นนั้นใจก็ไม่สงบ ฟุ้งซ่านหรือถ้าสงบก็ไม่มีญาณจะเห็นอริยสัจจธรรม ๔ การพิจารณากายเมื่อใจรวมย่อมมีญาณเห็นอริยสัจจธรรม ๔ ตรงต่อหนทางอริยมรรคโดยแท้ คำว่าโลภ ก็เหมือนกันคือ หมายถึงการพิจารณาหลายอย่าง ถ้าพิจารณาตามอย่างเดียว ชื่อว่าไม่โลภถูกหนทางด้วย คำว่าโกรธก็เหมือนกันต้องไม่ขัดเคืองเกลียดชังใจตัวเองด้วย ถ้ายังลำเอียงเกลียดชังใจของตัว ว่าไม่อยู่ในอำนาจของตน ก็จะเป็นโกรธชั้นในด้วยไม่ถูกทางและคำว่าพรหมเสื่อมฌานลงมากินง้วนดินหอม ก็คือผู้รักษาศีล ประพฤติพรหมจรรย์ สึกหาลาเพศไปมีเมียมีลูก ดมแก้มผู้หญิงอันเป็นธาตุดินนั่นเอง การอนุโลมตามญาติโยมนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ดีไม่ถูก เป็นเหตุให้ข้อวัตรของเราเพลียอ่อนลงไปไม่ถูกทาง เพราะตัวเราเองยังไม่พ้นทุกข์จะหย่อนยานให้ใครไม่ได้ ถ้าหย่อนยานชื่อว่าทำตนให้ลำบากเปล่าๆ ผู้ใดกลัวตายผู้นั้นจะตายอีก ผู้ใดไม่กลัวตายผู้นั้นจะพ้นจากความตาย จงกล้าหาญชาญชัยให้เหมือนกับม้าอาชาไนย

การปฏิบัติพระศาสนาอย่ากลัวผิด ถ้าไม่ผิดจะมีทางถูกได้อย่างไร สิ่งที่ผิดนั่นเป็นครู จะได้ฝึกหัดจิตของตนให้ละจากสิ่งที่ผิดนั้น และอย่ารังเกียจต่อ โลภ โกรธ หลง หรือกิเลส อาสวะใดๆเลย ถ้าไม่มีสิ่งเหล่านี้จะไปสู่พระนิพพานได้อย่างไร สำหรับผู้ที่ไปสู่พระนิพพานได้นั้น จะต้องคุ้นเคยกับสิ่งเหล่านั้นทั้งสิ้น ฝึกละสิ่งเหล่านี้แหละจึงจะถูกคำสอนของพระพุทธเจ้า การพิจารณาสัจจธรรม ๔ ก็คือพิจารณาทุกข์ อันได้แก่ความแก่ เจ็บ ตาย พิจารณาสมุทัย ก็คือพิจารณาจิต เมื่อพิจารณาจนชำนาญรอบคอบแล้วก็เป็นนิโรธ คือรู้เท่าหรือดับ ทุกข์อยู่ที่ไหน มรรคอยู่ที่ไหน นิโรธคือความ

ดับทุกข์ก็อยู่ที่นั้น ทุกข์กับสมุทัยสองอย่างนี้ เป็นของมีอยู่ประจำโลก แต่ไหนแต่ไรมาแล้ว ส่วนมรรคกับนิโรธ เป็นหนทางแก้ไขไปสู่พระนิพพาน

การพิจารณากาย เมื่อเราชำนาญอย่างใดหรือถนัดอย่างใด อย่าเปลี่ยน ให้ใช้อุบายนั้นพิจารณามากๆจนกว่าจะทะลุปรุโปร่งในกาย เห็นจริงในกาย ถ้าเปลี่ยนบ่อยๆ หยิบโน่นหยิบนี่วางนี่อยู่เรื่อยไปก็จะไม่เห็นอานิสงส์ของการภาวนาเลย และเมื่อเกิดสมาธินิมิตเห็นกายของตนส่วนใดส่วนหนึ่ง ต้องเจริญหรือพิจารณาส่วนนั้นให้มาก ทำให้ยิ่งเจริญให้มาก ปัญญาก็จะเกิดในนั้นเอง ส่วนการพิจารณาโดยแยบคายนั้น เช่นพิจารณาผ มจะต้องพิจารณาเฉพาะเส้นเดียวให้ได้ ๕ ฐาน คือ ๑. สี ๒. กลิ่น ๓. ที่เกิด ๔.ที่อาศัย ๕. สัณฐาน ยกตัวอย่างเช่น

๑. **สี** ผมมีสีดำ
๒. **ที่เกิด** เกิดด้วยอาหารใหม่อาหารเก่า
๓. **ที่อยู่** อยู่บนศีรษะ
๔. **สัณฐาน** ปลายและกกเรียวตรงกลางนูน
๕. **กลิ่น** เหม็นสาบคาว

ให้พิจารณาอย่างนี้ไปจนครบอาการ๓๒ ในกาย ให้ชำนิชำนาญ การพิจารณากายให้เป็นวิปัสสนานั้นให้พิจารณาธาตุ ๔ ในกายคือ ธาตุดิน น้ำ ลม ไฟให้ชำนาญ ถึงแม้ว่าจิตจะไม่ยอมว่าเช่นนั้นก็ตาม ให้พิจารณาเป็นอารมณ์อยู่อย่างนั้นจนจิตหยุดเป็น ฐิติภูตํ เกิดญาณรู้ขึ้นเอง ตัดสินขึ้นเอง ถ้าไม่อาศัยการพิจารณา ชอบพิจารณาแต่จิตอย่างเดียว เวลาจิตหยุดเป็นสมาธิแล้ว ญาณย่อมไม่บังเกิดเห็นอริยสัจจธรรม ๔ เป็นแต่เพียงเห็นจิตว่างๆแล้วก็หลงอรูปติดอรูปฌาน แล้วก็จะเลยเข้าใจผิดคิดว่าตนเองเป็นพระอรหันต์ จบกิจในพรหมจรรย์นี้เสียแล้ว

การพิจารณากาย ให้พิจารณาการแตกทำลายของกายตามเป็นจริงคือให้จิตรู้ว่า เป็นของแตกสลายจริงๆ จิตจึงจะถอนจากอุปาทานความถือมั่น ปล่อยวางลงได้ ถ้าจิตไม่เห็นตามเป็นจริงเช่นนั้น ก็เป็นธรรมดาอยู่เองจิตก็ไม่ปล่อยวางอุปาทานง่ายๆ แต่ถ้าจิตรู้ของเห็นของเขาก็ปล่อยวางเองได้ เปรียบเหมือนคนถือหม้อแตกหม้อร้าว ถ้าเขารู้ว่าหม้อนั้นแตกร้าวจริงๆ เขาคงจะทิ้ง เขาจะขืนถือไปเป็นประโยชน์อะไร ฉะนั้น ถ้า

พิจารณาขันธ์ ๕ นี้ไม่แตกก็เท่ากันกับร่างกายอันนี้ เป็นของไม่มีค่า เราต้องทำค่าของกายอันเป็นอสุภะนี้ให้เป็นประโยชน์แก่ตนเองให้ได้ ถ้าบวชเข้ามาแล้วไม่รู้ของจริงของกายก็เท่ากับบวชเล่นหัวโล้นเปล่าๆ

การฝึกหัดสติปัฏฐาน ๔ ในครั้งแรกเราต้องหัดพิจารณากายส่วนใดส่วนหนึ่งแล้วแต่ความถนัดของเรา พอเมื่อเราตั้งหลักได้แล้วไม่ว่าจะเดิน ยืน นั่งนอน ก็พิจารณา แต่ส่วนของกายนั้นๆอย่าเปลี่ยนแปลง เอาจนเป็นมหาสติปัฏฐานเพื่อแก้ความหลงในกาย เมื่อพิจารณาพอชำนาญแล้ว จิตก็จะสงบ เป็นสมาธิแล้วก็จะมีญาณรู้ขึ้นเองในเรื่องอริยสัจสี่ แต่เมื่อจิตหยุดเป็นสมาธิแล้ว อย่าโน้มจิตไปพิจารณาอะไร ให้หยุดพักเสียก่อน จนกว่าสมาธินั้นจะถอนเอง แต่ทั้งนี้อย่าหลงสมาธิแต่เพียงนั้น เมื่อจิตถอนจากสมาธิแล้ว ก็ให้ตรวจค้นพิจารณากายต่อไปอีก อย่าท้อถอยกระทำอยู่นั้นทุกชั้นภูมิ

มีบางอาจารย์มักหลงว่าเมื่อเห็นกายเป็นอสุภะของปฏิกูลแล้วก็หาที่เอาไม่ได้ ก็เลยเลิกพิจารณากายเสียอย่างนี้ จิตไปติดอยู่ที่อากิญจัญญายตนฌาน เป็นการช้าต่อหนทางเปล่าๆ เพราะจิตกระด้างไม่มีอุบายจะพิจารณาฝึกจิตต่อไป จิตนี้ถ้ากระด้างก็ต้องหาทางหาอุบายหัก ฟัน ทุบต่อย คือใช้ขันติ วิริยะ ชักลากขู่เข็ญฝึกจิตจนใช้ได้ โคตรภูญาณ คือจิตจะก้าวจากปุถุชนเป็นอริยะ มีญาณหน่วงเหนี่ยวเอาพระนิพพานเป็นอารมณ์ ไม่มีทางเสื่อมเป็นคติเที่ยงแท้ และจะเป็นเพื่อความพ้นทุกข์จริงๆนับแต่ชั้นโสดาเป็นต้นมา

เมื่อจิตเป็นสมาธิแล้ว เอกัคคตาจิตเป็นหนึ่งรู้ตัวขึ้นมา มีญาณรู้ตามสภาพความเป็นจริงของจิต จิตเป็นฐีติจิต เมื่อถอนจากนั้นแล้ว ก็ให้พิจารณาตรวจค้นกายให้ละเอียดอีก ยังจะมีรู้พิเศษไปกว่านั้นอีก การละราคะ โทสะ โมหะ สงเคราะห์เข้ามาในเวลาภาวนาตรวจดูจิต ถ้าจิตชอบในอารมณ์ใด นั่นแหละตัวราคะ ถ้าจิตไม่ชอบหรือรังเกียจในอารมณ์ใด นั่นคือตัวโทสะ แต่ถ้าจิตไม่รู้ไม่มีสติสัมปชัญญะต่ออารมณ์ทั้งสอง คือไม่รู้ทั้งตัวราคะ โทสะ นั่นคือตัวโมหะ แต่ถ้ารู้ตัวอยู่เสมอกำหนดไม่หลงลืมและรู้เท่าทันก็เป็นการละอยู่ในตัวเสร็จ เวลานั่งภาวนาถ้าเกิดเวทนาโดยเหตุที่จิตไปยึดอุปาทานในขันธ์ห้า ต้องหาอุบายต่อสู้ อย่ากระดิกกายง่ายๆ ถ้าเรารบไม่ชนะอยู่ก็เป็นทุกข์ ตายไปก็ไม่มีความสุขดังนี้

อริย ธมฺโม ฐิโต นโร แปลว่า ธรรมของพระพุทธเจ้า ก็อยู่ที่นรชนหรือปุถุชนคนเรานี้ทั้งนั้น ความดีกลั่นได้มาจากความชั่ว ต้องหมั่นพิจารณากายอย่างทั่วกาย ให้จิตเห็นว่าร่างกายเป็นของเน่าเปื่อยเป็นของปฏิกูลจริงๆ และให้รู้ด้วยว่าส่วนใดเป็นธาตุดิน น้ำ ไฟ ลมก็ให้รู้ชัด การกำหนดจิตในเวลาจวนจะตาย จิตจะได้ไม่มีห่วงใยในร่างกาย จะรวมจิตได้เร็วขึ้น เวลาจวนจะตายไม่ใช่จะมามัวพิจารณากาย จะมาพิจารณาไปทำไมเพราะจิตเอากายไปไม่ได้แล้ว

การส่งจิตเพ่งไปข้างนอกเช่น เพ่งกสิณภายนอกเป็นการไม่ถูกต่อหนทาง เป็นการเดินทางอ้อม และมักหลงทางเปล่าๆ เป็นกสิณของฤาษีดาบส ส่วนที่เป็นทางตรงคือ การเพ่งกสิณภายในกายของตน การเพ่งภายนอกเมื่อเกิดอุคคหนิมิตแล้ว ส่งจิตตามไปก็ไปติดในอรูปฌานเท่านั้น การเพ่งกสิณภายใน เมื่อเกิดอุคคหนิมิตแล้ว พิจารณาให้แยบคายเป็นปฏิภาคนิมิต จนเห็นกายของตนชัดเจน เห็นตามเป็นจริงเน่าเปื่อยผุพังไปตามธรรมชาติ จึงถูกต่อหนทางอริยมรรค คือเห็นอริยสัจจธรรม ๔ จริง ผู้ใดมีกาย วาจา ใจ แต่ไม่เป็นเป็นกายของตนโดยสัจจธรรมของจริงก็เท่ากับมีกาย วาจา ใจ เปล่าประโยชน์ เป็นจักขุ สูญโญ, โสตะ สูญโญ, ฆานะ สูญโญ, ชิวหา สูญโญ, กายะ สูญโญ, มโน สูญโญ ไปเท่านั้น ถึงเป็นนักบวชก็หัวโล้นเปล่าๆ วุ่นวายกันเปล่าๆ

การพิจารณากายให้แยบคายนั้นคือให้พิจารณาทุกส่วนในร่างกายสุดแต่ใครจะมีอุบายใดๆให้เห็นที่คด ที่งอ ที่ต่อ ที่กิ่วฯ อย่างนี้เรียกว่าแยบคาย การพิจารณาอย่างนี้ถึงแม้จะเป็นสังขารการปรุงแต่งอนุมานเอาก็จริง แต่จะเป็นการแก้สังขารให้เป็นวิสังขาร ให้จิตเห็นตามเป็นจริงเพื่อถอนอุปาทานในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อดีตปัจจุบันและอนาคตก็คือใจดวงเดียวนี้เอง เปลี่ยนขณะไปๆมาอย่างนี้เช่น เวลานี้เราพิจารณากระดูกในกายเป็นปัจจุบัน แล้วต่อไปพิจารณาเอ็น กระดูกก็กลายเป็นอดีตไป ต่อไปก็พิจารณาสิ่งอื่นล่วงหน้าอีก อันนั้นก็เป็นอนาคตเรื่อยไป ตจปัญจกกัมมัฏฐาน เหตุใดนักปราชญ์ทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้นเมื่อจะสอนกัมมัฏฐานแก่กุลบุตร ผู้บรรพชา อุปสมบทในพระพุทธศาสนาจึงสอนกัมมัฏฐาน ๕ ก่อน

ได้ความว่า สัตว์ทั้งหลายไม่ว่ามนุษย์หรือสัตว์ดิรัจฉานทั้งหมดที่มีความกำหนัดยินดี รักใคร่ ในรูปารมณ์ อันเป็นด้วยจักษุทวาร เกิดความหลงรักเพราะอาศัยของ ๕ อย่าง มีหนังเป็นที่สุดอันประจักษ์ต่อตา จึงหลงสำคัญว่าสวยว่างามได้ความว่า **วณฺโณ คนฺโธ รโส โอชา สณฺฐาโณ** เมื่อตามองเห็นรูปที่มีหนังหุ้มขึ้นอยู่โดยรอบ สำคัญว่าสีขาว สีดำ สีแดง เกิดความรักใคร่พอใจ **คนฺโธ** สำคัญว่ามีกลิ่นอันหอม, **รโส** เมื่อกระทบกระทั่งด้วยลิ้นว่ามีรสอร่อย, **โอชา** เมื่อสัมผัสถูกต้องกาย สำคัญว่ามีโอชารสอันซึมซาบ **สณฺฐาโณ** อันว่าจิตคือตัวมหาเหตุนี้เข้าไปหมายมั่นว่ามีสัณฐาน สูง ต่ำ สั้น ยาว ตามความหลงอันสะสมมาแล้ว แต่หลายภพหลายชาติ ถ้าหนังหุ้มไม่มีเสียแล้วเหลือแต่กระดูกความกำหนัดยินดีย่อมไม่เกิดมี ฉะนั้นท่านจึงให้พิจารณาหนังก่อน เพราะหลงหนังจึงหลงรัก ให้พิจารณาว่าหนังเป็นเพียงธาตุดิน เป็นของอสุภะไม่สวยไม่งามเป็นของที่จะต้องแตกต้องทำลายไปสู่สภาพเดิมของเขา ให้เห็นแจ้งประจักษ์ในใจโดยประจักษ์จริงๆจึงจะไม่หลงหนังเหมาะแก่จริตทั่วไป และก็ถูกกับกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน จงทำให้ยิ่งเจริญให้มาก ไม่ว่าอิริยาบถใด ยืน เดิน นั่ง นอน จึงจะเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายคลายกำหนัด

เกี่ยวกับสีมา หลวงปู่เคยได้ยินหลวงปู่มั่นพูดให้ฟังเสมอๆ พระพุทธองค์ทรงพิจารณาบัญญัติสีมา การผูกสีมาโดยทั่วไปต้องทักนิมิตก่อนทั้ง ๘ ทิศ แล้วทักซ้ำอีกจึงไม่เป็นสีมาวิบัติ กรรมวาจาจารย์ทั้ง ๔ เข้าไปในต้องสวดถอนเสียก่อนจึงตั้งญัตติ ๔ หนแล้วตัดหินอันแขวนไว้ที่ขาย่างทำเป็นนิมิตลงสู่พื้น เมื่อเสร็จแล้วใครถอนไม่ได้ ท่านเปรียบเทียบให้ฟังว่าสีมาในการทักนิมิตคือ การเข้าไปอาศัยอยู่ในฌานสมาบัติ ๘ การทักให้รอบคือการพิจารณาให้พอ กรรมวาจาจารย์ทั้ง ๔ หรืออาจารย์สวดทั้ง ๔ ก็คืออริยสัจจธรรม ๔ การสวดถอนคือให้ถอนจากอารมณ์ทั้งหลาย ส่วนการตัดหินอันเป็นนิมิตก็คือ ญาณตัดสินจิตพ้นจากอาสวะ มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ รวมเป็น ๙ ให้พิจารณาสีมาในกาย น้อมเข้ามาเป็นโอปนยิโกนิมิต ๙ คือ ตา ๒ หู ๒ จมูก ๒ ลิ้น ๑ กาย ๑ ใจ ๑ เป็น ๙ พอดี ให้พิจารณาให้รู้เท่าทันอารมณ์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ทำให้ยิ่งเป็นภาวิโต พหุลีกโต คือทำให้ยิ่งเจริญให้มากจนเพียงพอแล้ว อันเป็นส่วนแห่งวิปัสสนา แก่กล้าพอก็ตัดสินตัว

เจ้าของได้เอง อุปมาเหมือนการตัดหวายให้หินหลุดลงสะดือสีมาฉะนั้น

บุคคลถ้าขาดเสวนาสร้องเสพกับนักปราชญ์บัณฑิตแล้ว เป็นสิ่งที่ไร้ประโยชน์จริงๆ ถึงแม้จะเจริญสมณธรรมก็ไม่เป็นไปเพื่อภูมิธรรมชั้นสูง ถึงจะเป็นไปก็เพียงความรู้ความเห็นของตนขั้นสมาธินิดๆหน่อยๆเท่านั้น เพราะธรรมดาเราผู้เป็นสาวกต้องอาศัยการได้ยินได้ฟังอย่างพระสารีบุตร ถ้าไม่ได้พบกับพระอัสสชิแล้วก็มีประโยชน์น้อย และท่านยังได้แสดงโทษของการไม่ได้สร้องเสพว่ามีโทษไปในภพเบื้องหน้าด้วย เช่นผู้ใดเคยเจริญภูมิจิตชั้นใดภูมิใดเป็นนิสัยไว้ ชาติหน้าภพหน้าก็จะกระทำได้ เพียงของเก่าเท่านั้น จะยิ่งไปกว่านั้นก็นับเป็นของยากหนักหนา ถ้านานๆจึงปรารภหรือสนทนาธรรมกันก็เป็นเหตุให้จิตเศร้าหมอง ไม่รู้หนทางดำเนินไปข้างหน้า หรือรู้ก็มัวๆไม่แจ่มแจ้ง เหมือนนายพรานนำรอยเนื้อ เช่นรอยกวางเป็นต้น ถ้ามีฝนตกใส่รอยเสียก็หารอยไม่ค่อยจะพบ ยิ่งถ้าน้ำท่วมเสียหายเลยยิ่งหารอยไม่เห็น การทำจิตทางภาวนาก็เช่นกัน ถ้าผู้หัวหน้าไม่ค่อยให้โอวาทหรือให้อุบายการฝึกจิตแล้วผู้นั้นก็มัวหมอง เจริญสมณธรรมไม่ติดต่อกันก็เป็นไปได้ยาก

การฝึกจิตของตนให้เป็นหนึ่งเป็นเอกจิตไม่ได้ หรือให้จิตของตนเป็นสมาธิไม่ได้ จงรู้เถิดว่า การดำเนินตนมาเป็นการไม่ชอบอยู่ คือเป็นมิจฉาทิฏฐิ มิจฉาสมาธิ มิจฉาสังกัปโปอยู่ ต้องหาวิธีแก้ไขตนเองให้ได้สัมมาทิฏฐิความเห็นชอบคือ เห็นกาย วาจา ของตนเป็นทุกฺขํ อนิจฺจํ อนตฺตา ต้องเห็นอย่างนี้ สัมมาสังกัปโป คือดำริชอบ ต้องดำริให้เป็นเนกขัมมะหนทางออกจากกองทุกข์ คือเห็นว่ากายเป็นของไม่สวยไม่งาม เป็นของอสุภะ อสุภัง มรณังจริงๆ โดยใจของตนเห็นเป็นตามสภาพความจริง ถ้าเห็นว่ายังสวยยังงามอยู่ เพลิดเพลินไปตามส่งจิตไปตามดำริไปตาม ชื่อว่าหิงสาเบียดเบียนตนเองทั้งนั้น ถ้าจิตเป็นสมาธิอยู่เสมอจะมากหรือน้อยก็ตามก็ยังมีหวังต่อไป ปัญญาก็จะเกิดมาเองเปรียบเหมือนกอข้าวในนา พอตั้งตัวตั้งตนได้ก็มีหวังว่าต่อไปจะเป็นรวงข้าวขึ้นมาพอได้เก็บเกี่ยวเป็นประโยชน์

ในขณะที่เรากำหนดจิตเมื่อรู้ว่าจิตไม่เป็นหนึ่ง ยังวิ่งไปตามอารมณ์อยู่ ให้พิจารณาอารมณ์ที่จิตไปติดนั้นให้เป็นธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม

ตามสภาพความเป็นจริงของเขาเพื่อถอนสลัดคืนตามเดิมให้จิตรู้เท่าเสีย แล้ว จิตก็จะหยุดรวมลงเป็นสมาธิได้โดยอาการรู้เท่าอารมณ์ของจิต จิตเป็นสมาธิเอกัคคตาจิตนั้นจะต้องละนิวรณ์ ๕ จึงเป็นเอกัคคตาจิตได้ ถ้าละนิวรณ์ ๕ อย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ จะเรียกว่าเป็นเอกัคคตาจิตไม่ได้เป็นอันขาด เมื่อเราใช้จิตเพ่งกายส่วนใดส่วนหนึ่งเป็นอารมณ์อยู่โดยเฉพาะเช่นเพ่งกระดูกดังนี้ จะเรียกว่าเป็นเอกัคคตาจิตไม่ได้ เพราะกระดูกก็เป็นอันหนึ่งจิตเพ่งก็เป็นอันหนึ่งยังเป็นสองอยู่ ส่วนที่เป็นหนึ่งเอกัคคตาจิตนั้นคือจิตเข้าไปสงบอยู่เฉพาะจิต ไม่หมายในการเพ่งกระดูกอีก จิตละจากการเพ่งแล้วไปเป็นหนึ่งอยู่เฉพาะจิตจึงเรียกว่าเอกัคคตาจิตได้ และละนิวรณ์ ๕ ได้ด้วย

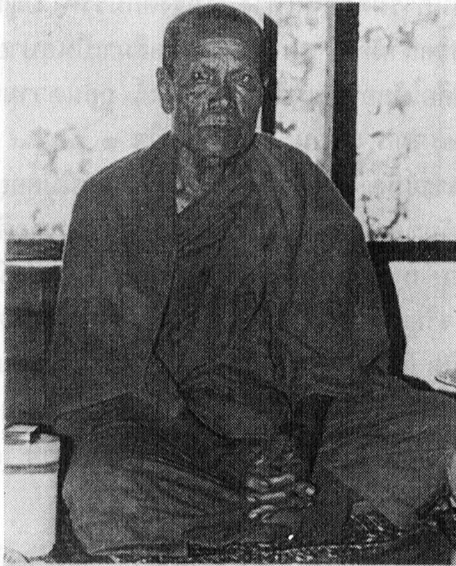
การภาวนาถ้าอาศัยแต่จิตเป็นสมาธิอย่างเดียวไม่ใช้ปัญญาพินิจพิจารณาไปด้วยเป็นการผิดต่อหนทาง อัฏฐังคิกมรรค ปัญญาไม่สัมประยุตจิตก็ไม่รวมเป็นมรรคสามัคคี การสวดถอดสีมาเป็นอุบายของนักปราชญ์เท่านั้น ความจริงคือให้ถอนสมมุติ ถอนนิวรณ์ ถอนความนิยม ส่วนนิมิต ๙ คือ ตา ๒ หู ๒ จมูก ๒ ลิ้น ๑ กาย ๑ ใจ ๑ เป็น ๙ นิมิตสีมาก็มี ๙ ใช้ได้ กรรมวาจาจารย์ทั้ง ๔ ก็คือ อริยสัจจ์ ๔ ลูกนิมิตอยู่กลางก็คือหัวใจ ถ้าไม่สวดถอนจะทับของเก่านั้น คือใจของเราสัญญาอดีตทับถมอยู่แล้วหลงของเก่าอยู่แล้ว การสวดทักนิมิตนั้นคือให้นึกถึงอุคคหนิมิตและปฏิภาคนิมิต เป็นพยานเจริญกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน อย่าหยุดหย่อน **อวิชชา** แปลว่า เครื่องปกปิด ก็คือ **ตะโจ** หนัง ปกปิดอริยสัจจธรรม ๔ ถ้าพิจารณาให้เห็นหนัง ก็เห็นทุกส่วนในร่างกายไม่มีอะไรปกปิดได้เลย คนเราจะหลงรักกันก็หลงที่หนังนี้ก่อนและหนังก็เป็นที่ตั้งอยู่ได้ของกาย ถ้าลอกหนังออกแล้ว ร่างกายทุกส่วนก็ตั้งอยู่ไม่ได้ฯ

อวิชชา ท่านพระอาจารย์มั่นท่านพูดว่า เณรบัญญัติขึ้นเขาบัญญัติขึ้นไม่รู้เท่าสมมติไม่รู้เท่าบัญญัติ โลโปเขาลบไม่เห็นจึงกลายเป็นมหานิยมมหาสมบัติ หรือเรียกอีกนัยหนึ่งว่า **ธัมมะ** นิยามะตา แปลว่า จิตดวงใดแล่นไปตามสมมติ แล่นไปตามนิยม แล่นไปตามบัญญัติแล้ว จิตดวงนั้นถึงที่ตาย ธรรมฐีติหรือฐีติภูตัง ให้จิตหยุดอยู่กับที่จึงมีญาณรู้เกิดขึ้นจึงไม่ตายฯ

มีอาจารย์กัมมัฏฐานบางอาจารย์สอนไม่ให้นึกไม่ให้คิดให้จิตนิ่งอยู่

เฉยๆ นั่นไม่ถูกกับสัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะเลย ต้องนึกต้องคิดจึงจะถูกกับหลักอัฏฐังคิกมรรคแต่ต้องนึกคิดในมหาสติปัฏฐาน ๔ ผู้ที่ฟังธรรมเป็นย่อมได้ฟังธรรมอยู่ทุกเมื่อ เพราะธรรมะปรากฏกึกก้องอยู่ทุกเมื่อ คืออะไรก็ตามมากระทบสัมผัสกับจิตล้วนเป็นธรรมะทั้งสิ้น แล้วโอปนยิโกน้อมเข้ามาสอบสวนตนด้วยตนเองฯ ปัญญา แปลว่า รู้แจ้งแทงตลอดทะลุทะลวงไม่มีที่ปิดบัง ก็คือย่อมรู้ในกองสังขารนี้เองฯ

พระอาจารย์ผั่น ปาเรสโก
๑๙ เมษายน ๒๕๓๐
วัดป่าหนองไคร้ จ.ยโสธร

ขันธ์ห้าเป็นภาระหนัก

ของ

พระอุดมสังวรวิสุทธิเถร (พระอาจารย์วัน อุตฺตโม)

เมื่อวันที่ ๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๑

พวกเราทั้งหลายไม่ต้องการความทุกข์ อยากได้ความสุข แต่ก็เนื่องจากภพชาติที่เราเกิดขึ้นมา จิตที่ก่อเกิดมีกิเลสอาสวะ เมื่อเกิดขึ้นมาแล้วจึงได้มาหลงในภพในชาติของตน หลงยึดหลงถือในเบญจขันธ์ทั้ง ๕ ว่าเป็นตนตัวของเรา ว่าเป็นของของเรา สำคัญว่าเราเป็นเบญจขันธ์ เบญจขันธ์เป็นเรา เพราะฉะนั้นเราจึงเป็นผู้มีความทุกข์ เนื่องจากเรายึดถือในเบญจขันธ์นี้ เพราะเบญจขันธ์เป็นก้อนของความทุกข์

พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงไว้ว่า รูปขันธ์เป็นทุกข์ เวทนาขันธ์เป็นทุกข์ สัญญาขันธ์เป็นทุกข์ สังขารขันธ์เป็นทุกข์ วิญญาณขันธ์เป็นทุกข์ คือมีทุกข์อยู่ ๕ กอง

กองของ**รูป** ล้วนแต่เป็นทุกข์ทั้งหมดจะเป็นรูปหยาบรูปละเอียดก็ตาม รูปนั้นประกอบไปด้วยความทุกข์ รูปในอนาคตที่เป็นไปข้างหน้า เป็นรูปที่ประกอบด้วยความทุกข์ รูปในปัจจุบันที่เรามีอยู่ รูปนี้ก็ประกอบด้วยความทุกข์ ไม่ทุกข์แต่รูปของเรา รูปของคนอื่นก็เป็นทุกข์เช่นเดียวกัน คือต่างคนต่างมี ต่างคนต่างได้มา ต่างคนต่างหลง หลงยึดหลงถือในรูป เมื่อเราหลงยึดหลงยึดถือในรูป รูปนี้จึงเป็นสิ่งที่ทำให้เราเป็นผู้มีความเดือดร้อน

เวทนา คือความเสวย คือความรู้สึกในการสัมผัสถูกต้อง กายนี้รูปนี้มีความสัมผัสเย็นร้อน อ่อนแข็ง ก็จะเกิดทุกขเวทนาขึ้นมาคือปรากฏเป็นสิ่งที่จิตใจนี้จะต้องรับ คือรับรู้

สัญญา ความจำ เราก็ไปจำในความทุกข์ทั้งหลายเหล่านั้น คือ

เราไม่ลืมความจำของเรา เราหมายรู้อยู่ว่ามันเป็นอย่างนี้ คือความเป็นทุกข์ เราก็ยังจำได้

สังขาร ความคิดที่มีอยู่ในจิตใจของเรา เราปรุงเราแต่งก็ล้วนแต่เกิดความทุกข์ คนคิดปรุงแต่งมากๆ ก็คือคนฟุ้งซ่าน จิตนี้จะต้องเป็นทุกข์ มีความเศร้าโศกเสียใจ

วิญญาณ ความรู้แจ้งหรือความรู้จัก ก็จึงเป็นทุกข์

สรุปแล้วในเบญจขันธ์ก็คือ มีส่วนรูปและส่วนนาม สิ่งที่เป็นนามธรรม เป็นเรื่องอาการของจิต ที่จิตมีความรับรู้ ที่จิตรู้สึกสำนึก เมื่อเราหลงในรูป เวทนา สัญญา สังขาร ถือว่าเป็นของเรา เราจึงเป็นผู้ที่มีความทุกข์ เบญจขันธ์ท่านว่า เป็นภาระอันหนัก เมื่อเราเป็นผู้ยึดผู้ถือ ของที่เป็นภาระอันหนักนี้ เราก็จะต้องมีความทุกข์ กายนี้เป็นของหนักก็มีน้ำหนักอยู่แล้ว ทีนี้จิตเป็นผู้แบกเอาภาระอันนี้ เมื่อจิตเป็นผู้ถือเอาเป็นภาระจิตก็ต้องเป็นทุกข์

ฉะนั้นท่านจึงให้วางภาระ คือความยึดถือนี้เสีย โดยมาพิจารณาค้นจากความทุกข์นี้ไปหาเหตุแห่งความทุกข์ เพราะเบญจขันธ์จะเกิดขึ้นมาแต่ละภพแต่ละชาตินั้น ก็เนื่องจากมีตัวเหตุ คือตัวเหตุที่ก่อให้เกิดขึ้นมาก่อเหตุขึ้นมาให้เกิดเป็นรูปเป็นนาม ตัวเหตุนั้นก็คือ ตัวตัณหา กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ที่เกิดขึ้นในจิต

กามตัณหา ความทะเยอทะยานอยาก เพราะความรักความใคร่ ความยินดี ความพอใจ คือเกิดมาจากความยินดี ความพอใจ ความดีใจ จิตของเราจึงมีความดีใจในรูป เสียง กลิ่น รส ความสัมผัสถูกต้อง จึงเรียกว่า เป็นกามตัณหา เมื่อเราชอบใจแล้วเราก็ทะเยอทะยานอยาก อยากได้สิ่งนั้น อันนี้เป็นประเภทของกามตัณหา คือความเพลิดเพลินยินดี จิตที่เป็นไปในกามตัณหาก็คือความเพลิดเพลิน ความยินดีชอบสนุกสนานร่าเริงบันเทิง หรือชอบสบาย เรียกว่าผู้ที่มักง่าย หาแต่ความสบาย จึงเป็นประเภทของกามตัณหา จึงเกิดความโลภหความอยากได้ ในสิ่งที่เราชอบใจพอใจนั้น ภวตัณหา คือความอยากมีอยากเป็น อยากมีอันนั้นอยากเป็นอันนี้ สิ่งที่เราต้องการอยากมีอยากเป็นก็ต่อเนื่องมาจากกาม

ตัณหานั่นเอง คือว่ามีอยู่เราก็อยากอยู่อย่างนั้น อยากเป็นอันนั้น เป็นความทะเยอทะยานอยากอันหนึ่ง เรียกว่าเป็นตัณหาได้ **วิภวตัณหา** ความอยากไม่มีไม่เป็น คือความอยากไม่เป็นนั่นเอง สิ่งใดที่เราไม่ชอบใจสิ่งนั้นเราก็ไม่ต้องการ ไม่อยากได้ไม่อยากมี ไม่อยากพบไม่อยากเห็นไม่อยากได้ยินได้ฟังไม่อยากรู้ เป็นประเภทของวิภวตัณหา ทีนี้เราจะต้องค้นลงไปให้รู้ตัวของตัณหานี้ ที่มันปรากฏอยู่ในจิต ตั้งอยู่ที่ใด มีลักษณะอย่างใด เราต้องค้นเข้าไปหาจิต จิตนี้ก็จะเกิดความรู้ขึ้น มองเห็นลักษณะของตัณหาที่มีอยู่ในจิตว่ามันเป็นลักษณะอย่างนั้นๆ ปรากฏชัดด้วยญาณเครื่องหยั่งรู้ แล้วจึงจะเกิดญาณทัสนะขึ้น คือความรู้เห็น จิตนี้ก็จะเกิดความผ่องใสขึ้น รู้เห็นอย่างแจ่มแจ้งชัดเจนไม่มีความมัวหมองหมดความสงสัย

เมื่อความรู้แจ้งเกิดขึ้น รู้เห็นอย่างแจ่มแจ้งชัดเจน อวิชชาก็หมดไปหรือว่าดับไปเหมือนกับเราจุดไฟขึ้นในเวลามืด ความมืดก็หายไปยังเหลือแต่ความสว่าง

เมื่อจิตนี้สว่างย่อมมองเห็น อย่างพระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า อาโลโก อุทปาทิ ความสว่างได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา นับตั้งแต่จักขุ อุทปาทิ ดวงตาได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ญาณํ อุทปาทิ ความรู้ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ปัญญา อุทปาทิ ความฉลาดรอบรู้ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา วิชชา อุทปาทิ ความรู้แจ้งเห็นจริงได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา อาโลโก อุทปาทิ ความสว่างได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ สิ่งที่เราไม่เคยรู้เคยเห็นมาในกาลก่อน เราก็ได้รู้ได้เห็นแล้ว เพราะพระองค์รู้เห็นสิ่งที่พระองค์ไม่เคยรู้ สิ่งที่พระองค์ไม่เคยเห็น รู้เรื่องของกิเลส รู้ตัณหา รู้แจ้งอวิชชา พระองค์ไม่เคยรู้ ในกาลก่อนพระองค์ก็ปฏิบัติมาพระองค์ก็ไม่เคยรู้ แต่บัดนี้พระองค์รู้แล้วว่ากิเลสตัณหาเป็นอย่างนี้ๆ รู้ตัวมันเท่านั้นมันก็หายไป จึงเรียกว่า นิโรธ คือความดับสนิท นิพพานคือความรู้แจ้งเห็นจริง พระองค์ได้เกิดความรู้แจ้ง เห็นจริงพระองค์ได้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริงแล้วขึ้นในจิตของพระองค์อย่างนั้น จิตของพระองค์จึงหลุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งหลาย ไม่มีเยื่อใยที่จะสงสัยเคลือบแคลง คือหมดความสังสัย ไม่มีความสงสัยอีกต่อไปแล้ว

เมื่อเราตามกำหนดหาต้นเหตุแห่งความทุกข์นี้หยั่งกำหนดรู้ลงไป

ในจิตของเรา เราก็จึงจะรู้ นั้นแหละท่านจึงว่า สมูลํ ตณฺหํ อพฺพุฬฺห รู้ถอนตัณหาทั้งมูลรากก็รู้รากของตัณหาหยั่งลงไปถึงอวิชชา เพราะอวิชชาเป็นมูลรากของตัณหา จะสมมติว่ารื้อถอนก็ได้เพราะเมื่อรู้แจ้ง เห็นจริงแล้วความเกิดอีกไม่มี ท่านอุปมาเหมือนกันกับต้นไม้ที่ถอนโคนรากของมันขึ้นหมด มันไม่เกิดอีก ถ้าหากเป็นแต่เพียงตัดต้นของมัน มันยังมีโอกาสที่จะงอกขึ้นมาอีกได้ เพราะมูลรากของมันยังมีอยู่ เมื่อหมดอำนาจฌานหรือฌานเสื่อม กิเลสก็เกิดขึ้น เพราะกิเลสยังมีอยู่ ฌานจึงอุปมาเหมือนกันกับก้อนหินที่ทับหญ้า ขณะที่ก้อนหินอยู่หญ้าก็เกิดไม่ได้ แต่เอาก้อนหินออกเมื่อใดหญ้าก็เกิดขึ้นมา ฌาน สมาธิ สมาบัติ ก็เช่นเดียวกัน กำลังฌานยังมีอยู่ กิเลสทั้งหลายก็ยังไม่กำเริบขึ้นมา ต่อเมื่อเสื่อมฌานหรือหมดอำนาจของฌานเมื่อใด กิเลสก็เกิดขึ้นมาตามเดิมมีอยู่เท่าเดิม คือไม่หมด เป็นแต่เพียงตัดต้นเท่านั้น ฉะนั้นเราปฏิบัติในเบื้องต้นที่เรียกว่าเราตัดเราถางกันไป เมื่อเราตัดเราถางไปแล้ว เราจึงจะพยายามขุดโคนเอารากเง่าของมันขึ้นมา นี่แหละการปฏิบัติในทางจิตจึงเป็นการขุดโคนเอารากเง่าของกิเลสทั้งหลายด้วยปัญญาวิปัสสนาค้นคิดติดตามลงไป เพราะเราทุกข์มาแล้วกี่ภพกี่ชาติเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสารนี้ เกิดแล้วเกิดอีกแล้วก็หลงเพลิดเพลินอีก ก่อกรรมทำเวรแก่ตัวของเราอยู่อย่างนั้น ไม่มีทางสิ้นสุด เกิดมาแล้วก็ยังสงสัยในภพในชาติ ก็อย่างโลกเขายังสงสัยกันอยู่ ค้นอย่างนั้นค้นอย่างนี้ ตลอดค้นไปถึงดวงดาวอยู่บนท้องฟ้า ก็เพราะสงสัยอยู่นั้นเองทั้งที่ท่านผู้รู้ทั้งหลายรู้มาก่อนหมดแล้วแต่พวกเกิดมาก็ยังมีกิเลสอยู่ก็มาสงสัยอีก ตายแล้วเกิดตายแล้วสูญ ก็มาคิดสงสัยกันอยู่อย่างนี้แหละเลยไม่มีทางสิ้นสุด เมื่อจิตนี้ยังมีกิเลสอยู่ทำให้มีความเวียนว่ายตายเกิด เกิดแล้วก็มีความสงสัย สงสัยในภพในชาติของตน

ฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงสอนว่า ท่านทั้งหลายจงมาดูโลกนี้อันวิจิตรตระการตา ซึ่งพวกคนเขลาหมกอยู่แต่ท่านผู้รู้หาข้องไม่ ที่เราติดข้องอยู่ก็คือคนเขลา เป็นคนที่ไม่มีปัญญาเฉลียวฉลาดนั้นเอง ไปหลงใหลสิ่งที่ไม่ควรหลง หาสุขแต่ก็ไปยึดเอาความทุกข์ อยากได้สุขแต่ไปสร้างกรรมที่ให้เกิดความทุกข์แก่ตัวของเรา หาแต่สิ่งที่เป็นกังวลแก่จิตใจของเรา หาแต่สิ่งที่เดือดร้อนจิตใจของเรา เราจึงเป็นผู้ที่เดือดร้อน เดี๋ยวก็เดือดร้อนอย่างนั้นเดี๋ยวเดือดร้อนอย่างนี้ ร้อยแปดพันอย่างที่เราจะต้องเดือดร้อน เดือดร้อน

เพราะอำนาจของกิเลสแผดเผาจิตใจของเรา เดือดร้อนเพราะกองทุกข์ที่มีอยู่ในรูปกายของเรานี้แผดเผา เราก็เลยมีความทุกข์ความร้อนอยู่อย่างนั้น แต่ละวันแต่ละคืนเราก็ทุกข์ เย็นมาเราก็ทุกข์ ร้อนมาเราก็ทุกข์ มีความทุกข์อยู่เป็นประจำอยู่ ทั้งที่เรามีความทุกข์ เราก็ยังหลงอยู่ในความทุกข์ สำคัญทุกข์ว่าเป็นสุข สำคัญชั่วว่าเป็นคนดี ก็เนื่องจากเราเป็นผู้ที่หลง

ฉะนั้นให้เรามาพิจารณาใคร่ครวญโดยปัญญาที่รอบคอบหาเหตุผล ค้นคิดติดตาม เพื่อจะได้แก้ความหลงความเมาในภพในชาติของเรานี้ เพราะเราเมามาแล้วไม่ทราบว่ากี่ภพกี่ชาติ หลงมาแล้วเวียนว่ายตายเกิดอยู่อย่างนั้น ตัณหาจึงได้ชื่อว่าเป็นต้นเหตุที่ให้ก่อภพก่อชาติ ท่านจึงว่า ยายํ ตณฺหา โปโนพฺภวิกา จิตใดที่ยังมีตัณหาอยู่จะต้องได้เกิดในภพในชาติต่อๆไป เพราะอำนาจของตัณหานี้เองเป็นผู้ที่สร้างภพสร้างชาติให้แก่เรา จึงว่าเป็นตัวการที่สำคัญ เราจะต้องกำจัดตัณหานี้ เพราะตัณหาเป็นตัวร้ายที่ทำลายความสุขของสัตว์ทั้งหลายอยู่ เราอย่าไปถือว่ามันดีเกิดรักเกิดชอบมัน แล้วก็อย่าถือว่ามันดี มันคือตัวร้าย เกิดอยากได้อยากมีอยากเป็น หรือเกิดเกลียดชัง ไม่อยากได้ไม่อยากมีไม่อยากเป็น ล้วนแต่เป็นตัวร้ายที่มาทำลายจิตใจของเรา ทำให้จิตใจของเราหมกมุ่นอยู่ในความชั่ว พยุงตัวของเราให้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบได้ยาก ถึงทำดีทำชอบไป อำนาจของตัณหาแรงกล้าก็สามารถทำลายความดีความชอบของเราได้

นี้แหละจึงเป็นหน้าที่ของเราที่จะต้องกำราบตัณหาตัวนี้ ต้องปราบในจิตในใจของเรา ปราบด้วยข้อปฏิบัติของเรา อย่างครูบาอาจารย์ท่านปฏิบัติมาสมัยก่อน ท่านต้องพยายามปราบ ถ้ามันอยากฉันจังหันมากให้มันฉัน ฉันแล้วไปเดินจงกรมให้มันมาก นั่งสมาธิให้มันมาก ท่านถือว่าเมื่อมันกินมากก็ต้องทำงานมาก ก็ต้องปราบกันลงอย่างนั้น มันจึงจะอยู่ในเงื้อมมือเรา

ท่านไม่ได้ปล่อยเวลาที่ปราบ เราก็ต้องปราบตัวของเราไม่ใช่คนอื่นปราบ ตัวของเราเป็นคนปราบตัวของเราเอง นั่นเรียกว่า ตามมัน ตามมันแล้วก็กำราบมัน ดูเล่ห์เหลี่ยมของมัน เราก็ต้องปราบมันได้ อันนี้เราไม่ได้คิดไม่ได้ค้น ไม่ได้ติดตามเรื่องของตัณหา เราจึงไม่รู้เรื่องของตัณหา และเราไม่ได้คิดจะปราบปรามมันเสียเลย มันก็ยิ่งกำเริบใหญ่

ในที่สุด ตณฺหา ทาโส เราจึงเป็นทาสของตัณหา เป็นคนรับใช้มันแล้วแต่มันจะมาบังคับบัญชา ตัณหาจึงเป็นนายของจิต เมื่อตัณหาเป็นนายของจิต เราก็ต้องเป็นขี้ข้าของมันตลอดไป นี้แหละเราจึงพยายามหาทางปราบหาทางแก้หาทางลดละ คือว่าลดอำนาจของตัณหานี้ลง ด้วยวิธีนี้เราประกอบความพากเพียรด้วยความขยันหมั่นเพียร ไม่ท้อถอย เราจึงจะได้ช่องได้ทางในการปฏิบัติ เราต้องเป็นผู้ที่มีใจเข้มแข็ง มีความแกล้วกล้าสามารถองอาจในการปฏิบัติ แล้วเราจะเป็นคนที่มีความสง่าในการปฏิบัติได้

ถ้าเราเป็นผู้ที่ย่อหย่อน ความท้อแท้ภายในจิตใจก็ย่อมเกิดขึ้น ในที่สุดเราก็หมดความสามารถ ไม่สามารถที่จะเอาชนะต่อความชั่วของจิตของเราได้เพราะเราเป็นคนที่อ่อนแอ กิเลสตัณหาทั้งหลายมันก็ต้องทับถมจิตใจของเรา เหยียบจิตใจของเราเรื่อยๆ เลยเป็นคนหมดความสามารถ ความดีของเราที่มีอยู่ก็ตกต่ำไป ถูกย่ำยีทำลายไป

ฉะนั้นในวันนี้ได้อธิบายเรื่องเบญจขันธ์มา ก็ขอให้นำไปคิดค้นพิจารณา จึงขอยุติการอธิบายไว้เพียงเท่านี้

คำสอนทั้ง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์นั้น เป็นเพียงอุบายให้คนทั้งหลายหันมาดูจิตนั่นเอง คำสอนของพระพุทธองค์มีมากมายก็เพราะกิเลสมีมากมาย แต่ทางที่ดับทุกข์ได้มีทางเดียว พระนิพพาน การที่เรามีโอกาสปฏิบัติธรรมที่ถูกหนทางเช่นนี้มีน้อยนัก หากปล่อยโอกาสให้ผ่านไปเราจะหมดโอกาสพ้นทุกข์ได้ทันในชาตินี้ แล้วจะต้องหลงอยู่ในความเห็นผิดอีกนานแสนนาน เพื่อจะพบธรรมอันเดียวกันนี้ ดังนั้น เมื่อเราเกิดมาพบพระพุทธศาสนาแล้ว รีบปฏิบัติให้หลุดพ้นเสีย มิฉะนั้นจะเสียโอกาสอันดีนี้ไป เพราะว่าเมื่อสัจจธรรมถูกลืม ความมืดมนย่อมครอบงำปวงสัตว์ให้อยู่ในกองทุกข์สิ้นกาลนาน

หลวงปู่ดูลย์ อตุโล

อบรมวันเข้าพรรษา

โดย

พระอาจารย์จวน กุลเชฏโจ

กรกฎาคม ๒๕๑๙

ในวันเข้าพรรษานี้ ตามวัดตามวา ครูบาอาจารย์ ตามประเพณีครูบาอาจารย์เคยว่าธรรมะ คารวะซึ่งกันและกันเป็นประเพณี ใกล้จะเข้าพรรษาท่านก็ตักเตือนให้พวกสามเณรนักบวช ตลอดจนคณะญาติโยม บ่ให้ประมาท ให้เกิดความเพียรทำความดีให้ขะมักเขม้น บ่ให้ผิดพลาด เป็นงานที่จะต้องทำความพากความเพียร ตั้งอกตั้งใจ ส่วนคณะญาติโยมก็ตั้งอกตั้งใจบำเพ็ญเข้าวัดของตน บำเพ็ญทาน บำเพ็ญศีลให้เกิด บำเพ็ญภาวนา

นี้เป็นข้อวัตรของพระอริยเจ้า บำเพ็ญให้ได้ เพียรให้ได้ ตั้งสัจจะในตนของตนอย่าให้ขาด เว้นแต่เราไม่สบาย เรามีความจำเป็นที่จะต้องเคลื่อนไหว ถ้าเรายังมีความเป็นอยู่สบาย อย่าให้ขาดการบำเพ็ญบุญกุศล

ทานของเรา ศีลของเรา ภาวนาของเรา

การรักษาศีล เราต้องตั้งสัจจะของเรา รักษาศีล เอาขีดไหนขั้นไหนในพรรษานี้ อย่างพระท่านว่าศีล ๕ ศีล ๘ จะรักษาศีล ๕ ให้ตลอดไตรมาส ๓ เดือนอย่างนี้ก็ได้ เป็นกุศลผลดี หรือจะรักษาศีล ๘ ตลอดไตรมาส ๓ เดือน ทุกวันๆ ก็ดี หรือมิฉะนั้น เราจะรักษาเฉพาะพักหนึ่งๆ ชั่ววันหนึ่งๆ อย่างนี้ก็ดี เราตั้งสัจจะของเราอย่างไง ก็รักษาสัจจะของตนไว้ให้ดี อย่าให้ขาด บำเพ็ญไปตามสัจจะของตน เมื่อถึงวันพระหนึ่งๆ เราก็ต้องมาสมาทานศีล รักษาศีล ๘ ตามที่เราได้ตั้งไว้ ท่านว่ารักษาศีลแล้ว เราก็ต้องฝึกหัดภาวนาไปตาม อย่าให้ขาดการมารักษาศีล มานอนวัด อย่ามาคุยกัน มาพูดกันเล่น มาคุยกันเล่นให้จิตมันวอกแวก อันนี้บ่ใช่การมารักษาศีล

ศีล แปลว่า ทำความสงบของ*กาย* ของ*วาจา* ของใจ

กาย ก็ให้งดบาป *วาจา* งดจากบาป บาปที่เกิดขึ้นทางกายทั้งการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติผิดมิจฉากาม การดื่มสุราเครื่องดองของเมา ทุกสิ่งทุกประการ ถ้าผู้ใดทำก็ตาม ผู้นั้นบ่มีกายสงบ เป็นผู้มีกายชะเนาะ เป็นผู้มีกายสกปรกโสมม เป็นผู้มีกายเป็นบาป ถ้าไม่กระทำบาปกายก็สงบ วาจาที่พูดถ้างดเว้นพูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อเหลวไหลไร้สาระประโยชน์ วาจาผู้นั้นก็พอสงบ

ใจ ถ้าพร้อมด้วยเมตตาพรหมวิหารทั้ง ๔ คือ มี*เมตตา* ความรักใคร่ปรารถนาดีต่อกันและกัน จิตไม่อิจฉาพยาบาทคิดร้ายกัน *กรุณา* ความสงสารคิดจะช่วยกันเป็นสุข *มุทิตา* ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นเขาได้ดีก็ให้เขาดีไป อย่าไปคดไปโกง อย่าไปยื้อแย่งแข่งดีเขา สนับสนุนให้เขาดีเรื่อยๆ ขึ้นไป ถ้าคนมีกิเลสปราศจากศีลเป็นผู้ขี้เดียดความดี กลัวเขาจะดีกว่าตน ในที่สุดก็จะต้องตัดทางเขา ไปถ่วงเขาให้ลดจากความดี แต่ที่นี้.....เมื่อเขาดีทำดี ก็สนับสนุนให้เขาดียิ่งๆ ขึ้นไป *อุเบกขา* ความวางเฉยไม่ดีใจเสียใจในเมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติ นี่สำหรับศีลทางใจ

ถ้าเรามีศีลประจำกาย วาจา ใจของเรา กาย วาจา ใจของเราก็สงบ เมื่อกาย วาจา ใจ สงบก็เป็นบ่อเกิดของปัญญา เราจะภาวนาก็เกิดสติปัญญาได้ง่าย ทั้งหญิงทั้งชายให้พากันตั้งอกตั้งใจ....

อย่าพากันไว้ใจในชีวิตของตน ชีวิตเป็นของไม่เที่ยงไม่แน่นอน วันนี้เรามีชีวิตอยู่ หายใจอยู่ วันหลังมาชีวิตจะเป็นจั๋งใด ดีหรือไม่ ชีวิตของเรานั้น หรือวันหลังมาจะเป็นอย่างไร ในพรรษานี้ พวกเราทั้งหลายเชื่อหรือว่า ชีวิตของเราจะตลอดพรรษา เพราะความตายเป็นของไม่มีกาลเวลา จิตมันจะตายเวลาไหนก็ไม่รู้ เพราะชีวิตมันเป็นของไม่เที่ยง สุดแท้แต่มันจะเป็นไป เมื่อเรายังมีมีชีวิตอยู่จึงอย่าพากันประมาท จงพากันรีบเร่งบำเพ็ญทำความดีให้เกิดให้มีขึ้นในดวงจิตความคิดของเรา

เมื่อเรายังไม่ตาย ทานไม่มี เราพยายามบำเพ็ญให้มีขึ้น ศีลไม่มีเราพยายามบำเพ็ญให้มีขึ้น ภาวนาไม่มี เราพยายามบำเพ็ญให้มีขึ้น เมื่อเราพยายามบำเพ็ญบุญกุศลอยู่อย่างนี้ จึงว่าชีวิตของเราไม่ว่างหรือสูญเปล่า

ถ้าเราได้สำนึกประโยชน์อย่างยิ่งในชีวิตที่เราบำเพ็ญอยู่ เราก็มีสุคติ สุขสวรรค์เป็นที่ไป บุญกุศลที่เราบำเพ็ญไว้จะเป็นนิสัยปัจจัยให้แก่กล้าหน้าบานเจริญงอกงามตามหน้าที่ไปจนได้ถึงประโยชน์อย่างยิ่ง คือพระนิพพาน

นี่แหละ เมื่อพวกเรายังมีชีวิตอยู่ อย่าพากันประมาท อย่าไว้ใจในชีวิตของเรา ในพรรษานี้ หากว่าเรายังมีชีวิตอยู่ตลอดรอดฝั่งไปในพรรษานี้ ในพรรษาหน้าจะเป็นอย่างไร พวกเราจะได้พบกันอีกหรือไม่ อย่าไว้ใจเพราะเหตุแห่งชีวิตเป็นของไม่แน่นอน ร่างกายเกิดขึ้นในกฎของไตรลักษณ์ คือ

๑. *อนิจจัง* ไม่เที่ยง
๒. *ทุกขัง* มันประกอบไปด้วยทุกข์ สุดแท้แต่มันจะเป็นทุกข์
๓. *อนัตตา* เป็นสิ่งที่ไม่สมหวังของใครๆ ใครจะหวังอย่างใดร่างกายของเรานี้แต่ละท่านๆ ไม่เป็นไปตามความหวังของใครๆ เหตุนั้นท่านจึงว่ามันมิใช่ตน มิใช่ของตนและมิใช่ของแห่งตน เมื่อเป็นเช่นนี้ ท่านมิให้พวกเราประมาท ให้เร่งบำเพ็ญบุญกุศลคุณงามความดีให้เกิดมีขึ้นในชีวิตของตน โดยเฉพาะกับชีวิตของเราสำหรับพระเณร พวกพระพวกเณรพวกชีของเราที่เป็นนักบวชให้พากันตั้งใจ...บังคับตนเอง รีบเร่งกันทำความพากเพียรมีการระลึกตนตลอดเวลา ทรมานตนบ้าง

ภายในพรรษานี้เป็นโอกาสที่ดี อากาศก็ดี อากาศเย็น ให้พากันตั้งอกตั้งใจรีบเร่งทำความพากเพียรของตน ภาวนากรรมฐาน วิปัสสนากรรมฐานของเราที่เราได้เรียนมาแล้วจากครูบาอาจารย์ จากอุปัชฌาย์ ทุกคนก็ต้องได้เรียนมาด้วยกันทั้งนั้น ก่อนที่เราจะบวชเรียน อุปัชฌาย์อาจารย์ท่านสอนกรรมฐานให้บ่อยๆ เพื่อให้พวกเราไปพิจารณาให้รู้เห็น คือ ท่านสอนมูลกรรมฐานทั้ง ๕ เพื่อเป็นเครื่องปราบมาร เป็นศัสตราอาวุธปราบมาร คือกิเลสมาร

กรรมฐานทั้ง ๕ ที่ท่านสอนคืออะไร? คือมูลกรรมฐาน มูลกรรมฐานทั้ง ๕ คืออะไร คือ **(๑) ผม (๒) ขน (๓) เล็บ (๔) ฟัน (๕) หนัง** มี ๕ อย่างเท่านี้ มนุษย์เราทุกเพศทุกชาติก็มีสิ่งทั้ง ๕ ครบบริบูรณ์ ถ้าไม่มีสิ่งทั้ง ๕ นี้อยู่ในตัวของคนเราแล้ว เขาไม่เรียกว่าคน เขาเรียกว่าผี คือคนตาย

ทำไมท่านจึงให้พิจารณาสิ่งทั้ง ๕ นี้ คือท่านให้พิจารณาผม พิจารณาขน พิจารณาเล็บ พิจารณาฟัน พิจารณาหนัง เพราะคนเราที่จะเกิดราคะ ความรัก ความกำหนัดกัน ก็เพราะสิ่งทั้ง ๕ นี้ปรากฏ เห็นผม เห็นขน เห็นเล็บ เห็นฟัน เห็นหนัง เป็นของสวยของงามนั่นเอง ถ้าสิ่งทั้ง ๕ นี้ไม่มีแล้วก็ไม่มีความหมาย ไม่มีความหมายอะไร เห็นเป็นของสวยของงามหมดความหมาย เช่นหนังไม่มีอย่างนี้ ใครจะว่าสวย ใครจะไปรักหนังท่านว่าอยู่มีแต่น้ำ น้ำเน่าไหลบากซากซึมอยู่อย่างนั้น ไม่มีใครว่าเป็นของสวยของงาม ไม่มีใครอยากได้ ไม่มีใครยินดี ไม่มีใครกำหนัดในสิ่งเหล่านี้ ที่จะเกิดราคะความรัก ความกำหนัดเพราะเห็นว่าสิ่งทั้ง ๕ คือ ผมงาม ขนงาม เล็บงาม ฟันงาม หนังหรือผิวงามนั่นเอง เมื่อเห็นว่าสิ่งเหล่านี้งามก็เกิดความรัก ความกำหนัด ความพอใจยินดีลุ่มหลงอยู่ในสิ่งเหล่านี้ ลุ่มหลงอยู่ในโลกอันนี้ ในขันธ์ธาตุ รูปคือกายอันนี้ ท่านจึงว่า เมื่อคนลุ่มหลงอยู่ในกายอันนี้มันก็เป็นกิเลสวัฏฏ์กรรมวัฏฏ์ หมุนอยู่อย่างนั้น ไปเกิด ไปแก่ ไปเจ็บ ไปตาย มันเป็นทุกข์เรื่อย ไปไม่มีที่สิ้นสุด ถ้าไม่ต้องการที่จะเพิ่มทุกข์ ท่านให้พิจารณาสิ่งที่ ๕ คือ กรรมฐานทั้ง ๕ นี้คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ให้เห็นว่าสิ่งทั้ง ๕ แต่ละอย่างละอย่างเป็นของสกปรกโสโครก เป็นของปฏิกูลด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น เป็นของบูดของเน่าเป็นของไม่สวยไม่งาม

ท่านให้พิจารณาสิ่งทั้ง ๕ นี้เช่นผมเป็นต้น ให้พิจารณาโดยรูปพรรณสัณฐาน พิจารณาโดยสี พิจารณาโดยกลิ่น พิจารณาโดยที่เกิดให้เห็นเป็นของปฏิกูล พิจารณาโดยสัณฐานคือรูปพรรณสัณฐานให้เป็นของปฏิกูลน่าเกลียด พิจารณาโดยกลิ่นให้เป็นของปฏิกูลน่าเกลียด พิจารณาโดยสีให้เป็นของปฏิกูล พิจารณาโดยที่เกิดให้เป็นของปฏิกูลน่าเกลียด พิจารณาโดยที่อยู่ให้เห็นเป็นของปฏิกูลน่าเกลียด

เรื่องของผมนี้ พิจารณาอย่างไร

- *โดยสี*....คือ เริ่มต้นแรกเกิดมาก็เป็นสีดำ ต่อมาก็กลายเป็นสีขาว ที่ขาวก็อาศัยความชราความแก่เข้าครอบงำ นี่มันของปฏิกูลอย่างนี้
- *โดยที่เกิด* คือ ผมนี้เมื่อแรกมันติดอยู่กับกาย มันเป็นของที่น่ารัก แต่พอพลัดพรากจากกายเท่านั้นร่วงหล่นจากกายย่อมเป็นของปฏิกูล

น่าเกลียดด้วยกันทั้งสิ้น ไม่มีใครมีความรักในผมเมื่อพลัดพรากจากกายแล้ว

- *โดยสัณฐาน* โดยรูปพรรณสัณฐาน คือว่าผมนี้ เมื่อบุคคลบริโภคอาหารในเวลาค่ำมืด แล้วไปพบสิ่งใดที่คล้ายคลึงกับผม เช่นเส้นไหมหรือใยบัวซึ่งอยู่ในอาหารย่อมสำคัญว่าเป็นผม เมื่อความสำคัญว่าเป็นผมนั้นย่อมเกิดปฏิกูลน่าเกลียดในเส้นไหมใยบัวนั้นเพราะเหตุแห่งความสำคัญว่าเป็นผม ถ้าเราเคี้ยวอาหารปรากฏอยู่ในปากของเราอย่างนั้น เราก็ต้องคายทิ้งเสีย เพราะคนสำคัญว่าเป็นผมเป็นสิ่งปฏิกูลน่าเกลียด แม้จะตกอยู่ในอาหารก็ตาม สิ่งสุดท้าย มีเส้นไหมมีใยบัวเหล่านี้ ถ้าเราไปพบเข้า เราสำคัญว่าเป็นผม ย่อมเป็นของปฏิกูลน่าเกลียด หยิบทิ้งเสีย ถึงแม้ว่าผมถ้าสกปรกร่วงหล่นใส่อาหารในน้ำดื่มของเรานี้สักเส้นหนึ่ง หรือสองเส้นก็ตามย่อมเป็นของปฏิกูลน่าเกลียดอยู่นั่นเอง สิ่งที่คล้ายคลึงกับผม มีเส้นไหมใยบัวเป็นต้น เมื่อเราพบเข้าในเวลาค่ำมืด เราสำคัญว่าเป็นผม เมื่อมีความสำคัญมั่นหมายในใจว่าเป็นผม ย่อมเกิดปฏิกูลน่าเกลียดขึ้นเพราะเหตุดังกล่าว นี่ท่านให้พิจารณา

- *โดยกลิ่น*...คือ ผมนี้ถ้าบุคคลปล่อยไว้ไม่ชำระสะสางไม่ล้างอยู่บ่อยๆ ปล่อยไว้ผมก็จะส่งกลิ่นเหม็นสาบเหม็นสาง เข้าใกล้ใครก็ไม่ได้ เพราะผมเป็นของปฏิกูลน่าเกลียด เป็นของสกปรกโสโครก ยิ่งถูกไฟไหม้เมื่อไหร่ ก็ยิ่งเป็นสิ่งที่ไม่น่าปรารถนาด้วยกันทั้งนั้น เหม็นสาบเหม็นสางจะตาย ถ้าปล่อยไว้ไม่ชำระสะสางไม่ล้างอยู่ ผมนี้ก็จะส่งกลิ่นอันเหม็นอันเน่า อันนี้ท่านให้พิจารณาให้เห็นผมเป็นของปฏิกูลน่าเกลียดโดยกลิ่นอย่างนี้

- *ที่เกิดที่อยู่นั้น* คือ...ผมนี้เกิดอยู่บนศีรษะ ที่อยู่ของผมเบื้องหน้าจรดหน้าผาก เบื้องหลังจรดท้ายทอย ข้างทั้ง ๒ จดกกหู นี้คือที่อยู่ของผมที่เกิดของผมนั้น ผมเกิดอยู่บนหนังศีรษะ อยู่บนศีรษะเส้นละรู รูละเส้นจะหาที่เกิดรูละ ๒ เส้นนั้นหาไม่ได้ ผมนั้นเกิดอยู่บนศีรษะของเราทุกท่านมีรากหยั่งลงสู่หนังศีรษะลึกเข้าไป ลึกเข้าไปดึงดูดเอาอสุภะของสกปรกโสโครกต่างๆ มีน้ำดี น้ำเสลด น้ำเหลือง น้ำเลือด น้ำมันข้น เป็นอาหารที่เกิดที่อยู่ของผมนี้เป็นของสกปรกยิ่งนัก เป็นของปฏิกูลยิ่งนัก เปรียบเหมือนผักและหญ้าที่เกิดในหลุมมูตร หลุมคูถหลุมอสุภะ ที่เราทิ้งเศษอาหารทิ้งเนื้อ

เน่า ทิ้งเสลดน้ำลาย ทิ้งมูตร ทิ้งคูถเน่าในนั้น หลุมนั้นเต็มไปด้วยอสุภะของบูดของเน่า มีน้ำบูด น้ำเน่าพร้อม บูดเน่าอยู่อย่างนั้น ก็คือว่าที่เกิดในหลุมมันมีรากหยั่งลงบนหลุมอุสภะ ดึงดูดเอาอสุภะมาเป็นอาหารเลี้ยงหล่อลำต้นของมัน แม้ฉันใด ผมที่เกิดอยู่บนศีรษะของคนเราก็เช่นเดียวกัน ผมที่เกิดบนศีรษะของพวกเรานี้มีรากหยั่งลงสู่หนังศีรษะลึกเข้าไป ดึงดูดเอาอสุภะของสกปรกของบูดของเน่าต่างๆ มีน้ำดี น้ำเสลด น้ำเหลือง น้ำเลือด น้ำมันข้น เป็นอาหาร ที่เกิดและที่อยู่ของผมเป็นของสกปรกโสโครกยิ่งนัก

สังขารท่านทั้งหลายเหล่านี้ แม้จะเกิดด้วยกันก็ตาม ติดพันอยู่ด้วยกันก็ตาม หรืออยู่ด้วยกันก็ตามก็หารู้จักซึ่งกันและกันไม่ ผมและหนังศีรษะก็หารู้จักซึ่งกันและกันไม่ เปรียบเหมือนผักที่มีรากหยั่งลงสู่ซากอสุภะ หลุมอสุภะซากสัตว์หรือสัตว์กับอสุภะที่อยู่ในหลุมนั้นซึ่งดึงดูดกันเอามาเป็นอาหารอยู่เขาหารู้จักซึ่งกันและกันไม่ แม้ผมของเราก็เช่นเดียวกัน ที่เกิดอยู่ในหนังศีรษะนี้ มีรากหยั่งลงสู่หนังศีรษะลึกเข้าไป ดึงดูดเอาอสุภะต่างๆ หล่อเลี้ยงเป็นอาหาร หารู้จักซึ่งกันและกันไม่ เหมือนผักหรือหญ้าที่เกิดบนหลุมอสุภะมีรากหยั่งลงบนหลุมอสุภะ ดึงดูดเอาซากอสุภะ เอาอสุภะมาเป็นอาหารหล่อเลี้ยง หารู้จักซึ่งกันและกันไม่ แม้ผมของเราก็เช่นเดียวกัน จะมีรากหยั่งลงสู่หนังศีรษะ ดึงดูดเอาอสุภะต่างๆ มาหล่อเลี้ยงลำต้นของมัน ดึงดูดเอาน้ำดี น้ำเสลด น้ำเหลือง น้ำเลือด น้ำมันข้น น้ำตา น้ำลาย ใส่ท่อน้ำมูตร มาเป็นอาหาร หารู้จักซึ่งและกันไม่ สังขารธรรมทั้งหลายเหล่านี้เป็นของปราศจากโลภ ปราศจากเจตนา เป็นอภัยจิต จึงทำให้สัตว์ให้บุคคลให้ตัวตนเป็นมิตร ธรรมไม่มีชีวิตสูงจากชีวิต สูงจากสัตว์และบุคคล สูงจากนิยมสมมุติในบัญญัติสังขารโดยประการทั้งปวง ในกายของเรานี้เป็นอภัยสัตว์ ทางธรรมหารู้จักซึ่งกันและกันไม่ ท่านให้พิจารณา ให้รู้เห็นตามเป็นจริงอย่างนี้ ร่างกายของเรานี้ล้วนแล้วเป็นของสกปรกโสโครก เมื่อเราพิจารณาเห็นผมเป็นของสกปรกโสโครกเป็นของปฏิกูลน่าเกลียดโดยประการ ๕ อย่างเหล่านี้ คือ โดยสี โดยสัณฐาน โดยกลิ่น แล้วก็น้อมไปพิจารณาว่าโดยที่เกิดและที่อยู่ ผมเป็นของปฏิกูลน่าเกลียดโดยประการ ๕ อย่างเหล่านี้

แม้สิ่งอื่นๆ ในร่างกายของเรานี้ก็เช่นเดียวกัน มันเป็นของปฏิกูล น่าเกลียดเหมือนๆ กัน ไม่มีพิเศษแตกต่างกันแต่ประการใดๆ เลย ไม่ว่าจะเป็น ขน เล็บ ฟัน หรือหนัง มันก็เห็นไปตามๆ กันทั้งนั้น ถ้าเห็นอีกอันหนึ่งมันก็ต้องเห็นหมดทุกอันเลย มันเป็นอย่างนี้ จึงว่าสังขารธรรมนั้นมีไตรลักษณ์เสมอกัน ไม่มีลักลั่นสั้นยาวกว่ากันเป็นของไม่เที่ยงเหมือนกัน เป็นทุกข์เหมือนกัน เป็นของมิใช่ตนอย่างเดียวกัน เป็นของสกปรกอย่างเดียวกัน ไม่ผิดกันเลยในร่างกายของเรา ข้อสำคัญให้เห็นอันหนึ่งลงเป็นสัจจะให้เป็นจริงเท่านั้นเอง เราพิจารณานี้ไม่เห็น อย่าไปพิจารณาเหยาะแหยะอย่างโน้นบ้างอย่างนี้บ้าง ถ้าพิจารณาหลายๆ อัน อันนี้ก็ไม่ชัดอันนั้นก็ไม่ชัด เกิดความโลๆ เลๆ เกิดความสงสัย ตัดความสงสัยไม่ได้เพราะตนมิได้พิจารณาลงเป็นสัจจะ พระพุทธเจ้าสอนให้มีสัจจะทำอะไรให้เป็นจริง พิจารณาอันเดียวมันต้องรู้ไปหมด เป็นอย่างนั้น อันนี้ก็ไม่รู้แจ้งเราก็พิจารณาอื่นซิ อันนี้เราพิจารณาพอแรงแล้ว อันอื่นเรายังไม่ได้พิจารณาเราก็ทิ้งไปพิจารณาเปลี่ยนไปเรื่อย เปลี่ยนไปเรื่อย เป็นคนโลๆ เลๆ เท่านั้นเอง ผลที่สุดก็ไม่ได้ประโยชน์อะไร จนคนเขาปอกลอกหลอกหลอนเท่านั้นเอง นิสัยโลๆ เลๆ เท่านั้น ไม่แน่นอนเท่านั้น ครั้นไม่แน่นอนอย่างนี้แล้วก็เป็นผู้ไม่เชื่อกรรมเท่านั้นเอง กรรมเป็นอฐานะ เป็นไปไม่ได้ ทำอะไรต้องทำให้ดีๆ ซี ท่านสอนให้เชื่อกรรมฐาน *กรรม* แปลว่าการทำพิจารณาทำตามสัจจะนี้ ฐานมันตั้งอยู่แล้ว เราก็เห็นพิจารณาให้รู้เห็นตามวิธี ฐานมันเป็นอย่างไง ผม ขน เล็บ ฟัน มันเป็นฐานแล้วนี่ ฐานก็ตั้งอยู่อย่างนี้แหละ สกปรกโสโครกอยู่อย่างนี้แหละ เหม็นบูดเหม็นเน่าอยู่อย่างนี้แหละ มันไม่เที่ยงอยู่อย่างนี้แหละ มันเป็นทุกข์อยู่อย่างนี้แหละ มันเป็นของไม่ใช่ของตน ไม่ใช่ของแห่งตนอย่างนี้แหละ มันก็เป็นสัตย์เป็นจริงอย่างนี้แหละ เมื่อมีกรรมเราไม่เชื่อกรรม เราเป็นคนขี้เกียจขี้คร้านท้อถอยในการทำความพากความเพียร ท้อถอยในการพิจารณา กิเลสมันเข้ายำเท่านั้นเอง มันก็มีแต่ความโลภ ความโกรธ ความหลง ความรัก ความกำหนัด ความยินดี

นี่แหละกิจของเราจะต้องทำความพากเพียรในชีวิตที่เป็นนักบวช คือการเจริญกรรมฐาน พิจารณาภาวนา กรรมฐานของเราที่เรียนมาจาก

อุปัชฌาย์อาจารย์แล้วในมูลกรรมฐานทั้ง ๕ คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ที่มีอยู่ พระพุทธเจ้าสอนเท่านี้

เอกายโน อยํ ภิกฺขเว มคฺโค ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทางอันเอก กายนี้เป็นทางอันเอก เป็นทางของบุคคลผู้เดียวจะต้องเดินไป คือ ดำเนินไป *สตฺตานํ วิสุทฺธิ ยา* เป็นทางอันบริสุทธิ์หมดจดแห่งสัตว์ทั้งหลาย*โสกปริเทวานํ สมติกฺกมาย* เป็นทางก้าวล่วงเสียซึ่งความโศกและความร่ำไร คือ ผู้พิจารณากายให้รู้เห็นซึ่งความเป็นจริงแล้ว จะก้าวล่วงเสียซึ่งความโศกและความอาลัย ผู้พิจารณากายให้เห็นความความเป็นจริงแล้ว จะเป็นผู้หมดจดโดยประการทั้งปวง ผู้พิจารณากายให้รู้เห็นตามความเป็นจริงแล้ว ก้าวล่วงเสียซึ่งความโศกและความร่ำไร *ทุกฺขโทมนสฺสานํ อฏฺฐงฺคมาย* ผู้พิจารณาให้รู้เห็นโดยปัญญาตามเป็นจริงแล้วในกายนี้จะเป็นผู้ทำทุกข์และโทมนัสให้อัสดงดับไปไม่เหลือเลย *ญายสฺส อธิคมาย* ผู้พิจารณากายให้รู้ด้วยปัญญาเห็นตามความเป็นจริงแล้วอย่างนี้ เป็นเหตุเพื่อให้เข้าไปเพื่อสงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความรู้ดี เพื่อความดับ เพื่อความรู้ถูก เพื่อมรรคผล *นิพพานสฺส สจฺฉิกิริยาย* ผู้พิจารณากายให้รู้เห็นด้วยปัญญาตามความจริงแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นเหตุให้บรรลุถึงพระนิพพาน กระทำพระนิพพานให้แจ้ง ให้ถึงพระนิพพานโดยไม่มีทางสงสัยเลย ภิกษุทั้งหลายจึงว่าทางอันเอกที่กายเท่านั้น ไม่มีที่อื่นให้พิจารณาให้รู้เห็นตามเป็นจริง มันเป็นจริงอย่างไร มันเป็นจริงมันเป็นของสกปรกโสโครก ของบูดของเน่า เป็นของไม่สวยไม่งาม เป็นของปฏิกูลน่าเกลียด มันเป็นจริง ไม่เที่ยง เกิดในเบื้องต้นแปรปรวนในท่ามกลาง ดับทำลายเสียหายในที่สุด มันเป็นจริงเพราะมันเป็นทุกข์

ร่างกายของเราเป็นก้อนทุกข์ เป็นก้อนโรค ทุกข์ภัยต่างๆ นานา บรรดาโรคทั้งหลายที่มีอยู่ในกาย โรคในตา โรคในหู โรคในจมูก โรคในลิ้น โรคในกายมีหลายอย่าง โรคต่างๆ ย่อมเกิดขึ้นที่กาย มันไม่เกิดขึ้นที่อื่น มีโรคที่หู โรคที่ปาก โรคที่ฟัน โรคไอ โรคหืด โรคหวัด ไข้พิษ โรคในท้อง โรคลมจับอ่อนหวิว สวิงสวาย โรคบิด ลงท้อง จุกเสียด ปวดท้อง โรคลงราก ลงเลือด โรคฝี โรคลมบ้าหมู โรคหิด กุฏฐัง โรคมะเร็ง โรคดีพิการ โรคเบาหวาน โรคริดสีดวง โรคฝีดาษ ราดตะกั่วพุพอง ริดสีดวงลำไส้

โรคผอมเหลือง ผอมแห้งแรงน้อย โลหิตจาง ไข้อ่อนเพลียละเหี่ยใจ โรคเหน็บชา โรครูมาติซั่ม ความเจ็บเกิดแต่ดีให้โทษ ความเจ็บเกิดแต่เสมหะให้โทษ ความเจ็บเกิดแต่ลมให้โทษ ความเจ็บเกิดแต่ไข้สันนิบาต คือมีดี เสมหะ และลมเจือกันให้โทษ โรคเกิดแต่การเปลี่ยนอิริยาบถไม่เสมอกัน โรคเกิดแต่ความเพียร โรคเกิดแต่วิบากของกรรมที่ตามมาทัน เหมือนหมาไล่เนื้อทันที่ไหนกัดที่นั่น ไม่ต้องอ้างกาลอ้างเวลา โรคเกิดแต่เย็นและร้อน โรคเกิดแต่กระหายน้ำ โรคเกิดแต่อุจจาระปัสสาวะไม่สะดวก โรคเกิด โรคแก่ โรคเจ็บ โรคตาย นานาด้วยโรคภัยหลายอย่าง

ร่างกายของเรานี้เป็นก้อนโรค เป็นเรือนโรค โรคทั้งหลายคือกาย กายคือโรค มันจึงเป็นทุกข์ โรคแก่ โรคเจ็บ โรคตาย มันมีตลอดเวลา ไม่ว่างจากโรค เป็นอกาลิโก ความแก่ไม่ว่าง ความเจ็บไม่ว่าง ความตายไม่ว่าง ตายเป็นลำดับๆ มาจนถึงบัดนี้ ตาก็ตายไปแล้ว หูก็ตายไปแล้ว ผมก็ตายไปแล้ว กำลังวังชาก็ลดน้อยถอยลงไปแล้ว อายุก็ตายไปเกือบจะหมดแล้ว ยังอีกซีกเดียวเท่านั้น จะว่าไม่ตายยังไง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นก็เป็นทุกข์อย่างนี้แหละ มันเป็นทุกข์อย่างนี้ ร่างกายมันดียังไง เรามาแบกเอาก้อนทุกข์ มากอดเอาก้อนทุกข์ มานั่งเฝ้านอนเฝ้าก้อนทุกข์อันนี้แหละ สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นก็เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ไม่ใช่ตน เพราะเหตุที่ไม่เป็นความหวังของใครๆ มันจะเป็นอย่างไรก็แปรปรวนไปตามหน้าที่ของมันอยู่อย่างนี้ มันบอกไม่ได้ เอาไว้ไม่ฟังมันแปรปรวนอยู่อย่างนี้ จึงบอกได้ว่ามันเป็นของมิใช่ตน มิใช่ของตน ใช่ของแห่งตนอย่างนี้

นี่ท่านให้พิจารณาให้รู้เห็นตามเป็นจริงในสัจจธรรมอย่างนี้ นี่กรรมฐาน ท่านไม่ได้ให้ไปค้นคว้าพิจารณาหาสิ่งอื่น นี่ ถ้าพิจารณาเห็นด้วยปัญญาตามเป็นจริงแล้ว จิตมันมีตาแล้ว รู้แจ้งเห็นตามเป็นจริงแล้ว กายเป็นของสกปรกโสโครก ของเน่าของเปื่อย ของผุของพัง เห็นว่ากายเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เห็นว่าไม่ใช่ของตน มิใช่ของแห่งตน ไม่ใช่ของตน ไม่ใช่ของแห่งตน ใช่สัตว์ ใช่บุคคล ใช่ตัวตนเราเขาแล้ว ท่านจะไปรักอะไรล่ะ มันจะไปกำหนัดอะไรล่ะ นี่มันไม่เห็น มันจึงเกิดความรักความกำหนัด ความพอใจ มันหลงใหลใฝ่ฝันอยู่นี่ หวังอยู่นี่ ในกายหวังเอาอะไรล่ะ กรรมอันนี้ท่านให้พิจารณา กรรมอันนี้ให้เชื่อต่อกรรม จึงเรียก

ว่ากรรมฐาน ถ้าใครเชื่อต่อกรรมนี่ เป็นฐานะ กรรมฐานถูกต้อง เป็นไปได้ ถ้าปฏิบัติเชื่อกรรมอันนี้ พิจารณาหยั่งลงให้เป็นสัจจะ เป็นพาหนะให้เป็นไปได้ พ้นจากทุกข์ พ้นจากกิเลสได้ โดยมิต้องสงสัย ถ้าไม่เชื่อเป็นไปไม่ได้ โลๆ เลๆ มันเป็นอย่างนี้

เพราะฉะนั้น จิตที่เราต้องบำเพ็ญเพียรในพรรษานี้ สมถะจิต วิปัสสนาจิต สมถะ คือทำจิตให้สงบ วิปัสสนา คือ ทำจิตให้มีสติปัญญาให้รู้แจ้ง เห็นจริงตามเป็นจริงในกรรมฐาน คือร่างกายของเรานี้ ให้เห็นเป็นของโสโครก ของสกปรก ของเน่าของเปื่อยผุพัง ให้เห็นเป็นของไม่เที่ยง เป็นของทุกข์ เป็นของไม่ใช่ของตน เชื่อเถอะ เชื่อกรรมฐานเถอะ พระพุทธเจ้าท่านว่ากรรมฐาน เป็นพาหนะที่ต้องเป็นไปได้ ผู้เจริญกรรมฐานพิจารณากรรมฐานในร่างกายของตนนี้ ก็เหมือนกับผู้ลงเรือจะข้ามแม่น้ำไปสู่ฝั่งโน้น มีหวังจะต้องถึงฝั่งโน้นฝั่งอันเกษม คือพระนิพพานพ้นโลกได้ แต่ถ้าเป็นผู้ขี้เกียจขี้คร้านเมามัว ไม่มีหวังเลย อย่าไปหลงกรรมฐาน อย่าหลงหนทางพระนิพพานซี หนทางพระนิพพานคืออะไร เอกายโน อยํ ภิกขเว มคฺโค ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กายอันนี้เป็นหนทางพระนิพพาน ไม่มีทางอื่น มีทางเดียวนี่ พระอริยเจ้าที่ท่านล่วงไปแล้ว คือท่านข้ามไปแล้วข้ามพ้นแอ่งแก่งกันดารนั้นแล้ว ท่านก็พิจารณากายให้รู้เห็นตามความเป็นจริงในกายอันนี้ แม้ท่านผู้ข้ามไปแล้วในอดีตหาประมาณมิได้ แม้ท่านผู้จะข้ามในอนาคตหาประมาณมิได้ก็ดี หรือแม้ท่านผู้อยู่ในปัจจุบันเดี๋ยวนี้ก็ดีต้องมาพิจารณากายนี้ให้รู้เห็นตามความเป็นจริงกรรมฐานอันนี้ให้เห็นว่ากายของเรานี้ และของบุคคลอื่น ให้เห็นเป็นของไม่สวยไม่งาม เป็นของโสโครก ของบูดของเน่า ให้เห็นเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ให้เห็นเป็นของตน เป็นของมิใช่ตน ให้รู้เห็นตามเป็นจริงที่มันเป็นจริง ตามหลักธรรมชาติ ตามหลักสัจจธรรมที่มีอยู่ให้เห็นตามเป็นจริงอย่างนี้ มันก็สลัดได้เท่านั้นเอง มันเป็นอย่างนี้ เรามาพิจารณามัน มันเป็นจังสั้น มันก็บ่เห็นหยังแล้ว ให้พิจารณาลงสู่สัจจธรรม ความเกิดเป็นทุกข์ ความแก่เป็นทุกข์ ความเจ็บความตายมันเป็นทุกข์มันมีเท่านี้ ทุกข์อะไรจะยิ่งไปกว่าสิ่งเหล่านี้ เทียวเกิดเทียวตายอยู่นี่ ตัณหาอันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ทุกข์ความอยากนี่ใจสิเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ เทียวเวียนว่ายตายเกิดในสามโลกนี่ไม่มีที่สิ้นสุด ไม่มี

อะไรที่จะทำให้เวียนว่ายตายเกิดในโลกสามอันนี้ นอกจากตัณหาแล้วไม่มีเลย คือ ความอยาก มันชี้ตัวเหตุที่เป็นเหตุให้หมุนวนอยู่อย่างนี้คือตัณหา ความอยากนี่แหละ สรุปแล้ว คือ กิเลส ความโลภ โกรธ หลง นั่นเอง เป็นเหตุให้วนเวียนอยู่นี่

ถ้าเรารู้อย่างนี้เราก็สลัดมันออกซี มันก็ได้เท่านั้นแหละ

วิธีสลัดออกจากตัณหา ท่านบอกไว้แล้ว *อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค* ทางอันประเสริฐประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ทางเดียวนี้แล สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ สัมมาสังกัปโป ความดำริชอบ สัมมาวาจา วาจาชอบ สัมมกัมมันโต กระทำชอบ สัมมาอาชีโว เลี้ยงชีพชอบ สัมมวายาโม เพียรชอบ สัมมาสติ ระลึกชอบ สัมมาสมาธิ ตั้งจิตชอบ

ที่สำคัญก็คือ *สัมมาทิฏฐิ* ให้พิจารณากายให้รู้เห็นตามเป็นจริง สัมมาสังกัปโป ตริตรึกนึกคิดอยู่ในนี้ มันก็เป็นไปได้เท่านั้นเอง ไอ้นี่เฮาไม่ไปพิจารณามันจะไปรู้เห็นอย่างไรล่ะ ความเป็นจริง ความเป็นจริงมันก็เป็นคนมีกิเลสหนาปัญญามืด ให้กิเลสมันล้อเลียนตน เห็นกายตนก็ว่างาม เห็นกายผู้อื่นก็ว่างาม เกิดความรักก็อยู่บ่ได้ ครั้งอยู่มาได้อย่างนี้ก็เป็นหมาขี้เรื้อน สุนัขเรื้อนชอบของเน่าของเหม็น หนังเน่าหนังเหม็นเท่านั้นเอง โรคเรื้อนจะกินเท่านั้น โรคเรื้อนคือกิเลส ความโกรธ ความหลงคือตัณหานี่ หมาคือจิตใจของเรานี่ มันชอบหนังเน่าหนังเหม็นเท่านั้นเอง มันไม่พ้นไปได้ นี่แหละ ถ้าเราพิจารณาในกรรมฐานทั้ง ๕ นี้อยู่บ่อยๆ คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ให้รู้เห็นตามเป็นจริง ว่าสิ่งทั้ง ๕ ในร่างกายของเรานี้เป็นของสกปรกโสโครก เป็นของบูดของเน่า ของปฏิกูล พึงเกลียด เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา มิใช่ของตน ของบุคคล

ถ้ารู้เห็นตามเป็นจริง ตามธรรมชาติ ตามสัจจธรรมอย่างนี้ ก็เพียบพร้อมด้วยสัมมาสติ สัมมาสมาธิ มันก็ถอนอุปาทานความยึดมั่นถือมั่นได้ ถอนความรักความกำหนัด มีที่ถ่ายถอนกิเลสออกจากใจ ออกจากภพจากชาติ

ความที่จะถ่ายถอนอย่างนี้ พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ทางอื่นไม่มี มีทางเดียวเท่านี้ ที่จะข้ามโอฆะแอ่งแก่งกันดาร จะข้ามห้วงทุกข์ ข้ามวัฏฏะ

ได้ มันเป็นอย่างนั้น ถ้าเราเป็นผู้เชื่อต่อกรรมแล้ว มันต้องเป็นพาหนะที่จะต้องเป็นไปได้ จึงเรียกว่ากรรมฐานเป็นพาหนะที่จะต้องเป็นไปได้ไม่มีทางสงสัย

เอวังเท่านั้นแหละพอ

ซ้าย *พระอาจารย์วัน อุตฺตโม*
กลาง *พระอาจารย์จวน กุลเชฏฺโฐ*
ขวา *พระอาจารย์สุพัฒน์ สุขกาโม*

มารกระซิบ

ของ

พระอาจารย์สิงห์ทอง ธมฺมวโร

วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๒๒

ตามสบายนะ...ไม่ทราบว่าจะพูดอะไรสู่ฟัง...เรื่องธรรมะทุกรูปทุกนามก็มีอยู่แล้ว แต่เราไม่ฉลาดที่จะนำธรรมมาประดับกายวาจาใจของตัว เนื่องจากไม่ฉลาด ภพชาติของเราจึงยืดเยื้อมาตลอดทุกวันนี้ ถ้าเราฉลาดเราก็หนีไปแล้ว ปรินิพพานไปแล้ว

ทำอย่างไร เราถึงจะฉลาดรอบรู้ในเรื่องของตัว ที่จะละความชั่วโง่เสียต่างๆให้ตกไป นั่นเป็นหน้าที่ของทุกท่านจะต้องศึกษา ต้องปฏิบัติความฉลาดที่สามารถขับไล่กิเลสตัณหา ให้เกิดสติปัญญาขึ้นในตัวนั้น ก็มีหลายขั้นหลายตอน

ทางศาสนาท่านบอกว่า ปัญญาจะเกิดขึ้นได้ก็มีอยู่ ๓ นัย คือ **สุตมยปัญญา** อาศัยการศึกษา สดับรับฟังจากผู้อื่น จากตำรับตำรา ศึกษาในเรื่องต่างๆให้เข้าใจ เป็นเรื่องแก้ไขความโง่ ความชั่วเสียต่างๆ**จินตา–มยปัญญา** นำสิ่งที่ได้เห็น ได้ยินต่างๆมาพินิจพิจารณาหาเหตุผล ให้เกิดความรู้ความเข้าใจ เป็นปัญญาเกิดขึ้นจากการคิด **ภาวนามยปัญญา** ปัญญาเกิดขึ้นจากการอบรมจิตใจ คือทำจิตใจของตนให้สงบ เมื่อสงบแล้วก็ค้นคิดพิจารณาสิ่งต่างๆให้ทราบ ให้เห็นจนจิตใจละถอนความข้องติดคิดปรุง ที่เคยยุ่งเกี่ยวต่างๆให้หลุดหล่นออกไป *เป็นทางขับไล่กิเลสตัณหาออกจากใจ* หรือปัญญาเกิดขึ้นจากการพิจารณาธาตุขันธ์ ใครหมั่นพินิจพิจารณาธาตุขันธ์ คือกายของตัวเท่าไร คนนั้นจะมีปัญญาสำหรับรักษาใจของตัวให้รู้ให้เข้าใจในสิ่งต่างๆตามเป็นจริง ไม่ยึดถือ ไม่มีทิฐิมานะ ความเห็นผิดความถือตัวต่างๆ เพราะ*การพิจารณากาย* นั้น *ทำจิตใจให้* สามารถที่จะ*ทราบเรื่องของสิ่งต่างๆตามเป็นจริงได้*

กายของเราเพียงคนเดียวเท่านั้น สามารถเป็นปัญหาทั่วทั้งโลก ถ้าหากพิจารณากายของตัวทั่วถึง มันก็รู้ตลอดไปในโลก ไม่ว่ากามโลก รูปโลก อรูปโลก หรือนิพพาน หากพิจารณาแยบคายเข้าไปมันจะเคลื่อนไหวความข้องติดคิดแวะต่างๆ ฉะนั้น การพิจารณากายจึงเป็นทางเกิดปัญญา สามารถละถอนความชั่วเสียออกจากใจได้

กายของเราก็มีอยู่ตลอดกาลตลอดเวลา ไม่ว่าเราจะนั่ง จะยืน จะเดิน จะนอน กายอันนี้มีอยู่ ไม่ได้หนีไปไหน จึงเป็นทางศึกษาให้เกิดปัญญาแก้ไขขับไล่เรื่องกิเลสตัณหาง่าย ความหลงของมนุษย์ทั่วไปก็คือ *หลงกาย* เข้าใจว่าหญิง ว่าชาย ว่าหนุ่ม ว่าแก่ ว่าสวยงาม ว่าขี้ริ้วขี้เหร่ต่างๆ นี่คือความ *สัมพันธ์ในจิตในใจ ให้ได้รับสมมุติแนะสอนมาจากคนอื่น*

เขาสมมุติอย่างไร เราก็มักติดข้องอย่างนั้นโดยไม่ได้พิจารณาเรื่องของกายให้แยบคาย ท่านจึงให้พิจารณาเรื่องของกาย *กาย* อันนี้*เป็นที่ตั้งของสมมุติ เป็นที่ตั้งของมรรคของผล* เป็นที่ตั้งของกิเลสตัณหา แล้วแต่สติปัญญา แล้วแต่เราจะน้อมไปสู่เรื่องอะไร

ถ้าน้อมไปในทางกิเลสตัณหา ก็ส่งเสริมความสวยงาม ว่ามันงามอย่างนั้น มันสวยอย่างนี้ อยากจูบอยากชม หลงใหลใฝ่ฝันไปในรูปนั้นๆ ในกายนั้นๆ ทำจิตทำใจให้เดือดร้อนวุ่นวาย ถ้าไม่ได้ตามความปรารถนาของตัว ได้มาก็เป็นภาระดูแลรักษา อยากจะให้คงเส้นคงวา ไม่อยากจะให้เสื่อมโทรมเปลี่ยนแปลง นี่เป็นเรื่องของคนทั่วไปที่มีกิเลสตัณหาในใจยึดมั่นถือมั่น เป็นไปอย่างนั้น นี่คือทางพิจารณาให้เกิดกิเลสตัณหา ให้เกิดความยึดความถือ ความห่วง ความหวงของตัว

ถ้าหากพิจารณาทางชำระกิเลสตัณหา ก็ตรงกันข้าม พิจารณาเรื่องของกาย ไม่ได้หมายว่าเป็นหญิงเป็นชาย ไม่ได้หมายว่าส่วนนั้นเป็นนั้น ส่วนนี้เป็นนี้ พิจารณาให้เข้าถึงจุดความจริงของมัน จะ**พิจารณาทางอสุภะ อสุภัง** ความไม่สวยไม่งาม ก็พอพิจารณาได้ เพราะเรื่องของกายของทุกคน ไม่ว่าผู้หญิง ผู้ชาย ไม่ว่าฆราวาส นักบวช มันก็กายเหมือนกันเป็นของเน่า ของปฏิกูล

รั่วไหลออกมา ทางหู ทางตา ทางจมูก ไม่ว่าทวารใด ถ้าหากรั่วไหลออกไปจากกายแล้ว ของนั้นหมดคุณค่า เป็นของที่เน่า ที่เหม็น ที่ปฏิกูลทั้งนั้น ของดิบๆดีๆ เสื้อผ้าเอามานุ่งห่ม ก็ยังแปดเปื้อนไปด้วยอสุภะ อสุภัง คือความสกปรก ต้องได้ซักได้ล้างอยู่เรื่อยๆ ไม่อย่างนั้นก็เหม็นสาบเหม็นโขงกัน

อาหารการขบฉันอยู่กินของเรา อยู่ในถ้วยในจานก็มีกลิ่นน่าดม ดูก็ไม่น่ารังเกียจ เห็นเข้าก็อยากอยู่อยากกิน เพราะถือว่าของนั้นเป็นของไม่สกปรก เป็นอาหารแก่ธาตุแก่ขันธ์ แต่เมื่อพวกเราท่านเอามาเข้าในปากบดเคี้ยวเข้าไป ถูกกับมูลฟัน กับน้ำลายของเราเข้า เราไม่เห็นต่างหากที่กลืนได้ ถ้าหากคายออกมาตกกับภาชนะถ้วยชามก็ตาม เราไม่สามารถที่จะกลืนเข้าไปอีกได้ นี่ยังไม่ถึงท้อง เพียงแต่อยู่ในปากก็สกปรกแล้ว ยิ่งลงไปสู่กระเพาะอาหาร ไปสู่ลำไส้ มันเป็นอย่างไร

เราพิจารณาไป ก็เห็นความสกปรกของมัน นอกจากนั้น ที่เราลุ่มหลงว่ามันสวยมันงามก็เพราะอาศัยเลือดหล่อเลี้ยงร่างกาย ไม่ว่าผู้หญิงผู้ชาย ถ้าหน้าไม่มีเลือดฝาด ก็ไม่น่าดู เพราะมีเลือดอยู่หน้าจึงแดง จึงอย่างนั้นอย่างนี้ ก็สมมุติกันไป ก็หลงเลือดซึ่งเป็นของสกปรกเหม็นสาบเหม็นคาวจะตายไป

ถ้าเลือดหยดย้อยใส่ที่นั่งที่นอน ก็ไม่น่านั่งน่านอน ตกใส่ที่ไหนใครเขาก็รังเกียจ เพราะเป็นของสกปรกโสมม นี่คือการพิจารณาในทางอสุภะ คือทางไม่สวยงาม เมื่อเราพิจารณาติดตามอยู่อย่างนี้ ผูกใจมั่นว่าสิ่งเหล่านี้เป็นจริงอย่างนี้ อย่างนี้ จิตใจพวกเราท่านก็ไม่ข้องแวะในทางราคะตัณหา นี่คือทางพิจารณาทางอสุภะ

พิจารณาทาง อนิจจํ ก็พิจารณาว่าสิ่งเหล่านี้ไม่คงเส้นคงวา เกิดมาแล้วก็แปรเปลี่ยนไปตามธรรมดาของมัน ไม่มีใครจะมีอำนาจราชศักดิ์บังคับบัญชาได้ มันเป็นไปตามสภาพของมัน เราจะขบจะฉัน จะอยู่จะกิน จะนั่งจะนอน จะเดินขนาดไหน รักษาไม่ให้ความแปรสภาพของมันเกิดขึ้นนั้น รักษาไม่ได้

มันจะแปรไปตามเรื่องของมัน ไม่ว่าอะไรทั้งนั้นที่อยู่ในกาย ผม

ของเราที่เคยดกดำนานเข้าก็หงอกก็ขาว ฟันที่แน่นตึงอยู่ นานเข้าก็โยกก็คลอน ก็หลุดก็หล่นออกไป เนื้อหนังที่เปล่งปลั่ง ก็หย่อนก็ยานไปตามกาลตามเวลาของมัน นี่คือเรื่อง **อนิจจํ** ของขันธ์ **อนิจจํ** ของกาย ไม่ว่าผู้หญิง ผู้ชาย ไม่ว่าใครทั้งหมด มันเป็นอยู่อย่างนั้น มันไม่มีอะไรที่จะควรยึดมั่นถือมั่น

มันสวยมันงามก็ชั่วระยะเวลา เหมือนกันกับดอกไม้แย้มบานออกมาตอนเช้า ตอนเย็นมาก็เหี่ยวก็แห้งก็ร่วงก็โรยไป ธาตุขันธ์ของพวกเราท่านก็ทำนองเดียวกัน ไม่ควรที่จะยึดมั่นว่ามันสวยมันงามอย่างนั้นอย่างนี้ไม่ควรที่จะไปยินดีชอบพอกับมัน นี่คือการพิจารณาเรื่อง **อนิจจํ**

พิจารณาลงเป็นธาตุขันธ์ก็พิจารณาได้ ไม่ว่าผู้หญิงผู้ชาย ไม่ว่านักบวชฆราวาส มีกายเหมือนกัน กายอันนี้ก็เกิดขึ้นมาจากธาตุทั้งสี่ที่เรามองเห็นได้ถนัดชัดเจน คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ รวมถึงอากาศ วิญญาณ ถ้าพูดเป็นธาตุ ๖ ธาตุเหล่านี้ผสมผสานกันเข้า ก็ถือว่าหญิง ว่าชาย ว่าสัตว์ ว่าบุคคล ความจริงธาตุอันนี้ไม่เคยยินดีชอบพอกับความหวงแหนของจิต ซึ่งมาอาศัยอยู่ในธาตุในขันธ์ว่า อันนี้เป็นเราอันนั้นเป็นของเรา

ธาตุเหล่านี้มีหน้าที่เปลี่ยนแปรสภาพของมันไป ผลที่สุดก็สลายลงไปสู่ธาตุเดิม ไม่มีใครที่จะมีความสามารถบังคับบัญชาไม่ให้มันเปลี่ยนสภาพเป็นไปอย่างนั้น นี่คือการพิจารณาเรื่องของธาตุ

ถ้าหากจิตเห็นชัดเจนว่า นี่เป็นก้อนของดิน ของน้ำ ของลมของไฟ จริงจัง ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนเราเขา เป็นแต่ธาตุผสมกันอยู่ แล้วก็จะสลายลงไปตามหน้าที่ของมันอย่างนั้น ถ้าจิตเห็นจริงอย่างนี้ ก็จะไม่หลงใหลใฝ่ฝัน ไม่ได้ยึดมั่นว่าสัตว์ว่าบุคคล เพราะเป็นธาตุ

ถึงหลงขนาดไหน มันก็เป็นไปอยู่อย่างนั้น รู้ขนาดไหนก็เป็นไปอยู่อย่างนั้น แต่ผิดกัน *คนหลงเกิดทุกข์ คนรู้ไม่เกิดทุกข์* เมื่อทราบตามสภาพของมัน มันไม่เกิดทุกข์ นี่คือปัญญาที่เกิดขึ้นมาจากการศึกษา การพิจารณา

ปัญญาจะรู้ จะเข้าใจ ปล่อยวางได้ ก็ต้องอาศัยจิตใจของพวกเรา

ท่านมั่นคง ไม่วอกแวกเอนเอียงไปตามเรื่องอารมณ์สัญญา สมมุติของโลก

ใจจะตั้งมั่นได้ ก็ต้องอาศัยฝึกอบรม **สมาธิ** ได้แก่ความหนักแน่นของใจ ความหนักแน่นของใจจะเกิดขึ้น มีขึ้น ก็อาศัยการฝึก การกระทำ ไม่ใช่อยู่ๆจิตใจของพวกเราท่านก็จะมั่นคงเอง มันต้องอาศัยการฝึก การศึกษา การปฏิบัติ

พระพุทธเจ้าท่านก็ไม่มีอะไรอื่น ตรัสรู้ก็ตรัสรู้ในสิ่งที่มีอยู่ เข้าใจในสิ่งที่มีอยู่ มาสอนพวกเราก็ทรงสอนสิ่งที่มีอยู่ ไม่ได้เอามาจากที่ไหน การศึกษาของท่าน ศึกษาจากอาจารย์ทั้งสอง คือ อุททกดาบส อาฬารดาบส ก็ศึกษาจริง แต่ศึกษานั้นไม่ใช่ทางตรัสรู้ของพระองค์

ตอนที่พระองค์ตรัสรู้ ก็ศึกษาในธาตุในขันธ์ในกายของท่าน อย่างท่านพิจารณา **ปฏิจจสมุปบาท** พิจารณาถึงชาติ ถึงชรา มรณะ เรื่อยมาถึงอวิชชา กลับออกกลับเข้าอยู่นั้น สิ่งเหล่านี้ก็อยู่ในตัวของเราทั้งนั้น ที่ท่านศึกษา หรือเรื่องของอริยสัจ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ก็อยู่ในกายในใจ ไม่ได้อยู่ในที่อื่น ถ้าเรากำหนดลงในกายในใจของเรา จึงไม่มีการผิด

อย่ากำหนดไปในทางให้เกิดกิเลส ตัณหา ราคะ ให้กำหนดเพื่อแก้ไข กำหนดให้รู้สภาพความเป็นจริงของมัน จะพิจารณากำหนดด้วยความไม่สวยไม่งามก็ได้ จะกำหนดด้วยความไม่เที่ยงเรียกว่า **อนิจฺจํ** ก็ได้ **ทุกขํ** ก็ได้ **อนตฺตา** ก็ถูก พิจารณาอยู่ในนี้ พิจารณาลงไป กำหนดลงไป ให้เป็นดิน น้ำ ลม ไฟ ก็ได้ นี่คือ*การศึกษา การพิจารณา น้อมจิตเข้ามาภายใน อย่าส่งออกไปภายนอก*

กำหนดลงไป อย่าส่งออกไป ใจเคยส่งเคยปรุงเรื่องนอก มันจึงไม่สงบ ไม่หนักแน่น และไม่เห็นของจริง มีแต่ของหลอกลวงเรื่อยไปว่าได้อันนั้น พบอันนี้ จะมีความสุขความสบาย เห่อกัน หลงกัน เดือดร้อนวุ่นวายอยู่ปัจจุบันนี้ ก็เพราะหลงอารมณ์ หลงสมมุติ

ถ้าหากมารู้สมมุติ รู้อารมณ์ รู้สภาพของธาตุขันธ์ตามเป็นจริงของมัน จนจิตใจเกิดความละถอนเรื่องความยึดมั่นถือมั่นต่างๆ มันทราบจากการปฏิบัติของตัวเอง ไม่ได้ทราบจากคนอื่น

แต่ก่อน ใจเคยยึดเคยถือ เคยลุ่มเคยหลง ครั้นมาปฏิบัติ พิจารณา

ให้จิตเห็นชัดในธาตุในขันธ์ของตัวทั่วถึงเท่านั้น อดีตผ่านมากี่แสนกี่ล้านปี ก็เป็นอย่างนี้ อนาคตยังไม่มาถึงก็ทำนองเดียวกับปัจจุบันที่เป็นอยู่ ไม่มีอะไรที่เป็นสัตว์เป็นบุคคล ผู้ลุ่มหลงก็เกิดทุกข์เกิดโทษแก่ตนของตน ผู้มารู้มาเข้าใจชัดเจน จนละถอนความยึดถือในธาตุในขันธ์ของตน ธาตุขันธ์ของคนอื่นไม่ต้องพูดถึง

ถ้าละขาดจากธาตุจากขันธ์ของตัวได้ จะไม่มีหญิงที่ไหน ไม่มีชายที่ไหน สมมุติขึ้นแล้วก็ลุ่มหลงกันไป ตะครุบเงา หาตัวจริงไม่ได้ ตัวจริงเป็นอย่างไร เราพิจารณาในกายของเรา ในธาตุขันธ์ของเรา มันก็รู้ ความจริงเป็นอย่างนั้น ไม่มีอะไรที่น่าสงสัย ไม่มีอะไรที่จะน่ารัก น่าพอใจ

เรามาอยู่ในธาตุในขันธ์ ก็เหมือนกันกับเราตกลงไปในถังขยะ มันไม่มีที่ไหนสะอาดสวยงาม แต่จิตก็ลุ่มหลงเป็นเหมือนหนอนชอบพอของสกปรก มันจึงอยู่ได้

ถ้าหากจิตทราบ เข้าใจตามเป็นจริงของมันแล้ว มันไม่น่าอยู่ไม่น่าอาศัย เพราะธาตุขันธ์ก้อนนี้เป็นภาระหนัก ท่านว่า **ภารา หเว ปญฺจกฺขนฺธา** ขันธ์ทั้งห้าเป็นภาระหนัก หนักอย่างไรนั้น ถ้าหากไม่พิจารณา ก็ถือว่าไม่หนักหนาอะไร มันสะดวกสบาย

ถ้าพิจารณาแล้ว **ขันธ์ทั้งห้า** ก็มี **รูปขันธ์** รูปกายของเรานี้มันหนัก ไม่ใช่ของเบา หนักเอาจริงๆจังๆ แขน ขา ถ้าเกิดหมดกำลังขึ้นมาป่วยไข้นานๆเข้า มันก็ยกไม่ขึ้น รูปขันธ์เป็นของหนัก เป็นภาระที่ต้องหาสิ่งต่างๆมาบำรุงรักษามัน แค่เราเกิดมาตลอดปัจจุบัน ของที่เอามานุ่งมาห่ม มาอยู่มากิน ถ้าเก็บเอาไว้ มันมากมายเหลือหูเหลือตา แต่ละท่านแต่ละคน

ของที่เอามาบำรุงธาตุบำรุงขันธ์ รับประทานเข้าไปแล้ว ก็ถ่ายเทออกไป ถ้าหากเก็บเอาไว้ มันมากต่อมาก เป็นภาระหน้าที่ที่จะแสวงหามาบำรุงมัน แต่มันก็ไม่ฟังเสียงของเราว่า เรารักมัน แล้วเราก็งมรักมันอยู่เรื่อยไป แต่มันไม่รักเรา หน้าที่ของเขาจะแก่ จะเฒ่า จะป่วย จะเป็นอย่างไรก็เป็นไปเรื่อยตามเรื่องของมัน รักษาเท่าไร หายอันนี้ อันใหม่เกิดขึ้น นี่คือเรื่องของรูปขันธ์

เวทนาขันธ์ ความเจ็บปวดก็หนักไม่ใช่เล่น เสียเงินเสียทองเสียข้าวเสียของไปเท่าไร ขอให้อยู่สุขอยู่สบาย ให้กายยังอยู่ เท่าไรก็ยอมเสีย เวลามันเจ็บมันป่วยมา ไม่มีอะไรที่จะทำให้สุขกายสุขใจ สำหรับคนไม่มีธรรมเป็นอย่างนั้น ข้าวของเงินทองก่ายกองขนาดไหน บริษัทบริวารจะมีมากขนาดไหน ก็ไม่มีใครจะช่วยเหลือเราได้

เราเจ็บก็เป็นเรื่องของเราเจ็บอยู่คนเดียวนั่นแหละ ทนทุกข์อยู่อย่างนั้น ยิ่งเขามาเฝ้าดูจะช่วยได้ก็เพียงให้น้ำให้ยา แต่ถ้าหากยังไม่หายก็เป็นหน้าที่ของเราที่จะแบกจะหามอยู่นั้น มันเลยทุกข์เลยลำบาก เวทนาขันธ์มันมีอยู่ด้วยกันทุกคน ไม่ว่าฆราวาสหรือบรรพชิต

เรื่องของเวทนาที่ว่าเป็นสุขนั้น ใครก็ชอบกัน แต่ทั้งเวทนาที่เป็นทุกข์ก็ดี เป็นสุขก็ดี เฉยๆก็ดี ตามธรรมชาติของมันก็เป็นอนิจจัง เวทนาอนิจจา เวทนาอนัตตา คือมันตั้งอยู่นานไม่ได้ มันหายไปของมันเอง แต่ใจของเราไปยึดอยากจะได้สุขอย่างนั้น อยากจะได้สุขอย่างนี้ ส่วนทุกข์ที่เกิดมา เบื่อหน่าย ไม่อยากให้เกิด แต่ก็บังคับไม่ได้ รักษาไม่ฟัง ถึงกาลถึงเวลาก็เป็นไปตามเรื่องของมัน ความสุขที่เราชอบก็หมดไปหายไป ความทุกข์ที่เราไม่ชอบก็เกิดขึ้นมา ผลที่สุดสุขก็สู้ทุกข์ไม่ได้ ไปสู่จุดหมายของมันคือความตาย มันเป็นด้วยกันทั้งนั้น เรื่องของเวทนา สุข ทุกข์ เฉยๆ มันเป็นอนัตตา บังคับบัญชาไม่ได้

แต่จิตของเราไม่รู้ ไม่เข้าใจ จึงไปยึดสิ่งที่ตัวชอบ ไปตำหนิสิ่งที่ตัวไม่พอใจ แล้วเพิ่มทุกข์ขึ้นอีก ทุกข์ของกายก็มี ทุกข์ของใจก็เพิ่มขึ้น ขาดปัญญา ขาดธรรมภายใน

ถ้าผู้มีธรรม ท่านเข้าใจตามจริงของมัน อันนี้เป็นขันธ์อันหนึ่งคือเวทนา แต่ผู้มารู้ขันธ์นี้ ไม่ใช่เรื่องของขันธ์ เป็นอีกคนหนึ่งต่างหาก ผู้หนึ่งต่างหาก ผู้เจ็บผู้ป่วย ผู้เป็นอยู่นี้เป็นอีกผู้หนึ่ง ผู้ที่มารู้เป็นอีกผู้หนึ่ง ผู้นี้ไม่มีเจ็บ มีป่วย ไม่มีตาย แต่ปกติคนธรรมดาไม่เห็น เพราะความไม่เห็นนั่นแหละ จึงเกิดทุกข์เกิดโทษแก่ตัวของตัว เหตุใดจึงไม่เห็น

เพราะไม่เคยพิจารณา ไม่เคยศึกษา ไม่เคยปฏิบัติ อายุจะแก่จะเฒ่าขนาดไหน ก็ยังหึงยังหวง ยังไม่รู้ไม่เห็นความเป็นอย่างนั้น ที่ท่านถือ

ว่า *จิตคือผู้มารู้มาเห็น* ผู้ประพฤติปฏิบัติท่านเห็น ท่านเข้าใจชัดเจนว่า อันนี้เป็นขันธ์ อันนี้เป็นจิต

สัญญาขันธ์ ความจำได้หมายรู้ต่างๆก็ทำนองเดียวกัน เอาจริงเอาจังไม่ได้ บางทีก็จำได้ บางทีก็หายไป ถ้าไม่อย่างนั้นอกแตกตาย อย่าไปถือว่าจำได้ทุกอย่างมันจะดี มันไม่ดี เพราะความชั่วความเสียที่เราจำได้ไม่ละไม่ลืมไปจากใจ มันจะให้ทุกข์ให้โทษ เพราะทุกคนเกิดมาไม่ใช่จะสมปรารถนาทุกสิ่งทุกอย่างไป เขาชมเชยสรรเสริญก็มี เขาตำหนินินทาก็มี เขาทำดีให้ก็มี เขาทำไม่ดีให้ก็มี ทุกอย่างถ้าหากไม่หลงไม่ลืมไปบ้าง อกแตก

นี่มันดี มันหลงมันลืมไป ไม่ใช่ว่ามันรู้มันเข้าใจอยู่ตลอดเวลา มันมีเวลาลืมไปหลงไป ท่านจึงว่า สัญญาอนัตตา คือบังคับไม่ได้ สัญญาอนิจจา คือความแปรปรวนของมันมีเรื่อยไป นี่เป็นขันธ์ภายในอันหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่รูป เป็นนาม ผู้ประพฤติปฏิบัติท่านจะเข้าใจ เพราะท่านพินิจพิจารณาอยู่ภายใน

สังขารขันธ์ ความปรุงของใจ ก็ปรุงอยู่เรื่อยๆ ไม่มีใครที่จะไม่ปรุงเรื่องของใจ ปรุงอยู่อย่างนั้น นอกจากหลับสนิทหรือจิตรวมถึงที่ มันจึงไม่ปรุงอะไร ซึ่งมีเป็นกาลเป็นสมัย ไม่ใช่ว่าจะอยู่อย่างนั้นตลอดไป เมื่อถอนขึ้นมา ใจก็ต้องมีการปรุงการคิดเป็นธรรมดา แต่ท่านไม่หลง สำหรับผู้ประพฤติปฏิบัติ ผู้เข้าถึงอรรถถึงธรรมจริงจัง

วิญญาณขันธ์ความรู้ทางตา ทางหู ทางอายตนะภายในที่ไปกระทบกับรูป กับเสียง หรืออายตนะภายนอก ก็มีอยู่เป็นธรรมดา แต่ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกเหล่านี้ก็ดับไป หายไป มันบ่งบอกชัดเจนอยู่แล้ว ว่าไม่มีอะไรคงเส้นคงวา

แต่เรื่องใจของเราเข้าไปยึดไปถือ อยากให้เป็นอย่างนั้น อยากให้เป็นอย่างนี้ มันจึงผิดอยู่ตลอดเวลา หาแต่ทุกข์แต่โทษแต่ไฟมาเผาตัวเอง เพราะความยึดความถือที่ผิดๆ จิตไม่มีปัญญาที่จะแก้ไขขับไล่ความหลงของใจ ความมืดบอดของใจ จึงเกิดทุกข์เกิดโทษแก่ตัวเรื่อยมา นี่คือคนที่ขาดการภาวนา การศึกษาในตัวเอง

เมื่อหลงตัวเองแล้วก็ไปหลงคนอื่น สัตว์อื่น หลงโลก ไม่ทราบ

ความเป็นจริงของมัน ถ้าหากฝึกภาวนาชำระใจของตัว มีสติ มีปัญญา คือ ระลึกอยู่เสมอ รู้อยู่เสมอ อะไรเกิดขึ้นพร้อมที่จะรู้ ไม่ใช่เกิดลุกลามไปแล้วถึงจะรู้ เหมือนกันกับไฟไหม้บ้านของเรา พอไฟติดเข้านิดหน่อยเท่านั้น รู้ก็ดับมันได้ หรือเขาจะมาจุดมาเผาเท่านั้น รู้ เราก็ขับไล่เขาหนี มันก็ไม่ได้เผา ไม่ต้องได้ดับ เพราะไฟยังไม่ได้จุดไม่ได้เผา นี่สติของพระอริยเจ้าก็ทำนองเดียวกัน ท่านมีอยู่ทุกราย ไม่ได้ขาดวรรคขาดตอนเหมือนพวกเรา

พวกเรานั่งภาวนา ทำท่าหลับหูหลับตาเอาจริงเอาจัง แต่จิตใจส่งส่ายไปตามสัญญาอารมณ์ที่ไหนต่อที่ไหน จนเหน็ดเหนื่อยเมื่อยหิว วกกลับเข้ามา...อ้อ...นี่เรานั่งนานแล้วน่ะ ภาวนามานานแล้ว สมควรจะหลับจะนอนเสีย แต่ความจริงจิตใจนั้นอยู่ในอรรถในธรรมหรือไม่ หรือไปคิดใคร่เรื่องนอกออกจากธรรม คือมันขาดวรรคขาดตอนของสติ มันหนีไปถึงไหนถึงไหนก็ไม่ทราบ จนวกกลับมาเอง มันเหน็ดมันเหนื่อยกลับมาเอง วกกลับเข้ามาสู่กายสู่ใจของตัวถึงทราบ

พอทราบ เรื่องกิเลสก็เกิดขึ้น เรื่องสัญญาก็เกิดขึ้น บอกว่านั่งมานานแล้ว สมควรแล้ว วันใหม่จึงค่อยทำต่อ วันนี้เหน็ดเหนื่อยเพราะนั่งนาน มันบอกไปหาหมอนเสีย หาหลับหานอนเสีย แทนที่ เอ๊ะ...จิตใจของเรานั่งภาวนามันไม่อยู่กับเรื่องของอรรถของธรรม มันวิ่งวุ่นไปตามสัญญาอารมณ์ข้างนอก เราจะไม่ยอมหลับยอมนอน ถ้าหากพิจารณาหาความสงบสุขไม่ได้ เรามาปรับโทษตัวเอง ว่านั่งหลอกตัวเอง จิตไม่อยู่กับศีลกับธรรมอะไร วิ่งไปตามเรื่องของโลก

ถ้าเราสอนตัวของเรา เรารู้ตัวของเราอย่างนั้น มีปัญญาสอนตัวไม่เชื่อตามเรื่องที่มารกระซิบว่า นานแล้วน่ะ นอนเสียก่อน ตอนเช้าถึงค่อยทำใหม่ ไม่เชื่ออย่างนั้น เชื่อธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เราทำเพื่อความสงบ ทำเพื่อความรู้ความเห็น ทำเพื่อแก้ไขขับไล่สิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยออกจากใจ ไม่ใช่เรานั่งหลับตาภาวนาหากิเลส หาโลกหาสงสารอะไร เราจะปัดเป่าเรื่องสัญญาอารมณ์ที่เป็นไปในทางชั่วทางเสียต่างๆออกจากใจ ไม่ใช่นั่งนึก คิด วาดภาพ เรื่องของโลก

จะพิจารณาอะไรให้จิตใจรู้เห็น จิตใจเย็น สงบ สบาย จึงจะเรียกว่าภาวนาละกิเลส

เราสอนตัวของเราอย่างนั้น ก็ตั้งหน้าทำ พินิจพิจารณาชำระใจของตัวที่ชั่วที่เสียต่างๆให้ตกออกไป นี่คือการภาวนาขับไล่เรื่องกิเลสตัณหาออกจากใจ ใครมีสติ ใครมีปัญญา ชำระสะสางใจของตัวอย่างนั้น กิเลสตัณหากลัว เพราะใจมีหน้าที่อันเดียว ถ้าหากพิจารณาเรื่องของธรรมแล้ว เรื่องของกิเลสตัณหาก็ไม่สามารถจะเข้ามาเกี่ยวข้องได้

ถ้าหากใจไปเกี่ยวข้องกับเรื่องนอก เรื่องกิเลสตัณหา ธรรมก็หมดไป เพราะมันคนๆเดียว จะไปสองทางไม่ได้ ไปได้ทางเดียวเท่านั้น ฉะนั้นตัวสำคัญ คือ **สติ** คือ **ปัญญา** ถ้ามีสติรักษาระลึกรู้อยู่ตลอดเวลา อารมณ์อะไรเกิดขึ้น ผุดขึ้น หรือจรมา ทราบว่า อันนี้เป็นอารมณ์ที่จะนำความเสียหายมาให้ มายั่วยุจิตใจให้หลงใหลใฝ่ฝัน ให้ห่างเหินจากอรรถจากธรรม มีสติรู้ มีปัญญาแนะสอนใจแล้ว มันก็ตกออกไป เพราะเราไม่เชื่อมัน มันเกิดมามันก็ดับของมันไปเอง ถ้าหากเราไม่ติดตาม นี่คือการศึกษา การพิจารณาภายใน การดูใจของตัว

ถ้าดูใจของตัวทั่ว ทราบเรื่องของตัวตลอด ก็ไม่มีปัญหาอะไรสำหรับโลก มันก็อยู่ของมันมาแต่ไหนแต่ไร เราไม่เกิด มันก็มีอยู่อย่างนี้ ไม่ใช่ว่าเดือน ปี นาที โมง มีแต่ตอนเราเกิดนี้ สมมุติอันนี้มีมาตั้งแต่ไหนแต่ไร เราตายไปก็ไม่ใช่ว่าจะหอบหิ้วหาบหามเรื่องของโลกไปได้ มันเคยมีอยู่อย่างไร มันก็จะเป็นไปตามหน้าที่ของมันอยู่อย่างนั้น

ความลุ่มหลงของใจเป็นเรื่องสำคัญ ต้องอาศัยการพินิจพิเคราะห์พิจารณาด้วยความสงบ เมื่อใจมีความสงบแล้ว มองดูอะไรก็มองเห็นถนัดเหมือนกันกับน้ำสงบ เรามองดูเงาหน้าของเราก็มองเห็นได้ มีฝ้ามีสิวอยู่ที่ไหน มีอะไรติดหน้าของเราบ้าง ธรรมดาหน้าของเราอยู่ใกล้ๆกับตา แต่มองไม่เห็น ต้องไปส่องกระจกเงา ไปส่องน้ำที่ใสสะอาด จึงจะเห็นได้ ทั้งๆที่ตาก็อยู่ในหน้า แต่ก็ไม่เห็น นี้กิเลสตัณหาก็อยู่ในกายในใจของเรา แต่เราก็ไม่เห็น

เพราะใจของเราวอกแวก ใจของเราว้าวุ่น ใจของเราไม่หยุดไม่นิ่ง ไม่สงบ มันจึงไม่เห็นอะไรชัดเจนให้ เราจึงแก้ไขขับไล่สิ่งจอมปลอมออกจากใจไม่ได้ ก่อทุกข์ก่อโทษให้แก่ตัว ยึดมั่นถือมั่น สำคัญว่าอย่างนั้นสำคัญว่าอย่างนี้ ก็เลยเกิดทุกข์เกิดโทษ

เมื่อจิตสงบ จิตมีสมาธิ พินิจพิจารณาสิ่งต่างๆจึงเกิดปัญญาเห็นตามจริงได้ ละถอนกิเลสได้ ตกหล่นไปได้ ก็ไม่ได้พิจารณาอะไรอื่น พิจารณาเรื่องของธาตุของขันธ์ของกายเท่านั้นที่ท่านสอน เพราะหลงก็หลงอันนี้ แสวงหามาไม่ได้พักผ่อนหลับนอน วิ่งวุ่นอยู่ตลอดเวลาโดยมากก็หามาเพื่อเรื่องของกาย ไม่ใช่เพื่อเรื่องของใจ

คนที่หลงกันเพื่อเรื่องกายทั้งนั้น บ้านใหญ่โตรโหฐาน หมดเงินเป็นล้าน สร้างขึ้นก็เพื่อให้กายมันอยู่มันอาศัย ส่วนใจนั้นมองข้ามไป ไม่ได้สร้างอะไรให้

ถ้าใจเดือดร้อนวุ่นวาย ติดข้อง ยึดถือ สิ่งนั้นสิ่งนี้ เราเคยชำระสะสาง เคยสร้างธรรมให้แก่ใจของเราไหม ใจของเรามีที่พึ่งที่อาศัยไหม หรือสร้างให้แต่กาย หาอาหารให้แต่กาย ปล่อยให้ใจหิวโหย ไม่มีอาหารกิน ไม่มีธรรมเป็นเครื่องอยู่ กายจะอยู่ปราสาทราชวังใหญ่โตรโหฐานขนาดไหน มันก็เลยไม่สุขให้ มีสมบัติข้าวของอะไรเพียงพอขนาดไหน ใจก็ยังเกิดทุกข์ เกิดโทษ นี่คือใจหมดอาหาร ใจไม่มีที่อยู่ที่พัก

ถ้าใจมีอาหาร ดูแลใจของตัว ชำระใจของตัว ฝึกอบรมใจของตัว ให้สะอาดให้ผ่องใส ให้หมดกิเลสตัณหาภายใน พระพุทธเจ้าหรืออริยสาวกท่านอยู่ตามป่าตามดง ตามร่มไม้ชายเขา ไม่ได้มีตึกรามบ้านช่องใหญ่โตรโหฐานอะไร ท่านก็สุขใจของท่าน เพราะใจของท่านมีที่พึ่งที่อาศัย ใจของท่านมีอาหารคืออรรถธรรมบริโภค

นี่เรามองข้ามเรื่องของใจไป ถึงบ้านจะใหญ่ ข้าวของจะมากมาย ใจก็ไม่สุขไม่สบาย เพราะใจไม่มีที่พึ่งที่อาศัย ไม่มีอาหารบริโภค นี่ท่านอยู่สุขได้ สบาย สงบ ก็เพราะเรื่องท่านรักษาใจของท่าน มีอาหารให้ใจของท่านบริโภค มีที่อยู่ให้ใจพักผ่อน คือมีสมาธิ มีปัญญา

คิดปรุงอะไรขึ้นมาก็แก้ไข ในเมื่อใจยังไม่บริสุทธิ์ เราฝึกปฏิบัติก็เพราะเรายังมีความชั่วความเสียในตัวอยู่ จึงฝึกจึงปฏิบัติ ถ้าหากอะไรที่เป็นภัยแก่ใจหมดแล้ว เราก็ไม่ได้ฝึกปฏิบัติอะไร เหมือนกันกับคนไข้ ถ้าหายแล้ว ยาก็ไม่มีความหมาย เพราะเหตุใด เพราะยานั้นกินเพื่อแก้โรคภัยไข้เจ็บต่างหาก ถ้าไม่มีโรคแล้ว ยาก็หมดเรื่องของมัน จะไปหามาทำไม หาบหามอยู่ทำไม เพราะโรคภัยไม่มีแล้ว

ธรรมของพระพุทธเจ้าที่ยังมีอยู่ในโลก ก็เพราะสัตวโลกทั่วไปยังเป็นคนไข้ ยังมีโรคภัยคือกิเลสตัณหารุมกัดกินจิตใจ ท่านจึงสอนเอาไว้เพื่อจะได้ขับไล่กิเลสตัณหา มานะทิฐิต่างๆนานาออกไปจากใจ ถ้าใจหมดโรคภัย คือหมดกิเลสตัณหา หมดภพ หมดชาติ ธรรมที่พระพุทธเจ้าสอนก็ไม่มีสาระประโยชน์อะไร เพราะจิตใจของท่านไม่ยุ่งเกี่ยว ไม่ติดข้องกับเรื่องของกิเลสตัณหา

ฉะนั้น พวกเราท่านที่ยังมีโรคภัยของใจ ก็อย่าไปมองข้ามว่าความสุขความสบายนั้นจะอยู่กับด้านวัตถุถ่ายเดียว มันอยู่กับใจของเราเป็นสำคัญ ท่านเหล่านั้นแต่เก่าก่อน ท่านก็เคยติดข้อง ยึดถือมาเหมือนกันกับพวกเรา แต่ท่านพิจารณาเอาธรรมะมาส่องดูว่า อะไรเป็นอะไรกันแน่ เรามันมืดแล้วก็ไม่หาประทีป แสงไฟมาส่อง ตะครุบไว้เรื่อย เพราะมองไม่เห็นโดนหลัก โดนตอ ตกหลุม ตกบ่อ คว้าถูกอะไรก็คว้าไปเรื่อย ถูกของร้อนมันก็ไหม้ ก็เผาเอา เพราะในโลกอันนี้ ของร้อนก็มี ของเย็นก็มี

ทำนองเดียวกัน จิตใจของพวกเราท่านยิ่งมืดยิ่งบอด ก็ยิ่งไม่หาแสงสว่างคือธรรมะมาจุดขึ้น เพื่อจะให้เห็นว่าสิ่งต่างๆนั้นเป็นอย่างไร

สิ่งที่เป็นภัย ถ้าหากเราเห็นเราก็เว้นหนีได้ ถ้าเราไม่เห็นเราก็สามารถเหยียบได้ โดนได้ เรื่องของใจจึงเป็นเรื่องสำคัญ กายจริงๆนั้นเขาไม่ทราบอะไร ไม่ทราบว่าเรื่องของกายเป็นของปฏิกูลขนาดไหน ถ้าเห็นพอไปเหยียบเข้า เหยียบอันนั้นอันนี้ รีบไปล้าง แต่ความจริงเราไม่เห็นตอนไปเหยียบ ถ้าเห็น มันไม่ไปเหยียบของเน่าของเหม็นของปฏิกูลอย่างนั้น แต่ใจที่ไม่ชำระ มันไม่เห็น มันไม่รังเกียจนะ มันเหยียบได้ มันไปยึดไปได้เป็นที่อยู่ที่อาศัยของมัน

เรื่องของกายจริงจังก็เหมือนกัน จะเอาไปทิ้งที่ไหน เป็นต้นว่าคนตาย เอาไปทิ้งได้ เขาไม่ได้บ่น ไม่ได้ว่า ที่นี่ไม่สมควรแก่ฉันนะ ฉันเป็นคนมียศศักดิ์ขนาดนั้น มีความดีขนาดนี้ จะเอามาทิ้งอย่างนี้ไม่ได้ นี่เรื่องของกาย จะเอาไปฝังก็ได้ เผาก็ได้ โยนทิ้งแขวนไว้บนกิ่งไม้ เขาก็ไม่ว่าอะไร ไม่เคยหนีไปที่ไหน เรื่องของกายจริงจัง เขาไม่ต้องการอะไร ไม่ได้ไปไหน มาจากธาตุอะไรก็กลับไปสู่ธาตุอันนั้น

แต่เรื่องจิตใจเราท่านตัวสำคัญ ถ้าไปหมายมั่นของชั่วของเสีย นิยมว่าดีตามที่ส่วนใหญ่เขานิยม ก็ไม่พิจารณาอะไร ว่าดีตามเขาไป

ธรรมของพระพุทธเจ้าไม่เป็นอย่างนั้น มีเหตุมีผล ให้พิจารณาในตนจนเข้าใจชัดเจน เป็น **ปจฺจตฺตํ** รู้เฉพาะ เป็น สนฺทิฏฺฐิโก เห็นเอง จิตที่เคยข้องติดคิดแวะยึดถือต่างๆ เมื่อมาประพฤติปฏิบัติ มันปล่อยมันวาง มันละมันถอนไปอย่างไร จะทราบได้ ไม่ต้องมีคนอื่นหาใบประกาศนียบัตรมาให้ ท่านเห็นในจิตในใจของท่าน

ผู้ประพฤติปฏิบัติที่เรียกว่า **สุปฏิปนฺโน อุชุปฏิปนฺโน ญายปฏิปนฺโน สามีจิปฏิปนฺโน** ยังมีอยู่ ไม่ใช่ว่าไม่มี ธรรมก็ยังคงเส้นคงวา เป็นอกาลิโกจริง ไม่ใช่ว่าหมดไปตามกาลตามสมัย ใครปฏิบัติธรรมเท่าไรก็ไม่เห็นความสุขความสบายให้

ถ้าอย่างนั้น นักบวชเป็นจำนวนแสนๆล้านๆ จะโง่จะบอดด้วยกันทั่วไปหรือ ในโลกอันนี้ยังมีคนที่มีหูมีตา ถ้าธรรมไม่เป็นของจริง ประพฤติปฏิบัติไม่รู้ ไม่เห็น ไม่ดี ไม่เด่น กฎหมายบ้านเมืองเขาบังคับบัญชาไหม ประเทศไหนบ้างว่า เกิดมาแล้วต้องปฏิบัติธรรมกัน ถ้าไม่ปฏิบัติจะเอาไปประหัตประหาร ไม่มี แต่ด้วยความเชื่อ ความเลื่อมใส ความยินดีพอใจ ปฏิบัติไป เห็นอานิสงส์ คือ เคยติดข้อง เศร้าหมอง เคยวุ่นวายในสัญญาอารมณ์ต่างๆ จิตใจที่มาฝึกอบรมทางธรรมเกิดสงบขึ้น เกิดสุขขึ้น สบายขึ้น

ท่านจึงมีจิตมีใจประพฤติปฏิบัติสืบทอดกันมาตลอดถึงปัจจุบันทุกวันนี้ เพราะธรรมยังมี มรรคผลยังมีให้เห็นประจักษ์ในตัวของตัว ผู้ใดปฏิบัติจริงจัง รู้เห็นเป็นขึ้นในใจของตนแล้ว ย่อมเชื่อมั่น ศรัทธาพากเพียรปฏิบัติให้ยิ่งๆขึ้นไป

เสียงกิเลส คือ มารกระซิบที่เคยมีอิทธิพล ลากจูงจิตใจให้ยึดมั่นสำคัญผิด ลุ่มหลงในธาตุในขันธ์ ในโลกในสมมุติ ก็หลุดตกไปจากใจ ใจเป็นอิสระ สงบเบา เป็นวิมุตติ หลุดจากเครื่องร้อยรัดทั้งปวง

การอธิบายธรรมเห็นว่าพอสมควร ขอยุติ

อาจาริยธัมโมทยาน

กลุ่มศึกษาปรัชญาและพุทธธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ขอให้สนใจให้มาก ให้รู้เท่าทันเบญจขันธ์นะ

ต้องเดินมรรคให้ถูกนะ ท่านอาจารย์มั่นท่านว่า

ขึ้นต้นไม้ต้องขึ้นต้นเสียก่อน ขึ้นทางปลายไม่ได้แน่...เมื่อขึ้นต้นถูกแล้ว ทางปลายก็ถูกด้วยนะ

พระอาจารย์หลุย จนฺทสาโร